VETERIS MEDIAE ET PERSIAE
MONUMENTA

DESCRIPSIT ET EXPLICUIT

CAROLUS FRIDERICUS CHRISTIANUS HOECK

BRUNOVICENSIS,

BIBLIOTHECAE REGIAE ACADEMICAE A SECRETIS.

COMMENTATIO HISTORICO-PHILOLOGICA

AB AMPLISSIMO GOTTINGENSI PHILOSOPHORUM ORDINE PRAEMIO ORNATA.

Πάντ' ἐςὶν ἐξευρεῖν, ἐὰν μὴ τὸν πόνον
φεύγῃ τις, ὃς πρόςεςι τοῖς ζητουμένοις.
PHILEM.

CUM TABULIS AENEIS OCTO.

GOTTINGAE,

E LIBRARIA RUPRECHTIO-VANDENHOECKIANA.

MDCCCXVIII.

VIRIS

GENEROSISSIMIS ET EXCELLENTISSIMIS

NICOLAO L. B. DE DECKEN

ET

CAROLO FRIDERICO ALEXANDRO L. B. DE ARNSWALDT

AUGUSTISSIMO AC POTENTISSIMO BRITANNIARUM HANNOVERAEQUE REGI

A CONSILIIS INTIMIS

ET

STATUS ADMINISTRIS

MAIORIBUS ORDINIS GUELFICI INSIGNIBUS ORNATIS

ACADEMIAE GEORGIAE AUGUSTAE CURATORIBUS MUNIFICENTISSIMIS ET SAPIENTISSIMIS

FELICITATIS PUBLICAE CUSTODIBUS VIGILANTISSIMIS

BONARUM LITERARUM STATORIBUS
EMINENTISSIMIS

PATRONIS ET FAUTORIBUS SUIS INDULGENTISSIMIS

HANC SUAM QUALEMCUNQUE OPELLAM

SUMMAE VENERATIONIS MONUMENTUM

DICAT ATQUE CONSECRAT

AUCTOR OBSERVANTISSIMUS
CAROLUS HOECK.

LECTORI.

Annus eſt et eo amplius, ex quo Ampliſſimus Philoſophorum Ordo hanc meam qualemcunque commentationem praemio Regio ornavit; iam vero demum typis expreſſa prodit. Quod qui factum ſit, paucis te admoneo. Quum in eo eſſem, ut opellam hanc prelis ſubiicerem, enl ex Anglia ad noſtras oras afferebantur recentiſſima Britannorum in Perſia peregrinantium opera, Malcolmii ſcilicet, Elphinſtonii et Pottingeri, quae quidem licet pauca tantum ad noſtram rem continerent, ipſis iſtis paucis commentationem meam egere nolui. Malcolmii liber idcirco haud negligendus videbatur, quod tabulis nonnullis aeneis monumenta exhibet, ab aliis peregrinatoribus vel omiſſa vel negligentius depicta; reliqui vero duo quum regiones peragraverint, antea prorſus fere nobis incognitas, ob id ipſum attentione ſunt digniſſimi. Ordo A. igitur rogatus facile mihi conceſſit, ut, quae continerent auctores iſti, in uſum meum converterem. Quae vero benevolentia ut cauſa exſtitit, quominus ſtatim prodi-

prodiret commentatio mea, ita novam temporis moram effecit aliud, quo nihil optabilius mihi contingere potuit et iucundius. Ab Academiae enim huius Curatoribus fummis, Ordinis A. interventu, quod vix fperaveram, impetravi, ut commentationi meae, haud ifto honore dignae, ex largitione publica octo adderentur tabulae aeneae. Quamquam igitur paulo ferior, ornatior tamen prodiit; tabulae enim ex optimis monumentorum effigiebus, quas exhibent itinerariorum fcriptores optimi et recentiffimi, defumtae, a Riepenhufii artificis clariffimi diligenti et perita manu aeri incifae funt.

Scribebam ultimo Decembris MDCCCXVII.

PRAE-

PRAEFATIO.

Quaestio ab Amplissimo Gottingensi Philosophorum Ordine in annum MDCCCXVI. proposita:

"*Describantur veteris Mediae et Persiae monumenta, quorum aut apud veteres scriptores mentio occurrit, aut adhuc reliquiae supersunt, et ad quam aetatem quos auctores illa referenda sint, disquiratur. Persepolitana tamen, de quibus satis multa disputata sunt nostra aetate, breviter tantum recenseantur, nummi plane excludantur.*"

Monumentum auctore Festo s. h. v. dicitur, a monendo, quidquid nos monet, sive monere potest rei alicuius praeteritae, ut libri, historiae, statuae, sepulcra, tituli, fana, porticus, ceteraque eiusmodi. Quo quidem sensu latiori quam plurima vocabulo isto comprehenduntur: quivis enim lapis vel lapicidae manum expertus, vel rudis adeo industriâ aliquo loco positus, aggeris tumuli, colles et convalles arte effectae, innumeraque alia monent te, vel monere possunt alicuius rei. Attentione digna ea omnia sunt, nec tamen pari ratione, nec uni eidemque consilio. Historicus et Geographus, qui terrae priscam conditionem velit cognoscere, nulla, quae ipsa regio, de qua quaerit, prae se fert antiquitatis indicia, vilis habebit et contemti. Aliter iudicabit artis peri-

tus

tus et architectus, non omnia enim, quae curat ille, pensi habebit hic. Alia etiam sunt monumenta, quae acumen exercebunt eius, qui populorum antiquorum linguam investigandam sibi sumserit. Quo igitur sensu, quove ambitu, a nobis accipiendum est vocabulum "*monumenta*"? Ex parte docet ipsa quaestio, ex parte divinabis. Verba enim quae subiecta sunt: "*quorum aut apud veteres scriptores mentio occurrit aut adhuc reliquiae supersunt*", indicare videntur monumenta architectonica: aedificiorum rudera, urbium ruinas. Quibus tamen haud dubie adiungenda sunt sculpturae opera, sive ipsa illa architectonica iis insignita sint, sive disiuncta ea, e rupis superficie excisa, inveniantur: attentione enim sunt dignissima, et per ea luce saepe collustrantur, quae, vel coniuncta cum iis, vel in eorum vicinia, inveniuntur opera architectonica. — Sed alia quoque supersunt Persarum monumenta. Non numos intelligo, excludit enim eos A. Ordo. Inveniuntur passim in Persia artis opera forma minima, lapidea alia, alia ex aere fabrefacta, figuris et inscriptionibus insignita *), quae utrum disquisitione comprehendamus, nec ne, arbitrio nostro relictum video. Omitto et haec: ut enim ea diversa prorsus sunt ab operibus architectonicis, ita maiori iure de iis aget, qui de numis lapidibusque scalptis disquisitionem sibi proposuerit.

Gra-

*) Nonnulla horum monumentorum descripserunt WINCKELMANNUS (*Description des pierres gravées du feu Baron de Stosch.* p. 28., Winckelmann's *Geschichte der Kunst*, ed. 1809. I. p. 151.), CAYLUS, (*Recueil d'antiquités.* III. p. 49. Pl. XII.) et MILLIN (*Monumens antiques inédits.* T. I. p. 58. Pl. VIII.)

Graviffima adhuc fupereft componenda res: quo fcilicet fine tota noftra inftituenda fit disquifitio? Duplex, ni fallimur, in univerfum eft de veteribus monumentis disquifitionis genus, hiftoricum alterum, alterum quod artes fectatur. Potes de monumentorum auctore et aetate disquifitionem mere hiftoricam inftituere; funt quoque, qui, in artis monumentorum indolem et naturam inquirere, folum fibi finem proponant. Licet coniungi poterit utrumque confilium, et neceffario adeo in hac illave re coniungi debeat, alterum utique primarium habebis finem. Artis opera, nifi ita comparata funt, ut eorum aetas et auctor vel omnibus conftet, vel ex ipforum monumentorum artis indole colligi oporteat, neceffario hiftoricam iftam disquifitionem requirunt, ne, qui de artis indole quaerat, fundamentis egeat firmis folidisque. Cum aliarum terrarum, tum Perfiae inprimis monumenta, per Britannorum operam, noftris temporibus magis explorata habemus. Quamquam haud contenderim, perfectam artis hiftoriam ex iis, quae iam nobis innotuere, confcribi poffe, in univerfum tamen de artis veterum Perfarum indole et natura iam disquiri poterit, modo id praeftetur, quod fiat antea neceffe eft. Nimirum de plurimorum Perfiae monumentorum auctore et aetate vel fabulofa prorfus et reiectanea referunt peregrinatores, vel faltem in diverfiffimas abeunt fententias. Priusquam igitur illa de artis indole locum habere poteft disquifitio, neceffario requiritur de monumentorum auctore et aetate examen. Quae quum ita fint, eo confilio quaeftionem noftram propofitam puto, "ut colligerentur ea, quae de veteris Mediae et Perfiae monumentis nobis innotuere, collectis vero iis

et

et descriptis, ad quam aetatem, quemve auctorem illa referenda sint, disquireretur; adhibita tamen singularum partium explicatione." — Non igitur artis indolem, sed historiam spectat haec mea disquisitio. —

Finis ille mihi propositus non solum monumentorum tractandorum rationem, sed totius commentationis ordinem constituit. Non chronologicum sed geographicum ordinem elegi; secundum diversas Persiae provincias opellam meam dispescui. Facilius enim hac ratione omnia, quae in unaquaque terra reperiuntur, artis opera uno obtutu comprehendas; singuli quoque monumenti perfectiorem tibi fingas imaginem. Non raro accidit, ut uno eodemque loco diversissimae aetatis opera coniuncta inveniantur: eorum alia aliis libelli partibus tractabit, qui artis historiam conscribere sibi proposuerit; vix vero hoc fieri poterit ab eo, qui inprimis studet, ut clara exsistat omnium, uno loco inventorum, artis operum imago. — Continet haec mea opella, quot capita, tot singulas disquisitiones, in quibus, pro diversa materie, diversam secutus sum tractandi rationem. Nimirum unam monumentorum Persicorum partem ex solis veterum auctorum testimoniis cognovimus, alteram ex peregrinatorum nunciis; sunt vero multa artis opera, quae tum ex illis, tum ex his nobis innotuere. In quibus quidem ita egi, ut, si plura per recentiores de iis prodita inveni, ab horum narrationibus inciperem, si vero per veteres plura constabant, ab his ipsis ordirer disquisitionem: collegi enim eorum, quae ad rem facere videbantur, loca omnia, ex iisque, quatenus fieri licuit, monumen-

numenti ſitum et naturam poſtquam effeceram, ad peregrinatores converſus quaeſivi, an, quae apud illos exſtent, ab his reperta fuerint.

Praemonenda de veteri Perſarum hiſtoria commentationi addere, e conſilio non duxi, ſingula enim ſi afferre velim, longius me a ſcopo deductum iri ſcio, generalia vero ita percognita ſunt, ut iis immorari nolim. Perſarum artis opera in tot iure diſtinguuntur tempora, quot hiſtoriae Perſicae vulgo habentur periodi: Achaemenidarum, Arſacidarum et Saſſanidarum. Quum vero Arſacidarum aevo nonniſi unum monumentum, ex iis quae inventa ſunt, tribuendum videatur, ſemper fere, ſi exceperis quae hiſtoricum noſtrum aevum excedunt, vel de Achaemenidarum vel de Saſſanidarum operibus nobis agendum eſt. — Singulae, de qua egi, terrae pauca praemiſi, in quibus, praeter finium conſtitutionem et ſoli aërisque conditionis deſcriptionem, oſtendere ſtudui, quae terrae quo tempore inprimis cultura eminuerint; porro quae inventa ſint monumenta, quae adhuc latere credibile ſit; quae denique noſtra, tum veteris conditionis, tum hodierni ſtatus, cuiuscunque terrae ſit cognitio, quibusque ea debeatur.

Initium totius disquiſitionis feci a Perſide, licet veteri Mediae, vel ſi ſitum eius ſpectes geographicum, vel eiusdem antiquitatem, primus locus deberi videatur. Neglexi leviores iſtas rationes hac de cauſa: monumenta veteribus Medorum temporibus tribuenda, exceptis paucis iisque perquam dubiis, quod ſcimus, ſuperſunt nulla. Clarum igitur eſt,

 longe

longe graviſſimam noſtrae disquiſitionis partem Perſica opera efficere. Quae vero ut recte ad tempora ſua revocemus, eaque, ut fas eſt, explicemus, inde iure ſit initium, ubi ad certum quendam ſcopum quodammodo pervenire nobis licet. Quamquam per eruditorum conamina de Perſepoli disquiſitio non eo usque redacta eſt, ut criticorum dubitationibus ex omni parte ſatisfactum ſit, hoc tamen extra omnem dubitationem poſitum mihi videtur, eſſe monumentum ad antiquiſſima Perſarum tempora referendum. Habemus igitur, quo uti poſſumus ad cetera Achaemenidarum opera explicanda et diiudicanda. Haud procul a Perſepoli ſpectantur Saſſanidarum clariſſima monumenta, anaglypha illa e rupe exciſa, in quibus explicandis per ingenioſiſſimum aeque ac doctiſſimum De Sacyum penitius etiam progreſſi ſumus; ſcimus enim, cuinam regi e Saſſanidarum ſtirpe ea debeantur. Perſis igitur eſt, unde paratiores aeque ac tutiores, tam ad Achaemenidarum opera, quam ad Saſſanidarum monumenta illuſtranda progredi poſſumus.

Finem huius praefationis faciat *enumeratio fontium;* non omnium quidem librorum, quos in auxilium vocavi, ſed eorum modo, e quibus ipſam tractandam materiem hauſi. Scribebam Gottingae pridie Kalendarum April. a. MDCCCVI.

FON-

FONTES.

Fontium, e quibus res noſtrae hauriendae ſunt, duo bene ſtatuas genera; ex eorum uno, veterum ſcilicet auctorum, diſcimus, qualia fuerint, per alterum vero, recentiorum ſcriptorum, edocemur, qualia iam ſint praeclara illa veteris Perſiae monumenta. Utrique generi intermedium quaſi efficiunt ordinem Orientales, exceptis ſcriptoribus biblicis.

A. Scriptores Graeci et Latini.

E ſcriptoribus Graecis ante Alexandrum Magnum pauca ad noſtram rem continent Herodotus, Xenophon et Cteſias. Per Alexandri expeditionem Perſia Graecis penitius innotuit; maxime vero dolendum eſt, libros comitum Alexandri noſtram aetatem non attigiſſe; attamen non prorſus interierunt, reddit eos ex parte Arrhianus, uſus eſt iis Strabo, ambo in Perſicis noſtro conſilio longe graviſſimi. Conſulendus praeterea in multis Diodorus Siculus. Neutiquam omittendus Iſidorus Characenus, cuius *ſtationes Parthicae* multum faciunt ad ſitum veterum urbium conſtituendum. Haurienda quoque nonnulla ex Plutarcho. In aliis Ioſephus iudicium tuum exercebit. Confugiendum erit ſaepius ad Ptolemaeum et Stephanum Byzantinum. E Latinis auctoribus Plinium praecipue et Curtium caute adibis.

B. Orientales.

E ſcriptoribus biblicis libri Esdrae, Nehemiae, Danielis, Iudithae, Tobiae aliique nonnunquam laudandi erunt. Maioris momenti nobis ſunt Orientales recentioris aevi, ad quos tranſitum facit:

Moſes

Mofes Chorenenfis, (floruit faeculo V. p. Chr.)

hiftoriae Armeniacae libri III., accedit epitome Geographiae. ed. Whifton. 1736.

Scriptor videtur fuiffe mediocriter tantum doctus, et maiori credulitate quam iudicio ex aliorum commentariis hiftorias fuas contexuiffe. Verum enimvero, tametfi faepius falfus eft, non continuo pro fcriptore inutili et reiectaneo debet haberi *a*). Multa de Semiramidis monumentis fabulatur.

Ebn Haucal, (floruit poft annum 902 et ante 968 *b*).

The oriental Geography of Ebn Haucal an Arabian traveller of the tenth century, translated by William Oufely. London 1800.

Orientalium omnium, qui mihi innotuere, in Geographicis facile princeps; quod iudicium auctoritate probatur, qua fuit apud alios Orientales. Nobilis Al Edrifi, Ebn Cordabah aliique veftigia Haucali filii ubique fecuti funt tefte Abulfeda *c*). Plurimas quas defcripfit regiones ipfe adiit. Ad monumenta noftra inter Orientales longe plurimum facit.

Scherif Edrifi vulgo dictus Geographus Nubienfis, (floruit anno 1150.)

Geographia Nubienfis ex Arabico in Latinum verfa a Gabriele Sionita et Ioanne Hesronita. Parif. 1619.

Opus quod exftat pro maioris epitome habetur *d*). Noftris rebus minoris momenti eft.

Abulfeda (obiit 1332).

Praeter opera hiftorica, Geographiam quoque reliquit, cui nomen dedit *Takwim al boldan* (Canon Geographicus). Totum opus, exceptis nonnullis quae iam prius a Gravio edita erant, Latine vertit Reiskius. Quae verfio inferta eft libro Germanice fcripto: *Büfchings Magazin für Hiftorie, T. IV. V.*

Sche-

a) Praefat. Whifton. p. 19.

b) EBN HAUCAL by Oufely, *preface*. p. 2.

c) *Chorasmiae et Mawaralnarae defcriptio*. ed. Gravii p. 2.

d) CASIRI, *biblioth. Escur.* II. p. 9.

Scherif Eddih (1446.).

Histoire de Timur Bec ecrite en Persan par Chereffeddin Ali natif d'Yezd, traduite par Petis de la Croix 1723.

Abulgasi (1605.).

Histoire genealogique des Tatars traduite du Manuscr. d'Abulgasi-Bayadur-Chan par D. 1726.

Khojeh Abdulkerrim (1739.).

The memoirs of Khojeh Abdulkurreem a Cashmerian of distinction translated from the original Persian by Francis Gladwin. Calcutta 1788.

Hi tres ultimo loco nominati multum versabantur in Persiae terris orientalibus, quarum perquam manca est nostra cognitio. Multum vero abest ut nobis satisfaciant.

C. Peregrinatores.

Series peregrinatorum, qui ad nostram rem faciunt, iure incipit demum cum Figueroa. Quamquam enim itineraria, quae hoc tempus excedunt, quaeque exhibita habes in notissimis illis collectionibus *e*), geographiae in universum usui sunt, monumentis tamen Persiae cognoscendis parum tantum conferunt.

Garcias de Silva et Figueroa, (1617.) *f*).

Ambassade en Perse depuis 1617 iusqu'en 1624, traduite de l'Espagnol par de Wicquefort. A Paris 1667.

Editio Hispana princeps tam rara est, ut ne titulus quidem innotuerit.

Pietro della Valle, *viaggi in Turchia Persia ed India dall anno 1614 al 1626.* (1617.) Versio Franco Gallica: *Voyage de Pietro della Valle, à Paris* 1745.

Tho-

e) RAMUSIO, *viaggi.* In Venetia 1583. HAKLUYT, *principal navigations.* London 1600. PURCHAS, *pilgrimes.* London 1625. HARRIS, *collection of voyages and travels.* London 1705.

f) Numerus, quem uncis inclusi, annum indicat, quo iter fecit in Persia peregrinator. Editiones, quas apposui, non principes semper sunt, sed maxime usitatae, quarum titulos hoc loco paulo accuratius prodidi, quod in commentatione ipsa, praeter paginam raro quid addidi.

Thomas Herbert (1626.).

Relation du voyage de Perse et des Indes Orientales traduite de l'Anglois (par Wicquefort). A Paris 1663.

Editiones Anglicae, perquam rarae, ornatae sunt tabulis aeneis, quarum nonnullas minori forma depictas habes in: Harris's collection I. p. 404., qui liber epitomen Herberti itinerarii continet. Versio Franco Gallica tabulis caret.

Iohan Albrecht von Mandelsloh (1633.)

morgenländische Reysebeschreibung, herausgegeben durch Adam Olearium, mit dessen Notis, wie auch mit vielen Kupffer Platen gezieret. Schleswig 1658.

Adam Olearius (1636.)

ausführliche Beschreibung der kundbaren Reyse nach Muscow und Persien, mit vielen meist nach dem Leben gestelleten Figuren gezieret. Schleswig 1663.

De Thevenot, (1663.).

Suite du voyage de Levant par Mr. de Th. Partie II. A Paris 1674.

Iean Baptiste Tavernier, (per quadraginta annos peregrinatus est, pluries Persiam adiit, ultimo 1665.)

les six voyages en Turquie en Perse et aux Indes. A Paris 1682.

André Daulier des Landes (1665.)

les beautez de la Perse, à Paris 1673.

Ian Iansson Struys, (1670.)

Straussens Reisen durch Italien, Griechenland, Lifland, Moscow, Tartarey, Meden, Persien etc., angefangen 1647 und vollbracht 1673, aus dem Holländischen übergesetzet von A. Müller. Amsterdam 1678.

Iean Chardin, (1664-1677.)

voyages du Chevalier Ch. en Perse et autres lieux de l'Orient, par Langles. Paris 1811.

Pie-

Pietro Bembo (1674.)

Diſſertazione intorno ad alcuni viaggiatori eruditi Veneziani poco noti, pubblicata da Don Iacopo Morelli, in Venezia. 1803.

Engelbert Kaempfer, (1682.)

amoenitatum exoticarum faſciculi V. auctore Engelberto Kaempfero D. Lemgoviae 1712.

Gio. Franc. Gemelli Careri, (1694.)

giro del mondo. Venezia. 1719.

Cornelis de Bruyn, (1704.)

voyage au Levant par Corneille le Bruyn. A. Rouen 1725.

In tabulis aeneis laudandis ſemper fere ſecutus ſum editionem Amſtelodamenſem, quod icones exhibet multo meliores.

Iohn Bell, (1715–1718.)

travels from St. Petersburg in Ruſſia to diverſe parts, of Aſia. Glasgow 1763.

Iean Otter (1734.)

voyage en Turquie et en Perſe. A Paris 1748.

Edward Ives, (1754.)

voyage from England to India. Alſo a journey from Perſia to England by an unuſual route. London 1773.

Carſten Niebuhr, (1765.)

Reiſebeſchreibung nach Arabien und andern umliegenden Ländern. Kopenhagen 1778.

Ferrieres Sauveboeuf, (1782–89.)

memoires hiſtoriques politiques et geographiques des voyages du Comte de F. S. faits en Turquie, en Perſe et en Arabie. A Paris 1790.

William Francklin, (1786–87.)

obſervations made on a tour from Bengal to Perſia. London 1790.

***

G.

G. A. Olivier, (1796-97.)

voyage dans l'empire Othomane, l'Egypte et la Perse. Avec Atlas A Paris, an. 9.

Edward Scott Waring, (1802.)

a tour to Scheeraz by the route of Kazroon and Feerozabad. London 1807.

Ange de Gardane (1807-8.)

journal d'un voyage dans la Turquie-d'Asie et la Perse. A Paris 1809.

Iames Morier, (1808-9.)

a journey through Persia, Armenia, and Asia Minor, to Constantinople. With twenty five engravings from the desighns of the author; a plate of inscriptions; and three maps. London 1812.

Iohn Macdonald Kinneir, (1808-10.)

a geographical memoir of the Persian Empire, accompanied by a map. London 1813.

Iohn Malcolm, (1808-10.)

the history of Persia, from the most early period to the present time. London 1815.

Mountstuart Elphinstone, (1808.)

an account of Caubul. London 1815.

Henry Pottinger, (1810.)

travels in Beloochistan and Sinde. London 1816.

cui libro annexum est:

Abstract of Captain Chriestie's journal.

PARS

PARS A.

Persiae terrae occidentales.

SECTIO I.

P e r s i s.

Praemonenda de Perside.

Totius Persiae terra primaria est *Persis* (ἡ Περσίς) nunc *Fars* vel *Farsistan* dicta *a*). Limites habet: ab *oriente* Carmaniam, *meridiem* versus sinum Persicum, ab *occasu* Susianam, ad *septentrionem* Paraetacenorum et Cossaeorum montana *b*). Terra est haud ita magna *c*), dispar vero soli natura et aëris temperie. Ora maritima aestuosa est ac ventosa et fructuum inops, praeterquam palmarum. Regio vero ulterior campestris est, omnium ferax, et optima pecorum nutrix fluminibus et lacubus plena. Tertia pars est hiemalis ac montana, aqui-

a) De nominis etymologia quae commentati sint viri docti, discas a CHARDINO (*voyages* III. p. 256.) et WAHLIO (*Altes u. neues Vorder u. Mittel-Asien* p. 225.)

b) STRABO p. 795 et 1057.

c) Hungariam ambitu haud longe superat, HEEREN'S *Ideen* I. I. p. 230.

aquilonem verſus; ab extremis eius partibus ſunt camelorum paſtores *d*). Quae quidem montana ſeptentrionem verſus, Mediae finitima, prima Perſarum ſedes fuiſſe videntur. Perſae, antiquiſſimo tempore ipſorum lingua Artaei (Ἀρταῖοι) appellati *e*), priusquam Aſiae victores exorti ſunt, teſte Platone *f*), paſtores erant et rei pecuariae dediti. Aſperam regionem incolebant, quae paſtores poterat efficere robuſtos et qui ſub diu iacere et totam noctem vigilare, et ſi caſtra metandum eſſet, caſtra metari poſſent. Conſentanea refert Herodotus *g*). Fuerunt igitur *Nomades* quos *Cyrus*, proprio nomine *Agradatus* dictus *h*), ad fixas ſedes redegit. Perſas ante Cyrum infimo culturae loco fuiſſe, cum illa ipſa vivendi ratio docet, tum ex aliis veterum teſtimoniis colligitur *i*), inprimis vero illud conſilium probat, quo callidiſſime uſus eſt Cyrus, ut dux eorum crearetur, eosque ad bellum contra Medos inſtigaret *k*), cui conſilio locus tantum eſſe potuit in homines parum cultos. Falſa igitur eſt opinio eorum, qui Perſas ante Cyrum tam cultiſſimos quam potentiſſimos habent, eosque tales illo tempore fuiſſe opinantur, qui monumenta condere potuerint, quae etiamnunc unicuique peregrinatori ſummam admirationem excitent.

A Cyro igitur primum melioris culturae ſemina ſparſa ſunt, et Perſis, ut Perſiae terrarum *prima* eminuit, ita et *primaria* ſemper habita eſt. Clariſſima haud dubie fuit Achaemenidarum temporibus. Sub Cyro in ea primum victores exſtiterunt Perſae; pugna enim hic illa cum Aſtyage commiſſa eſt, qua Aſiae imperium ad Perſas pervenit. Primae hic erant Perſarum urbes *l*), prima palatia et ſacra. Inprimis vero contulerunt ad claram efficiendam hanc terram ſepulcra regum, ſplendidiſſima ea et multis divitiis referta, prae ceteris monumentum Cyri ſumma pietate cultum. Huc venerunt reges ini-

d) STRABO p. 1057. Cf. et DIONYSIUS PERIEGETA v. 1066.

e) HERODOT VII. c. 61.

f) PLATO *de legg.* III. c. 12. Opp. II. p. 695.

g) I. 71. IX. 122. Cf. quoque XENOPH. *Cyrop.* I. 33. ARRHIAN. V. 4. PLUTARCH. *Apophthegm.* p. 172.

h) STRABO p. 1060. *i*) HERODOT. I. c. 71.

k) HEROD. I. 126.

l) Ecbatana, Suſa, aliaeque urbes antiquiores quidem ſunt Perſepoli, nec tamen eae a prima origine Perſicae.

initio ſui imperii, ut induerentur veſte Cyri, ut immolarent diis, utque initiarentur a Magis ſacris regiis *m*). Haec aliaque effecerunt, ut, licet non regias ſedes in Perſide habuerint Achaemenidae, licet mercaturae faciendae ſecundiores fuerint aliae terrae, Perſis tamen Perſarum caput regni et patria haberetur. — Nec, Achaemenidarum imperio everſo, ceſſit eius celebritas; nam Parthorum tempore, quamquam aliquatenus fracta, ſub propriis tamen erat regibus *n*). — Praecipue vero Saſſanidae, qui a Cyri ſtirpe ſe oriundos gloriabantur, ſemperque operam dabant, ut imperii Perſici vetus gloria revocaretur *o*), in hac provincia regias ſedes habebant, ad eamque exornandam quam maxime conferebant. In quinque partes vel agros eam diviſerunt et unamquamque partem ipſorum nominibus appellaverunt *p*). Quae quidem diviſio ſeriori adhuc tempore obtinuit *q*). Ignis cultus a Saſſanidis in hac terra reſtitutus eſt, ibique maxime viguit. Decimo adhuc poſt Chr. n. ſeculo nullus fuit ager qui pyreo egeret *r*).

Perſis igitur ad monumenta noſtra Perſiae terrarum graviſſima eſt; in ea omnis aevi artis opera reſtare iure opineris. Multa eorum iam temporis inventa ſunt, multa alia adhuc latent. Manca eſt noſtra huius terrae, cum veteris conditionis, tum hodierni ſtatus, cognitio. Alexander in ea non diu moratus est; bella Eumenem inter et Antigonum in regionibus verſus ſeptentrionem et occaſum geſta, huius tantum partis cognitionem praebent exiguam. Romani nunquam hucusque progreſſi ſunt. Non igitur dubitandum eſt, fuiſſe in Perſide urbes, palatia, multaque alia monumenta, de quibus ne tantillum quidem nobis innotuerit per veteres. Eorum adeo

m) XENOPH. *Cyrop.* VIII. c. 7. PLUT. *Artaxerx.* c. 3.

n) STRABO p. 1059.

o) Scripſit quondam Romanis *Artaxerxes I.* (Ardeſchir Babegan): ſui iam eſſe muneris curare, ut vetus atque integrum Cyri imperium Perſis reſtitueretur, HERODIAN. VI. 6. — Maiora adhuc ſibi ſumſit *Sapores I*, dum omnes illas terras, quae ad Strymonem usque fluvium et Macedonicos fines porrigerent, Perſicae ditionis fuiſſe contendebat ſibique vindicabat, AMMIAN. MARCELL. XVII. 5. *Allgem. Weltgeſch.* IX. p. 578.

p) EBN HAUCAL. p. 82.

q) VINCENT'S *ancient commerce* I. p. 329. 485.

r) EBN HAUCAL. p. 85. 95.

adeo, quorum mentio fit apud veteres occidentis et orientis *s*) ſcriptores, minima tantum pars inventa iam eſt; caveas vero, ne, quae latent, interiiſſe putes omnia. Perſis ut veteribus parum nota erat, ita nobis quoque ex parte tantum percognita eſt. Quum nemo fere peregrinatorum a via communi deflecteret, pauca tantum praeter ea ex tenebris prodierunt, quae obviam habebant ab Iſfahano Schiraſum proficiſcentes, indeque portum petentes ſinus Perſici. Perſis igitur prae ceteris digna eſt quae accuratius adhuc perſcrutetur, primum quod primaria erat terra, ideoque plurima eaque praeſtantiſſima monumenta ibi latere credibile eſt; deinde quod ex eius monumentis Perſarum artis indoles optime perſpicitur, quum haec terra fere libera fuerit ab externa vi, quam reliquae terrae omnes expertae ſunt; accedit quod in iis ipſis monumentis quae iam inventa et deſcripta ſunt, multa praeſtanda reſtant peregrinatoribus futuris, nonniſi obiter enim eorum plurima cognovimus.

CAPUT I.

Perſepolis vulgo Tſchil-Minar.

Monumenta Perſepolitana, tota Perſia facile praeſtantiſſima, quum tot eruditorum clariſſimorum ingenia exercuerint, et omnino disquiſitio de iis ita comparata ſit, ut tempus toti huic commentationi addictum vix ſufficeret ad ſolam Perſepolin illuſtrandam: Ampliſſimus Philoſophorum Ordo non plane quidem excluſit hanc graviſſimam monumentorum Perſicorum partem, iure vero ipſa quaeſtione propoſita coarctavit eam hiſce verbis: *Perſepolitana breviter tantum recenſeantur.* Quae quidem lex, ſi quid video, non hoc ſibi vult, ut mera deſcriptio ruderum afferatur, quippe quae nullius uſus foret rei literariae; ſed ita ampliſſimi ordinis voluntati me ſatisfacturum ſperavi, ſi praecipue demonſtrarem, quae praeſtiterint in Perſepolitanis deſcribendis et explicandis viri eruditi *a*).

I.

s) Inprimis apud *filium Haucali.*

a) Scriptorum, qui de Perſepoli egerunt, enumerationem, quam ſine adiecta cenſura dederunt MEUSEL (*biblioth. hiſt.* I. 2. p. 41.) et LANGLES (*voyages de Chardin* T. VIII. p. 245.), quam maxime mancam eſſe, facile apparebit.

I. Situs et nomen.

Spatiosa planities, a vico hodierno Merdast, Merdestana dicta, cui ab occidente fluvius Bendemir, veterum Araxes, ab oriente mons Rachmed fines constituit *b*), tota fere ruderibus consperfa est. Inter ea vero longe ceteris omnibus eminent, quae sita (sub 39° latitud. secundum Niebuhri observationem) *c*) ad radices montis Rachmed, ab oriente ipso monte instar lunae falcis circumdantur, ad occidentem vero frontem praebent planitiei, vastissima scilicet rudera Persepolitana proprie sic dicta. Vulgo dicuntur Tschil-Minâr (چهل منار) h. e. quadraginta columnae, non idcirco, ut Niebuhro videtur *d*), quod Muhamedani, quum hoc loco potirentur, quadraginta hic inveniebant columnas; sed numero rotundo, quem vocant, dicuntur *Tschil-Minar*, quae et alias vocantur *Hezar-Sutun* (هزار ستون) *h. e. mille columnae e*). Aliis quoque nominibus appellantur a Persis: *Tacht-Schemschid* (تخت جمشيد) *palatium Schemschidis*, et *Chauneh-Dara* (خانه دارا), *domus Darae h. e. Darii f*).

II. Descriptorum recensio.

Primus peregrinatorum Europaeorum, cui ruderum Persepoleos notitiam debemus *g*), est IOSAPHAT BARBARO *h*) (a. 1471.), qui monumenti anaglypha de Deo patre, Salomone et Simsone accipit. Concisius de ruderibus egerunt GEOFREY DUCKET *i*) (1568.) et ANTONY SHERLEY *k*) (1598). Refert *Figueroa l*), clarissimum illum Italum SEBASTIAN SERLIO, in libro suo, quem de architectura composuit, circa

b) CHARDIN. VIII. p. 243. KAEMPFER p. 298.

c) II. p. 122. *d*) l. c.

e) HYDE, *religio veterum Persarum* p. 304.

f) LANGLES, *memoire historique sur Persepolis*, in libro: *Collection portative de voyages* T. III. p. 207.

g) Errat LANGLES (*voyages de Chardin.* VIII. p. 245.), qui hunc honorem *Antonio de Govea* ad Persiae regem, anno 1602, legato, convenire putat.

h) RAMUSIO *viaggi* II. p. 107. Versio latina exstat: BIZARI *rerum Persicarum* hist. p. 474.

i) HARRIS, *collection* I. p. 526.

k) PURCHAS, *pilchrimes* II. p. 1435. *l*) p. 163.

circa medium feculi decimi fexti, effigiem reliquiffe Perfepoleos, eiusque columnas in *doricum* ordinem retuliffe; falfum hoc eft, nullo fui libri loco de Perfepoli agit *Serlio*. Iam fequitur ANTONIO DE GOVEA, qui, Perfia redux, duo opera compofuit: *Iornada do Arcebispo de Goa* — et: *Relacam en que fe tratam as guerras e grandes victorias que alcancovo o grande Rey da Perfia xa Abbas. Lisboa* 1611. Hoc altero libro rariffimo, ut me edocet Langles *m*), de Perfepoli agit autor *n*), parum vero accurate, fi fides habenda Figueroae *o*). GARCIAS DE SILVA ET FIGUEROA *p*) (1617.) primus cui defcriptoris nomen debetur. Magnificentia huius monumenti, ut fas erat, valde commotus, accurate et fatis copiofe rudera defcripfit, ita ut multos recentiorum defcriptorum longe poft fe relinquat. Depingi rudera iuffit, ut ex nonnullis itinerarii locis *q*) apparet; iconibus verfio eget. Scripfit quoque epiftolam *r*), qua fuccinctam Perfepoleos defcriptionem dedit. PIETRO DELLA VALLE *s*) eodem fere tempore copiofe defcripfit rudera, quorum et effigies perfici iufferat, quae vero quod fciam nunquam prodierunt *t*). Bonam tenebat veterum fcriptorum cognitionem. THOMAS HERBERT *u*) nonnulla quidem habet haud negligenda, multis tamen locis veftigiis ingreditur Figueroae, quem ut affequatur, multum abeft. ALBRECHT VON MANDELSLOH *v*) perfunctoriam modo defcriptionem exhibuit, cui illuftrandae falfam plane ruderum effigiem adiecit. DE THEVENOT *w*); lubenter fubfcribo Chardini de Thevenoto iudicio: *Thevenot homme fort exact dans les obfervations x*). Delineatam exhibet frontem fepulcri

m) *Voyages de Chardin* VIII. p. 245. — Ipfe librum non vidi, quod bibliotheca Gottingenfis, quae priorem poffidet, altero caret.

n) p. 30.

o) p. 163.

p) *ambaffade* p. 144.

q) p. 150. 158.

r) Latine verfa eft epiftola fub titulo: *Garciae Silva Figueroa Philippi III. ad Perfiae regem legati de rebus Perfarum epiftola V. Kal. an. MDCXIX. Spahani exarata. Antverpiae MDCXX.* Plures annos prior itinerario prodiit.

s) *voyages* V. p. 308.

t) DES LANDES p. 55. — Tabularum, quas continet verfio huius itinerarii Germanica Genf 1674, una Des Landefii, altera Mandelslohi eft.

u) *voyages* p. 236.

v) *Reyfebefchreibung* p. 12.

w) *fuite du voyage* II. p. 277.

x) CHARDIN VIII. p. 292.

pulcri monumentorum *Nakschi-Rustam.* Babtiste-Tavernier *y*) idcirco nominandus est, ut miremur hominem ita sensu hebetem, ut verum iudicaret, quod de Persepoleos ruderibus tulit iudicium stupidus quidam Batavus, dicens: *vix esse operae pretium ut ad ea spectanda a via paululum deflectat peregrinator.* Paulo meliori animo fuit Des Landes *z*); perfunctoriae suae descriptioni tabulam aeneam adiecit, ex alia quidem parte cum veritate congruam, ex alia vero falsam: sic e. c. columnas ne ad tertiam quidem altitudinis partem delineavit; omisit earum omnium capitula. Iansson Struys *a*) haud dubie nunquam Persepolitana vidit. Ex comparatione eius descriptionis cum aliorum relationibus, mendacissimus aeque ac literis parum cultus arguitur. Effigiem Persepoleos quam addit, risum unicuique movere debet.

Quae hucusque innotuere omnia, ita erant comparata, ut in universum quidem rudera percognita haberes; sed perfectam eorum imaginem idcirco tibi ex omnibus illis descriptionibns fingere non poteras, quod tabulae aeneae, quibus egere non possumus, ad antiquitatis monumentum prorsus percognoscendum, vel nullae vel parum satisfacientes descriptionibus adiectae erant. Quae hac in re desiderabantur, praestiterunt *Chardin, Kaempfer* et *Le Bruyn.* Iean Chardin *b*) ter visitavit rudera Persepoleos, eius descriptio perampla est et accurata, de multis rebus primus ille verum vidit, hinc et nunc inter descriptores primarium tenet locum. Quod rerum explicationem attinet, quam maxime dolendum est, defuisse ei veterum scriptorum intimam cognitionem, quam si tenuisset, quoad monumentorum explicationem praestitisset haud dubie vix superanda. Dolendum quoque, nec ipsum delineandi artem tenuisse; effigies magna quidem diligentia a pictore illo notissimo *Grelot*, cui Constantinopoleos descriptio debetur, perfecta sunt, pulchriora vero rudera reddunt, quam revera esse et ratio fidem facit et recentiores peregrinatores docent; multa quae exesa sunt tempestatis iniuria, ex proprio arbitrio in tabulis suis restituit. Eodem tempore (1674) quo Chardinus ultimo rudera visitavit, Pietro Bembo *c*) Tschil-Minar descripsit, qui, quamquam in aliis accuratissimus, hac tamen re

y) T. I. p. 592.
z) *beautez de la Perse* p. 55.
a) p. 188.
b) VIII. p 241.
c) Morelli, *dissertazione* p. 55.

re longe cedit Chardino. ENGELBERT KAEMPFER *d*) decem annos poſt Chardinum Perſepolitana deſcripſit, diligentia eius aeque ac notandi obſervandique acumen cum in toto eius itinerario, tum in hac quoque deſcriptione ubique agnoſcuntur, quod eo magis mirandum, quum triduum tantum Perſepoli inpenderet. Nonnulla, e. c. columnas accuratius quam ceterorum quispiam deſcripſit. Tabulae aeri inciſae multo deteriores ſunt iis, quas dedit Chardinus, ipſe artem delineandi quum non teneret, effigies per alios perfici curavit, qui aeque ac chalcographi ſumma negligentia, ut ipſe confitetur *e*), rem abſolverunt. HERBERT DE IAGER *f*) (1693.). De eius ruderum deſcriptione, ob idioma, quo compoſita eſt, iudicare nequeo. Effigies ruderum in multis rebus cum veritate non congruit. GEMELLI CARERI *g*); quum tanta iam praeſtiterint, qui ei praeceſſerant, levioris momenti ſunt quae dedit. Accedit, quod de ipſo itinere, an unquam fecerit Careri, dubitant viri docti. Dubitationi locum dat, quod *Des Landeſii* tabulas aeneas ſuo itinerario inſeruit. Bene quoque de Perſepoli meruit WILSEN, qui (1694.) effigiem ruderum ſatis bonam ſibi communicatam prodire iuſſit *h*), nulla quidem deſcriptione adiecta. DE BRUYN *i*) pictor fuit et artis ſuae excolendae cauſa praecipue itinera inſtituit. Trimeſtre ſpatium Perſepoli vacavit. De tabulis eius aeri inciſis dubitaverunt viri docti, an cum veritate congruant? Iure cavebis, ne in iis rebus, quibus a *Chardino* et *Kaempfero* discrepat, fidem ſtatim habeas pictori illi. Quamquam acerrime tabularum ſuarum fidem libellulo contra Chardinum inprimis emiſſo defendere ſtuduit *k*): vix tamen negabis, multa ex parte peccaſſe De Bruynium. Quod vero mirum eſt in hac re, ſemper fere vitium commiſit Chardiniano contrarium. Res deteriores ſaepe reddit quam revera ſunt; fracta et deleta indicat, quae vix

d) *amoenitates* p. 297. *e*) p. 340.

f) VALENTYN *Oud en Nieuw Ooſt-Indien* T. V. p, 221.

g) *Giro del mondo* T. II. p. 251.

h) *Philoſophical Transactions* XVIII. p. 117. Nr. 210. — *Philoſoph. Transact. abridged.* III. p. 526.

i) *voyages* IV. p. 301.

k) CORN. DE BRUYN'S *Anmerkingen over de Printverbeeldingen van de overblyfzelen van het oude Perſepolis, uytgegeven door de H. H. Chardin en Kempfer.* Verſio Franco-Gallica huius libelluli exſtat: *voyages* V. p. 305.

vix temporis iniuriam experta sunt *l*). — Amplam tabulis suis subiunxit descriptionem, omnem dimensionem ad pedum et passuum mensuram reduxit, singulas aedificii partes bene distinxit et accurate disposuit. In explicandis ruderibus tantam approbavit scientiarum copiam, ut multi, qui talem eruditionem pictori convenire diffidebant, aliorum opibus ex hac parte instructum, doctiorumque opera adiutum eum perhiberent. Le Bruynii tabulas, adhibitis nonnullis Chardinianis, depictas habes in libro cui titulus: *Persepolis illustrata: or, the ancient and royal palace of Persepolis in Persia, destroyed by Alexander the Great, about two thousand years ago; with particular remarks concerning that Palace, and an account of the ancient authors who have wrotè thereupon. Illustrated and described, in twenty one Copper plates. London* 1739. Opus splendidum, totum aeri incisum. Autoris nomen ignoratur *m*). Sequitur iam Carsten Niebuhr *n*), nulli vel veritatis studio, vel diligentia et acri indicio secundus. Non tot quidem ac *De Bruynius* et *Chardinus*, itinerario addidit tabulas, in iis vero quas dedit, ab eius partibus semper stabis. William Francklin *o*), quamquam celerius rem absolvit, quam ut descriptoris officio ex omni parte satisfacere potuisset, descriptionem tamen exhibuit melioribus semper accensendam. Levioris momenti sunt, quae post eum praestitit Morier *p*). Effigies monumenti e longinquo desumta vix claram tibi excitabit imaginem.

III. An ex omni parte rudera Tschil-Minar nobis innotuerint?

Quum tot tantorumque virorum diligentiam exercuerint rudera Persepolitana, oriri fortasse posset opinio, omnia ad ea indaganda et exploranda iam praestitisse peregrinatores, nobisque ex omni parte ea explorata esse et percognita. Secus res se habet; imo, post tot tantosque labores iis inpensos, nostra eorum notitia haud perfecta est. Tota figurarum in illis ruinis conspicuarum multitudo, teste de Bruynio *q*), numerum efficit 1300; minima earum pars nobis depicta

l) Cf. *Morieri* iudicium quo satis perstringitur *de Bruyn* (p. 134.).

m) *Nova acta eruditorum, an.* 1741. p. 205.

n) II. p. 121.

o) *Tour from etc.* p. 198.

p) p. 129.

q) IV. p. 353.

depicta eſt. Inſcriptiones quam plurimae depingendae reſtant r); ex quibus, accurate depictis et inter ſe collatis, quum multa haud dubie peti poſſint, digna inprimis eſt haec monumenti pars peregrinantis futuri diligentia. Certiores facti ſumus ſolummodo de iis architecturae operibus, quae *ſupra terra* inveniuntur: nemo unquam in lucem protraxit, quae vel terra obruta, vel ipſa arte *ſub terra* condita ſunt. Multa eius generis reſtare, et ratio fidem facit, quod ſemper fere talia aedificia ſua quoque habebant ſubterranea, et peregrinatores nos edocent s). Multi reſtant cuniculi, qui, ut videtur, cohaerent cum illis ſepulcris monti inciſis; nemo penitius eos inveſtigavit. Ita nec cohaerentia ſingularum aedificii partium indagata eſt, quae ſi inveniretur, multum faceret ad conſilium certius definiendum, ad quod inmenſa haec monumenta conſtructa ſunt. Optandum igitur eſt, ut peregrinatores futuri ad ea inprimis mentem advertant, quae iam minus cognita illic nobis reſtant. Temporis anguſtiis ſolummodo excuſandus eſt Kinneirus, quod una tantum pagina Perſepolin obſolvit t). Quam maxime dolendum eſt, Morierum u) non primo propoſito ſtetiſſe, deſcribendi ſcilicet ea, quae a peregrinatoribus hucusque eſſent omiſſa, et indicandi, in quibus diſcrepantium ſcriptorum partibus ſtandum eſſet. Generali enim eius deſcriptione nihil lucramur; notiſſima iterum nobis offeruntur.

IV. Deſcriptio.

Aedificium ex nigro marmore, quod vicinus mons ſuppeditabat, ea arte conſtructum eſt, ut multis partibus vix rimam cognoscas inter ingentes illas moles marmoreas, ſine ullo caemento iunctas. Totum opus, cuius quadrata fere eſt forma, amuſſi quidem non ſemper ſervata, murus ex omni regione, excepto latere orientali, circumdat, qui a ſeptentrione ad meridiem ſexcentos, ab occidente vero ad orientem, qua mons muro finem inponit, quadringentos circiter paſſus aequat. Totius operis in formam theatri ſtructi tres omnino ſunt partes, quarum altera altera eminentior eſt. Duplex ſcala ita comparata, ut decem equites, uno iuxta alterum locato, ſine moleſtia aſcendere eam poſſint, aditum ad inferiorem partem

r) Niebuhr II. p. 150.

s) Chardin VIII. p. 329.

t) p. 77.

u) p. 129.

partem praebet, qua primum oculis obiiciuntur duo parietes, in quorum utroque animalis cuiusdam fabuloſi figura coloſſica exciſa eſt. Quatuor deinde ſitae erant columnae, quarum duae adhuc ſuperſunt, quas iterum ſimiles excipiunt parietes, ſimilibus inſtructi animalibus. Introitus hic fuiſſe videtur totius aedificii. Inde ad manum dextram iterum per ſcalas aſcenſus eſt ad ſecundam monumenti partem, octo pedes priori altiorem. Ibi columnae ſitae ſunt, quinquaginta pedum altitudine, eaque craſſitie, ut trium hominum amplexum expleant; totum aedificium ab iis nomen traxit. Parietes ſcalarum ornati ſunt diverſis anaglyphis, quae cum hominum figuras, pedum duorum et dimidii altitudine, tum animalium inter ſe certantium effigies ſiſtunt. Aedificium hac parte ut monti proximum, ita et ambitu maximum eſt; parietes multis figuris inſtructi ſunt, inter quas regem ſella regia ſedentem non ignores. Alia minoris ſtructurae aedificia inde ad occidentem verſus ſita ſunt, quae, quum iterum ſolum elatius occupent, tertiam totius operis partem efficere dici poſſunt. Remotioris haec eſſe videntur aetatis quam cetera; ſculpturis aeque ac omnia reliqua multis abundant.

E regione huius aedificii mons Rachmed monumentum ſpectandum praebet quam maxime memorabile. Magna lapidum moles mediae fere montis rupi exemta eſt, ut perpendicularis fieret ſuperficies, quam deinde multis ſculpturis perpolite omnibus inciſis ornavit artifex. Totum hoc, inter Perſepolitana facile graviſſimum artis opus ſiſtit, ex Chardini effigie LXVII, tabula noſtra I. Frontis latitudo ſeptuaginta et duorum pedum eſt, altitudo centum et triginta. Simile opus paululum inde meridiem verſus in eodem monte exciſum eſt; a quo iterum quartam horae partem diſtat tertium eiusdem generis anaglyphum, non prorſus vero perfectum.

V. Commentatorum recenſio.

Peregrinatores fere omnes quum nec hiſtoriae nec artis cognitione valde eſſent inbuti, minoris momenti habendi ſunt quoad Perſepolitana explicanda. Eorum igitur ſententias excludit haec mea enumeratio. Reliqua vero explicandi conamina ita afferam, ut primum de iis viris eruditis loquar, qui vel in univerſum de Perſepoli ſententiam protulerint, vel partem eius explicandam ſibi ſumſerint;

deinde vero de iis agam, qui interpretationem totius monumenti ſusceperint.

1. Scriptores qui in univerſum de Tſchil-Minar egerunt.

Facillimam ſane omnium monumentorum explicandorum rationem inivit WITTE v), qui totum opus terrae eruptioni tribuit. Refutavit eum, vix hoc honore dignum *Niebuhrius* x). Eodem fere loco habendus eſt DE ROESCH, qui nuperrime modo de Perſepoli inſanivit y). Totum opus ex iſtius hominis opinione ſtructum eſt a *Lamech* opera *Daedali*, poſt bellum Troianum, quo quae fortiter pugnaverit Lamech, monumenti anaglypha exhibent. Bellum vero Troianum non illud eſt, quod vulgo habetur, ſed Medos inter et Perſas. Perſia enim eſt vetus Troia, Media Europa, Aſſyria Aſia. Inſcriptiones cuneiformes, lingua Germanica compoſitae, ſtemmata exhibent regum inde a Kain usque ad Lamech. Habeat ſibi! — Scriptorum orientalium de Perſepoli ſententias enumeratas habes apud Langleſium z) et Herbelotum a). Secundum eorum alios, condita ſunt illa monumenta, tempore noſtrum aevum praecedente, *Praeadamitico*, quod vocant. Alii vel Huſchencum vel Tamuram, Schemſchidem, reginam Homai, aliosque autores habent. Fuerunt quoque qui Salomoni opus tribuerent. Nihil fidei his omnibus deberi, nullo eget teſtimonio; nihilo ſecius tamen fabulis illis aures praebuerunt multi. — WILLIAM IONES Tſchil-Minar rudera habet templi, exſtructi quo tempore religio Sabaica inter Perſas viguit b), imperantibus ſcilicet Piſchdadiis. Cui ſententiae conſentanea referunt DE BOCK c) et BAYL-

v) *Ueber den Urſprung der Pyramiden in Aegypten und der Ruinen von Perſepolis von* SAMUEL SIMON WITTE 1789. *Vertheidigung des Verſuchs über etc. von* WITTE 1792.

x) *Neues deutſches Muſeum* 1790. p. 1179.

y) *Allgemeine Literatur-Zeitung* Nr. 92. Apr. 1817. p. 730.

z) *Mémoire hiſtorique ſur Perſepolis*, in: *Collection de voyages* III. p. 201.

a) D'HERBELOT, *bibliotheque orientale* ſ. v. Eſtekhar.

b) *Diſſertations and miscellaneous pieces of Aſia* I. p. 198. IONES's *works* I. p. 88.

c) *Oeuvres diverſes* I. p. 50. — *Eſſai ſur l'hiſtoire du ſabeisme* 1787. — BÜSCHING'S *Magazin XVII*. p. 183

Bailly *d*); quorum hic pro palatio accipit monumentum, conditum a Schemschide, qui inde ab anno 3209. ante Chr. regnavit. In medio reliquit Ousely, rudera Tschil-Minar utrum templi sint Elymaide ab Antiocho direpti, an Persepoleos scriptorum Graecorum, an originem debeant Arsacidarum dynastiae *e*). Primum fieri non posse, alterum vero et tertium probabilitatis speciem prae se ferre, contendit Vincent *f*). Eodem errore circumveniri sese passus est Olaus Tychsen, qui, falsa inscriptionum interpretatione deductus, Arsacidarum temporibus Persepolin tribuit *g*). Verum in eo vidit vir, cuius dissertatiunculam publici iuris fecit Ousely *h*), quod Persepolin Persiae habet metropolin, eiusdemque palatium fuisse perhibet, quod iam in ruderibus Tschil-Minar deprehenditur; falsus vero in eo est, quod ex solo Firdusio explicanda putat eius anaglypha. Eadem, quam vir ille indicavit, via ingressus Hagemann, ex Firdusio anaglyphorum dedit explicationem *i*). Architecturae indolem inprimis examinavit eamque Aegyptiacam esse statuit Caylus *k*); rudera, ut contendit, templi sunt, non palatii. Ad quam aetatem vero referenda sit eius origo, rationes et dubitationes attulit multas, incertum tamen reliquit. De monumentorum origine et usu pauca disputavit d'Hancarville *l*); fusius egit de anaglyphis, quae acutius saepe quam verius ex veterum Persarum religione explicare studuit. Indorum artis et mythologiae vestigia interdum sibi deprehendisse videtur.

2. *Scriptores qui explicationem totius monumenti dederunt.*

Herderus, in sua explicatione, famam sequitur Orientis; scriptores serioris aetatis, inter quos praecipue Mirkhondus et Firdusius, fontes

d) *Histoire de l'astronomie anc.* p. 354.

e) Ebn Haucal, preface p. XXV.

f) Ancient commerce I. p. 487.

g) Olai Gerhardi Tychsen *de cuneatis inscriptionibus Persepolitanis lucubratio*, 1798.

h) *Oriental Collections* I. p. 167.

i) *Monumenti Persepolitani e Ferdusio illustratio.* 1801.

k) *Histoire de l'academie des inscriptions.* XXIX. p. 118.

l) *Supplément aux recherches sur l'origine, l'esprit et les progrès des arts* p. 113.

fontes ſunt, quibus ducibus Perſepoleos explicationem inſtituit *m*). Quae quidem explicatio licet non ex omni parte vera ſit, ingenioſa ſemper erit. Ex Herderi ſententia monumentum fuit regia, ad effigiem ſtructa palatii Schemſchidis *n*); anaglypha illa ad inſtar Schemſchidis imperii comparata, pompam repraeſentant, occaſione novi anni Noruz dicti habitam *o*). Haec de palatio, de ſepulcris nihil. Quae ſi computamus, diſcimus quidem, quid fama Orientis de monumenti tempore et origine referat, de eius autem vero tempore et autore certiores non ſimus; dies enim ille Noruz, aeque ac Schemſchides rex, ad fabuloſa tempora recurrit. In monumentis vero antiquis explicandis ita procedendum videtur, ut primum videamus quid hiſtoria de iis moneat, in cuius quidem auxilium fama interdum vocari poteſt; nec tamen fama pro hiſtoria nobis habenda eſt, nec ex ea explicanda ſunt monumenta, quae ipſa ortum dederunt iſtis fabulis. Herderus ipſe contendit, fabulas illas eſſe efformatas per hoc monumentum *p*). Quam parum vero hiſtoriam curent Orientales in ſuis artis operibus interpretandis, omnia fere docent, de quibus hariolati ſunt. Cuius omnino autoritatis eſſe poteſt Firduſius poeta ſeculi p. Chr. n. undecimi, qui ipſe nunquam Perſepolin vidit? fando accepit, quae profert, quaeque non raro falſa ſunt; loquitur inter alia et de bobus, qui nulla monumenti parte conſpiciuntur.

Alia plane via, digna tanti nominis hiſtorico, ingreſſus eſt HEERENIUS *q*). praeceptor meus ſumma pietate ad cineres usque colendus. E ſcriptoribus Graecis florenti Perſarum imperio coaevis explicavit Perſepolin. Ea protulit, in quibus haud dubie quieſcendum erit, donec inſcriptiones certa et indubitata ratione explicatae fuerint. Heerenii explicationem ex maxima parte amplexus eſt MÜN-

m) HERDER de Perſepoli egit, primum: *Zerſtreute Blätter*, *Sammlung* 3. 1787. deinde: *Perſepolis eine Muthmaſsung* 1798. poſtremum: *Sämmtliche Werke, zur Philoſophie u. Geſch.* T. I. 1805.

n) HERDER's *Werke* I. p. 71. *o*) HERDER l. c. p. 78.

p) *Herderi* (l. c. p. 213.) ipſa verba ſunt haec: *So bildete ſich die Geſchichte Schemſchids an dieſen Kunſtwerken, den Trümmern einer alten Zeit, neben einer unverſtandenen Schrift aus.*

q) HEEREN primum de Perſepoli egit: *Ideen*, ed. 1. 1796. Tom. II. p. 180. poſtremum: *Ideen* I. 1. p. 232. ed. 3.

MÜNTER *r*). MONGEZ quoque, in dissertatione sua de Persepoli *s*), nonnullis rebus cum Heerenii sententia congruit, nullo tamen loco, quod miror, eius mentione iniecta. HIRT *t*) nuperrime rudera Tschil-Minar censurae subiecit, persuasus neutiquam finitam esse post Heerenii labores, de Persepoli disquisitionem. Sed vereor, ne vir doctissimus rem magis a vero averterit, quam certiorem effecerit. Rudera illa ex eius opinione reliquiae sunt monasterii *u*), quod Magis condidit Darius, ut corpus suum, quod hic post mortem condiri voluit, custodirent. Architecturae indoles Bactro-Indica idcirco non esse videtur Hirtio, quod testimonio putat carere, Bactriam ante Alexandrum cultura eminuisse *v*). Monumentum ex eius sententia prae se fert indolem Aegyptiacam, imo perfectum est ad effigiem sepulcri Osymandyae *w*). Nec tamen Aegyptiacam solam artem, sed Graecorum quoque architecturae indolem prae se fert, eamque duplicem, veterem scilicet et recentiorem. Veteris artis indicia invenit in ornamentis sepulcri, recentioris aevi sunt columnae, Sassanidarum tempore operi adiectae!! Quae sententia, omnibus ceteris rationibus procul habitis, solo tabulae nostrae VIII. fig. a. aspectu refellitur. Capitulum ibi expressum, Sassanidarum tempori procul dubio tribuendum, aliud plane est, ac quod habent columnae Persepolitanae.

VI. Quae iam de Persepoli effecta sint per eruditorum labores?

Quamquam nostra de Persepoli notitia neutiquam ita iam est comparata, ut criticorum dubitationibus ex omni parte satisfactum sit

r) *Versuch über die keilförmigen Inschriften zu Persepolis* 1802. p. 10.

s) *Memoires de l'institut national, Litterature et beaux arts*, an. IX. T. III. p. 212.

t) *Abhandlungen der Königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin* 1812-13. *Historisch-philologische Klasse* p. 40.

u) Ueberreste eines Klosters welches Darius für den Orden der Magier erbauen liess, HIRT. p. 48.

v) Cf. infra quae de Bactria eiusque monumento, omnium in Persia antiquissimo, dicemus.

w) DIODOR. SIC. I. c. 47. — Non nova est haec sententia, nam DE BOCK (*essai sur l'histoire du sabeisme.* p. 45) tale quid innuerat.

ſit, prolata tamen ſunt a viris eruditis, quorum haec maximam probabilitatis ſpeciem prae ſe ferunt, illa adeo ita comparata ſunt, ut dubitationi locus omnino non relinquatur. Heerenii inprimis eſſe, quae certa nobis de praeſtantiſſimo illo monumento conſtant, nemo facile inficias ibit.

1. Planitiem hodiernam Merdeſtanam occupavit quondam Perſepolis.

Peregrinatorum de campo Merdeſtano narrationes ſi comparaveris cum veterum ſcriptorum nuntiis, patebit credo, fuiſſe hanc ipſam planitiem regionem illam totius Perſiae olim celebratiſſimam, ubi Perſepolis quondam ſita fuit. Fluvius Bendemir, veterum Araxes, urbis ſitum tibi indicat. Rudera vero longe lateque ſparſa docent, vel totam hanc planitiem, vel permagnam eius partem occupaſſe urbem illam clariſſimam. Ex qua ſola re ſi ſequeretur, rudera Tſchil-Minar aedificii alicuius eſſe, quod ad ipſam urbem quondam pertinuerit, multum adhuc abeſſet, ut monumenti uſus et conſilium inde pateret. Cum enim maximo ambitu eſſet Perſepolis, probabile ſit, quod et hiſtorici orientales confirmant *x*), plura ei fuiſſe palatia, aliaque monumenta celeberrima; cuiusnam igitur ex illis rudera deprehendamus, nec ex autorum veterum narratione colligitur, nec ex ſolo ipſo monumento certo efficias. Aliunde petenda ſunt auxilia. Iure cum Heerenio explicationem incipias ab inſignibus illis artis operibus montis Rachmed. Inde enim certa aſſequi tibi licet.

2. Una e cryptis monti Rachmed inciſis ſepulcrum eſt Darii Hyſtaspis filii.

Diodorus Siculus *y*) poſt memorabilem illam arcis Perſepolitanae deſcriptionem ita pergit: *ἐν δὲ τῷ πρὸς ἀνατολὰς μέρει τῆς ἄκρας τέτταρα πλέθρα διεστηκὸς ὄρος ἐστὶ τὸ καλέμενον βασιλικὸν, ἐν ᾧ τῶν βασιλέων ὑπῆρχον οἱ τάφοι. πέτρα γὰρ ἦν κατεξεσμένη, καὶ κατὰ μέσον οἴκους ἔχουσα πλείονας, ἐν οἷς σηκοὶ τῶν τετελευτηκότων ὑπῆρχον, πρόσβασιν μὲν ἐδεμίαν ἔχοντες χειροποίητον, ὑπ᾽ ὀργάνων δὲ τινων χειροποίητων ἐξαιρομένων τῶν νεκρῶν δεχόμενοι τὰς ταφάς.* Cui deſcriptioni adiun-

x) LANGLES *memoire hiſtorique ſur Perſepolis* p. 209.

y) XVII. c. 71. Tom. II. p. 215. ed. Weſſeling.

adiungas locum apud Ctesiam z): Δαρεῖος προστάσσει τάφον ἑαυτῷ κατασκευασθῆναι ἐν τῷ δισσῷ ὄρει· καὶ κατασκευάζεται. ἐπιθυμήσας δὲ ἰδεῖν αὐτὸν, ὑπό τε τῶν Χαλδαίων καὶ τῶν γονέων κωλύεται. οἱ δὲ γονεῖς, ἀνελθεῖν βουληθέντες, ἐπειδὴ οἱ ἱερεῖς εἶδον οἱ ἀνέλκοντες αὐτοὺς, καὶ ἐφοβήθησαν, καὶ φοβηθέντες ἀφῆκαν τὰ σχοινία, ἔπεσον καὶ ἐτελεύτησαν. καὶ ἐλυπήθη Δαρεῖος λίαν· καὶ ἀπετμήθησαν αἱ κεφαλαὶ, τεσσαράκοντα ὄντων τῶν ἀνελκόντων. Illud βασιλικὸν ὄρος Diodori unum idemque eſt cum διττῷ ὄρει Cteſiae a), quo ſibi Darius ſepulcrum comparari iuſſit. Non modo ſpatium, quo haec ſepulcra, teſte Diodoro, a palatio diſtabant, ſed tota deſcriptio plane quadrat cum cryptis illis monti Rachmed inciſis b), quas ſepulcrorum uſui inſerviiſſe, ex earum interiori natura omnes fere peregrinatores uno ore contendunt. Extra omnem dubitationem poſitum mihi videtur, montem Rachmed eundem eſſe, quem *regium* Diodorus, *duplicem* Cteſias appellat, ſepulcra vero, ex eorundem ſcriptorum teſtimonio ei inciſa, eadem eſſe quae e regione ruderum Tſchil-Minar etiamnunc ſeſe ſpectanda praebent, ideoque eorum altero conditum fuiſſe Darii Hyſtaspis filii corpus c). Inſigniter ſepulcro conveniunt, quae in eius fronte conſpiciuntur anaglypha. Tota facies ex duabus partibus conſtat; inferior pars columnas habet quatuor, inter quarum medias porta conſpicitur, quae vero ſpeciei tantum cauſa affuit d), introitum enim non effecit e). Superior frontis pars regem ſiſtit arcum praegrandem manu tenentem f), ante aram ſtantem, in qua

z) Herodotus Weſſelingii p. 815.

a) Mons idcirco dictus fuiſſe videtur duplex, quod lunae falcis inſtar eſt ab extrema parte.

b) Singula hoc loco argumentis probare, tam abhorreret a lege quaeſtionis propoſitae, quam ſuperfluum foret, quum alii iam res probaverint.

c) Heeren's Ideen I. 1. p. 248.

d) Une fauſſe porte — jamais il n'y eut là de porte, Chardin VIII. p. 307.

e) Inferior portae pars fracta iam eſt, ab opum cupidis ut videtur, ita ut irrepant qui interiora examinare ſtudent; multum tamen abeſt ut introitum hoc foramen effecerit, quo tempore ſepulcrorum uſui adhuc reſpondebant cryptae. Sepulcra vel aditus habuerint neceſſe eſt ſubterraneos, nondum inventos, vel tenuerint, iure ſtatuas, Perſae artificium, quo, inmiſſis ſepulcro corporibus, lapides ita caemento inngerent, ut nec rima ulla appareret poſtea, nec, illaeſo lapide, aperiri unquam poſſet porta.

f) Huc referenda videtur inſcriptio, qua inſignitum fuit Darii ſepulcrum, quamque ex

qua ignis flagrat sanctus, quem inprimis venerabantur Persae. Arae inpendet Sol, Mithras dictus. Figura senis, quae media parte inter regem et aram superinpendet, regis *Ferucr* est *g*). Repraesentatur igitur rex cultor Ormuzdi, sectator religionis Zoroastris. Et cetera quae in hac fronte spectes, non sola ornamenta sunt, sed suam habent significationem. Columnarum apices capita referunt fabulosi animalis unicornu. Duplex figurarum humanarum series, quae ut caryatides, superiorem partem sustinere videntur, servorum conditionem indicant. Canum illa multitudo ad cultum Zoroastricum referenda, ex quo sacrosanctum fuit animal. Hastati illi viri, qui bini exteriorem frontis partem occupant, satellites sunt regis, Graece *δορυφόροι h*) dicti:

3. *Monumenti Tschil-Minar usus et consilium.*

Aedificio, quod iam in ruderibus deprehenditur, nexum intercessisse cum illis sepulcris, et situs propinquus et cuniculi subterranei docent, qui versus illud excurrunt. Quum Diodori sepulcrorum descriptio de cryptis montis Rachmed accipienda sit, necesse est, ut eiusdem Diodori descriptio palatii de ruderibus Tschil-Minar intelligatur. Inde vero ex mea quidem sententia difficultas quaedam oritur. Palatii Persepolitani descriptio est haec *i*): *Οὔσης ἄκρας ἀξιολόγου, περιείληφεν αὐτὴν τριπλοῦν τεῖχος, οὗ τὸ μὲν πρῶτον ἀναλήμματι πολυδαπάνῳ κατεσκεύαστο, καὶ τὸ ὕψος εἶχε πηχῶν ἑκκαίδεκα ἐπάλξεσι κεκοσμημένον. τὸ δὲ δεύτερον τὴν μὲν ἄλλην κατασκευὴν ὁμοίαν ἔχει τῷ προειρημένῳ, τὸ δ' ὕψος διπλάσιον. ὁ δὲ τρίτος περίβολος τῷ σχήματι μέν ἐςι τετράπλευρος, τὸ δὲ τȣτȣ τεῖχος ὕψος ἔχει πηχῶν ἑξήκοντα, λίθῳ σκληρῷ καὶ πρὸς διαμονὴν αἰωνίαν εὖ πεφυκότι κατεσκευασμένον. ἑκάςη δὲ τῶν πλευρῶν ἔχει πύλας χαλκᾶς, καὶ παρ' αὐτὰς ςαυρȣς χαλκȣς εἰκοσιπήχεις, ὃς μὲν πρὸς τὴν ἐκ τῆς θέας κατάπληξιν, ἃς δὲ πρὸς ἀσφάλειαν ἡρμοσμένας.* Quae si comparaveris cum ruderibus Tschil-Minar, nonnullae eorum partes istius Siculi descriptioni refragantur. Excusationem tamen haec habent suam, cum

ex Onesicrito affert STRABO p. 1062. *Φίλος ἦ τοῖς φίλοις. ἱππεὺς καὶ τοξότης ἄριςος ἐγενόμην· κυνηγῶν ἐκράτȣν· πάντα ποιεῖν ἠδυνάμην.*

g) Cuius naturam quum paucis afferre nequeam; discas ex: ZEND AVESTA *von Kleuker* I. *p.* 14.

h) HEEREN'S *Ideen* I. 1. p. 255.

i) DIODORUS SIC. XVII. c. 71.

cum in tot feculorum decurfu, qui multa monumento ademit, tum in Diodoro ipfo, qui, quum ex aliorum informatione haec afferret, nonnulla fortaffe fecus accepit. Quae ei de fingulis palatii partibus earumque muris relata erant, de tribus muris totum palatium cingentibus intellexiffe videtur. Perfuafum igitur mihi habeo de ruderibus Tfchil-Minar effe accipienda, quae ille de Perfepoleos palatio narrat, et omnino has ipfas reliquias regiam illam referre Perfepolitanam, apud multos fcriptores celebratam *k*), quam, inftigante Thaide, incendit Aleander. Non repugnat illud incendium, ut vifum eft nonnullis eruditis, palatii naturae. Confumfit ignis partes quae ligno conftabant *l*). Ignis indicia marmori inpreffa et nunc quaedam adfunt, tefte Figueroa *m*). — Tfchil-Minar igitur non templum fuit, ut multi voluerunt, fed palatium *n*). Nec tamen regia fedes. — Perfarum reges fepulcro conditi non modo veftes et arma, fed thefauros quoque fuos habebant. Quapropter qui fepulcra cuftodirent, requirebantur permulti. Et illi adeo qui munere aulico functi erant, fequebantur regem et ad eius fepulcrum vivebant. Opus igitur erat, iam hac fola de caufa, in fepulcrorum vicinio, aedificiis permultis. Nec tamen graviffimus vel unicus fuit palatii ufus, ut domicilium effet eorum, qui fepulcra cuftodirent; graviori adhuc confilio inferviiffe videtur. Tota illa regio, quam Perfepolis occupavit, facrofancta fuit, inprimis vero fepulcrum Cyri fumma pietate religiofe cultum. Illuc enim veniebant reges initio fui imperii, ut induerentur vefte Cyri, ut initiarentur facris regiis, utque immolarent diis. Eadem religione pofteriori tempore *o*) coluiffe videntur Perfae fepulcrum Darii. Huc enim veniffe Perfarum reges et duces contendit Diodorus *p*). Fuit igitur Tfchil-Minar

k) Veterum fcriptorum de Perfepoli teftimonia collecta habes apud Brissonium *de regio Perfarum principatu* p. 96.

l) Multa cedro aedificata fuit regia Perfepolitana, *tefte* Curtio V. 6. Superior palatii pars, vel tectum faltem, ex ligno conftabat; fortaffe et ornamenta multa lignea fuere.

m) *Ambaffade*. p. 162.

n) Docet hoc, aliis omiffis, fenis figura faepius in illis monumentis obvia, quae non facerdotis fed regis eft effigies.

o) Intelligo tempora Xerxis eiusque fucceflorum.

p) Diodorus Sic. Κατὰ δὲ *τὴν ἄκραν ταύτην ἦσαν καταλύσεις βασιλικαὶ καὶ στρατη-*

Minar facrarium, cum iis habitandum deftinatum, qui ad facra fepulcralia Dario peragenda conftituti effent, tum iis excipiendis addictum, qui pio illo munere, honores regibus fepulcro conditis praeftandi, fungi vellent. Quibus cum accedat, quod eo ipfo palatio divitiae regis mortui affervabantur, veriffime Heerenius Perfepolin appellat: Die Todten-Refidenz der Perfifchen Könige *q*).

4. *Monumenti aetas et autor.*

Ex fupra allatis iam patet, palatii originem ad vetuftiffima Perfarum tempora recurrere; docet hoc cum artis in illo monumento confpicuae ratio et indoles, eadem plane quam prae fe ferunt fepulcra, quae Achaemenidarum tempori tribuenda effe certo conftat, tum anaglypha ipfa, quae mythologiam innuunt Bactro-Indicam et ritus regum Perfarum *r*). Perfepolis cum fuis monumentis a Cyro et Cambyfe condita perhibetur *s*); infcriptiones cuneiformes, interprete Grotefendo, nomina exhibent Darii et Xerxis; quod ita bene conciliari poffe contendit Heerenius, ut perfecerint hi, quae inchoaverit ille. Niebuhrius ipfe teftatur vix unius effe hominis aevi talia perficere, nec unum idemque confilium in iis ubique confpicuum *t*). Quamquam Perfepoleos (latiori fenfu) prima origo haud dubie ad Cyrum usque referenda eft, huius tamen palatii originem Dario Hyftaspis tribuo, cui et urbis amplificatio debetur *u*).

5. *Architecturae indoles.*

Architecturae indoles, quam alii Indicam, alii Aegyptiacam effe voluerunt, Perfica eft. Licet artifices ii fuerint, quos Cambyfes ex Aegypto in Perfiam abire iufferat *v*), ita tamen egiffe videntur, ut ad Perfarum inftitutionem et voluntatem opera illa exeqnerentur. Artem

στρατηγικαὶ πλείυς, πολυτελεῖς ταῖς κατασκευαῖς, καὶ θησαυροὶ πρὸς τὴς τῶν χρημάτων παραφυλακὴν εὐθέτως κατεσκευασμένοι.

q) HEEREN'S *Ideen* I. 1. p. 273.

r) Ibid. p. 320 et 313.

s) DIODORUS SIC. II. p. 215. STEPHANUS BYZANT. f. v. πασσαργάδαι. AELIANUS de anim. I. 59.

t) HEEREN'S *Ideen* p. 328.

u) Cf. quae infra de Pafargadis dicemus, f. cap. Mefchid Madri Suleiman.

v) DIODORUS SIC. I. p. 55.

Artem aedificandi ipfam inde acceperint credibile eft, unde omnis cetera cultura ad Perfas manavit, ex Media fcilicet et Bactria *w*). Quum vero in anaglyphis Perfepolitanis multa ex Magorum religione petita fint, Magi haud dubie ii fuerunt ad quorum inftitutionem et quibus ducibus condita funt illa monumenta *x*).

6. *Infcriptiones.*

Summo ftudio digna funt monumenta Perfepolitana et propter fingulare infcriptionum genus, quod multis partibus fpectandum praebent. Scripturae huius characteres ex cuneis conftant, quorum unusquisque pollicis latitudinem longitudine fua parum fuperat. Ab hac cunei forma vocantur literae cuneiformes vel cuneatae *y*). Nonnullas infcriptionum cuneiformium tabulas nobis exhibuerunt peregrinatores, inter quos praecipue Niebuhrus diligentia eminet. De iis explicandis qui quae fint eruditorum conamina, fcire cupit, adeat de Sacyum *z*) et Eichhornium *a*). Grotefendus, cuius explicatio maximam probabilitatis fpeciem prae fe fert, quamque plurimi eruditorum amplexi funt, de illis infcriptionibus in universum effecit: Scripturam effe non fyllabicam fed literalem, eamque a finiftra ad dextram legendam; tria eius Perfepoli exftare genera; fcripturam effe monumentis deftinatam; originem eius longe tempora Cyri praecedere; in Media vel potius Bactria effe ortam; vinculum ei intercedere cum veterum Magorum religione; unum fcripturae genus Zendica lingua conftare. — Singulas infcriptiones, in quibus Darii et Xerxis nomina inveniuntur, quomodo explica-

w) Infigniter huic opinioni favet, quod, fecundum fcriptores Orientales, reges Perfici imperii fedem ex urbe Balch in Perfidem transtulerunt, D'HERBELOT *biblioth.* f. v. Kischtasb.

x) HEEREN's *Ideen* p. 313 fqq.

y) Charactères à clous — écriture à clous. Non hoc folo infcriptionum genere infignita funt monumenta Perfepolitana, alias quoque exhibent infcriptiones, Cuficas fc., Arabicas et Perficas, quarum nonnullas defcripfit Niebuhr (II. p. 134.) et explicavit DE SACY (memoire fur diverfes antiq. p. 125.); ferioris tamen quum fint aetatis, monumentis explicandis infervire nequeunt.

z) DE SACY *memoire fur div. ant* p. 1.

a) EICHHORN's *Gefchichte der Literatur* Vol. I. P. 1. p. 302. Cf. quoque *Neue allgemeine deutfche Bibliothek*, Vol. XCVII. p. 129.

plicaverit Grotefendus, vide apud Heerenium *b*). Si totam hanc explicandi rationem reputaveris, multa Grotefendum praeſtitiſſe, nemo negabit; plura tamen praeſtanda ſupereſſe, facile concedet is, qui ſciverit, quam parum nobis de antiqua Perſarum lingua innotuerit. Graviſſimus idcirco eſt nuntius nuperrime ex Anglia delatus, ex quo apparet, inventas eſſe inſcriptiones cuneiformes cum alio ſcripturae genere coniunctas, ita ut altera inſcriptio alterius verſio eſſe videretur *c*).

CAPUT II.

Monumenta quaedam ruderibus Tſchil-Minar finitima.

Magnificentia ruderum Tſchil-Minar effecit, ut peregrinatores parum curae inpenderent ceteris monumentis in hac regione ſitis, quae

b) HEEREN'S *Ideen Beilagen.* p. 563.

c) The Aſiatic Iournal and Monthly Regiſter Nr. X. for October 1816. Vol. II. p. 383. „It appears, that in two diſtant parts of Aſia, two inſcriptions have been recently found, in the Perſepolitan or arrow-headed character, engraved on the ſame ſubſtance *with other languages.* The firſt of theſe is mentioned by the late Dr. Buchanan, in his account of the Syrian Chriſtians, eſtabliſhed on the Malabar coaſt of the great Indian peninſula, near Goa. Ten or eleven braſs tablets which he ſaw at Goa, contained inſcriptions in a character which he concluded to be Indian, and were preſumed to be grants of land or privileges to the firſt Syrian ſettlers. On the back of one of them there was a long inſcription in the Perſepolitan character. Now, as the Indian character muſt, of courſe, be ſoon deciphered, and as there is ſtrong reaſon to think that the Perſepolitan on the ſame tablet, muſt be a translation of its contents, we are not too ſanguine, probably, in hoping, that the unknown quantity may be arrived at, through the medium of that which we are likely ſoon to know. — The ſecond diſcovery to which we have alluded, is the union, on the ſame ſtone, of the arrow-headed character with the Egyptian hieroglyphic, found at Shush (Suſa) by the Hon. Robert Gordon, who was attached to Sir Gore Ouſely's embaſſy. In an open court, annexed to the prophet Daniel's tomb at Suſa, lies a block of dark Egyptian marble, about three feet long, of an irregular form, and verg finely poliſhed. Three ſides of it are ſculptured. On one there are five rows of hieroglyphics; on another two rows of hieroglyphics, and the remainder of it filled with a beautiful inſcription in the Perſepolitan character; and on the third ſide, an inſcription in the ſame character, now nearly effaced.

quae quamquam cum Perſepoli conferri nequeant, per ſe tamen omni ſtudio digna ſunt.

1) Trecentos paſſus meridiem verſus a Tſchil Minar aedificii alicuius rudera inveniuntur, inter quae columna conſpicua eſt eiusdem rationis ac Perſepolitanae. Inde ad ſeptentrionem, lato campo portarum poſtes ſpectantur, eadem manu qua Perſepolis opera, excìſi et conſtructi. Ad montis radices deprehendis lapides caeſos et aquaeductuum rupi inciſorum reliquias *a*). — Trium milliariorum ſpatium inde ab hoc loco aliae inveniuntur columnae, eadem altitudine non pari vero arte conſtructae. Ab his iterum aliae quinque milliaria abeſſe dicebantur, quas vero ipſe, cui haec debetur notitia, Chardinus non vidit *b*).

2) Perſepoli relicta et traiecto flumine *Rud - Chone - Siwend*, rudera deprehendit Morierus *c*), quae habentur diverſorii (Karawanſeray). Lapidum moles, quae ſpâtium occupat triginta ſeptem pedum latitudinis eiusdemque longitudinis, fundamentum effecit aedificiorum quorundam. Duo enim conſpiciuntur ſtrata lapidum marmoreorum, quae ita ſita ſunt, ut inferius ſuperiori duo fere pedes promineat. Lapides forma maxima, decem pedes longi, plus quatuor craſſi et tres lati ſunt; omnes anaglyphorum indicia exhibent. Murorum quoque, qui hoc aedificium cum aliis coniunxerunt, rudera hic ibique ſpectantur. Interior aedificii pars, multis fragmentis marmoreis repletâ, canalis veſtigia ſpectanda offert.

Conciſius haec omnia ſunt prolata a peregrinatoribus, quam ut de ruderum conſilio iam poſſit disquiri. Similis architecturae ratio cum Perſepolitana ſatis probat, Achaemenidarum tempori et haec eſſe tribuenda.

3) Rudera quae vocantur urbis Iſtakar. Milliarium unum cum dimidio a Tſchil-Minar (ita ut primum ad ſeptentrionem, deinde vero orientem verſus deflectas), haud procul a monumentis Ruſtamicis rudera inveniuntur, quae vulgo putantur urbis Iſtakar. Duae columnae Perſepolitanis ſimillimae rectae adhuc ſuo loco ſtant; multae aliae collapſae et fractae hic illic obviae ſunt. Muro-

a) Niebuhr II. p. 153. Chardin. VIII. p. 318.
b) Chardin. l. c. *c*) p. 137.

Murorum quoque et portarum rudera ſub montis radice conſpiciuntur. Omnia ex eodem nigro marmore, quo Perſepolitana, conſtant *d*). Videntur haec eadem eſſe rudera, quae Morierus quoque *e*) deſcripſit, quaeque, ut perhibet, *Gynaeceum Schemſchidis* appellantur. Ex quo quidem nomine nihil ad monumenti originem conſtituendam peti poſſe, per ſe intelligitur. Reiicienda quoque eſt ſententia Niebuhri, qui palatium, quod regina *Homai* in urbe *Iſtakar* ſibi condidiſſe fertur, in his ruderibus deprehendiſſe putat. Fabuloſa illa regina, ſimilis Graecorum Semiramidi, ſcriptorum Orientalium ingenio originem debet; fabulas enim omnia ſapiunt, quae de ea circumferuntur *f*). Miratur *Hirtius g*), neminem in his ruderibus inveniſſe regiam illam quam combuſſerit Alexander. Quo argumento fulciatur vir doctiſſimus, non dixit. —

Noſtra harum ruderum notitia tam imperfecta eſt et manca, ut nihil niſi hoc iam temporis effici poſſe videatur, originem ea debere antiquiſſimo Achaemenidarum tempori. Columnarum ratio, aeque ac ceterorum aedificiorum ſtructura, aperte hanc aetatem iis aſſignat *h*). Et hoc probabile eſt, pertinuiſſe haec rudera ad caput illud regni, metropolin Perſarum. Tota enim planities Merdeſtana, ad quatuor fere milliariorum ambitum, ruderibus abundat *i*). Situm fortaſſe hic fuit unum illorum caſtellorum, quibus defendebatur Perſepolis; caſtello optime reſpondet loci natura *k*).

CAPUT III.

Nackſchi-Ruſtam.

Milliarium circiter geographicum ſeptentrionem verſus a Tſchil-Minar, eo loco, quo mons ille ipſe, cuius radicibus adſita ſunt rudera

dera

d) Niebuhr II. p. 154. *e*) p. 141.

f) Herbelot *bibliotheque* ſ. h. v. — *Allgemeine Weltgeſchichte* IV. p. 421. — De urbe Iſtakar cf. quae ex *Hagi-Chalifa* attulit *Münterus: über die Inſchriften zu Perſepolis* p. 18.

g) Abhandlungen der Akademie der Wiſſenſchaften zu Berlin 1812-13. p. 47.

h) Niebuhr II. p. 154. Morier. p. 142.

i) Chardin VIII. p. 310. *k*) Morier. p. 141.

dera Perſepolitana, ad finem vergit, flumini Pulwar ad ſeptentrionem, inveniuntur monumenta quae vulgo vocantur Tacht-Ruſtam (thronus Ruſtami) vel Nakſchi-Ruſtam نقش رستم (effigies Ruſtami), ducto nomine a fabuloſo quodam Perſarum heroe. Monumenta, exceptis paucis architecturae operibus, glyphicae artis ſunt omnia, ſuperficiei inciſa rupis duriſſimae, quae, recto angulo ſurgens ad altitudinem ſedecim cubitorum, ab oriente verſus occidentem longitudine excurrit trecentos paſſus, ita ut frontem praebeat meridiei. Quum omnes fere qui Perſepolin colluſtraverunt peregrinatores, et monumenta haec Ruſtamica (ita ea vocare liceat) deſcripſerint, de fontibus hoc loco ſingulatim agere non attinet. Secuti ſumus inprimis Chardinum *b*) et Morierum *c*). Quum diverſiſſimae ſint aetatis haec monumenta, ſecundum tempora diſcernentes ea ita deſcribemus, ut primum de Achaemenidarum operibus agamus, deinde Saſſanidarum monumenta pertractemus, denique locum conſtituamus iis quae dubiae ſint aetatis.

A. Achaemenidarum monumenta.

I. Deſcriptio.

In medio fere monte rupis ſuperficiei inciſa eſt ſepulcri facies, paſſus inde ſexaginta ſecunda reperitur, a qua triginta paſſus diſtat tertia, quam quarta demum centum paſſibus excipit. Par eſt omnium horum ſepulcrorum facies, quamquam haec illa praecellit integritate, pro marmoris conditione et tempeſtatis iniuria, cui altera altera magis minusve erat obnoxia. Quum maxima ſimilitudo iis intercedat cum ſepulcris Perſepolitanis, niſi quod haec maiori diligentia exſculpta ſint *d*), tabula noſtra I, ſepulcrum Perſepolitanum ſiſtens, ſi pauca tantum eaque levioris momenti exceperis, et pro horum monumentorum imagine valere poteſt. Externa ſepulcri facies, octodecim pedes inde a ſolo communi incipiens *e*), latitudine aequat triginta quinque paſſus, quam vero menſuram longitudo, a nemi-

a) CHARDIN VIII. p. 335. NIEBUHR II. p. 155.
b) l. c.
c) p. 125.
d) NIEBUHR II. p. 155.
e) DE BRUYN IV. 361.

nemine quidem accurate definita, multo ſuperat *f*). Triplicem frontis compagem agnoſcit Kaempferus. Prima eaque infima tabula, qua egent ſepulcra Perſepolitana, par eſt magnitudine ſuperiori ſtructurae; nuda cum ea ſit et glabra, inſcriptionibus deſtinata fuiſſe videtur. Media compages, quae ſuperiorem et inferiorem ſenis paſſibus excedit, ideoque efficit, ut totum monumentum crucis formam quodammodo referat, ornata eſt columnis quatuor pari ſpatio diſſitis, ea ratione ac ſi ſuperior pars iis incumberet. Omnia cetera comparata plane ſunt ad modum ſepulcrorum Perſepolitanorum. Columnarum a Perſepolitanis diverſitatem, quam agnoscit Chardinus *g*), ego non invenio. Sepulcro tertio inciſae ſunt inſcriptiones duae literis cuneiformibus compoſitae *h*). Frontem quartam, quae integritate ceteris praecellit, peſſime depictam habes a Thevenoto *i*). Satis bene eiusdem ſepulcri faciem ſiſtit Kaempferus *k*). Totius montis effigiem ſimul cum ſculpturae operibus exhibent Chardinus *l*) et De Bruynius *m*). Interiorem ſepulcri partem Niebuhrus ex notitia amici ſui, qui mercaturae faciendae cauſa in Perſia commorabatur, deſcribit *n*). Conclave eſt quadraginta pedes longum, viginti latum. Parieti poſtico inciſi ſunt tres ſinus, quorum unumquemque arca occupat, quatuor pedum altitudine novem longitudine et octo latitudine. Arcae lapis ſuperior planus et omni ornatu vacuus fractus eſt ex aliqua parte, ita ut interiora potuerint examinari; nihil tamen intus inventum.

Sexaginta circiter paſſus a monte remotum, e regione ſepulcri primi, aedificium exſtat ſingularis ſtructurae, ex candidiſſimo aeque ac duriſſimo polito lapide *o*) admirabili arte *p*) compoſitum. Figura eſt quadrata, cuius ſingulum latus octodecim paſſus aequat, altitudo viginti quatuor *q*). Lapides, quibus aedificium ſtructum eſt, tantae

f) KAEMPFER p. 312.
g) VIII. p. 342.
h) CHARDIN VIII. p. 343.
i) II. p. 287.
k) p. 313.
l) Tab. LXXIV.
m) Tab. 167.
n) NIEBUHR II. p. 155. Interiorem ſepulcri faciem ſiſtit De Bruyn Tab. 159.
o) Non marmoreus eſt lapis nec quem ſuppeditavit mons proxime ſitus, cf. NIEBUHR II. p. 159. Thevenot II. p. 288.
p) CHARDIN VIII. p. 354.
q) CHARDIN l. c.

tantae molis funt, ut duo iuxta fe locati aediculae latitudinem expleant, et quindecim fupra invicem pofiti altitudinem efficiant, excepto qui pro totius operis coronide omnium fummus eft r). In duas quafi diftincta eft contignationes, quarum inferior folida quum fit, omni acceffu et conclave caret; fuperior pars cameram refert tres circiter orgyias a communi folo incipientem, decem pedum longitudine eademque latitudine; obfcura foret et caliginofa, nifi lux per oftiolum penetrans eam illuftraret. Parietes omni infcriptionum genere et fculpturae opere carent s). Tria domus exteriora latera fex fingula exhibent feneftrarum figuras lapidibus incifas, forma oblonga, ambientibus limbis gradatim depreffioribus, aliosque praeterea multos minoris formae finus lapidum fuperficiei incifos. Referebatur Kaempfero, tabulas aureas iis fuiffe adaptatas pro aedificii fplendore. Tabulae aeneae, fi, quod dubitem, revera affuerunt, infcriptionibus incidendis potius deftinatae fuiffe videntur. Aediculae frons, qua oftium fcilicet eft, feptentrionem verfus rupem refpicit. Conditionis fuae integritatem aedificium debet magnis duobus, quibus tectum eft, lapidibus, necem minitantibus iis qui inferiora faxa revellere operam darent t).

II. Explicatio.

Quod primum ad cryptas illas priori loco defcriptas attinet, artis in earum facie confpicuae indoles, eadem cum Perfepolitana, et characteres cuneiformes, aperte demonftrant, eiusdem haec monumenta effe aetatis, cuius funt rudera Tfchil-Minar; tota vero cryptarum ratio, earumque omni fere parte cum fepulcris Perfepolitanis confenfus, extra omnem dubitationem ponunt, fepulcrorum ufui, et has cryptas deftinatas fuiffe. Cui quidem fententiae refragari fortaffe videri poffet illud, quod loculi nullibi inventi fuerint, arcarum vero in illis cryptis repofitarum natura vix loculis conveniat. Inde quod iam non adfunt illi loculi, concludi nequit, nunquam affuiffe. Arrhianus u) nos docet, Perfarum regum loculos pretiofo metallo conftitiffe. Habuerunt igitur illa fepulcra, cum propter,

r) Kaempfer p. 322.

s) Niebuhr II. p. 159.

t) Chardin l. c.

u) VI. 29.

propter hoc ipſum, tum ob aliam divitiarum iisdem repoſitarum copiam, quo allicerent ingruentium hoſtium rapacitatem. Haec fuit cauſa, quapropter ſpoliatum eſt Cyri momumentum *v*). Eandem rapinae ſortem et haec ſepulcra experta fuiſſe videntur. Pro loculis ne accipias arcas illas ſepulcris repoſitas, valde erit cavendum. Tota earum natura plane repugnat. Licet etiam pro iis accipere velis arcas, quibus conditi fuerint loculi pretioſi aeris; facile tamen eſt intellectu, formam earum eſſe et latiorem et depreſſiorem, quam quae apta fuerit homini componendo. Huic accedit quod iſtae ciſtae immoto ſuo adhuc ſtant loco, omni re vacuae, quamquam nullo niſi parvo foramine ſunt inſtructae, per quod ut auferretur corpus exanime, fieri omnino nequit. Infuerint igitur neceſſe eſt res minori ambitu eaeque ablatu dignae. Haec ipſa res indicat ut puto, arcarum uſum. Perſarum reges ſepulcris repoſiti non ſolum veſtes et arma ceterumque regium apparatum ſecum habere ſolebant, ſed theſauros quoque ſuos habebant *w*). Pecuniae aſſervandae inſerviiſſe videntur arcae; iam vero explicatu facillimum eſt, qui fieri potuerit, ut omni re orbatae ſint, quamquam parvo tantum foramine inſtructae; ſufficit enim parva illa rima numis auferendis.

Iam alia difficultas tollenda. Ex Cteſia et Diodoro apparet ſepulcra regia ea fuiſſe, quae e regione palatii Perſepolitani monti Rachmed inciſa ſunt. Attamen et hic locus fuiſſe videtur regum ſepeliundorum. Plura igitur talia mauſolea regia accipienda ſunt. Cui ſententiae nec repugnant veteres, quorum nullus unicum modo ſepulcrorum regum Perſarum locum fuiſſe perhibet; fidem vero facit ratio; veroſimile enim eſt, unamquamque regiam ſtirpem ſua propria habuiſſe ſepulcra. De Cyri monumento conſtat, diverſi plane fuit generis *x*). Darius hunc ſepeliundi morem inmutavit et teſte Cteſia parari ſibi iuſſit, ut ſupra vidimus, ſepulcra monti Rachmed inciſa, in quibus ipſe haud dubie et Xerxes fortaſſe ſepultus erat; veroſimillimum hoc inde fit, quod monumenta Perſepolitana illis regibus originem ſuam debent. Quibus vero ſepulcris occupatis, ut aliis proſpicerent reges, neceſſe erat. Natura ipſa

v) Arrhianus VI. 30.

w) Arrhianus l. c.

x) Cf. noſtra eius deſcriptio infra allata.

ipsa nullus fere accommodatior fuit locus, quam quo Rustamica spectantur monumenta; quare eum elegisse et ad hunc usum comparasse videntur. Fuisse coniicio sepulcra nostra regia illa mausolea (βασιλικαὶ θῆκαι), ad quae Alexander sepeliundum misit Darii Codomanni corpus, et quibus Darius sepultus est καθάπερ καὶ οἱ ἄλλοι οἱ πρὸ Δαρείου (post Xerxem tamen) βασιλεῖς *y*). Fuerunt igitur Achaemenidarum sepulcra, eorumque origo post annum cadere videtur a. Chr. 465.

2. Quod porro attinet ad aediculam illam singularis structurae, loco secundo a nobis descriptam, persuasum mihi habeo, Achaemenidarum temporibus et eius originem esse tribuendam. Figura enim quadrangularis, nullo arcus indicio conspicuo, lapides singuli inmensae molis, nitidi et politi summa arte coniuncti, remotissimam illam aetatem innuunt. Difficilius sane est de aedificii usu quid certi afferre. Inde quod luce caret, persuasit sibi Niebuhrus *z*), nunquam vivorum fuisse habitaculum, sed vel sepulcrum, vel sacellum fortasse, quo reposita fuerint regum defunctorum corpora, antris illis rupi incisis postea inmittenda. Speciose haec dicta viderentur, nisi per Ctesiam et Diodorum edocti essemus, reges adhuc viventes sibi comparasse sepulcra. Nihil igitur morae erat quin statim sepulcris inmitterentur defunctorum corpora. Mirum sane est, quam insignis huius aediculae cum Cyri sepulcro occurrat concinnitas; pro Cyri monumento eam agnoscere non dubitarem, nisi Morierus *a*) vir summae fidei me edocuisset, interiorem eius partem ignis indicia exhibere. Quod quum ita sit, persuasus, de accuratissimi Morieri auctoritate neutiquam esse dubitandum, pro veteri pyreo aedificium accipio. Summa structurae antiquitas causa est, ut aedicula ipsa non conveniat cum ea pyrei effigie, quam sistit Hydius *b*) ex recentioris seculi pyreo, ut clare apparet, desumtam. Aedificii aperturae illae quas fenestrarum usui non respondisse contendit Morierus, destinatae fuisse videntur, ut fumus per eas deduceretur. Iam temporis, eodem teste, ostructae sunt lapidibus. Effecit hoc, ut putem, religiosa pietas, quae, relicto quidem et inmutato hoc pyreorum genere, non tulit tamen, ut haec aedicula religioso usui quondam sacra, avium iam foret refugium

y) ARRHIANUS III, 22.

z) II. p. 159.

a) p. 128.

b) De religione vett. Persar. p. 354.

fugium et cubile. Vi quoque fractos contendit Morierus lapides ea parte qua oſtium eſt; conſulto fortaſſe et hoc factum, diruerunt ſcalam qua aſcendebant ad ſuperiorem cameram, ne attingerent ſcilicet curioſorum vel ſceleſtorum manus antiquum illud ſacrum. Ultima adhuc ſupereſt componenda res. Graeci ſcilicet contendunt, abhorrere a Perſarum more, cum templa et delubra aedificare tum deorum effigies ſiſtere. Quamquam hoc per nullum librorum Zoroaſtris locum confirmatur, illud tamen verum eſſe videtur, templa, quo ſenſu apud Graecos exſtiterunt, ſimilia nunquam apud Perſas fuiſſe. Pyrea vero illa, quae nec templi nomen merentur nec pro templis habebantur, vix refragantur illi Graecorum teſtimonio. Antiquum pyreorum apud Perſas uſum diſcas ex Hydii libro *c*).

B. Saſſanidarum opera.

I. Deſcriptio.

Praeter illa Achaemenidarum opera, alia quoque multa ſerioris aetatis monumenta eodem loco inveniuntur, ita tamen ipſorum indole ab illis diverſa, ut vix verendum ſit, ne parum tantum arte inbutus, utriusque temporis antiquitates confundat. Glyphicae artis haec monumenta ſunt omnia. Enarrabo ea, quemadmodum ab occaſu verſus orientem ſeſe invicem excipiunt, quo ordine ſimul cum tota rupe ea ſiſtit Chardini tabula LXXIV.

1. Primum quod ſpectandum ſeſe praebet anaglyphum ſiſtit tabula noſtra II, ex aere Morieri *d*) deſumta. Tres circiter orgyias a communi ſolo incipit tabula rupi inciſa, octo paſſuum longitudine et duarum orgyiarum altitudine. Limen anaglyphum ambiens latitudinem occupat bipedalem, cui reſpondet ſculpturarum craſſities ſeu protuberantia *e*). Duo exhibiti ſunt equites forma coloſſica, duodecim fere pedum altitudine *f*). Eques uterque regiam ſpeciem prae ſe fert, indutus veſte praelonga et fluitante; ita tamen, ut qui eſt ad laevam, nudum habeat pectus, extrema veſtis parte ſub humero nodo, ut videtur, religata. Eques vero ad dextram veſtem habet in pectore ita conſtrictam, ut laevus humerus laevumque

c) *De religione vett. Perſ.* p. 356.

d) ad pag. 128.

e) Kaempfer p. 308.

f) Chardin. VIII. p. 337.

que pectus multis veſtimenti plicis tegatur. Eſt ei barba promiſſa, capillus largus et crispatus, retro effuſus; tiara caput ornat tripartita, imminente globo ingenti; ambit eam diadema, cuius faſciae peramplae et praelongae a tergo fluctuant. Eques laeva tenet clavam, dextra annuli figuram vittis dependentibus, quam equiti ad laevam praetendit, qui pari modo dextra manu prehendere annulum conatur. Similis eſt, ad plurimam partem, veſtitu et ornatu, equiti dextro; capillum enim habet crispum et effuſum retro flexum, barbam crispam. Tiara caput ornat rotunda, bucculis inſtructa, globo imminente maximo *g*). Equiti laevo a tergo ſtat pediſſequus, item ac dominus barba crispa et effuſo capillo; caput eius tegit pileus in acutum deſinens; dextra capiti regis praetendit muscarium *h*), non umbrellam, ut habet Chardinus *i*). Equi ſtatura minores pro conditione equitum, pari fere ratione veſtiti ſunt ambo, ita ut differant tantum rebus levioris momenti. Phalerae pectorales equi ad laevam laminas gerunt capitibus leoninis decoratas; frena equi ad dextram laminis rotundis, omni effigie vacuis, inſtructa ſunt. Utrique a ſuperiori frontis parte lorum deductum, os et labia tegit, et ſub inferiori oris parte devinctum eſt. Equis a tergo dependent catenae, quibus annexa eſt figura quaedam oblonga, in acutum deſinens. Utriusque equi pedibus proſtratus ſubiacet homo, ore in terram compreſſo; alter rotundam habet tiaram, alter directam, ad modum equitum utrique inſiſtentium. Temporis iniuria ex hac parte anaglyphum perquam exeſum eſt *k*). Pectori equi ad dextram inciſa eſt inſcriptio ſeptem linearum; eorundem characterum inſcriptione parva inſignitum eſt pectus equi adverſi *l*). Anaglyphi picturam exhibent praeter Chardinum et Morierum, Kaempferus *m*), De Bruynius *n*) et Niebuhrus *o*).

2. Paucos paſſus inde remotum aliud invenitur anaglyphum, quod teſte Moriero *p*) novem, ſecundum Kaempferi tabulam *q*) undecim

g) Secundum *Niebuhri* tabulam ex tiara tergo defluunt faſciae; nec tamen eae peramplae.

h) Morier p. 126.

i) VIII. p. 338.

k) Capita tamen integra in Niebuhri effigie exhibita ſunt.

l) Morier p. 126.

m) p. 309.

n) Tab. 170.

o) Tab. XXXIII. C.

p) p. 126.

q) p. 311.

decim homines exhibet, feptem pedum altitudine r). Figura media, prae ceteris magnitudine et ornatu confpicua, regia fpecie decora, manibus innititur gladio in terram defixo s). Caput tiara tegit in permagnam bullam expanfa. Barba ei eft promiffa et infigni nodo plicata; capillus in floccos divifus. Collum monile ornat coralliis decoratum. Toto corpore defluit veftis laxa et praelonga. Regia haec figura integra exfculpta eft, ceterae omnes, excepta ad dextram ultima, fuperiorem modocorporis partem confpiciendam praebent. Refpicit rex figuras ad laevam ftantes. Figurae ab altera parte, fublata dextra, fignum dare videntur iis, quae ad regem funt converfae; ita faltem putat Kaempferus, non item ego: hominum regi proxime fitorum hic umbrellam, ille muscarium, fi quid video, regis capiti fupertendit; muscarium vero et umbrellam quod non cognoscas, in culpa eft vel iniuria tempeftatis vel pictoris levitas. In tertia vero figura, eodem habitu pingenda, erravit haud dubie Kaempferus, plures enim duobus pediffequis nunquam occurrunt. Excepto rege omnes capitis tegumentum habent vel rotundum vel in acutum definens. In ima anaglyphi parte tabula rafa fpectatur, oblonga, deftinata ut putem infcriptionibus, quae tamen non funt incifae. Effigiem fiftit praeter Chardinum folus Kaempferus t).

3. Media fere rupis parte, fepulcro primo fubiuncta eft tabula, certamen repraefentans duorum equitum, qui admiffis equis, lanceis fe invicem petunt. Eques ad laevam ornatus eft corona tripartita, cuius unicuique apici affixus eft globulus, forma fimilis ei, qui imminet humero equitis dextro et equi capiti. Inmenfae magnitudinis pharetra a dextro equitis latere dependet. Armaturae quoddam genus mediam equitis partem tegit et equi tergum. Sub equi ventre lorum confpicitur multis globulis ornatum. Equiti a tergo ftat homo, qui fignum quoddam militare tenet, baculum fcilicet praelongum, crucis formam a fuperiori parte exhibentem, quinque globulis inftructum. Eques forti manu lancea transfigit collum adverfarii, qui in ipfo ferventis impetus momento, lancea fracta, paululum reclinat, dum equus in pedes pofteriores reiicitur. Veftitus in utroque equite, praeter capitis tegumentum, pauca tantum fuperfunt vefti-

r) Chardin VIII. p. 341. s) Morier p. 126.

t) p. 311.

veſtigia. Praeter zonam tamen, quam haud ignoscas in equite dextro, ante omnia memorabilis eſt inſignis caſſidis figura praealta, Graecorum more quodammodo comparata u). Totum anaglyphum, quamquam temporis iniuria valde exeſum, vigorem nihilo ſecius prae ſe fert a ceteris ſculpturis alienum; ſingularum partium concinnitas praeterea melius in eo ſervata eſt, quam in ullo alio v). Anaglyphum praeter falſam plane effigiem Chardini w) et ridiculam picturam Kaempferi x), ſatis bene ſiſtit tabula Morieri y).

Similis duorum equitum certantium effigies exhibita fuiſſe videtur, ſi concludere licet ex lineamentis ad minimam partem ſervatis, tabula ſepulcro alteri ſubiuncta. Chardino excepto omnes peregrinatores fugit hoc anaglyphum. Eadem effigies ſubiuncta iterum eſt ſepulcro tertio et quarto. Iconem tertio ſepulcro additam exhibent Kaempferus z) et Morierus a).

4. Sepulcro tertio a parte dextra addita eſt tabula effigiem ſiſtens perquam memorabilem, eandem quam minori quidem forma exhibitam habes in monumentis urbis Schapur. Figura primaria eques eſt, regiam ſpeciem prae ſe ferens; caput eius ornat tiara trifida, cui globus imminet ingens, fasciae item ac larga pepla fluctuant a tergo. Monile coralliis inſtructum ornat collum. Veſte indutus eſt a ſuperiori parte anguſta et fibula conſtricta, ab inferiori larga; zona affabre facta cingit equitem, a cuius laevo latere dependet gladius. Regi adverſi conſpiciuntur duo homines, quorum alter, genu laevo innixus, brachia ſupplex praetendit verſus regem. Pileus rotundus caput tegit, pepla fluctuant a tergo. Alter erectus, attonito ſimilis, nudo capite, veſte indutus ne genua quidem tegente, zona cinctus ſatis artificioſe compoſita, manus tollit, quas eques corripit. Regi a tergo eſt figura hominis ut ſignum dantis ceteris figuris equiti converſis, puta pediſſequum manu

u) Capitis ornamentum apud Morierum ita exhibitum eſt, ut valde vereor, ne erraverit pictoris manus.

v) Morier p. 127.

w) LXXIV.

x) p. 320.

y) ad p. 127.

z) ad p. 318.

a) tabula paginae 125 addita.

nu ſublata muscarium (quod tamen exeſit vetuſta aetas) regis capiti praetendentem. Hanc pediſſequi figuram ad mediam partem tegit tabula, inſcriptionibus repleta, ſimilibus iis, quae obviae ſunt in ruderibus urbis Schapur *b*). Earum aliquam partem exhibet Niebuhrus *c*). Anaglyphi effigiem ſiſtunt Kaempferus *d*), De Bruynius *e*), Niebuhrus *f*). Simile anaglyphum monumentorum urbis Schapur habes in Tabula noſtra V.

5. Inter tertium et quartum ſepulcrum ſpectatur memorabilis tabula, ex parte quidem terra obruta. Tres ſiſtit figuras, quarum media eaque primaria regem refert longa et fluitante veſte indutum, barbatum, capillis effuſis, caput cidari cinctum in bullam expanſa *g*). Regi poſt tergum ſtat pediſſequus muscarium eius capiti ſupertendens. Rex manu dextra porrigit annulum figurae adverſae, quam pro *foemina* agnoscunt peregrinatores, pro *viro* ego habeo. Plura de ea infra.

Praeter haec anaglypha recenſita et alias hic ibique obviam habes tabulas rupis ſuperficiei inciſas, quarum vero quum aliae figuras prorſus fere exeſas referant, aliae figuris plane egeant, (quas imperfectas fortaſſe reliquit artificis manus), ſatius erit a coniecturis ſuper iis abſtinere.

II. Explicatio.

Anaglypha modo deſcripta quum eandem artis indolem et naturam prae ſe ferant, omnia ad unam eandemque aetatem pertinere,

b) Morier p. 127.

c) Tab. 34. — Morierus quoque Tab. 29. huius inſcriptionis paucas lineas ſiſtit, quae ſunt Tabulae Niebuhrianae lineae inferiores quinque. Docet tabula Nieb., falſe eſſe a Moriero allata haec: "*Greek inſcription on the rock under the horſes belly nearly obliterated: then the following.*" Habuit igitur, quae ſiſtit Niebuhri tabulae pars ſuperior, pro characteribus Graecis, quos tamen non eſſe, clarum eſt. Annotavi hoc, ne ex Morieri errore colligantur falſa.

d) p. 319. *e*) Tab. 168.

f) XXXIII. D.

g) In capitis ornatu pingendo erraverunt haud dubie manus Kaempferi et De Bruynii.

nere, dubio caret. Cui tamen aevo debeantur, quaeque eorum ſignificatio ſit, diverſae olim valuerunt ſententiae. Nullius ſane momenti eſt, quod praedicant Perſae hodierni, qui Ruſtamum decantatiſſimum Perſarum heroem anaglyphis illis praeclaras ſuas res geſtas aeternitati dare voluiſſe contendunt *h*). Aeque falſa eſt ſententia eorum, qui Alexandri effigiem illis monumentis exhibitam putant *i*). Quam quidem opinionem Hydius *k*) adeo amplexus eſt; veſtigia enim nominis Alexandri quum in inſcriptionibus deprehendiſſe ſibi videretur, poſt duriſſimas mutationes, ſenſum verbis extorſit, quo illa opera Alexandro tribuenda videbantur. Earundem inſcriptionum falſa ſua interpretatione commotus Cuperus Arſacidarum habuit anaglypha *l*). Cuperi ſententiam amplexus eſt Barthelemius *m*). — Explicandi haec conamina iterum refutare, ſuperfluum foret, quum ſatis ſuperque reiiciantur per De Sacyi acutiſſimam aeque ac certiſſimam inſcriptionum explicationem. Per De Sacyum quum nobis conſtet, inſcriptiones ad Saſſanidarum nonnullos eſſe referendas, quumque ex numorum aliorumque monumentorum comparatione pateat, Saſſanidarum tantum regibus ſingulas veſtitus ornatusque partes convenire: eorum temporibus anaglypha illa deberi, extra omnem dubitationem poſitum eſt. Mirum videri poteſt, quod haec ſerioris aetatis anaglypha addita ſunt monumentis longe antiquioris aevi. Cuius rei cauſa inde repetenda videtur, quod Saſſanidae oriundos ſe exiſtimaverunt ab antiquiſſima Achaemenidarum ſtirpe, deſtinatosque ſe praetenderunt ad reſtituendum feliciſſimi eorum imperii ſplendorem. Ut igitur luculenter demonſtrarent clariſſimam illam, qua ſemper ſuperbiebant, originem, ipſorum effigies conſpici, rerumque a ſe geſtarum gloriam celebrari voluerunt eo ipſo loco, quo veteris illius potentiſſimaeque ſtirpis reges ſepulcris erant repoſiti. Dum ad ſingulorum monumentorum explicationem

h) Ruſtamo, inſtar Simſonis Hebraeorum et Herculis Graecorum, omnia praeclara et portenta tribuuntur. Gebrorum princeps fuiſſe dicitur. De eius fatis audias Auſelyum: *Oriental Collections* by OUSELY II. p. 45. KLAPROTH'S *Aſiat. Magazin.* I. p. 18.

i) *Philoſ. Transact.* XVII. p. 776.

k) *De religione vett. Perſ.* p. 519.

l) *Lettres de critique par* GISBERT CUPER 1742. p. 29. 54.

m) *Hiſtoire de l'academie des inſcriptions.* XXVI. p. 595.

nem tranfimus, ab eo anaglypho iure fit initium, cui infcriptiones additae funt; per hoc enim viam nobis parabimus, ad cetera monumenta explicanda, et tutam et facilem. Feliciter accidit, ut idem illud monumentum, tam propter iconum quas fiftit fignificationem, gravius, quam quod conditione ceteris integriori eft, fecundius fit explicationi. Quum faepius idem hoc anaglyphum occurrat, hoc tantum loco accuratius erit pertractandum, in reliquis vero eiusdem generis effigiebus huc erit refpiciendum.

1. *Anaglyphum primo loco defcriptum duos equites fiftens annulum tenentes.*

a) Infcriptionum explicatio.

Per Floveri operam duae nobis infcriptiones monumentorum Nakfchi-Ruftam innotuere *n*). Easdem exhibuerunt quoque Chardinus *o*) et Kaempferus *p*). Accuratiffime eas depinxit Niebuhrus *q*), ita ut longe poft fe relinquat Morierum, unam tantum earum partem fiftentem *r*). Infcriptionibus illis explicandis operam inpenderunt Hydius *s*) et Cuperus *t*), infelici tamen fucceffu uterque, ille enim ad Alexandrum, hic ad Arfacidas eas retulit. Feliciorem manum iis admovit DE SACYUS *u*), qui tantum in iis reftituendis probavit folertis animi acumen, tantam in iis explicandis eruditionis ingentem copiam, ut dubites utro praeftet vir ille in literis Orientalibus fummus. Pro fundamento totius disquifitionis ponit De Sacyus eam infcriptionum defcriptionem, quam Niebuhrus exhibuit. Nihil enim valet reliquorum exemplarium inter fe confentientium a Niebuhriano diverfitas, quod, ut acute demonftravit *vir illuftriffimus*, Floveri, Chardini et Kaempferi exemplaria ex uno eodemque fonte fluxerunt. Cavendum igitur eft, ne plures auctoritates contra unam Nie-

n) FLOWER. in: *Philofophical Transactions* XVII. Nr. 201. p. 775. — *Philof. Transact. abridged* III. p. 526. Fig. 66. 67. 68. *Floveri* infcriptiones expreffit HYDIUS: *de relig.* p. 517.

o) Tab. LXXIII. *p*) ad p. 302.

q) Tab. XXVII. I. *r*) Tab. XXIX.

s) p. 516. *t*) *Lettres* p. 29.

u) *Mémoires fur diverfes antiquités de la Perfe.*

Niebuhri accipias; accedit quod Niebuhro, ut ſemper, diligentiae debetur laus, negligentiae vero vituperium reliquis.

Inſcriptio prima ita ſe habet ex De Sacyi reſtitutione *v*):

ΤΟΥΤΟ ΤΟ προσωπΟΝ ΜΑΣΔΑΣΝΟΥ
ΘΕΟΥ ΑΡΤαξαρου βασιλεΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ
ΑΡΙΑΝΩΝ εκ γενουΣ ΘΕΩΝ ΥΙΟΥ
ΘΕΟΥ ΠΑΠΑκου ΒΑσιλΕΩΣ

Reſtitutio nominis Αρταξαρου, quod eſt regis, qui et alias vocatur Αρταξερξης et Perſice *Ardeſchir*, excuſationem ſuam habet in adiecto illo υιου θεου Παπακου. A patre ſuo *Babek*, vel, ut habet Agathias, Παβεκος, cui per aſſentationem regis nomen tribuit noſtra inſcriptio, filius ille appellabatur *Ardeſchir Babegan*. Epitetha Θεος et εκ γενους Θεων tituli ſunt Saſſanidis regibus aeque frequentes ac βασιλευς βασιλεων *w*). Μασδασνες, vocabulum ex lingua Pelvica petitum, indicat regem Ormuzdi cultorem ſectatorem religionis Zoroaſtris, *masd* ſignificat Ormuzdum, *iesnan* cultorem vel adoratorem *x*). Nomine *Iran* appellabantur omnes terrae intra fluvium Gihon et ſinum Perſicum, Euphratem inter et Indum; innuit igitur hoc vocabulum Perſiam *y*). —

Quae quum ita ſint; dubio caret, referendam eſſe hanc inſcriptionem ad *Artaxerxem*, fundatorem Saſſanidarum imperii (qui inde ab anno p. Chr. n. 226 usque 239 regnavit), eiusque illam eſſe effigiem, cui additi ſunt hi characteres.

Inſcriptio altera ita ſe habet:

ΤΟυτΟ ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟΝ ΔΙΟΣ ΘΕΟΥ

Conſueverunt Graeci ſuorum deorum nomina in deos exteros transferre. Hinc fiebat, ut Hormuzdo, primo Perſarum numini, nomen tribuerent Iovis, ipſorum deorum ſummi. Hormuzdi Dei nomen inveniſſe putavit, qui hanc Graecam inſcriptionem ex lingua

v) *Memoires* p. 30. Literae minusculae complementa ſunt.

w) THEOPHIL. SIMOC. IV. 8. p. 101. AMMIANUS MARCELL. XVII. c. 5.

x) DE SACY p. 39. y) Ibid. p. 59.

gua Pelvica vertit. Erravit vero ille: nimirum vocabulum *Hormuz* non ſolum divinitatis illius eſt appellatio, ſed regis quoque e Saſſanidarum ſtirpe tertii, quem *Hormiſdam* Graeci, *Hormuz* Perſae Arabesque appellant. Quapropter verus inſcriptionis ſenſus eſſe videtur hic: Haec eſt figura Hormisdae Dei. Hormisdas imperium accepit anno poſt Chr. n. 271; deceſſit ſequentis anni initio *z*).

In his inſcriptionibus Graecis ſingulare accidit, ut additae ſint aliis inſcriptionibus *a*), lingua compoſitis diverſa plane a Graeca. Quarum quidem verſio eſt inſcriptio Graeca, intermedia illis. De ignotorum illorum characterum quae ſint eruditorum ſententiae, diſcas a De Sacyo *b*), qui ipſe de iis effecit, quae ſequuntur: Referunt illi characteres duplex ſcripturae genus alterum ab altero quidem diverſum, multis tamen rebus ſimile. Utrumque genus a dextra ad ſiniſtram legendum eſt, et linguam refert diverſam. Alterius inſcriptionis verba ex lingua Pelvica poſſunt explicari; idcirco veroſimile eſt, conſtare eam vel illa ipſa lingua vel dialecto parum a Pelvica diverſa. Literae vocales in utroque inſcriptionum genere non ſunt expreſſae. Similitudo characteribus intercedit cum iis, qui in Saſſanidarum numis obvii ſunt.

b) *Quo loco inveniantur illae inſcriptiones?*

De Sacyus hoc tantum effecit, cui anaglypho addita ſit inſcriptio I. (τουτο το προσωπον Αρταξαρǝ etc.). Vix ulterius ei tuto progredi licuit, Morieri enim egebat ſubſidiis. Quum totius disquiſitionis cardo in hac definitione vertatur, ſummopere ſtudebimus, ut, auxiliante Moriero, certo evincamus, cui effigiei ſingulae ſingula addita ſit inſcriptio. (Ut argumentatio noſtra ubique clara ſit, neceſſe eſt, ut diligenter tab. II. conferatur). Parum accuratus eſt Flauerus *c*) contendens, inſcriptionem I. inciſam eſſe duobus equis,

z) DE SACY p. 63.

a) Cf. Tab. NIEBUHRI. XXVII. I. — Expreſſae ſunt illae inſcriptiones apud DE SACY, Tab. I. B.

b) *Memoires* p. 105.

c) *Philoſophical Transactions*. XVII. p. 776. *Theſe two characters* (intelligit inſcriptio-

equis, quorum alterum *Alexandri*, alterum *Ruſtami* haberetur. De Bruynius *d*) certiores nos reddit, uter habeatur *Alexandri* equus. Eques ſcilicet qui annulum *tenet*, Alexander eſſe autumatur; eſt vero ille, quem *dextrum* tabula noſtra ſiſtit. Eques ei adverſus, qui igitur *laevus* eſt, autore De Bruxnio *Darius*, teſte Flauero *Ruſtamus* habetur. Hinc intelligitur, Flauerum *e*) hunc *laevum equum* indicare, quum dicit, inſcriptionem II. (τȣτο το προσωπον Διος θεου) inciſam eſſe pectori Ruſtami equi. Inſigniter nobis favet Morierus, qui autor eſt, inſcriptionem I. (τȣτο το προσ. Αρταξαρȣ) conſpicuam eſſe in pectore *equi ad dextram f*) (qui habetur Alexandri). Iam vero addit idem *g*): *pectori equi adverſi* (laevi ſcilicet et qui habetur vel Darii vel Ruſtami) *pari modo inciſa eſt inſcriptio eorundem characterum,*

ſcriptionem Graecam cum addita Pelvica) *are engraven on the breaſt of two horſes, cut aut of the monntain of black marble at Nacturestand* (Nackſchi-Ruſtam) *one whereof is ſaid to be Alexander's, the other Ruſtram's.* Male expreſſit Flauerus: *on the breaſt of two horſes*, ac ſi una illa inſcriptio ſic eſſet comparata, ut duo equorum pectora tegat, quum tamen ſingulam inſcriptionem in ſinguli equi pectore eſſe conſpicuam, et ratio doceat et Morieri teſtimonium.

d) IV. p. 364. *Deux hommes à cheval, dont l'un tient fortement un cercle que l'autre laiſſe aller. On prétend que le premier eſt Alexandre, et l'autre Darius, qui lui céde l'empire par cette action.*

e) *These two lines were writ entire on Ruſtram's horſe. Philoſoph. Transact.* l. c. — Falſe habet Flauerus: "*two lines*" nam una linea conſtat inſcriptio Graeca, duabus vero ea quae lingua Pelvica compoſita Graecae addita eſt. Cf. Niebuhri tabula.

f) *Each of theſe horſemen trample on a body; that under the figure on the right is more correct and well preſerved, than the other to the left. A Greek inſcription is engraved on the cheſt of the firſt horſe, compoſed of ſeven lines, the three firſt of which are illegible. Then nearly cloſe under theſe lines are ſome characters; which are extremely effaced, but which I have endeavoured to copy exactly (Plate XXIX.). The are evidently the ſame as thoſe which I ſaw at Shapour*, MORIER p. 126. Sive Morieri verba "*firſt horſe*" ita accipias: equus primo loco nominatus, ſive: equus qui ſe primum ſpectandum praebet venienti a meridie, ſemper eſt equus ad dextram. — Falſa ſunt praeterea verba Morieri: *a greek inſcription of ſeven lines;* Graeca inſcriptio quum quatuor tantum lineis conſtet: pro Graeca habuerit neceſſe eſt inſcriptionum Pelvicarum alteram, quae inſcriptioni Graecae a ſuperiori parte addita eſt, quamque, licet fuerit Moriero *illegible*, melior oculatus Niebuhrus exhibuit Tab. XXVII. I.

g) *On the breaſt of the oppoſite horſe there is alſo a ſmall but very effaced inſcription in the ſame characters*, MORIER l. c.

rum, parva vero ea et perquam exesa. Satis inde, credo, apparet, eandem quam Flauerus exhibuit inscriptionem (τουτο το προσωπον Διος θεȣ), Morierum quoque innuere equo laevo incisam. Quae quum ita sint, equiti ad dextram inscriptio I., equiti ad laevam inscriptio II. addita est. Hinc eques dexter *Artaxerxem*, laevus *Hormisdam* sistere videtur.

e) Monumenti significatio symbolica.

Saepius monumentum, de quo iam sermo est, occurrit, una vel altera parte magis minusve immutatum. Modo enim duo annulum tenentes equis insident, modo pedites sunt; modo armati modo sine armis conspiciuntur. Variae de eo sunt virorum doctorum sententiae. Alii enim singulare aliquod certaminis genus per hoc anaglyphum exhibitum putant, alii invenisse sibi persuadent, qui virium suarum experimentum faciant. Magis veritatem assecuti videntur, qui monumento symbolicam quandam tribuunt significationem. In quo tamen cavendum, ne de fide data et accepta, nec de coniugio ineundo (ubi scilicet foeminam anaglypho exhibitam invenisse putabant), symbolum accipias; utrumque enim et levius foret argumentum tali operi et recederet a more Orientis. Anaglyphum eo maioris momenti est, quo frequentius occurrit, et quo certius est, icones exhibitas regum esse imagines. Hoc enim, quod iam sola regia dignitas, qua conspicuae sunt figurae, ornatusque regius clarissime docet, inscriptiones extra omnem dubitationis aleam ponunt. Quae quum ita sint, symbolum fuisse videtur constans et perpetuum, per quod Persarum reges primarium aliquod factum, gravissimum imperii momentum aeternitati dare voluerint, ita ut ad ipsorum gloriam quam maxime faceret. Summi acuminis exemplum in hoc symbolo explicando prodit De Sacyus. Ex fasciis annuli dependentibus, quae similes sunt iis, quae a tiara regis fluctuant, colligit vir ill., annuli figuram diadematis esse signum, quo indicaretur imperii dignitas et potestas *h*). Ut in his prorsus consentio cum De Sacyo, ita tamen temperare mihi nequeo, quominus reiiciam quae ex illis colligit. Quum enim equitum alter Artaxerxem repraesentet Sassanidarum primum, de quo constat, non legitime adeptum fuisse imperii potestatem *i*); exhibitum putat hoc

h) de Sacy *memoires* p. 67. *i*) Agathias II. 64.

hoc anaglypho De Sacyus *k*), *certamen de corona Artaxerxem inter et Artabanum.* Argumentum hoc foret tali monumento haud dubie graviſſimum, quod et ego lubenter ei ſubeſſe largirer, ſi una ſaltem monumenti parte confirmaretur. Refragantur vero De Sacyi opinioni primum inſcriptiones, quarum unicuique, ſi vera modo nobis nuntiaverunt peregrinatores, verum locum nos tribuiſſe, dubitari nequit. Repugnant deinde ſingulae monumenti partes. Eandem quam De Sacyus, inſcriptionibus praecipue fulcitus, de hoc monumento protulit ſententiam, ex ſolo effigierum ornatu et veſtitu iam prius concepiſſe dicit Mongeſius *l*). Qui hoc fieri potuerit, mirum me habet quam maxime, quum neutrius equitis veſtitus et ornatus Arſacidarum aliquem indicet. Ubi enim in equite laevo, quem pro Artabano habet De Sacyus, ſunt, quae exhibent Arſacidarum numi, capillus ſcilicet in cincinnorum ordines artificioſe compoſitus, caput nudum ſolo diademate cinctum, vel mitra tectum, nullo inminente globo? Ubi in omni Arſacidarum antiquitate ingens illa bulla capiti regis inminet *m*)? — In equitum veſtitu, ut tabula noſtra docet, pauca quidem inveniuntur, quibus alter ab altero diſcrepat; non tamen illa ſunt eius momenti, cuius eſſe ſolent in diverſae ſtirpis regibus; accedit quod aliqua huius diverſitatis cauſa fortaſſe in tempeſtatis iniuriam cadit.

Quaeritur iam quae noſtra ſit de hoc monumento ſententia. Symbolum mihi eſſe videtur conſtans et perpetuum acceptae imperii poteſtatis, ſive ab altero in alterum collocata ſit, ſive vi ea potitus ſit aliquis; uno verbo *aditionis imperii ſymbolum.* Diverſam propterea eſſe eiusdem ſignificationem, pro diverſa ratione, qua quis potitus fuerit imperio, veroſimile eſt. Sequitur inde, certamen quoque de corona per illud monumentum interdum innui poſſe; ubique vero certaminis ſignificationen ſubeſſe, vel unicum adeo illud argumentum, Arſacidas ſcilicet a Saſſanidis devictos, quominus

k) *Memoires p.* 69.

l) *Memoires de l'inſtit. nat.* an. XI. Cl. III. T. IV. p. 195.

m) Cf. Numi Arſacidarum exhibiti apud illuſtriſſ. Visconti, *Iconographie Grecque* Tab. 49. 50. et ap. cl. Tychsenum, *Commentatt. Gott. recenc.* Vol. I. Tab. II.

nus anaglypho illo exhibitos putem, obſiſtunt alia eiusdem generis ſymbola, quibus nec Arſacidae devicti, nec omnino reges dimicantes, ut inſcriptiones iis additae docent, exhibiti ſunt *n*). Quomodo vero ſignificatio illa cum noſtro anaglypho quadret, quid ſibi velint avus et nepos in uno monumento coniuncti, eo difficilius eſt intellectu, quo certius conſtat, multo poſt obitum Artaxerxis imperium adeptum fuiſſe Hormisdam. En quae mea eſt ſententia. Hormisdas ſe ſiſti curavit imperii poteſtatem adipiſcentem, pietate vero ductus erga eum, qui ſtirpi Saſſanidarum imperium recuperaverat, quique autor quaſi erat gloriae, quam iam ipſe adipiscebatur, Artaxerxem illum, avum ſuum ita ſimul ſecum exhibet, ac ſi ab eo offerretur ipſi regia poteſtas. Fidem facit aliquam, quod, ſecundum Niebuhri effigiem, iuvenilem aetatem vix ignores in equite laevo, multo vero ſeniorem ſe manifeſtet eques ad dextram, Artaxerxes. Vel ſic tamen meam ſententiam nihil niſi coniecturam eſſe, cui non valde inſiſtam, ſi certiora modo proferentur, ipſe ingenue profiteor: ſuperſtructa enim eſt coniecturae, qua Hormisdae nomen reſtituit De Sacyus. Quae vero coniectura quid ſi iterum acutior foret quam verior? Num fortaſſe alius ſubeſt inſcriptioni ſenſus, adeſt fortaſſe nomen Saporis? Videtur nobis non integra hucusque inſcriptio illa exhibita fuiſſe: Graeca enim inſcriptio verſio eſt alterius quae ex duabus lineis conſtat; in omnibus vero ceteris inſcriptionibus linea Graeca lineae inſcriptionis Pelvicae reſpondet. Cui denique accedit veroſimilitatis cauſa, ex qua vix ſperandum, ut Hormisdae nomen in monumento aliquo inveniatur. Non ille fuiſſe videtur Hormisdas, qui monumentis condendis multum tribuere et voluiſſet et potuiſſet: breviſſimum enim eius fuit imperii tempus; inpendit praeterea totam fere vitam literis et inprimis philoſophiae *o*). Sed ſatis coniecturarum, res ad liquidum fortaſſe deduci poteſt per peregrinatores futuros, qui habeant quo oculorum aciem convertant.

d) *Singulae monumenti partes.*

Dum ad figurarum cultum et veſtitum illuſtrandum procedimus, initium faciamus a *capitis ornamento*, de quo quanta ſit confuſio, et quomodo ſibi contradicant ſcriptores, facile tibi perſuadebis ex Polluce

n) Cf. monumenta urbis Kirmauſchah.

o) D'Herbelot ſ. h. v.

luce *p*), Hefychio *q*) et Suida *r*). A primis inde temporibus infigne regum Perfarum ornamentum fuit *tiara*, quae generali vocis fenfu quodvis Perfarum capitis tegmen indicaffe videtur. Nifi hoc accipias, vix te extricaveris omnibus fuper ea difficultatibus. Antiquiffima tiarae forma ea fuiffe videtur, quae in monumentis Perfepolitanis apud *Chardinum* Tab. 63. 64 et *Niebuhrum* Tab. XXV. C., aeque ac in numis, apud cl. *Tychfenum s*) Tab. I. Nro. 4. 6. 7. 10. occurrit; quaeque *recta et aeque lata* a fuperiori et inferiori parte, fimilis eft Turcorum capitis ornatui, quem turbanum vocant. Recta tiarae forma fervata, in fuperiori eius parte variabant Perfae, modo enim *plana* fuit modo *radiata t*). Unicuique Perfarum licuit tiaram geftare, nec tamen rectam, fed vel *demiffam*, vel *inclinatam*, vel adeo *in acutum definentem u*). Huius generis effe videntur, quas obviam habes apud *Niebuhrum v*). Saffanidae quum fibi fumfiffent veterum Perfarum poteftatem reftituere, ipfi cultum veftitumque Achaemenidarum affumferunt. *Eunapius w*) refert, Saporem tiaram rectam (ὀρθὴν τιάραν) geftaffe. Eundem ufum quoque obtinuiffe apud ceterorum Saffanidarum plurimos, et verofimile eft, et fidem faciunt numi. Ex *Agathiae* vero verbis et *Nicephoro*, ut putat Mongefius *x*), vix colligas, utro tiarae genere ornatus fuerit Artaxerxes. In noftro faltem monumento habet *tiaram rectam*, a *fupe-*

p) VII. 13.

q) f. v. κυρβασία et κίδαρις.

r) f. v. τιάρα, κίδαρις, κύρβασις. Cf. quoque: Relandi *differtatt. misc.* II. 8. p. 160.

s) *Commentatt. Gotting. rec.* I.

t) Cf. numi apud cl. Tychsen, *Commentatt. foc. Gott. rec.* I. Tab. I. Nro. 1. 2. 3. 14.

u) Scholiasta *ad Ariftoph. aves* v. 487. Hesychius f. v. τιάρα.

v) Tab. XXII.

w) Aedef. p. 46. Commel.

x) Mongez, *Memoires de l'inft. nat.* an XI. Cl. III. T. IV. p. 186. — Ἀρταξάρης μὲν Ἀρτάβανον ἀναιρεῖ τὸν βασιλέα· ἑαυτῷ δὲ περιθεὶς τὴν κίδαριν, Agathias II. p. 64. Cuiusnam cidarin? Quam geftaverat Artabanus, ut putem. Nihil aliud colligitur quoque ex *Nicephoro*. (I. p. 55. ed. Parif.). Hic tiarae ufus confirmatur per numos, qui Artaxerxis protomum fiftunt cidari rotunda, nullo inminente globo, cf. Visconti Pl. 51. Nr. 1. Tychsen, *Commentatt. Gott. rec.* II. T. 1. Nro. 1. Putat Tychfenus, hunc capitis cultum a Parthis fumtum fuiffe. *Commentt. Gott. rec.* I. p. 17.

superiori parte trifidam, ad instar eius quae in Daricis est. Hanc igitur sumsit Artaxerxes ab Achaemenidis; addita vero sunt alia in fastum et superbiam. Tiara instructa est *diademate*, non eo quidem quo cincti erant Achaemenidae, plano scilicet et simplici, sed *vittis et fasciis ornato post tergum ventus flatu undantibus.* Peculiare hoc et primarium fuisse videtur ornamentum, ita enim semper exhibitum habes regis protomum, ut illae fasciae sint conspicuae. Memorantur apud *Ammianum Marcellinum y)*. Tiarae superstructa est *bulla ingens*, peculiare Sassanidarum ornamentum. Significationem habere videtur symbolicam, et vel solem vel terrarum orbem innuere. Universae terrae potestatem illo globo fortasse indicare voluerunt. Fidem faciunt superbissimi Sassanidarum tituli, quibus *participes siderum; fratres solis, totius orbis domini, reges regum* et sic porro, audiunt z). Quod attinet ad Artaxerxis *capillum largum et crispum, ad barbam crispam et promissam*, utrumque Sassanidis est peculiare. Huc pertinet dicterium Vespasiani, quo cometen illusit, dicens, ad Persarum regem pertinere, cui capillus effusior a). Hoc tamen discrimen inter Arsacidas et Sassanidas obtinebat, quod illi multa arte in floccos vel cincinnos capillum componebant, hi vero effusum flatu venti agitari sinebant. Nec tamen Sassanidarum capillo nullam artem adhibitam fuisse, docet *Libanius b)*. — *Vestis*, qua indutus est Artaxerxes, praelonga et fluitans, *Medica* proprie dicitur; a Medis enim hoc vestimenti genus acceperunt Persae c). Vestimenti quaedam partes, praecipue ex tabula Niebuhriana, a tergo lato sinu fluctuant. Confirmat igitur hoc monumentum locum *Ammiani Marcellini d)*, quo certiores sumus, Persarum vestes ita fuisse comparatas, ut ventorum flatibus moverentur fluctuarentque. In tabula Niebuhriana non pallium est, quo indutus conspicitur Artaxerxes, sed tunica. De ea vero habet *Pollux e)*, fuisse quoque Persis

y) XXX. 8.

z) Ammianus Marcell. XVII. 5. Sidonius Apollin. *epist. VIII.* 9. Theophilactus Simoc. IV. 8. p. 213. ed. 1604. Ingolstadii.

a) Sext. Aur. Victor *de vita et morib. imp.* c. IX. §. 18. Suetonius *vita Vespasiani* c. 23.

b) Libanius in *Basilico*, Tom. II. p. 134. ed. 1627.

c) Cf. loca a Brissonio p. 71 et 543. congesta.

d) XXIII. 6.

e) VII. 13.

Perfis tunicam manicis inftructam poft humeros affixis. Et nunc etiam in Afia eundem morem obtinere, contendit Mongefius *f*). In pluribus monumentis occurrit hoc ornamentum, quod infigniter feciffe videtur ad faftum Afiaticum.

Eques Artaxerxi adverfus, excepta tiara, pari ratione veftitus, ex omni parte Saffanidarum aliquem indicat; num capitis ornamentum obftet, videbimus. Non unicum tantum fuit Saffanidarum tegumen: vulgarior quidem erat tiara recta (quamquam et in hac ex parte variabat mos), attamen et *cidaris rotunda* occurrit. Sic e. c. Artaxerxes in numis habet cidarin in galeae modum rotundam, globo fuperftructo, duplici diademate cinctam. Item fere exhibitum habes *Hormisdae* protomum *g*) et *Balafis h*), neutri tamen globus additus eft. Hinc igitur aperte probatur, non folis Arfacidis peculiarem fuiffe cidarin rotundam, fed Saffanidarum quoque plures (inter quos ipfe Hormisdas) ea ufos fuiffe *i*). Quid multa? quum omnia reliqua non abhorreant a Saffanidarum corporis cultu, occurrat vero, quod iis folis peculiare eft (globi fcilicet figura) *k*), Saffanidarum aliquem exhibitum effe, perfuafiffimum mihi ftat. — Pediffequus, qui muscarium tenet, tiaram habet in acutum definentem, qualem vulgo geftare permiffum erat.

De equorum ornatu non habeo quod afferam. Quid fibi velint figurae oblongae catenis annexae, aliis explicandum relinquo. Homines illi duo, qui equorum pedibus proftrati fubiacent, devictos fortaffe reges indicant; in iis fingulare hoc eft, quod uterque capitis tegmen habet, quod gerit eques proftrato infiftens *l*).

2. Anaplyphi fecundi quae fit fignificatio, vix poterit explicari, cum infcriptionibus careat. In eo igitur acquiescas neceffe eft, Saffanidarum temporibus effe tribuendum. Tiara in bullam expanfa, gladi-

f) MONGEZ in: *Memoires de litterat.* an. XI. Tom. IV. p. 21.

g) Cf. VISCONTI. Tab. 51. Nr. 1. 2. 5. TYCHSEN, *Commentatt. Gott. rec.* II. Tab. I. Nro. 1. 2. 4. DE SACY, Tab. VI.

h) DE SACY l. c. 8. VISCONTI l. c. 10.

i) TYCHSEN, *Commentatt. Gott. rec.* I. p. 14.

k) Cf. tota numorum Parthicorum copia, in nullo eorum globus ille invenitur.

l) Cf. tabula *Niebuhri; Morierus* in hac re parum accuratus eft.

gladius praelongus, capillus effufus, veftis fluitans et demiffa, pro noftrae fententiae veritate teftimonia funt fatis certa.

3. Icones loco tertio a nobis defcriptae, quae duos equites fiftunt lanceis fe petentes, valde expertae funt tempeftatis iniuriam; veftitu fere toto exefo, pauca praeter corporis lineamenta fuperfunt. Hinc factum, ut diffimiles quodammodo appareant reliquis Saffanidarum operibus; nihilo fecius tamen eorum aevo tribuendae funt. In capitis ornatu reftituendo, fi quid video, valde erravit pictoris manus. Tegmen, quod habet eques ad laevam, fuit fortaffe tiara rotunda, globo fuperftructo; galea enim Graecorum more comparata debetur pictoris phantafiae. Galeis Perfae in proelio non utebantur, fed folas in capite tiaras geftabant *m*). Memorabiles funt in hoc anaglyphypho globorum figurae, quae tegminis apicibus inminent. Fuit Perfarum militum genus, cui nomen *μηλόφοροι n*), quod ad regum fatellites pertinebat. Habebant illi aurea mala haftis praefixa, infigne honoris documentum. Ad quem quidem militum numerum pertinere non videtur noftra effigies, nam capitis ornatus inque eo diadema duplex regem indicat. Confpicui igitur fortaffe reges quoque erant illis aureis pomis, quos tamen alio modo in ornatum convertebant. Singulare inprimis eft pediffequi fignum, globis quinque inftructum. Honoris caufa et hoc equiti additum effe videtur: figno militari vix locus eft, illud enim non huius generis fuiffe, teftantur veteres, qui nos edocent: *aquilam* fuiffe regale in bello fignum *o*). De pharetra, quae inmenfae magnitudinis dextrum equitis latus occupat, teftantur veteres: fub gerris et fcutis ex humeris pependiffe, eamque nunquam depofuiffe Perfas *p*).

4. Anaglyphum quarto loco a nobis defcriptum, equitem fiftens, ad cuius pedes fupplex quidam genu innixus apparet, inprimis memorabile eft. Et quoad eius fignificationem recedendum mihi videtur a De Sacyi fententia. Putat fcililet vir cl., omnibus anaglyphis hoc loco exhibitis unum idemque argumentum fubeffe *q*), arcte

m) Cf. loca apud *Briffonium* collecta, p. 659.

n) ATHENAEUS XII. 8. *Briffonius* p. 270 fqq.

o) PHILOSTRATUS *Icc.* II. 32. CURTIUS III. 3. 16.

p) HERODOTUS VII. c. 61. HERODIANUS VI. 5. 9.

q) *Memoires* p. 66.

arcte vero cohaerere hanc effigiem cum ea, quam loco primo descripsimus: illam enim regem sistere de corona certantem, hanc vero alterum victorem alterum devictum et supplicem repraesentare. Cui vero sententiae repugnat primum verosimilitatis ratio; vix enim probabile est, solum Artaxerxem honoris stimulum instigasse, ut sui memoriam relinqueret hac regione, quae antiquitus memoria veterum inclaruit. Docent vero monumenta ipsa, non unum modo Sassanidarum hoc loco aeternitati se dedisse. Non tantum monumentum *Nackschi - Radjab*, vix unius horae intervallo a nostris anaglyphis distans, ut per inscriptiones constat, ad Saporem I. Sassanidarum alterum, pertinet: sed hoc ipso loco invenitur inscriptio, quae ad Hormisdam, ut videtur, referenda est. De Sacyi sententiae, quod anaglypho primo cum quarto arctissima coniunctio intercedat, repugnat effigierum in utroque monumento obviarum diversitas. Illic enim Sassanidae, obvii sunt; in hoc vero anaglypho eques quidem regem sistit e stirpe Sassanidarum: *supplex* autem vestitu et habitu Romano simillimus est. Vestis vix crura tegens, mitra rotunda et depressa militem Romanum vix ignorari sinunt. Quibus omnibus accedit, quae obstat opinioni De Sacyi causa gravissima: testatur Morierus, simillimum plane esse nostrum monumentum anaglypho cuidam inter rudera urbis Schapur obvio. Quae contendit vir accuratissimus, confirmat tabularum aenearum comparatio; clarum inde mihi esse videtur, utrique effigiei idem subesse argumentum. Monumentum vero Schapurianum si recte a nobis explicatum est, et hoc anaglyphum Sapori I. (qui regnavit inde ab a. p. Chr. n. 340 usque ad 270.) necessario est tribuendum. Cum itaque hoc loco repetitio tantum sit eiusdem argumenti, ablegamus lectorem ad rudera urbis Schapur, ubi accuratius de utroque monumento agetur.

5. Anaglypho loco quinto a nobis descripto repetitam habes symbolicam illam duorum de annulo certantium effigiem, multis tamen partibus hic inmutatam; pugnantes scilicet pedites sunt, et, quod maxime foret memorabile, si certo posses inniti peregrinatorum testimonio, figurarum altera foeminae habet speciem. De ea paulo accuratius agamus. In pluribus monumentis Persicis peregrinatores priores feminarum imagines reperisse sibi videbantur. Simulac vero eadem monumenta accuratiori examini subiiciebantur,

tur, evanuerunt foeminae r), quae priorum peregrinatorum errori tantum debebantur. Secus quidem ſe habet res quoad noſtrum monumentum, in quo Morierus adeo foeminae figuram agnovit s). Sed firme mihi perſuaſum habeo, peregrinatorum errori et hanc effigiem foemineam ortum ſuum debere. Primum innitor teſtimoniis Figueroae t) et Chardini u), qui nullam omnino feminam inveniſſe ſe contendunt; deinde tempeſtatis iniuria, quae ita figuras exeſit, ut totum adeo anaglyphum effugerit nonnullorum oculos, quaeque effecit ut facile falſe accipi potuerint icones. Maxima porro inter tabulas De Bruynii et Kaempferi diverſitas demonſtrat, unumquemque pro ingenii arbitrio figuram illam effinxiſſe, ideoque, dum exeſas partes reſtituere conaretur, exhibuiſſe, quae nunquam rupi inciderat ſculptor. Veſtitus figurae pro femina vulgo habitae ſimilis eſt ei, quo induta conſpicitur figura regia adverſa, omninoque ita comparatus eſt, ut ex multis partibus vera divinari liceat. Capitis tegmen ex inferiori parte coronam refert tripartitam, cui inminere fecit pictor, quae ita eſſe non potuerunt; exteriora tamen huius ornatus lineamenta quum globi formam quodammodo reddant, nihil niſi globum agnoſco. Barba multis aliis figuris masculis in monumentis deeſt, quod vel in rege iuvene vel potius in tempeſtatis iniuria excuſationem habet. De Bruynii phantaſiae debentur figurae mammae in Kaempferi effigie haud conſpicuae. — Primaria denique cauſa, ex qua foeminam noſtro monumento abeſſe putem, eſt, quod talis repraeſentatio abhorreret a more Orientis. Conſtat enim, Perſarum reginis, huius praecipue dynaſtiae, nec commiſſam fuiſſe reipublicae curam, nec omnino participes eas fuiſſe rei alicuius ad rempublicam pertinentis; qui igitur exhiberi potuit reginae effigies monumento, quod, ni certum eſt, ſymbolum eſſe imperii ab alio in alium collocati, argumentum ſaltem habet ad ſummum imperium pertinens. Aſt, dicas fortaſſe, rex dilectiſſimae coniugis effigiem ſimul ſecum ſiſti curavit, ut indicium eſſet ſui in eam amoris. Vel hoc, ut putem, quam maxime abhorreret a more Orientis; vix enim toleraſſet rex, circa feminas ſuas tam invidus, dilectiſſimae earum effigiem oculis omnium expoſitam eſſe. — Quae quum ita ſint, nihil agnoſco, quam ſymbolum illud ſupra deſcriptum, paucis

r) Cf. infra monumenta urbis Kirmanſchah. s) MORIER p. 127.
t) p. 160. u) VIII. p. 345.

paucis inmutatis, hoc loco repetitum. Qui vero e regibus Sassanidis exhibiti sint, iterum in medio est relinquendum, quod inscriptionibus egemus.

C. Monumenta incerti aevi.

Ante finem iugi, qua parte in orientem vertitur, obiiciuntur oculis duae turres, incolis *Selgi Salmum* i. e. petra Salomonis dictae. Pro saxi conditione obtinent formam inaequalem et inparem. Kaempferus, qui, quod equidem scio, solus eas descripsit *v*), cum ex situ loci, tum ex insigni cavitate utrique excisa, in qua ignis materies commode servari poterat, pharos eas fuisse putat. Sculptura, teste Kaempfero, recentiora saecula innuit, et quasi Gothica manu fabrefacta videtur.

Duae praeterea columnae humano amplexu crassiores et cylindraceae conspiciuntur, quarum una non procul inde in planitie sita est *w*), altera vero hoc ipso loco, in summo montis fastigio reperitur. Praeter alium columnae apicem sex pedum altitudine, invenit Morierus *x*) montis fastigium in formam quadrati viginti pedum aequatum, inque eius superficie thronum novem pedum longitudine et sex latitudine, ad quem per quinque gradus adscenditur.

Anaglyphorum serie relicta, orientem versus duae arae conspiciuntur, forma quadrata, quarum altitudo sex pedes, singulum latus tres tantum aequat. Insistunt fundamento alicui elatiori. In earum superiori parte aperturam observas quadratam.

In extremo denique montis versus orientem excurrentis sinu conspiciuntur viginti aperturae, in fenestrarum formam, diversa quidem mensura, eadem vero ratione, rupi incisae. Singula apertura insignita est inscriptione, cuius characteres diversi sunt ab omni inscriptionum genere a Moriero invento *y*).

Omnia modo recensita diligentiorem sibi exposcunt descriptorem, priusquam de eorum aetate et usu quid certi potest proferri.

CAPUT

v) p. 308.
x) p. 125.
w) KAEMPFER p. 308.
y) MORIER p. 128.

CAPUT IV.

N a c k ſ c h i - R a d j a b.

A. Deſcriptio.

Media via, quae ducit a ruderibus Tſchil-Minar ad reliquias, quae vocantur urbis Iſtakar, invenitur monumentum *Nackſchi-Radjab* (effigies Radiab), ita dictum a fabuloſo quodam Perſarum heröe, cuius figura anaglypho exhibita praedicatur. Conclave eſt totum e rupe exciſum, cui nec a ſuperiori parte tectum, nec a fronte paries unquam fuiſſe videtur. Tres reliqui parietes figuras referunt forma coloſſica.

Anaglyphum parietis orientalis, qui frontem praebet intranti, ſeptem conſtat figuris, decem pedum altitudine. Duae primariae figurae mediam partem occupant, iis intermediae ſitae ſunt duae aliae forma minima. Maiorum figurarum quae ad laevam eſt generali ſpecie par eſt ei, quam ſaepius obviam habes in monumentis Nackſchi-Ruſtam et Schapur. Caput eius ornat tiara, globo inminente; laeva tenet clavam, dextra annulum offert figurae obverſae, dextra annulum arripienti, laeva pari modo clavam tenenti. Priori figurae a tergo ſtant duo pediſſequi, quorum alter, quem pro femina falſe accipit Morierus, flabellum regis capiti ſupertendit; alter eadem ratione manum allevat, quare iure ſuſpiceris umbrellam eum tenere, quam tamen tempeſtatis iniuria exeſit; duo tales pediſſequi in monumentis coniuncti occurrere ſolent. Gladio permagno inſtructi ſunt ambo. Poſt figuras principes ad dextram ſitae ſunt duae imagines, quas pro femininis iterum habet Morierus. Non mihi perſuaderi ſino. Quum pediſſequis modo deſcriptis ſimillimae ſint geſtu cultuque, neque tamen ad effigiem ſupra deſcriptam pertineant; eadem, ſi quid video, repetita fuit icon; ex qua vero nihil niſi extrema pars, quae ſcilicet pediſſequos exhibebat, reſtitit. Totum anaglyphum, perquam exeſum, deſcripſerunt et tabulis ſtiterunt *Niebuhrus a*) et *Morierus b*).

Latus

a) II. p. 153. Tab. XXXII. B. b) p. 137. et Tab. eidem paginae addita.

Latus conclavis feptentrionale, parieti defcripto ad laevam, anaglyphum occupat, paucis exceptis, ftatu fatis integro fervatum. Primariam figuram non ignores, equo infidentem, ornatus vario genere perbelle decoratam, corporis ftatura proeminentem ceteris figuris, quae omnes, una ferie, ordine decrescenti pofitae, reverentiae fimul et dignitatis fpeciem prae fe ferunt. Figurarum minima novem pedes alta eft; inde reliquarum discas figurarum menfuram. Equi pectori incifa eft infcriptio Graeca. Picturas habent *Niebuhrus* c) et *Morierus* d). Ex aere Morieri defumta eft noftra tabula III.

Pariete huic tabulae converfo, meridionali conclavis parte, eadem confpicitur effigies, quam faepius defcripfimus, equitum fcilicet duorum de annulo certantium.

B. Explicatio.

Vix dici opus eft, nos iterum Saffanidarum monumentum defcripfiffe. Hoc, quod ex ipfis anaglyphis aperte prodit, fidem accipit per infcriptionem, quae equiti illi, figurarum primariae, tabula noftra confpicuae, addita eft. Infcriptionis eadem eft conditio, quam notavimus in defcribendis monumentis Nackfchi-Ruftam. Graeca infcriptio, ut De Sacyus probavit, verfio eft earum, quae vel fermone Pelvico, vel dialecto parum ab illo diverfa fimul additae funt. Graecam infcriptionem ex Niebuhri e) accurata defcriptione ita reftituit De Sacyus f).

ΤΟ ΠϱΟΣωΠΟΝ ΤΟΥΤΟ ΜΑΣδαΣΝΟΥ ΘΕΟΥ
ΣΑΠοϱΟΥ βΑΣΙΛΕΩΣ βΑΣΙΛΕΩν αϱιαΝΩΝ
ΚΑΙ ΑΝΑΡΙΑνΩΝ Εκ γεΝΟΥΣ ΘΕΩν υιου
ΜΑΣδαΣΝΟΥ ΘΕΟΥ ΑΡΤαξΑΡΟΥ βασιλεως
ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΑΡΙΑΝΩΝ ΕΚ ΓΕΝΟυς θεων·
ΕΚΓΟΝΟΥ ΘΕΟΥ ΠΑΠΑΚΟΥ ΒΑΣΙΛεως

Ex hac infcriptione prodit effigiem cui addita eft, Saporis effe I. Saffa-

c) II. p. 153. Tab. XXXII. A. d) ad p. 137.

e) Vol. II. Tab. XXVII. F. G. H. Quatuor lineae litera F notatae, ante equi pectus incifae funt; lineae quatuor ignotorum characterum et lineae fex characterum Graecorum, litera G. H. notatae, in equi pectore confpicuae funt.

f) *Memoires* p. 31. Planche I. A. Nro. 1-4.

Saſſanidarum II. De ſingulis inſcriptionis partibus hic agere non attinet, ſupra enim explicationem invenerunt. In univerſum de anaglyphis noſtris monet Morierus, maiori arte perfectiorique manu eſſe exſculpta, quam monumenta Nackſchi-Ruſtam et Schapur. Quam ſententiam confirmat noſtra imago. Eſt imo haec cauſa, quapropter partis horum anaglyphorum primariae effigiem ſtitimus. Inter omnia enim Saſſanidarum opera, nullum inveniſſe meminimus, in quo maior artis perfectio conſpicua ſit et ex quo plenius diſcas totum corporis veſtitum ornatumque.

Totius anaglyphi non ea, quae reliquorum longe plurimorum monumentorum, fuiſſe videtur ratio, ut factum aliquod hiſtoricum, vel clarum quoddam vitae momentum poſteritati daret, ſed potius ut exhiberet Saporem toto regio ornatu conſpicuum, ſatellitibus ſuis ſtipatum; fortaſſe adeo, ut putat De Sacyus *g*), ab expeditione aliqua reducem, victorem eum et triumphantem. Ad ſplendorem et faſtum omnia comparata ſunt. Sapores quamquam equo inſidens, commode tamen ita converſus eſt, ut ornatum totum oculis oſtendat. Manu dextra zonae addita, paululum equo reclinans, ipſe libertatis, dignitatis et poteſtatis ſpeciem prae ſe fert.

De ſingulis nonnullis partibus accuratius videamus, omiſſis tamen iis, quae alias explicavimus. In capitis ornatu praeter reliqua ornamenta, obviam quoque habemus diadema duplex, ventu agitatum. Cuius ferendi morem Artabanum inveniſſe, docet *Herodianus h*). Qua re indicare ſe voluiſſe videntur Saſſanidae *reges regum.* Collum Saporis ornat monile, gemmis vel margaritis inſtructum. Notant hunc morem *Xenophon i*) et *Ammianus Marcellinus k*); conſtabant monilia aeque ac armillae, non ex auro tantum, ſed ex gemmis, lapillis, margaritis *l*). De ornamento pectoris, gemmis, ut videtur, diſtincto, nihil memoratum inveni apud veteres.

g) *Memoires* p. 70. *h*) VI. 6.

i) *Anabas* I. 2. 27. I 8. 29. *Cyrop.* I. 3. 2. alib.

k) XXIII. ſub. fin. Armillis uti monilibusque aureis, et gemmis, praecipue margaritis, quibus maxime abundant, aſuefacti poſt Lydiam victam et Croeſum.

l) *Chares Mitylenaeus* apud ATHENAEUM III. c. 14.

res. Zonae mentiorem iniicit *Curtius m*) cuius verba ſunt haec: *Zona aurea muliebriter cinctus* (rex Perſarum) *acinacem ſuſpenderat, cui ex gemmis erat vagina.* Hanc acinacem conſpicis quoque in noſtro monumento, plura eius fuerunt nomina, Perſarum peculiare fuit ἀκινάκης *n*). Ante omnia vero notatu dignae ſunt, quae saepius a veteribus memorantur, quaeque vix alibi tam bene ſunt conſpicuae, braccae ampliſſimae et praelongae. Audiunt ἀναξυρίδες *o*). De quibus qui veterum loca congeſta legere cupit, adeat *Briſſonium p*) et *Salmaſium q*),

De reliquis huius anaglyphi figuris pauca tantum memoranda ſunt; plurimi πυργωτὸν πῖλημα habent. Quae vero ceteris capite proeminet, tegmen gerit in acutum deſinens, de quo iam antea; reliquarum ſtatura maxima tiaram habet bucculis inſtructam, Magorum more comparatam.

Ceterorum huius conclavis anaglyphorum figurae ita laeſae ſunt, ut coniecturis ſuper iis abſtmeam. Ad Saporem tamen et eas eſſe referendas iure exiſtimes.

CAPUT V.

Meſchid-Mader-Suleiman, (ad vicum Murghâb).

1. *Deſcriptio.*

Undecim milliaria Germanica *a*) ſeptentrionem verſus a Perſepoli ſitus eſt vicus Marghâb, cui adiacent rudera, quae omnia coniunctim nomen gerunt: *Meſchid-Mader-Suleiman* (مسجد مادر سليمان) *h. e. templum matris Salomonis.* Structurae inſolentia iis eminet

m) III. c. 3. §. 18. Diodorus Sic. XVII. c. 77.

n) Brissonius p. 634.

o) Herodotus VII. 61.

p) p. 83.

q) Salmasius *in Aelium Lampridium: Script. hiſt. Aug. p.* 222.

a) Colligitur haec diſtantia ex diariis *Kinneiri* et *Mandelslohi* (Kin. p. 461. Mand. p. 12.)

eminet aedicula parva, diabolorum aula apud incolas dicta. Primus eius mentionem iniecit *Iosaphat Barbaro b)*. Poſt eum non modo deſcriptionem ſed picturam quoque monumenti exhibuit *Mandelsloh c)*. Obiter tantum *Kinneir d)* de antiquitatibus huius regionis locutus eſt. Accuratius quam peregrinatores modo nominati de his monumentis egit *Morier e)*; praeter ruderum deſcriptionem exhibuit aediculae iſtius effigiem, ut videtur, ſatis bonam, tabula noſtra IV. expreſſam. Attamen multa peregrinanti futuro relicta ſunt praeſtanda.

Dimidii milliarii ſpatio a vico Murghâb, via communi quae Perſepoli Isfâhanum ducit relicta, quum ad laevam deflecteret Morierus, pervenit ad fluvium quendam, cui adiacet vicus Meſchid-Omûn. Inde poſt dimidiae horae iter rudera invenit ſupra nominata. Primum conſpicatus eſt pilae erectae ſcaphum, aequum, ſine capitulo, decem pedum quinque digitorum ambitu. Haud longe inde affuerunt tres aliae pilae, ab anteriori parte excavatae, a latere inſcriptionem exhibentes characterum cuneiformium *f)*. Ex reliquis murorum ruderibus circa ſparſis colligit Morierus, pilas atrium quondam effeciſſe, cuius interior pars columnis fuerit ornata. Similis ſtructurae monumentum ab illo loco diſtat centum et quinquaginta ulnas, ſimili inſcriptione inſignitum. Intermedium ſpatium, itemque totam fere planitiem occupant fragmenta marmorea.

Inde quum verſus occidentem procederet Morierus conſpicatus eſt duo aedificia, quae, ſpatio quodam inde distans levioris habuit momenti; propius tamen aggreſſus, attentione reperit digniſſima. Alterum Muhamedanicae ſtructurae, iam diverſorium efficit; porta quae arcus formam a ſuperiori parte refert, inſcriptionis Arabicae reliquias exhibet. Alterum forma eſt ita inſolens, ut *diabolorum aula* Perſis audiat *g)*.

Parva aedicula, unum et viginti pedes longa ſedecim pedes lata, inſiſtit baſi, quam ſeptem efficiunt ſtrata lapidibus caeſis permagnis

b) Bizari *rerum Perſicarum hiſtoriae* p. 474.

c) p. 12.

d) p. 78.

e) p. 144.

f) Inſcriptionem exhibet Morier, Tab. 29. ad p. 357.

g) The court of the deevis or devil, Morier p. 144.

magnis compofita. Strata, quorum infimum longitudine eft quadraginta trium pedum, latitudine triginta feptem, ea ratione invicem pofita funt, ut ad faftigium usque et latitudine et longitudine decrescant. Quo fit ut monumentum pyramidis quodammodo habeat formam. Singuli lapides, quorum nonnulli longitudine aequant quatuordecim pedes et digitos octo, craffitie quinque pedes, latitudine tres pedes et fex digitos, fibulis ferreis compacti funt. Aedicula tectu eft inftructa triangularis formae. Portam habet verfus orientem fpectantem *h*), ita anguftam, ut vix fingulus homo per eam poffit penetrare. Interior pars, quam per fores contemplatus eft Morier, fingulum efficit conclave, omnibus rebus vacuum, fumo offufcatum *i*). Foeminae cuidam portae clava commiffa eft; folis foeminis introire licet. Aediculae ipfi undique infcriptiones incifae funt, fpectatorum teftificantes piam mentem; nullum tamen veteris vel Perficae vel Arabicae linguae indicium adeft. Praeter multa alia fragmenta marmorea, quatuordecim columnarum fcapi fpectantur, qui quidem ordine quodam pofiti, porticum fortaffe olim effecerunt; iam vero muro terraceo, qui monumentum ambit, iniuncti funt. Totum intra hoc fepimentum fpatium coemeterio infervit, multosque lapides fepulcrales recentioris aevi fpectandos praebet.

2. *Variae de ruderibus fentiae.*

Monumenta haec omnia coniunctim nomen traxerunt ab aedificio illo fingularis ftructurae, quo repofitam putant Perfae matrem Salomonis, quodque idcirco religiofe colunt. Non magis autoritatis huic fententiae effe tribuendum, quam ei, ex qua notiffima illa Bethfaba eo condita perhibetur, nemo eft qui non videat. Qui paulo doctiores inter Perfas fe putant, contendunt, effe fepulcrum non matris Salomonis fed *Solymanis*, chalifae decimi quarti, qui anno poft Chr. n. 715. regnavit *k*). Eft haec opinio haud dubie con-

h) BARBARO in: *Bizari Perfar. hift.* p. 474.

i) De hac re nihil monent reliqui peregrinatores, e quibus Venetus ille Barboro introiffe adeo videtur conclave; habet enim inter alia et haec: *in pariete illius* (aediculae) *characteres Arabici, ad hunc modum expreffi: Mater Suleimen, hoc eft mater Salomonis*, BIZARUS l. c.

k) ELMACINUS *hift. Sarac.* p. 87.

coniectura, nominis ſimilitudine fulcita, eique cum hac ipſa de cauſa, tum inde, quod aediculae ſtructura plane abhorret ab omnibus Muhamedanorum ſepulcris *l*), nulla fides debetur. Celebriorem monumentis originem tribuere ſtudet Morierus. Haud enim ſe dubitare dicit, aediculae ſitus ſi aeque conveniret Paſargadis, ac monumentum ipſum deſcriptioni Cyri ſepulcri apud veteres ſcriptores, ad Cyri usque aetatem aediculam illam referre. Qua Morieri ſententia commotus rationibus probare ſtudet cl. Groteſendus, rudera illa veterum eſſe Paſargadarum, aedificium vero illud ſingularis ſtructurae, Cyri ſepulcrum *m*). Non idem mihi perſuaſum habeo. Res eſt disquiſitione digniſſima, hinc venia mihi detur, ſpero, rationes meas paulo copioſius exponenti.

3. *Num rudera occupent ſitum veterum Paſargadarum?*

Variae ſunt de Paſargadarum ſitu ſententiae. Alii *n*) ad Schiraſum urbem, quae diſtat a Perſepoli verſus meridiem milliaria ſeptem *o*), Paſargadas ſitas fuiſſe opinantur; alii *p*), nominis ſimilitudine, ut videtur, fulciti, ad Faſam urbem, quae undeviginti paraſangas a Perſepoli inter orientem et meridiem ſpectat, earum ſitum inveniſſe ſibi perſuadent. Utraque haec ſententia iisdem refellitur argumentis, quae obſtant, quominus verum Paſargadarum ſitum Groteſendum conſtituiſſe putem. Obſtant Groteſendi rationi cauſae hae:

1) Rudera vici Murghâb (undecim milliaria ſeptentrionem verſus a Perſepoli) ſpatio longiori a Perſepoli diſtant, quam quo ab ea affuiſſe videntur Paſargadae. Rem claram faciet, ſpero, *capitis huius excurſus I*, quo de Paſargadis collecta habes, quae hic paulo longius me a ſcopo deducerent.

2) Vicus Murghâb alia prorſus regione a Perſepoli diſtat, quam qua Paſargadae fuerint neceſſe eſt. Sitas eas

l) Cf. Malcolmii liber (MALCOLM's *hiſt. of Perſ.* II. p. 524.) ſepulcra duo Muhamedanica exhibens.

m) HEEREN's *Ideen* I. 1. p. 642.

n) VOSSIUS *ad Melam* III. 8.

o) NIEBUHR. II. p. 122.

p) Mannert. V. p. 520. RENNELL's *geographical ſyſtem of Herodotus* p. 286. VINCENT's *anc. commerce* I. p. 414. KINNEIR. p. 75.

eas fuisse a Persepoli versus orientem *q*), clare progredi videtur ex itinere Alexandri, qui in Indiam tendens primum Persepolin, deinde Pasargadas venit; India vero redux primum Pasargadas, deinde Persepolin assecutus est. Si vero, quo vult Grotefendus, sitae fuissent Pasargadae, iure mireris Alexandrum exercitum suum tot tantisque malis laborantem, fame et situ confectum, per undecim milliariorum Germanicorum ambages illuc ducentem; quum plus duorum dierum itineribus prius Persepolin assequi potuisset, omnibus rebus abundantem.

3) Sitae fuerunt Pasargadae ad fluvium hodiernum Bendemir, cui Persepolis quoque adsita fuit. Verba Plinii *r*) "*Inde* (a Laodicea sc.) *s*) *ad orientem Magi obtinent Passagardas castellum, in quo Cyri sepulcrum est*" quibus utuntur ad situm Pasargadarum constituendum, vereor an aliquo usu sint. Quum a Laodicea situm constituat Plinius, Laodicea vero ubi sita fuerit neutiquam accurate innotuerit: per se patet, multo minus per Plinii locum Pasargadarum situm effici posse. Solinus *t*) locum illum ita explicat: *Ipsa autem Media ab occasu transversa, utraque Parthiae regna amplectitur: a septentrione Armenia circumdatur: ab ortu Caspios videt: a meridie Persidem. Deinde tractus hic procedit usque ad castellum, quod Magi obtinent, Passargada nomine. Hic Cyri sepulcrum.* Sed quis tractus? utrum Persidis, an Mediae? quam in partem, ad orientem an ad occidentem? Haec obscure et inepte explicata *u*). Magis proderit, opinor, locus Strabonis *v*) "ἔστι δὲ καὶ Κῦρος

q) Directa via ad orientem vix sitae esse potuerunt Pasargadae; nam ex singulis peregrinatorum notitiis patet hoc: ad septentrionem et ex aliqua parte ad orientem planitiei Merdestanae obiectos esse montes; inter orientem tamen et meridiem, qua fluvius Bendemir regionem secat, ulterius patere campum. Licet igitur paululum ad meridiem verserint Pasargadae, in universum tamen Persepoli ad orientem sitae dici possunt. — Peregrinatorum nullum montium tractum accurate descripsisse, est quod iure mireris.

r) VI. 29.

s) Errat Mannertus (V. p. 529.), qui in hoc Plinii loco *Persepolin* supplet, quum tamen *Laodicea* proxime praecedat.

t) *Polyhist.* c. 55.

u) SALMASII *exercitationes Plinian.* II. p. 1199.

v) p. 1060.

Κῦρος ποταμὸς, διὰ τῆς κοίλης καλȣμένης Περσίδος ῥέων περὶ Πασαργάδας, οὗ μετέλαβε τὸ ὄνομα ὁ βασιλεὺς ἀντὶ Ἀγραδάτȣ μετωνομασθεὶς Κῦρος. Πρὸς αὐτῇ δὲ Περσαιπόλει, τὴν Ἀράξην διέβη (Ἀλέξανδρος). Primo intuitu verba refragari videntur nostrae sententiae; quid enim? num diversis fluviis adiectae erant Pasargadae et Persepolis? Videamus: *Cyrus* fluvius Strabonis haud dubie idem est, qui audit Dionysio Periegetae *w*) Κόρος, Ptolemaeo *x*) Κοῤῥος vel Κάῤῥος, Melae *y*) *Coros*, Avieno *z*) *Coros* et *Cyrus*. Sub nomine *Kar* vel *Kur* innotuit Arabibus, qui eum in lacum *Bakhtegan* se exonerantem faciunt *a*). Omnium consensu veterum *Araxes* est hodiernus fluvius *Bendemir*, qui vero influit lacum *Baktegan b*). Quum vero unus tantum fluvius in lacum illum se exoneret, sequitur; fluvium *Bendemir* Arabibus *Cur* dictum fuisse, eundemque diversis nominibus apud veteres, modo *Cyrum* modo *Araxem* audivisse. Favet huic sententiae, quam Vincentus *c*) quoque amplexus est, primum hoc, quod non raro Persiae fluvii diversis nominibus appellantur; deinde quod Cyrus rex plures fluvios suo nomine appellavit; porro, nomen Araxes fluviorum appellativum fuisse videtur *d*); secare denique dicitur Cyrus *cavam Persidem*, quae quidem appellatio optime quadrat cum campo Merdestano, undique montibus clauso, quem iam foecundat fluvius Bendemir. Quae quum ita sint, haud iniuria, credo, statuas errasse Strabonem *e*), et uni eidemque fluvio

vio

w) v. 1073. *x*) VI. 8.

y) III. 8.

z) v. 1274. Librorum Avieni mss. alii habent Coros, alii Cyrus.

a) EBN HAUCAL p. 98. One of the lakes is called Bakhtegan, into which falls the river Kar, and it reaches to the borders of Kirman. This lake is in the Koureh of Istakhar. — AL EDRISI p. 124. Astachar est ad flumen Cqeruab (h. e. fluvius Ker vel Kur).

b) KINNEIR. p. 59. *c*) *Ancient commerce* I. p. 412.

d) SALMASIUS, *exercitatt. Plin.* II p. 1202.

e) Erraverit Strabo necesse est, nisi fortasse Persae ipsi in hoc fluvio ita discreverunt, ut eam eius partem, cui adsita erat Persepolis, genuino suo nomine Araxem appellarent, illam vero fluvii partem, cui Pasargadas adiecerat Cyrus rex, eius ipsius nomine appellarent. Locum Strabonis praeterea suspectum habeo; sinistre saltem expressa est sententia: nam, ut verba nunc sunt, significant, Cyrum regem a fluvio nomen traxisse, quum tamen contrarium multo verosimilius sit. Cyrus enim rex haud dubie vocatus est a Sole, Persis *Kohr* dicto.

vio (hodierno Bendemir) adiacuiſſe Perſepolin et Paſargadas, ita quidem, ut hae ad orientem ſpectaverint, illa vero occidentem verſus ſita fuerit. Fertur adeo ille Bendemir ea regione, ut qui a Perſepoli in Indiam tendat, aliquod itineris fluvii ripas legere debeat.

4. *Num aedicula a Moriero inventa reſpondeat Cyri ſepulcro?*

Si vera ſunt quae ſupra disputavimus, iam ſuperflua videri poſſit noſtra haec altera argumentatio; lubrica tamen quum plerumque ſit de antiquarum urbium ſitu disquiſitio, videbimus, num aediculae apud Morierum exhibitae ſtructura conveniat cum ſepulcro Cyri apud veteres deſcripto. Cui quaeſtioni, ut ea, qua fas eſt, perſpicuitate reſpondeam, neceſſe eſt, ut ex narrationibus veterum deſcriptionem Cyri monumenti contexam. Quae tamen, quum hic paulo longius nos a ſcopo deduceret, continebitur *excurſu huius capitis II.* Hoc loco comparationem inſtituamus.

Sepulcrum Cyri apud Strabonem dicitur *turris haud magna* (πύργος οὐ μέγας), quod nomen, licet non prorſus abhorreat a monumento quale noſtrum eſt, paulo tamen inſolentiori uſu ad illud referendum eſſet. Audit illa turris ex auctoritate Oneſicriti *decem tabulata habens* (δεκάστεγος), quod aeque ac illud "*duo tabulata habens*" (δίστεγον) Ariſti Salaminii plane non convenit cum noſtra effigie. Quamquam, comparatione inſtituta cum noſtro monumento, non ſatis clarum eſt, quid intellexerit Strabo ſub voce δεκάστεγος, utrum decem tabulata, an fortaſſe, quod tamen vix fieri poſſet, ſingula ſtrata lapidea (die einzelnen Steinſchichten) quibus ut fundamento ſuperſtructa fuit parva aedicula: res tamen eadem eſt, neutrum enim quadrat; ſtrata enim habet ſeptem, vel ſi addas, quae ſunt aediculae ipſius, undecim ſeu duodedecim. Si vero δίστεγον accipis monumentum, alterum tabulatum foret parva illa aedicula, alterum vero, baſis lapidea, quae quidem mihi nunquam pro στέγη valebit. Addit porro Arrhianus, ſepulcrum Cyri a ſuperiori parte conclave referre contectum (οἴκημα ἐστεγασμένον). Vox οἴκημα frequentius haud dubie uſurpatur de habitaculo vel conclave, quam de toto aliquo aedificio; ſi vero Strabonis deſcriptionem ad Morieri monumentum transferas, accipias neceſſe eſt vocem οἴκημα de tota aedicula ſtratis lapideis ſuperſtructa. Ἐστεγασμένος porro a στέγω vel στεγάζω de-

rivan-

rivandum, ex prima faltem vocis fignificatione denotat rem aliquam alia re opertam, occultam, tectam *f*). Si igitur de domo vel conclave ufurpatur, fignificat: contectum, tegmine inftructum, (mit einer Decke verfehen); notionem tecti, qualem nos novimus, vel rotundae vel triangularis formae, ut fumma antiquitas ignorabat, ita et vox ipfa non involvit. — Nulla praeterea infcriptione monumentum Morieri infignitum eft, ipfi coaeva, ne indicium quidem exhibet illarum infcriptionum, quibus confpicuum erat Cyri fepulcrum; exftant tamen alia eiusdem fere aetatis monumenta, quorum infcriptiones non exefit tot feculorum decurfus. Si infcriptiones monumento Morieri affuiffent, aediculae ipfi haud dubie incifae fuiffent, quae quum falva adhuc fit, infcriptionum faltem indicia fupereffent; tabula rafa faltem fpectandam fefe praeberet. Sed tantum abeft, ut eius indicium adfit, ut adeo in toto monumento vix commodus locus effe videatur infcriptionum.

Aedicula a Moriero inventa aperta prae fe fert indicia recentioris aevi. Exftructa eft ex fingulis lapidibus, quorum plurimi non eius magnitudinis funt, qua rudera Perfepolitana confpiciendas praebent moles. Facilius igitur dirui potuit hoc monumentum. Aft, dicas fortaffe, fibulis ferreis coniuncti funt finguli lapides, tefte Moriero. Imo hoc ipfum, quod fibulae ferreae adhuc adfunt, argumentum eft, quo maxime innitor, non tantae effe aetatis hoc aedificium, ac Grotefendus contendit. Perfepolitana enim pari modo fibulis ferreis erant conftricta: ferrum omne iam dudum abfumfit tam longi temporis invidia; faxa vero, ob folam molem inmenfam, inmota adhuc fuo loco fita funt. Totius denique aediculae noftrae ftructura remotiffimam illam aetatem haud indicat. Tale enim tectum triangularis formae in Achaemenidarum monumentis nusquam occurrit. Rudera Perfepolitana fuperiorem vel feneftrarum vel portarum partem planam femper exhibent, nusquam vel circuli vel trianguli forma obvia eft. Ratio ipfa docet et antiquitatis monnmenta probant, tectum planum antiquiffimum effe et artis initia indicare, perfectiorem vero excultioremque aedificandi rationem alterum illud tecti genus prodere.

Quae

f) Xenoph. *Oecon.* XIX. 13. — *de re equeftri.* XII 3.

Quae quum ita sint, quumque nec Cyri apud veteres descripti monumenti ea fuisse videatur conditio, quae tot seculorum iniuriam evitaret, (turris quippe erat, non aliis aedificiis arcte coniuncta); ut lucus, qui sacrum illud obumbrabat, totus evanuit, ut rivi per lucum errantes prorsus disparuerunt, utque tota regio, foecunda quondam omniumque rerum dives, iam desertum refert arenosum: ita et ipsum illud clarissimum antiquitatis monumentum interiisse videtur.

5. *Monumentorum aetas et usus.*

Quod primum ad ea rudera attinet, inter quae inscriptiones illae cuneiformes inventae sunt; magis ea indicantur quam describuntur a Moriero, ideoque insolentis foret, de eorum usu et consilio quid certi statuere velle. Cui vero aetati sint tribuenda, certa te docent indicia. Ex inscriptionibus cuneiformibus iure colligas, Achaemenidarum ea esse opera. Nec in hoc tantum nobis requiescendum est; Grotefendus enim nos edocuit, vertendam esse inscriptionem alteram hunc in modum. Dominus Cyrus rex orbis terrarum rector g). Cyri igitur vestigia in his ruderibus obvia sunt. Quae vero Cyri urbs hic sita fuerit, quodve castellum, quodve aliud monumentum, vel a Cyro ipso structum vel in eius memoriam conditum, aliis efficiendum relinquo. Nullius ego monumenti apud veteres mentionem inveni, cui hic situs conveniat.

De aedicula vero illa singularis structurae si quaeris, velim ut tam certe mihi persuadere possim, cui usui inservierit, cuique aetati tribuenda sit, quam illud certo mihi constare videtur, Cyri sepulcrum non esse. Ruderum hac regione dispersorum ambitus, teste Moriero, permagnus est; quae inveniuntur, non omnia eiusdem aetatis sunt; Muhamedanorum adeo tempori tribuenda quaedam. Ex inscriptione illa cuneiformi nihil sequitur ad aetatem nostrae aediculae constituendam: primum enim aedicula spatio aliquo a reliquis ruderibus, quae inscriptionem illam exhibent, distat; deinde architecturae indoles, ut supra vidimus, multum differt ab Achaemenidarum operibus. — Serioris certe est aetatis. Nec tamen aediculae origo Muhamedanorum tempora attingit, expressis enim verbis dicit Morierus, abhorrere aediculae structuram ab omnibus Muhamedanorum operibus, inprimis vero ab eius aevi sepulcris. —

De

g) Heeren's *Ideen*, *Beilagen* I. 1. p. 643. Tab. III.

De uſu aedificii haud dubito, ſepulcrum tota eius ſtructura indicat. Dubitationem quidem iniicere poſſet hoc, quod contendit Morierus, fumo offuſcatam eſſe interiorem eius partem. Perſuadere hoc tibi poſſet, ut pro pyraeo haberes; cum tamen huic uſui vix reſponderit monumenti conditio, nullas quippe habet ex ſuperiori parte aperturas, per quas fumus educeretur: iure vereris, ne in illo teſtimonio erraverit Morierus; ipſe enim aediculam non introivit, qui vero intus fuere, fumi mentionem non faciunt *h*). Quid igitur multa? ſepulcrum habeo e Saſſanidarum tempore. Huic aevo convenit aediculae ſtructura: forma ſemicircularis in aedificandi arte Saſſanidis iam erat recepta *i*), ideoque et trianguli forma uſi fuerint credibile eſt, quum haec illa prius in aedificando locum habuerit. Notiſſimum porro eſt Saſſanidarum ſtudium, iis ipſis regionibus, quae Achaemenidarum monumentis clarae erant, ſua opera ſtruendi.

AD CAP. V. EXCURSUS I.

P a ſ a r g a d a e.

Apud Herodotum, Cteſiam et Xenophontem nomen Paſargadarum urbis *a*) non occurrit. Herodotus tantum Paſargadarum gentis mentionem iniicit *b*), unde Achaemenidarum ſtirps oriunda, e qua reges Perſici prodierunt. Suppetiae igitur petendae ſunt ex Alexandri comitibus, exque iis, qui hos iterum ſequuntur.

1. Perſepolis et Paſargadae ſenſu ſtricto diverſi fuerunt loci, finitimi tamen ii et ad unam eandemque urbem pertinentes.

Graecos diſcrimen poſuiſſe inter Perſepolin et Paſargadas, dubio caret. Alexander, autore Arrhiano *c*), potitus Perſepoli, ἔλαβε δὲ

h) BARBARO, *Bizari rerum Perſ. hiſt.* p. 474.

i) Cf. monumenta urbis Schapur, MORIER p. 86. — monumentum Tak-Kesra, aliaque.

a) Vario modo hoc nomen ſcriptum invenitur: Πασαργάδαι apud *Arrhianum* et *Strabonem*; Παρσαργάδαι apud *Appianum (bellum Mithr.* c. 66.); Πασαργάδα apud *Ptolemaeum*; Paſargada apud *Solinum*; Perſagadum urbs apud *Curtium* (V. 6. 10), Perſagadae apud eundem (X. 1. 22.) Πασσαργάδαι apud *Stephanum Byz.*

b) I. c. 125.

c) III. 18.

δὲ καὶ τὰ ἐν Πασαργάδαις χρήματα; quum autem ex India redux, primum Pasargadas veniſſet, ibique Cyri ſepulcrum reſtaurari iuſſiſſet, ἔνθεν δὲ ἐς τὰ βασίλεια ᾔει τῶν Περσῶν *d*). Apertius hoc discrimen conſtat apud Strabonem *e*): Alexander, incenſa Perſepoli, εἶτ' εἰς Πασαργάδας ἧκε. Ex his teſtimoniis patet hoc, diverſum fuiſſe illum locum, cui nomen erat Paſargadarum, ab eo qui Perſepolis audiebat Graecis; utroque vero loco urbem ſitam fuiſſe ab altera diverſam, nusquam dicitur. Quo ambitu fuerint Orientis urbes, doceat exemplum Ecbatanorum, quibus nihil ceſſiſſe Perſepolin, veroſimillimum ſaltem eſt. Potuit igitur regia illa, quam combuſſit Alexander, ſpatio ſatis magno abeſſe a ſepulcro Cyri, licet ad unam eandemque urbem pertinuerit tam regia quam ſepulcrum. Non longe vero diſſitum fuiſſe alterum locum ab altero, inde colligit Heerenius *f*), quod apud veteres ſcriptores nomina Perſepolis et Paſargadae ea ratione ſemper fere coniuncta occurrunt, ex qua utriusque loci propinquitas iure colligitur. Inprimis narratio apud Arrhianum huic ſententiae fidem facit: Alexander primum Perſepolin venit (Arrhianus quidem non expreſſis verbis hoc dicit, ut Strabo *g*) et Curtius *h*), certe autem ſub verbis ἐς Πέρσας intelligi vult Perſepolin), ſtatim in ſequentibus ſermo eſt de Paſargadis, quae verba iterum excipit narratio de Perſepolitana regia incenſa *i*). An non iure inde colligas, Alexandrum Perſepoli Paſargadas veniſſe, indeque iterum illuc rediiſſe? Nonne ex iſta narratione ea utriusque loci propinquitas apparere videtur, ut ſine magno temporis impendio ab uno ad alterum tranſire potueris? — Ex Alexandri itinere, ut narratur a comitibus expeditionis, plura adeo colligenda videntur; Nempe: Alexander poſtquam incenderat regiam Perſepolitanam, pervenit deinde Paſargadas; non addit ſcriptor: quae fuit *urbs antiqua*, ſed: καὶ τοῦτο δ' ἦν βασίλειον ἀρχαῖον *k*). Ex India vero redux, potitus Paſargadis, Perſepolin proficiſcitur; ſed vide qua ratione hoc narretur: ἔνθεν ἐς τὰ βασίλεια ᾔει τῶν Περσῶν *l*). Quae verba perobſcure forent dicta, ſi regia haec non ad eandem urbem, qua iam commorabatur Alexander, pertinuit; regiae

d) VI. 30.
e) p. 1061.
f) *Ideen* I. 1. p. 269.
g) p. 1061.
h) V. 6.
i) ARRHIANUS III. 18.
k) STRABO p. 1061.
l) ARRHIANUS VI. 30.

regiae plures fuerunt Persiae. Adhibetur vero haec loquendi ratio, si quid video, quum de duobus locis sermo est ad unam eandemque urbem pertinentibus.

2. Pasargadarum primordia et incrementa sub Cyro.

Ut plurimae veteres Orientis urbes ex castris stativis ortae sunt *m*), ita et Pasargadae hanc originem habuere. Praeter vocem ipsam, quae significat, autore Stephano Byzantino *n*), Περσῶν στρατόπεδον *o*), fidem faciunt huic rei scriptorum testimonia. Hoc ipso loco pugna illa est commissa, qua Astyages Medorum rex devictus est, et Asiae imperium ad Persas pervenit *p*). Secundus hic pugnae exitus effecit, ut castra hic locata inmota suo loco remanerent, et magis magisque deinde munirentur, ita ut postea arcis adeo speciem induerent. Hinc *castelli* nomine appellantur Pasargadae apud Plinium *q*) et Solinum *r*). Cum Cyrus ipse primis temporibus hoc loco commoraretur, facile et illa intelligitur apud Strabonem Pasargadarum appellatio: βασίλειον ἀρχαῖον *s*). Regia illa et arx prima fuisse videntur Pasargadarum urbis initia. Fuit enim antiquissimarum Orientis urbium condendarum ratio haec, ut e castris stativis ea praecipue pars muniretur, quam rex ipse occupabat. Hinc plerumque regiae primum ortae castello munitae. Quod vero rex aliqua regione commorabatur, ea causa erat satis valida ad alliciendos alios accolas. In hac urbe accedit, quod Cyrus ipse operam dabat, gentem suam nomadicam ad fixas sedes redigendi. Sive igitur castra tantum amplificaverit, sive in castelli et regiae vicinio novam plane urbem struxerit; castra stativa iam speciem induerunt urbis, cui tamen a primis huius regionis incolendae initiis nomen remansit. Multae contulerunt causae ad claram efficiendam hanc Cyri urbem. Primum enim Pasargadae μνημεῖον monumentum erant victoriae de Astyage hoc loco reportatae, et conditi Persarum imperii. Hac

m) HEEREN's *Ideen* I. 1. p. 266. Id. I. 2. p. 171.

n) s. v. Πασσαργάδαι. Laudat Stephanus *Diotimum* qui citat *Anaximenem*.

o) Confirmat hanc significationem quodammodo vocis etymon a Tychsenio prolatum, HEEREN's *Ideen* I. 1. *Beylagen* p. 628.

p) STRABO p. 1062. STEPHAN. BYZ. l. c.

q) VI. 29.

r) *Polyhist.* c. 55.

s) p. 1061.

Hac porro regione ad fixas fedes et meliorem vivendi rationem tranfierant Perfae. Religio deinde Magica in Perfia primum Pafargadis vigere incepit *u*). Magis inclaruit urbs poft Cyrum. Ipfe enim ille fundator Perfarum imperii fe ibi fepeliri iuffit. Iam huc venerunt reges initio fui imperii, ut induerentur vefte Cyri, ut immolarent Diis, utque initiarentur facris regiis *v*). Fanum ibi fuiffe, teftis eft Plutarchus, qui tamen more Graeco falfe Minervae id habet *x*). Fuerunt igitur Pafargadae prima melioris culturae fedes, primus quo Magorum religio exercebatur locus. Hinc illud quoque explicatur, qui fuerint Pafargadarum incolae. Magi fcilicet fi non totam urbem, maximam tamen eius partem incoluiffe videntur. Fuerunt vero hi fenfu arctiori facerdotes, latiori omnes homines primi ordinis, qui culturae gradu confpicui erant *y*). Sacerdotum permagna copia defiderabatur ad facra ifta, quae ad Cyri fepulcrum fiebant, praeftanda; fapientibus vero vel iis omnino, qui cultiores effent e Perfis, prae ceteris hanc meliorem vivendi rationem placuiffe, eosque igitur primos fuiffe, qui vitam fuam nomadicam reliquerint, confentaneum eft.

3. *Pafargadae a Dario rege amplificatae* Perfepolis *(fenfu ftricto) Graecis dictae.*

Nova Pafargadae incrementa ceperunt, fi quid video, fub Dario Hyftaspis. Colligo hoc inprimis ex loco Plinii *z*), cuius verba intricatiffima funt haec: *Praeterea habet* (Perfis fc.) *in extremis finibus Laodiceam, ab Antiocho conditam. Inde ad orientem Magi obtinent Paffagardas caftellum, in quo Cyri fepulcrum eft; et horum Ecbatana oppi-*

u) XENOPH. *Cyrop.* VIII. c. 3 et 7. — Quam primum urbs ftructa eft, facra publica neceffario requiruntur, (religio enim vinculum eft, quod populum coercet et continet; facris igitur inftituendis et folenne celebrandis curam habuit Cyrus.

v) PLUTARCHUS *vita Artaxerxis* c. 3. CTESIAS *Perf.* c. 19. *Herodotus Weffelingii.* p. 816.

x) PLUTARCHUS l. c.

y) ZEND-AVESTA *von Kleuker, Anhang* II. 3. p. 39 et p. 42.

z) VI. 29.

oppidum translatum ab Dario rege ad montes. Quae Ecbatana? Num Mediae? Vix fieri poteſt, quum nec iſtius Medorum urbis mentio eſſe poſſit in deſcriptione Perſidis, nec Ecbatana Medica a Dario rege ad montes transferri potuerint, longe quippe ante Darium ampliſſima fuerunt, ſeptem muris cincta. De Perſidis igitur quadam urbe cogitaverit Plinius neceſſe eſt. Cum vero nec apud ullum, excepto Plinio, ſcriptorem de Ecbatanis Perſidis conſtet, nec praeter Paſargadas, antiquiſſimis illis temporibus Magorum urbs in Perſide fuiſſe videatur, intelligit autor, ni fallor, ſub hac voce ipſam illam a Cyro conditam urbem Magis praecipue habitatam. Nomen Ecbatana, ut aliarum Orientis urbium multa, appellativum habeo. Confirmat hanc ſententiam quum illud, quod plures urbes hoc nomine appellabantur *a*), tum vocis etymon, ex quo apparet, pluribus urbibus bene convenire hanc vocem: compoſita enim eſt, teſte Relando *b*), ex Perſico آك *ak* dominus, magnus, et آبادان *abadan* locus cultus et incolis refertus. Potuit igitur haec vox ob ſignificationem in urbem aliquam conferri, vulgo aliter vocatam. Quod vero Paſargadae ita appellatae ſint, alia adhuc, puto, accedit cauſa. Ut populus incultus cultioris victor factus, devicti culturam induere ſolet, ita ab eius urbe capitali exempla ſumit, quae intuetur, ad quaeque vitae rationem inſtituit. Omnem meliorem culturam a Medis ad Perſas perveniſſe, dubio caret. Ecbatana, urbs Medorum capitalis, cum ſummae poteſtatis tum religionis et culturae primaria fuerunt ſedes. Inde igitur haud dubie cum ignis cultu magnum Magorum numerum in Perſiam abire iuſſit Cyrus. Quo loco victores Perſae exſtiterunt, ibi et melioris culturae novaeque vitae rationis ineundae autor iis fuit. Caſtrorum locum ſibi elegit, quo Magorum religionem, et culturam, qualis Ecbatanis erat transferret. Sacra ibi inſtituta ad modum eorum, quae Ecbatanis celebrabantur; in ipſa nova urbe condenda exemplar fortaſſe petitum ab Medorum urbe capitali: altera quaſi in Perſide exorta ſunt Ecbatana; nomen ipſum in novam urbem tranſiit. Ecbatana vocata urbs, quae vulgo: caſtrum Perſarum, Paſargadae appellabatur. — Magorum altera pars vetus illud caſtellum occupaverat, quo Cyri ſepulcrum erat; altera vero urbem ipſam inhabi-

tabat:

a) Fuit alia huius nominis urbs Mediae, alia Syriae.

b) *Diſſertatio VIII. de vet. ling. Perſ.* in: RELANDI *diſſ. miſc.* P. II. p. 107.

tabat: illi ſuo loco remanſerunt, hos vero translocavit Darius, pergit enim Plinius: *et horum Ecbatana oppidum translatum a Dario rege ad montes.* Iterum perobscure prolatum hoc! qui enim ſunt iſti montes? — Non dubito quin monumentorum Tſchil-Minar origo ad Darium referenda ſit; ſepulcrum Darii monti Rachmed inciſum, palatii inſcriptiones, quae Darii et Xerxis nomina exhibent, rem, puto, extra dubitationem ponunt. Eiusdem aetatis fuit quoque haud dubie urbs circumſita, quae ſimul cum palatio radices montis Rachmed occupavit. Hunc, ni fallor, montem intellexit Plinius, urbem vero indicat eandem, ad quam pertinuit quondam palatium, cuius rudera etiamnunc ſpectanda ſeſe praebent. Indicare igitur mihi videtur Plinius Paſargadarum amplificationem a Dario rege factam, cui nomen Perſepoleos (arctiori ſenſu) a Graecis tribuebatur. Mirum in modum conſpirat hoc, quod ſepulcra ſua hoc loco habebat Darius. Sepulcra vero regia requirebant Magorum curam et cuſtodiam; neceſſe igitur erat, ut Magi eorumque ſacra huc transferrentur. Ipſe vero Darius, qui ita favebat Magis, ut ſub eius et Xerxis imperio maxime floreret et per totam Perſiam dispergeretur eorum religio *c*), non modo ipſius ſepulcrum, ut Cyrus quondam, a Magis cuſtodiri, ſed ſedem quoque eorum primariam in ſepulcri ſui vicinitate eſſe voluit.

Sic igitur temporis ſucceſſu ad maximam amplitudinem accreverunt Paſargadae, quo nomine, ut acute vidit Heerenius *d*), Perſis appellabatur totus ille monumentorum amplexus, qui tam palatium illud a Dario ſtructum, quam ſepulcrum Cyri continebat. Quo tamen tempore Graecis innotuit haec regio, ille ſaltem locus, quo Cyri erat ſepulcrum, ni urbis ſpeciem prorſus iam exuerat *e*), amplitudine tamen et celebritate multum ceſſiſſe videtur ei urbis parti,

c) Zend-Avesta *von Kleuker, Anhang I. 2. p.* 261.

d) Heeren's *Ideen* I. 1. p. 268.

e) Ita ſaltem explicatur, qui fiat, ut vix apud unum alterumve ſcriptorem, eumque haud optimae fidei Paſargadae *urbs* vocentur, ſed modo regia modo caſtellum. Fuit igitur fortaſſe tunc temporis regio iſta tantum ob Cyri ſepulcrum et ſacra ibi inſtituta tam pietate culta quam religione ſacroſancta, licet non urbe ſplendida ſuperbiret.

parti, quae per Darium Hyſtaspis Paſargadis acceſſit, ubi iam palatii Tſchil-Minar rudera ſpectantur. Hinc factum, ut eam partem proprie appellaverint Graeci "Perſarum urbem, Perſepolin." Quaeritur iam de nomine *Perſepolis*. Primus, quod ſciam, Longuerue *f*) ſententiam elocutus eſt, unam eandemque eſſe urbem, Perſepolin et Paſargadas. Accuratius rem conſtituit Heerenius *g*) contendens, vocem *Perſepolis* verſionem eſſe *Paſargadarum* Graecam. Etymologia huic ſententiae fidem facit *h*). Duplici ſenſu Graeci voce *Perſepolis* utuntur: latiori ſignificatione de toto illo monumentorum amplexu, qui Perſis *Paſargadae* audiebat, vocabulum accipiunt; arctiori vero et proprio ſenſu Perſepolin de illo loco intelligunt, quo palatium illud a Dario conditum ſitum erat. Voce *Paſargadae* eum ſemper locum deſignant, qui vocis ſignificationi reſpondebat, quo ſcilicet caſtrum ſtativum quondam ſitum fuerat, Graecorum tempore modo Cyri ſepulcro clarum *i*). — At, reponis mihi, Perſepoleos adeo auctor habetur Cyrus *k*). Verum hoc, latiori vocis ſenſu, quo Paſargadis reſpondet. Perſepolis ſenſu ſtricto Darium haud dubie auctorem habet. Iam et hoc explicatur, qui palatium Perſepolitanum tam perfectam artem prae ſe ferre poſſit, Paſargadarum autem (arctiori ſenſu) ne indicia quidem ſupereſſe videantur. Nimirum antiquiores fuerunt hae, eoque tempore conditae, quo vitam Nomadicam nuper admodum reliquerant Perſae, ideoque parum docti erant permagna talia ſaxa marmorea, qualia Perſepolis exhibet, tractare. Structae igitur Paſargadae videntur materia tractatu faciliori. Regia vero Perſepolitana condita eſt, quum iam peritiores eſſent architecturae, aliarumque urbium exſtruendarum pericula feciſſent.

AD

f) LONGUERUANA, *ou recueil de penſées, de discours et de converſations de feu Mr.* LOUIS DU FOUR DE LONGUERUE. à Berlin 1754. Part. II. p. 121.

g) HEEREN'S *Ideen* I. 1. p. 265.

h) TYCHSEN, *Beylagen zu Heeren's Ideen* I. 1. p. 628.

i) l. c. p. 269.

k) DIODORUS SICULUS ed. Weſſel. T. II. p. 215. AELIANUS H. A. I. c. 59.

AD CAP. V. EXCURSUS II.

Deſcriptio ſepulcri Cyri ex veterum ſcriptorum narrationibus contexta *a*).

Arrhianus ex Ariſtobulo *b*) refert, eſſe Paſargadis in horto regio Cyri ſepulcrum, et circum id lucum omnis generis arboribus conſitum, aquis irriguum. Sepulcrum ipſum ab ima parte ſaxo quadrato ſtructum quadrangularem formam prae ſe ferre. In editiore parte *conclave eſſe lapideum*, *contectum*, portula inſtructum peranguſta. His adiungamus ea, quae apud Strabonem ſunt: primum ex eodem Ariſtobulo *c*) nominat monumentum Cyri *turrim haud magnam*, ex inferiori parte ſolidam, ſuperiori tabulatum habentem et ſacellum. Deinde ex Oneſicrito *d*) affert, turrim habere *decem tabulata* et in ſupremo Cyrum iacere. Ariſtus Salaminius *e*) denique illis multo iunior inducitur a Strabone narrans, *turrim magnam fuiſſe et duo tabulata* habuiſſe. In aedicula, pergit Ariſtobulus

a) Exſtat commentatio de Cyri ſepulcro in libro: RABENERI *amoenitates hiſtorico-philologicae. Lipſ.* 1695. p. 158. vix tamen ea notatu digna.

b) ARRHIANUS VI. 29. Εἶναι γὰρ (dicit Ariſtobulus) ἐν Πασαργάδαις ἐν τῷ παραδείσῳ τῷ βασιλικῷ Κύρου ἐκείνου τάφον. καὶ περὶ αὐτὸν ἄλσος ἐμπεφυτεῦσθαι δένδρων παντοίων, καὶ ὕδατι εἶναι κατάῤῥυτον, καὶ πόαν βαθεῖαν πεφυκέναι ἐν τῷ λειμῶνι· καὶ αὐτὸν δὲ τὸν τάφον τὰ κάτω λίθῳ τετραπέδῳ ἐς τετράγωνον σχῆμα πεποιῆσθαι· ἄνωθεν δὲ οἴκημα ἐπεῖναι λίθινον ἐστεγασμένον, θυρίδα ἔχον φέρουσαν ἔσω στενὴν, ὡς μόλις ἂν ἑνὶ ἀνδρὶ οὐ μεγάλῳ, πολλὰ κακοπαθοῦντι παρελθεῖν.

c) STRABO l. c. XV. p. 1061. Ἐνταῦθα (Paſargadis ſc.) δὲ καὶ τὸν Κύρου τάφον εἶδεν (Alexander) ἐν παραδείσῳ, πύργον οὐ μέγαν, τῷ δάσει τῶν δένδρων ἐναποκεκρυμμένον, κάτω μὲν στερεὸν, ἄνω δὲ στέγην ἔχοντα καὶ σηκὸν, στενὴν τελέως ἔχοντα τὴν εἴσοδον.

d) STRABO l. XV. p. 1062. Ὀνησίκριτος δὲ τὸν μὲν πύργον δεκάστεγον εἴρηκε· καὶ ἐν μὲν τῇ ἀνωτάτω στέγῃ κεῖσθαι τὸν Κῦρον.

e) STRABO l. c. Ἄριστος δ' ὁ Σαλαμίνιος πολὺ μὲν ἐστι νεώτερος τούτων· λέγει δὲ δίστεγον τὸν πύργον καὶ μέγαν, ἐν δὲ τῇ Περσῶν διαδοχῇ ἱδρῦσθαι. Verba ἐν τῇ Περσῶν διαδοχῇ interpretatur Briſſonius (p. 327.): *tranſlato a Medis ad Perſas imperio.*

bulus *f*), eſſe *arcam auream* (πύελον χϱυσῆν) *g*) poſitam, in qua Cyri corpus conditum ſervaretur; lecticam arcae adſtare, cuius pedes ex ſolido auro fabrefacti ſint; hanc tapetis Babylonicis ſtratam, ſtragulis purpureis ſubſtratis: lecticae candyn regiam aliasque veſtes Babylonii operis impoſitas eſſe. Femoralia etiam Medica, veſtes quoque hyacinthino colore tinctas ibi poſitas fuiſſe ſcribit, atque has quidem purpurei, alias varii coloris; torques quoque ac gladios et inaures, auro et gemmis ligatos; menſa praeterea ibi poſita erat; in medio vero lecticae arca, corpus Cyri continens. Cenſentanea refert Strabo *h*); monumentum introiſſe ſe dicit Ariſtobulus iuſſu regis, atque ſepulturam exornaſſe. Vidiſſe autem auream lecticam et menſam cum poculis, et auream arcam, veſtem plurimam, et mundum gemmis ornatum. Contraria his prorſus refert Curtius *i*), attamen cum illis concilianda. "Forte enim," ut ille habet, "ſepulcrum Cyri Alexander iuſſit aperiri, in quo erat conditum eius corpus, cui dare volebat inferias. Auro argentoque repletum eſſe crediderat, quippe ita fama Perſae vulgaverant; ſed praeter clypeum eius putrem, et arcus duos Scythicos, et acinacem, nihil reperit. Caeterum corona aurea impoſita amiculo, cui adſue-

f) ARRHIANUS VI. 29. Ἐν δὲ τῷ οἰκήματι πύελον χρυσῆν κεῖσθαι, ἵνα τὸ σῶμα τȣ̃ Κύρȣ ἐτέθαπτο, καὶ κλίνην παρὰ τῇ πυέλῳ· πόδας δὲ εἶναι τῇ κλίνῃ χρυσοῦς σφυρηλάτȣς, καὶ τάπητα ἐπιβλημάτων Βαβυλωνίων, καὶ καυνάκας πορφυροῦς ὑποϛρώννυσθαι· ἐπεῖναι δὲ καὶ κάνδυς καὶ ἄλλους Χιτῶνας τῆς Βαβυλωνίου ἐργασίας· καὶ ἀναξυρίδες Μηδικαὶ καὶ ϛολαὶ ὑακινθινοβαφεῖς λέγει ὅτι ἔκειντο· αἱ δὲ πορφύρας, αἱ δὲ ἄλλης καὶ ἄλλης χρόας· καὶ ϛρεπτοὶ, καὶ ἀκινάκαι, καὶ ἐνώτια χρυσοῦ τε καὶ λίθων κολλητά· καὶ τράπεζα ἔκειντο. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς κλίνης ἡ πύελος ἔκειτο, ἡ τὸ σῶμα τȣ̃ Κύρȣ ἔχȣσα.

g) Πύελος proprie ſolium eſt, ſed et alveum ſignificat, in quem lavaturi deſcendebant. Feſtus ſ. v. *ſolium: alveus eſt in quo lavabantur, πύελος Graecis.* Sed praeterea vox haec vas denotavit lapideum vel ligneum, in quo mortuorum corpora ponebantur. Hoc ſolium non eſt. Suidas hinc πύελον interpretatur θήκην, Heſychius λάρνακα exponit. Clarum igitur eſt, errare interpretes Strabonis et Arrhiani, quorum ille alveolum, hic urnam vertit. Vertendum eſt vocabulum cum Salmaſio (exercitt. Plin. II. p. 1203.) vel ſarcophagum vel arca. Cf. et Briſſonius p. 323.

h) STRABO l. XV. p. 1061. Παρελθεῖν εἴσω φησὶν Ἀριϛόβȣλος, κελεύσαντος τοῦ βασιλέως, καὶ κοσμῆσαι τὸν τάφον· ἰδεῖν δὲ κλίνην τε χρυσῆν, καὶ τράπεζαν σὺν ἐκπώμασι, καὶ πύελον χρυσῆν, καὶ ἐσθῆτα πολλὴν, κόσμον τε λιθοκόλλητον.

i) X. 1.

adſueverat ipſe, ſolium, in quo corpus iacebat, velavit; miratus tanti nominis regem, tantis praeditum opibus, haud precioſius ſepultum eſſe, quam ſi fuiſſet e plebe. Proximus erat lateri ſpado, qui regem intuens, quid mirum, inquit, eſt, inania ſepulcra eſſe regum, quum ſatraparum domus aurum inde egeſtum capere non poſſint? Quod ad me attinet, ipſe hoc buſtum antea non videram: ſed ex Dario ita accepi, tria millia talentorum condita eſſe cum Cyro." Bis adiit Alexander Cyri ſepulcrum. Primo quidem adventu Ariſtobulus id ingreſſus, ea omnia reperit, quorum Graeci autores mentionem faciunt. Cum vero India reducem ipſum Alexandrum libido cepiſſet inſpiciendi ſepulcrum, ea tantum reperit, quorum Curtius meminit. Fidem facit huic ſententiae Arrhianus *k*). — Tumulis Perſarum regum inſcriptiones addi ſolebant. Sepulcro Cyri titulus Perſicis literis inſcriptus erat in hunc ſenſum: *ὦ ἄνθρωπε, ἐγὼ Κυρός εἰμι ὁ Καμβύσου ὁ τὴν ἀρχὴν Πέρσαις κατασησάμενος, καὶ τῆς Ασίας βασιλεύσας* (*βασιλεύς* ap. Strab.)· *μη οὖν φθόνει μοι τοῦ μνήματος* *l*). Eandem inſcriptionem exhibet Strabo *m*), qui praeterea ex Oneſicrito addit, inſcriptionem adeſſe Graecam Perſicis characteribus exaratam: *ἐνθάδ' ἐγὼ κεῖμαι Κῦρος Βασιλεὺς βασιλήων*; aliamque Perſicam in eandem ſententiam. Quamquam parum credibile videtur, Graecam inſcriptionem *Perſicis literis* affuiſſe, mirum tamen quod idem teſtatur Ariſtus Salaminius *n*). Fortaſſe huic inſcriptioni idem contigit, quod priori, teſte Plutarcho *o*), cui verſionem Graeca lingua addi curavit Alexander *p*).

Loca modo allata quam maxime memorabilia ſunt, quippe ex quibus Perſarum regum ſplendor, qui in ſepulcris obtinebat, perſpicitur. Sepulcrum Perſarum imitatio eſt habitaculi, quo viventes utuntur; eo repoſiti vitam continuant, donec revocantur a morte, et

k) VI. 29.

l) ARRHIANUS l. c.

m) p. 1062.

n) STRABO l. c.

o) *vita Alexandri* c. 69.

p) Hoc enim ſibi volunt, ſi quid video, verba: *τὴν δ' ἐπιγραφὴν ἀναγνοὺς, ἐκέλευσεν Ἑλληνικοῖς ὑποχαράξαι γράμμασιν.* Inſcriptio apud Plutarchum ſic ſe habet: *Ὦ ἄνθρωπε, ὅσις εἶ, καὶ πόθεν ἥκεις, (ὅτι μὲν γὰρ ἥξεις, οἶδα,* abſurdi librarii gloſſa abſurda.) *ἐγὼ Κῦρος εἰμι ὁ Πέρσαις κτησάμενος τὴν ἀρχὴν. μὴ οὖν τῆς ὀλίγης ταύτης γῆς φθονήσῃς, ἣ τοὐμὸν σῶμα περικαλύπτει.*

et nova vita incipit *q*). Inſtructum idcirco erat omnibus illis rebus, quibus, dum in vivis erant, utebantur Perſae. Regis vero quum ſit ſepulcrum, ſplendorem et faſtum omnia quae adſunt indicant. Praeter *arcam auream*, qua repoſitum erat corpus, inſtructum erat ſepulcrum *lectica* (κλίνη), quam inprimis magnifaciunt Orientales *r*). *Tapeta* porro et *ſtragula Babylonica* ornabant conclave *s*). Adfuerunt quoque, quae ad *veſtitum* pertinebant, *candys* ſcilicet *aliaeque veſtes Babylonici operis; femoralia* (ἀναξυρίδες) quoque *Medica t*). Aderant porro quae ad *ornatum et mundum* ſpectabant, *torques* et *inaures*. Nec abfuerunt adeo *arma; gladium* enim et *arcus* ibi inveniſſe Alexandrum, teſtantur expeditionis ſcriptores. Aderat denique, ne omnino quid deeſſet, *menſa cum poculis u*). Praeter haec omnia, ſepulcro ſecum habere ſolebant Perſarum reges *theſaurum*. Hinc clarum eſt, qui factum ſit, ut in vicinio ſepulcrorum regum alia fuerint aedificia; nimirum theſaurus ille reliquaque ſepulcri cimelia cuſtodiam requirebant non paucorum hominum. Sepulcrum porro ſacra ſua habebat, ad quae peragenda neceſſarii erant Magi. Hinc habet Arrhianus, eſſe intra ambitum in ipſo ad ſepulcrum ascenſu exiguam quandam aediculam, Magis exſtructam, qui quidem ſepulcrum cuſtodiebant, iam inde a Cambyſe Cyri filio cuſtodiae munere a patribus in filios transmiſſo. Atque his quidem ovis in ſingulos dies ab rege dabatur, vinique et farinae certus modus: ſingulis etiam menſibus equus unus quem Cyro ſacrificarent *v*).

CAPUT

q) ZEND-AVESTA *von Kleuker* I. p. 27. *Anhang* I. I. p. 140.

r) Hinc explicanda metaphora, qua ſaepius pro *mori* utuntur poetae Orientales: *recumbere lectica mortis vel ſepulcri.* HAMMER'S *topographiſche Anſichten auf einer Reiſe in die Levante* p. 100.

s) Stragula inprimis Babylone perpulchra conficiebantur, cf. THEOPHRAST *hiſt. plant.* IV. 9. HEEREN'S *Ideen* I. 2. p. 184.

t) Veſtes Babylone confectae inprimis magni aeſtimabantur, dignaeque habebantur, quibus inducerentur reges, cf. HEEREN l. c. *Femoralia* vel Braccae *Medica* dicuntur, quod a Medis ea, ut maxima reliqua veſtitus pars, ad Perſas pervenerunt, cf. STRABO XI. p. 797. BRISSONIUS p. 667. — Veſtes, in Cyri ſepulcro aſſervatae, fuerunt cum purpurei tum varii coloris; variam et verſicolorem veſtem inprimis Perſis placuiſſe, veterum locis probat BRISSON. p. 552.

u) STRABO l. c. *τράπεζα σὺν ἐκπώμασι.*

v) ARRHIANUS VI. 29. *εἶναι δὲ ἐντὸς τοῦ περιβόλυ, πρὸς τῇ ἀναβάσει τῇ ἐπὶ τὸν τάφον φερούσῃ, οἴκημα σμικρὸν τοῖς μάγοις πεποιημένον, οἳ δὲ ἐφύλασσον*

CAPUT VI.

Meschid-Mader-Suleiman, (ad urbem Schiras).

Unius diei iter meridiem verſus a Perſepoli, prope ad urbem Schiras, in colle ante radicem inminentis iugi, rudera inveniuntur, eodem, quo monumentum praecedens, nomine dicta; hinc factum, ut Chardinus haec cum illis confuderit *a*). Multos haec rudera nacta ſunt deſcriptores, inter quos Herbertus *b*), Thevenotus *c*), Des Landeſius *d*), Chardinus *e*), De Bruynius *f*), et inprimis Kaempferus *g*). Collis ſive naturae opus ſit, ſive ruderum acervus, multa fovet veſtigia aedificiorum et murorum, ita tamen collapſorum, ut ex iis nec ordo conclavium, nec univerſae ſtructurae forma et ambitus cognosci poſſit. Conſpicuum vero prae ceteris eſt in collis faſtigio monumentum quadratum, cuius ſingulum latus quindecim pedes aequat *h*): limina eius conſtituunt lapides caeſi marmorei et murorum proëminentium reliquiae, iisque inſiſtentes portae tres ſuperſtites. Aedificium ita ſitum eſt, ut frontem exponat campo. Portae tres ex rubido marmore fabrefactae trium pene orgyiarum altitudine, ab exteriori parte planae ſunt et politae, nullo ſculpturae genere decorae; interior vero refert utrinque ſingulas figuras humanas, forma vulgari paulo maiores, capite et facie paſſim, non invidia tempo-

σου τὸν Κύρου τάφον, ἔτι ἀπὸ Καμβύσου τοῦ Κύρου, παῖς παρὰ πατρὸς ἐκδεχόμενοι τὴν φυλακήν. Καὶ τούτοις πρόβατόν τε ἐς ἡμέραν ἐδίδοτο ἐκ βασιλέως, καὶ ἀλεύρων τε καὶ οἴνου τεταγμένα, καὶ ἵππος κατὰ μῆνα ἐς θυσίαν τῷ Κύρῳ. Non Cyro ipſi immolabatur, ſed eius Peruero, ut putat Heerenius, qui tamen dubitat, an non vel ſic error ſubſit loco citato. *Kohr* enim et ſolem ſignificat, cui vero equos ſacrificare conſueſſe Perſas, docet Brissonius p. 339. Heeren's *Ideen* p. 260.

a) Chardin. VIII. p. 433.

b) p. 244.

c) II. p. 274.

d) p. 72.

e) VIII. p. 432.

f) IV. p. 424 et V. p. 149. (Tab. 149. ed. Amſtelod.).

g) p. 354.

h) Kaempfer p. 356. Differt paululum *De Bruyn*. l. c.

temporis, fed Muhamedanorum furore vitiatis. Veftis figuris eft laxa et ad talos usque demiffa. Reliqua quoque marmorea fragmenta veftigia exhibent inciforum fatellitum, quorum manus hafta armat, caput capillo ornatum tiara tegit; reliquum corpus veftis ornat praelonga manicis inftructa laxioribus, aeque ac in anaglyphis campi Merdeftani. In nonnullis aliis figurarum partibus explicandis a vero aberraffe videtur Kaempferus. Monumenti effigiem ftiterunt De Bruyn *i*) et Kaempfer *k*).

Quod famam Perfarum attinet, quae aedificium fepulcro matri Salomonis inferviiffe tradit; res eft fatis nota, quam parum fidei huic nomini in monumentis Perficis explicandis debeatur. Tabularum huius monumenti aeri incifarum aspectus clare docet, architecturae rationem eandem effe ac Perfepoleos. Eiusdem generis funt quoque, ex teftimonio De Bruynii et Kaempferi anaglypha in illo confpicua. Quae quum ita fint, non dubito, effe haec monumenta antiquiffima Achaemenidarum opera.

CAPUT VII.

K a d e m g a h.

Mille paffus a priori monumento remotus, locus eft qui nomen habet *Kademgah* (قدم گاه), quod vertit Kaempferus: *locus veftigiorum;* De Bruyn: *bien trouvé fans y fonger.* Quid hoc fibi velit, doctioribus explicandum relinquo. Invenitur ibi anaglyphum rupis fuperficiei incifum fatis memorabile. Iidem fere hoc monumentum defcripferunt, qui praecedenti operam inpenderunt, Des Landefius *a*), De Bruynius *b*), et accuratiffimus Kaempferus *c*). Duae oculis obiiciuntur tabulae, una ab altera aliquot paffuum fpatio feiuncta. Prior duas exhibet figuras, quarum altera virum fiftit, ftatura

i) p. 425.

k) p. 363.

a) p. 71.

b) IV. p. 425

c) p. 361.

tura corporis humana paulo maiorem, paludamento indutum ad talos usque demiſſo. Caput habet galeatum, caeſariem barbamque brevem, collum torque ornatum unionibus decorato. Figuram alteram pro femina habet. Kaempferus *d*), et multa de ea profert, quae ne ipſius phantaſiae originem debeant, maxime vereor; ita revera hanc figuram eſſe, ac eam repraeſentant tabulae aeneae *e*), vix tibi perſuadebis. — Tabula altera duos exhibet viros ſtatura coloſſica. Alterius caput tegit tiara in ingentem bullam expanſa. Capillus ei eſt crispus et retro flexus, barba brevis; venter veſte tegitur praelonga in femore conſtricta, per crura decore plicata et fluctuante. Alter ſtatura minor, pari ratione ornatus, annulum dextra offert figurae priori. Uterque ſiniſtram manubrio inponit gladii.

Quamquam figurae modo deſcriptae perquam deletae ſunt temporis iniuria, indicia tamen ſuperſunt ſatis multa, ex quibus colligas, cuinam tempori haec anaglypha ſint annumeranda. Kaempferus dicit, a Perſis Ruſtamo tribui, et ſimilia ea eſſe illis, quae in campo Merdeſtano ſpectarentur *f*), facta tamen vel rudiori manu vel minori induſtria. — Bulla illa in capite expanſa, et annulus, quem ex aliis monumentis novimus, aperte indicant, Saſſanidarum temporibus haec monumenta eſſe tribuenda. Cuinam vero Saſſanidarum regum eorum origo debeatur, et quod ſingulum factum repraeſentent, vix effici poterit, quum inſcriptionibus plane carere videantur.

CAPUT VIII.

Rudera urbis Faſa.

Triginta quinque paraſangas inter orientem et meridiem ab urbe Schiras, undeviginti a Perſepoli *a*), ſita eſt urbs *Faſa*, quae aeque ac

d) p. 362.

e) DES LANDES p. 60. DE BRUYN p. 425. KAEMPFER p. 363.

f) Intelligit haud dubie monumentum *Nackſchi-Radjab.*

a) MORIER p. 234.

ac tota regio usque ad urbem *Firuzabad*, (ſpatium viginti fere paraſangarum) ruderibus abundat *b*). Monumenta veteris urbis Faſa admiratione eſſe digniora ipſis Perſepolitanis, exceptis tantum columnis, certior factus eſt Morierus ab ipſius urbis incola quodam, qui praeterea praetendebat, magna ibi eſſe ſaxa marmorea inſcriptionibus Perſepolitanis inſignita. — Valde dolendum eſt, nec Morierum ipſum, nec peregrinatorum alium attente illam urbem perſcrutaſſe. Licet parum fidei debeatur iis, quae Perſae de monumentis ſuis referre ſolent, ideoque multum adſit, ut iſtius hominis teſtimonio, ruderibus illis Perſepolitanas adeſſe inſcriptiones, firme poſſis inniti, memorabilis tamen illa regio non ſolum idcirco eſt, quod veteres Paſargadae ibi ſitae dicuntur, ſed ob ipſius urbis antiquam famam *c*). *Faſa* enim (ut Arabes eam appellant) *d*), Perſis *Baſa* dicta, a Bahmahno filio Isfendri *e*), regis e dynaſtia Kaianidarum ſexti, condita perhibetur *f*). Antiquiſſimam eſſe urbem aeque ac ampliſſimam, caſtello vallo circumdato munitam, teſtatur filius Haucali *g*), quocum conſentit Abulfeda *h*).

CAPUT IX.

D a r a b g e r d.

Darabgerd nomen eſt cum agri (nomi) *a*), tum urbis. Urbs duodecim paraſangas orientem verſus diſtat ab urbe Faſa, quadraginta duo a Schiras; ſita eſt ad fluvium Bendemir veterem Araxen, qui apud Darabgerd in lacum Baktegan ſe inmittit *b*). Condita

b) *The ruins at both and indeed in the line between them are great*, Morier l. c.

c) GOLIUS *ad Alfraganum* p. 114. KINNEIR. p. 75.

d) ABULFEDA, in: *Büſchings Magazin* IV. p. 258.

e) HERBELOT, *biblioth. orient.* ſ. v. Bahman.

f) KINNEIR. p. 75.

g) EBN HAUCAL. p. 104.

h) ABULFEDA. l. c.

a) EBN HAUCAL. p. 104.

b) KINNEIR. p. 75. MORIER. p. 231.

dita est, ex scriptorum orientalium testimonio *c*), a Dara, filio Bahmani, octavo rege e dynastia Kaianidarum. Al Moschtarek inter nobilissimas Persiae urbes eam censet; Al Azizicus ait, in praetura Darabgerd exstare fodinam Mumiae et fodinam argenti vivi *d*). Castello munitam fuisse et monumentis, autor est Ebn Haucal *e*). In media urbe, teste Abulfeda *f*), est mons saxeus tanquam cuppola (vel tentorium). — Dolendum nec Kinneirum nec Morierum in illa urbe ipsos affuisse, sed ex incolarum informatione sua pauca de ea hausisse. Nisi fallor, Graecis iam innotuit haec urbs. Inter alia memorantur a Strabone *g*) τὰ ἐν Γάβαις βασίλεια, in Perside interiori, ad fines Carmaniae sita. Optime haec quadrant in situm urbis Darabgerd, quae vox significare videtur urbem Darii, h. e. a Dario conditatam vel habitatam *h*).

CAPUT X.

Urbs Firuzabad.

Urbs *Firuzabad* (sub 28° 28′ latit. et 52° 55′ longit. sita, secundum Kinneiri mappam) viginti parasangas distat a Fasa, septendecim meridiem versus a Schiras. Rudera spectanda praebet, quae antiquum urbis splendorem satis testificantur *a*). Kinneiro et Moriero pauca illa debentur, quae nobis de iis innotuere. In lata planitie ad quatuor milliariorum longitudinem et duorum latitudinem se extendunt *b*). Prae ceteris admirationem movet columna lapidea, centum et quinquaginta pedum altitudine, viginta crassitie; attentione porro dignum est aedificium forma quadrata, architecturae indole diversum ab quovis alio monumento, in vicinia obvio; structum est lapidibus caesis fibulis ferreis conpactis. Haud procul inde

c) d'Herbelot *biblioth. orient.* s. v. Darabgerd.
d) Abulfeda in: *Büschings Magaz.* IV. p. 259.
e) Ebn Haucal p. 94. *f*) l. c.
g) p. 1059. cf. Ptolemaeus.
h) Abulfeda, in: *Büschings Magazin* IV. p. 259.
a) Morier. p. 234. *b*) Kinneir. p. 68.

inde ſpectatur templum ignis (pyraeum). — Duo milliaria Germanica ab hoc loco, prope ad eam viam, quae Schiraſum ducit, in ſuperficie rupis raſae exhibitam habes effigiem illam notiſſimam duorum equitum de annulo certantium *c*).

Quod rudera priori loco indicata attinet, nullum dubium eſt, quin reliquiae ſint urbis quondam celeberrimae *d*). Apud ſcriptores occidentales fruſtra hanc urbem quaeſivi; Abulfeda vero de ea habet: "*appellabatur primis temporibus Gur, deinde mutavit nomen cum Firuzabad. Eſt urbs celebris prope Schiras e*)." Filius Haucali urbis Firuzabad nullam mentionem iniicit; multis vero locis agit de urbe *Iawr* (Gur), quam eandem fuiſſe cum illa Firuzabad, iure colligitur ex diſtantia utrique loco tributa *f*). Urbem quondam celebrem fuiſſe teſtatur Abulfeda *g*), qui habet: "*Gúr eſt inter urbes capitales Perſiae; ſecundum filium Haucali, eſt urbs muro cincta luteo, et foſſa, et quatuor inſtructa portis, et aquis currentibus.*" Fontes ſalientes affuiſſe, item teſtatur filius Haucali *h*). Condita eſt urbs; teſte Kinneiro *i*), ab Artaxerxe I. (Ardeſchir Babegan), ſecundum Geographum Nubienſem *k*), a Coſroe Anuscervane (Chosru Nuſchirvan), qui regnavit anno p. Chr. n. 532. — Monumenta ſupra deſcripta originem certe debent Saſſanidarum tempori, cui quoque tribuendum eſſe anaglyphum duo milliaria Germanica ab illo loco diſtans, dubio caret. Regio digna eſt, cui maior cura a peregrinatoribus inpendatur.

CAPUT XI.

Monumenta urbis Schapur.

Primam horum monumentorum notitiam debemus conciſae *Ioneſii* annotationi ad Vincenti notiſſimum librum *a*). Diligentiori exami-

c) Kinneir. l. c.
d) Morier l. c.
e) Büsching's *Magazin* IV. p. 257.
f) Ebn Haucal p. 111.
g) Büsching's *Magazin* IV. p. 256.
h) p. 130.
i) p. 68.
k) Al Edrisi p. 242.
a) Vincent's *commerce and navigation of the Ancients.* T. I, p. 391.

examini ea fubiecit *Morierus b*), qui quamquam non ex omni parte nobis fatisfecit, (obftabant enim ei temporis anguftiae), nihilo fecius tamen longe fuperavit *Kinneirum c*). *Malcolmius d*) quoque de cognofcendis illis monumentis bene meruit tabulis nonnullis aeneis, quae tamen poftponendae funt iconibus Morieri; quum enim plura anaglypha iunctim fiftent, fingulae figurae minores funt, quam ut omnes earum partes accurate exprimi potuerint. Defcriptioni Morieri addita eft differtatio fuper illis monumentis, a viro in hisce rebus optime verfato *Robert Harry Inglis* confcripta.

A. Defcriptio.

Quatuor fere milliaria Germanica ab urbe Kazrun feptentrionem verfus, ad montium tractum, qui planitiei vaftiffimae orientem verfus fines inponit, fita funt monumenta urbis Schapur *e*). Spatium obtinent circuitu milliarii unius et dimidii; in quo ambitu mons fitus, quem arcem quondam occupaffe, murorum, turrium, aliorumque architecturae operum multae reliquiae docent *f*). Aggerum cumuli, aquaeductuum et fubterranearum cryptarum indicia multa praeterea obviam habes *g*). Prae ceteris confpicuum eft aedificium, figura quadrata quinquaginta quinque pedum, ex lapidibus magnis et politis ftructum. Latus anterius folum adhuc integrum fupereft; fuperiori eius parti duae fphinges, ut putat Morierus, incumbunt; feneftra inftructum eft ex fuperiori parte rotunda. Hoc aedificium excipiunt fundamenti alterius rudera, ex quorum ambitu et fitu colligit Morierus *h*), utrumque invicem coniunctum, theatrum quondam effeciffe. Omnia modo recenfita, quum conditione parum integra inveniantur, ideoque a peregrinatoribus tantum indicentur, non diutius nos detinebunt. Accuratius innotuerunt anaglypha montis rupi incifa.

1. Prima tabula duos fiftit equites, forma coloffica. Equo ad dextram, magna ex parte mutilato, proftratus fubiacet homo, Romano fimilis. Alia hominis figura eodem habitu, fupplex, genu innixa

b) p. 86.
c) p. 65.
d) *Hiftory of Perfia.* I. p. 254.
e) Kinneir. p. 65.
f) Morier. 86. 87.
g) Morier. 91. 92.
h) p. 91.

innixa, ante pedes equi confpicitur. Eques ad laevam non pari modo temporis iniuria exefus eft, (defcriptione fuperfedit Morierus). Figurarum veftes vix genua tegunt. Menfurae rationem discas ex hominis figura equo proftrata, fedecim pedum longitudine *i*).

2. Anaglyphum fecundum, ex omni parte fumma arte perfectum, tribus conftat partibus, quarum media prae ceteris admiratione digna, equitem exhibet veftitu regem fe prodentem. Caput eius ornat tiara globo inminente. Capilli larga cincinnorum unda retro effufi, parva myftax labia fuperiora tegens, ori addunt fuperbiae maieftatisque fpeciem. Veftis multis plicis fluitans, infra talos adeo demiffa, in media corporis parte zona conftricta eft. Ex latere dextro pharetra inmenfae magnitudinis dependet. Eques dextra fua tenet manum hominis tunica et caffide Romanorum more veftiti. Alius eodem modo amictus, genu innixus, manus praetendit verfus equitem, fupplicis fpecie ac modo. Tertia hominis figura, Romano habitu, fub equi pedibus proftrata eft. Poft figuram fupplicem duae aliae confpiciuntur, quarum altera, quae quidem manum laevam praetendit, capitis ornatum gerit a fronte inclinatum; gladio armata eft praelongo, quem pro cruce falfe habet Kinneirus; Aegyptio cultu et veftitu Moriero fimilis effe videtur. Figura altera, fupplici ad dextram, inftructa eft capitis ornatu rotundo et elato. In fuperiori anaglyphi parte, Gloriola advolans coram equite expandit vittas quasdam.

Secunda huius tabulae pars, effigiei modo defcriptae ad dextram, in fex iterum divifa eft fectiones, quarum fingula tres continet figuras, vultu et habitu diverfas. Supplices quum fe gerant, populos devictos fiftere videntur Moriero.

Figurae regiae a tergo tertia eft tabulae pars, quae duplicem exhibet equitum feriem, qui omnes regi ornatu cultuque fimiles funt *k*).

Totius tabulae effigiem fiftit Malcolmius *l*), partis mediae eaeque primariae iconem exhibet Morierus. Ex aere Morieri defumta eft tabula noftra V. Menfurae funt hae: Peditum altitudo eft quinque pedum et novem digitorum; equitum fex pedum et quinque digi-

i) MORIER. p. 87.

k) MORIER. p. 88. KINNEIR. p. 66.

l) *Hiftory of Perfia* I. p. 254.

digitorum. Tabulae minoris formae longitudine aequant quatuor pedes et decem digitos. Tabula media, eaque forma maxima, longitudine occupat undecim pedes totque digitos *m*).

3. Opposita in rupe Morierus tabulam invenit multis figuris refertam. Primaria, regem haud dubie sistens, mediam anaglyphi partem occupat. Manu laeva gladium tenet. Caput eius ornat non capillamentum inmensae magnitudinis, ut putat Morierus, sed capillus crispus et effusus. Figurae regiae ad dextram duae hominum series conspiciuntur, quarum superior constare videtur Moriero ex Persis et Romanis, ita ut illi horum duces sint. Quam quidem figurarum diversitatem in Malcolmii tabula haud agnoscas. Inferiorem seriem Persae occupant. quos iterum capillamentis ornant Morierus et Kinneirus, falsi haud dubie hac in re. Dux eorum in utraque manu hominis caput abscissum tenet, quod regiae figurae offert. Mediae figurae ad laevam quatuor iterum sectiones sunt, quarum, praeter alias effigies, inferiori parte homo conspicitur equum ducens. Totam tabulam undecim ulnas longam sistit Malcolmius *n*).

4 Huic anaglypho ad laevam invenitur symbolica illa effigies, duorum equitum de annulo certantium, alias a nobis accurate descripta. Equites ambo regiam speciem prae se ferunt, alter tamen ab altero vestitu et equi ornatu diversus *o*).

5. Parum inde distat alia tabula, cuius superior pars sola integra est; capita refert cum hominum tum camelorum et equorum. Prae omnibus vero conspicitur regis caput bene crinitum, tiara instructum inminente globo, diademate ornatum post tergum fluctuante. Arcus quoque et sagittarum extremae partes conspiciuntur. Effigiem exhibet Morierus *p*).

6. Ultimum quod Morierus describit anaglyphum, maxima arte excisum, maiori figurarum copia et diversitate refertum est, quam omnia

m) Morier 89.

n) *History* I. p. 254.

o) Morier p. 89.

p) ad p. 90.

omnia reliqua. Tota tabula quatuordecim ulnas longa, in minores partes divifa eft, quarum fingula figurarum copia abundat. Mediam totius tabulae partem eadem occupat effigies, quam loco fecundo defcripfimus, equitis fcilicet et fupplicis genu innixi; eo tamen discrimine, ut, qui illic manus tantum praetendit, hic annuli figuram equiti offerat. Inter reliquam figurarum turbam confpicuus eft homo leonem catena ducens. Figurae ad regem converfae, laxa et multis plicis demiffa vefte indutae, Indos Moriero prodere videntur; non ita mihi. Unus eorum equum ducit, poft quem fitus eft elephas. Sub his terram fere attingunt homines Romano habitu; inter eos effedà quoque, iunctis equis, confpicitur. Regi ad laevam equitum Perfarum copias, ordine quafi militari pofitas, obviam habes. Singulas nonnullas anaglyphi partes fiftit Morierus *q*).

B. Explicatio.

1. Urbis origo.

Multum lucramur ad explicanda haec monumenta eo quod nomen urbis, quae in ruderibus iam deprehenditur, non interiit, autorem vero urbis, ipfius nomen indicat. Eft enim urbs Schapur, cuius monumenta defcripfimus. Et huius quidem urbis origo, ut ex Kinneiro *r*) conftat, ad remotiffima Perfarum tempora fabulofa refertur; a Tamura enim exftructa, ab Alexandro diruta, reftituta demum a Sapore perhibetur. Fide haec effe deftituta, facile mihi concedet, qui multa alia eiusmodi figmenta noverit; notiffimum enim eft Perfarum urbibus fuis quo antiquiorem eo celebriorem originem tribuendi ftudium. Magis fidei debetur ei fententiae, qua fcriptorum plurimi iique fide digniores confentiunt, Sapori fcilicet eius originem deberi, eidem qui et aliarum celeberrimarum urbium conditor praedicatur *s*). Autor enim eft Ebn Haucal *t*), conditam effe urbem Schapur in vicinio urbis Kazrun a Sapore, exque eo nomen traxiffe. Idem contendit Khondemir *u*), et ex aliis fontibus Herbe-

q) ad p. 91. KINNEIR. p. 67. *r*) l. c.

s) MIRKHOND in: *De Sacy, memoires* p. 289. TARIKH DSCHEHAN ARA, in: *Epitome of ancient hiftory by Oufely.* p. 42.

t) p. 82.

u) *Allgemeine Weltgefchichte* IX. p. 662.

Herbelotus *v*). Eadem esse videtur urbs, quae Sabura audit Golio *w*), qui de ea haec habet: *Urbs est Persidis, magnitudine aequalis Istachrae: at incolarum frequentia maior; uno quasi gradu borealior. A Sapore filio Ardexir, Persarum rege condita hoc nomen accepit: et peculiariter dicitur* شهور خواست *quod desideratus ibi primum et quaesitus a suis fuit Sapor. Circumiacet regio herbis et floribus odoratis omnique fructuum genere ita abundans, ut unus esse videatur hortus. Provincia, quae amplissima, nomen cum hac urbe idem habet.* Sapore regnante haud dubie inter Persiae urbes capitales erat; eius vero agri, qui Kureh Schabur ab ea dicebatur, et post Saporis tempora, caput mansisse videtur *x*). Quo tempore interierit, vix certo effici poterit; multum antiqui splendoris amisisse, fracta Sassanidarum potestate, verosimile saltem est. Neque tamen Arabum invasione prorsus ad exitum vocata est, nam quo tempore Ebn Haucal eam visit, pyreum et templum habebat *y*). Viguerit adhuc sub fine seculi decimi sexti, inde fortasse colligas, quod Abul Fazel eius situm ad longitudinis et latitudinis rationem vocaverit *z*). Ab illo vero tempore nullibi eius mentionem invenias, excepta mappe geographica a Cluverio anno 1672 prodita, qua eius nomen reperitur *a*).

2. *Anaglyphorum significatio.*

Memorabilis legitur apud filium Haucali *b*) locus, dignus qui totus hic transcribatur: "*In the territory of Shapour, there is a mountain; and in that mountain are the statues of all the kings, and generals, and high priests, and illustrious men, who have existed in Pars: "And in that place are some persons, who have representations of them, and the stories of them written"; and this tribe belongs to the territory of Arghan, at Hysn Mohdi.*" Si quid video, nostra ipsa anaglypha sunt, quae filius Haucali describit. Est enim haec filii Haucali anaglyphorum describendorum ratio *c*); occupant porro, quo-

v) *Bibliotheque orient.* s. v. Schabur.

w) GOLIUS ad *Alfraganum* p. 115.

x) INGLIS, in: *Morier* p. 375.

y) EBN HAUCAL p. 90. 95.

z) 86° 55′ longit. 30° lat. AYEEN AKBERY III. p. 53.

a) MORIER p. 378.

b) EBN HAUCAL p. 129.

c) Cf. e. c. quae de anaglyphis Persepolitanis habet idem p. 128.

quorum mentionem fecit, montem; montis lateribus et noſtra incisa ſunt. Vix vero plures montes fuiſſe agri Schapur, inde colligas, quod praeter eum, qui huic nomo verſus orientem fines inponebat, nullius mentio iniicitur a peregrinatoribus, ſed e contrario, in ipſo illo agro, quem haud peramplum fuiſſe, conſtat *d*), planities ſatis ſpatioſa fuiſſe contenditur *e*), ita ut prati adeo ſpeciem habuerit ager, teſte Golio *f*). Eadem anaglypha ab Abulfeda *g*) quoque, eadem fere ratione (niſi quod Albufedae deſunt, quae ſub finem habet Ebn Haucal) deſcribuntur: "*Inter admirabilia Perſiae eſt mons ille, in Kurah Sabur ſitus, in quo regum cuiusque imago lapidi conſpicitur inciſa, et cuiusque Marzapani* (*ſeu ſatrapae*) *quem Perſae meritis norunt illuſtrem, et aeditui cuiusque ignis fama praeclari.*" Videtur ſane iam tum temporis regio iſta monumentis ſuis inclaruiſſe, inter admirabilia enim haec recenſentur.

Vix dubitari poterit, quin eidem tempori, ad quod pertinet urbis origo, tribuenda quoque ſint anaglypha. Artis eorum ratio et indoles Saſſanidarum tempora arguit, ſingula vero indicia Saporem produnt autorem. — Notum eſt, conſueſſe Perſarum reges urbes condere in memoriam facti alicuius clariſſimi. Sic e. c. Cyrus Paſargadas condidit eo loco, quo Aſtyagen vicerat *h*); Artaxerxes ſtruxit urbem Iaur in memoriam victoriae de Artabano reportatae *i*); Varanes et Sapores Dhulaktaf eundem imitati ſunt morem *k*). Hinc ſagaciſſime colligit Morieri doctus commentator, Saporem quoque, ſimili ratione commotum, condendae urbi Schapur manum inpoſuiſſe *l*). Quum vero nullum factum tota vita peregerit Sapores clarius, nullumque, quod poſteritati mandaretur dignius, inſigni illa victoria, qua, Romanis fuſis, captus et in ſervitutem redactus eſt Valerianus: in huius ipſius victoriae memoriam, urbem Scha-

d) Erravit haud dubie Golius, (ad Alfraganum. p. 115.) qui ampliſſimam habet provinciam Schapur; teſtatur enim Ebn Haucal. p. 82. "*There are five Kourehs in Fars; the ſmalleſt is Koureh Shapour.*"

e) KINNEIR p. 65. *f*) GOLIUS l. c., KINNEIR l. c.

g) BÜSCHING'S *Magazin* IV. p. 254.

h) STEPHANUS BYZANT. ſ. v. Πασσαργάδαι.

i) EBN HAUCAL p. 101. *k*) MORIER 378.

l) MORIER 379.

Schapur a Sapore conditam, eiusque nomine appellatam fuiſſe, acute opinatur Ingliſius. Quae coniectura ſi vana non eſt, veroſimile ſaltem ſit, anaglyphis illis, tam ad bellum illud cum Romanis, quam ad victoriam de Valeriano reportatam, alludi. Videamus num monumentis ipſis fulciatur haec coniectura: — Saporis effigiem ſub equitis figura, tabula noſtra V. expreſſa, ſiſti, ex ſolo faſtus ambitionisque ſtudio Orientis veroſimillimum eſt; urbs enim glyphicis monumentis clara, a Sapore condita, ante omnia exhibere debebat autoris effigiem. Cui veroſimilitatis rationi accedit fama Perſarum *m*), quae ipſum Saporem in monumentis illis agnoſcit. Quibus adiicias ſuperbiae et crudelitatis indicia, in regis noſtra effigie obvia, quae bene quadrant cum Saporis indole. Addas adhuc exhibitae figurae tiaram a ſuperiori parte trifidam, qua ſimili inſtructum exhibent Saporis protomum numi *n*). Quibus computatis, Saporem in equite noſtro exhibitum puto *o*). — Figura altera, poſt illam attentione digniſſima, ea eſt, quae genu innixa, manus ſupplex verſus regem protendit. Diverſa eſt a reliquis effigiebus et capitis tegumento rotundo, et brevi veſte gladioque a Perſicis alieno. Romanum vix ignores; conveniunt omnia cum Romanorum militum habitu et cultu *p*). Quem vero Romanorum potius exhibitum putes, quam ipſum illum Valerianum? qui accommodatior erat ad gloriam Saporis hoc loco celebrandam? quod argumentum magis convenit cum Perſarum indole, quam quod ipſe ille Valerianus, hoſtis infeſtiſſimus, eo vitae momento exhiberetur, quo ſupplex Sapori ſe ſubmiſerit? Ad Saporis gloriam oſtentandam comparata ſunt

m) l. c.

n) Cf. VISCONTI Tab. 51. Nr. 3. 4.

o) Cauſae Ingliſii cum vanae ſunt tum ridiculae: primum *ſimilitudo huius figurae oris cum facie Saporis, in numo apud De Sacy* (tab. VI. Nr. 3.) *expreſſa.* Numus Sacyanus eſt Saporis II, noſtrum vero anaglyphum ſiſtit Saporem I; nullum igitur hoc Ingliſii argumentum. Dicit porro, *regiam figuram in noſtra tabula cinctam eſſe diademate duplo, quo ſe ornare conſueverit Sapor:* hoc alterum verum, prius falſum, meis enim oculis unum tantum diadema conſpicio. Tertiam denique cauſam affert, *ſimilem eſſe noſtram figuram ei, cui inter monumenta Nakſchi-Ruſtam* (indicare vult Nakſchi-Radjab, in eo enim ſolo inſcriptio, ad Saporem referenda, obvia eſt) *conſpicuae, inſcriptio addita ſit, nomen Saporis exhibens.* Conferas quaeſo, tabulas noſtras III et V., utrumque monumentum ſiſtentes; ubi mehercule ſimilitudo? num in ore exeſo, num in veſtitu prorſus diverſo? Quae haec eſt probandi ratio!

p) MALLIOT ET MARTIN, *coſtumes des anciens peuples* T. I. Pl. XXII ſqq.

ſunt et reliqua. Victoria alis delata Sapori diadema regium offert et expandit. (Ita enim potius interpretarer hanc effigiem, quam cum Inglifio, qui pro Gloriola, quae gloriae expandat libellulum, eam accipit). Videntur Perſae a Parthis hanc ſymbolicam figuram petiiſſe; occurrit, quae ſimilem haud dubie ſignificationem habet, effigies, paucis mutatis, in Seleucidarum *q*) et Parthorum *r*) numis; inter alios Orodes, victoria de Craſſo nobilitatus, manu eam tenens exhibitur *s*). Videtur ergo cum hic tum illic ad victoriam alludere. Homo, quem regis equus pedibus pulſat, imago, haud dubie, devicti alicuius vel interemti adverſarii, regem, ni fallor, indicat militem fortem et felicem, hoſtium victorem. Homo iſte cuius manum prendit rex, pari modo captivorum aliquis eſſe videtur. Romani ſpeciem et hic quodammodo habet. Duas reliquas figuras non pro Aegyptiis cum Moriero, ſed pro Perſis habeo; altera manum laevam ſublevans, ornata eſt tiara bucculis inſtructa, involuta et in fronte demiſſa, qualem geſtare ſolebant, qui e vulgo erant, ut habet Scholiaſta ad Ariſtophanem *t*). Inſtructa eſt praeterea gladio permagno, cuius generis, Saſſanidis proprios, in monumentis multos obſervaveris. Inferiorem eius cultum parum accurate delineaſſe videtur Morier. Figura ſupplici ad dextram inſignita eſt pileo turrito *u*), quo, aeque ac illo altero capitis tegmine, uti licuit Perſarum cuivis. Servi fortaſſe hi ſunt regis ambo, ad cuſtodiendos captivos conſtituti. De reliquis eiusdem anaglyphi figuris ita ſtatuo: hominum ad regem converſorum, qui inferioris ſeriei mediam partem occupant *v*), captivi eſſe videntur, nullo enim armorum genere conſpicui ſunt; unus eorum annuli figuram manu ſublata tenet, ſummae fortaſſe poteſtatis ab iis Sapori oblatae ſymbolum. Qui vero eos praecedunt, quique poſt eos ſiti ſunt, armati omnes, ſpeciem habent ac ſi regi adducerent captivos. Ad regis corporis cuſtodiam equites pertinere videntur, qui poſt tergum regis duplici ordine ſiti, excepto capitis ornatu, regi ſimillimi ſunt veſtitu cultuque.

Quos

q) VAILLANT *Seleucidarum imperium* p. 254. 255. aliasque.

r) Idem, *Arſacidarum imperium* p. 31. VISCONTI Pl. 49.

s) TYCHSEN *Commentatt. Gott. rec.* Vol. I. Tab. II. Nr. 14. VISCONTI 49. Nr. 18. 19.

t) Aves. v. 487. *τοῖς μὲν ἄλλοις* (praeter reges) *ἔθος καὶ ἐπτυγμένην* (ſc. *τιάραν*) *καὶ προβάλλουσαν εἰς τὸ μέτωπον ἔχειν.*

u) STRABO XV. p. 1067. *v*) Cf. tab. Malcolmii.

Quos ſiſtit anaglyphum tertio loco deſcriptum, pro Perſis habeo omnes; alios enim gladius praelongus, alios reliquus corporis cultus (tunica ſcilicet et et braccae κάνδυς — ἀναξυρίδες) Perſas prodit. Regem haud ignoras media tabulae parte conſpicuum, ſella ſedentem, omnia oculis metientem. Audientia, quam vocant, exhibita videtur. Capita abſciſſa, quae manibus tenet homo inferiori ſerie collocatus, ad cruentum procul dubie facinus quoddam alludunt; regis vero Armeniae caput eſſe, vix affirmare auderem cum Ingliſio *w*); facinorum enim cruentorum multa peregit Sapores. Equus in inferiori tabulae parte conſpicuus Perſarum more ornatus eſt. Frena laminibus illis magnis et rotundis inſtructa eiusdem generis ſunt, cuius ſimilia cum in aliis tabulis, tum apud Niebuhrum inprimis obvia ſunt *x*).

Anaglyphum loco quinto deſcriptum, expeditionem aliquam a Sapore ſusceptam exhibere, docent camelorum capita. Saporem haud ignores, bene crinitum, diademate duplo, vittis poſt tergum fluitantibus, ornatum.

Tabulam ſexto loco deſcriptam non integram nobis eſſe exhibitam, eſt quod maxime doleas, quum figurarum diverſitate et ſingularitate prae ceteris emineat. Rex iterum obvius occupat mediam totius iconis partem. Eadem ratione exſculptus eſt, qua in anaglypho primo occurrit, eo tantum discrimine, ut ſupplicis figura non manus ſed annulum ei offerat. Qua re, ni fallor, inſigniter confirmatur noſtra generalis de annuli figura ſententia. Significat procul dubio hoc loco *ſummam poteſtatem a devicto victori oblatam.* Inter reliquas figuras et Aegyptios Indosque agnoſcere haud dubitat Morierus. An verum viderit, neſcio; quae ſingula fragmenta ſiſtit pictura Morieri, nec hos nec illos produnt; ex laxa et demiſſa veſte, qua indutas eas dicit Morierus, nihil colligitur, ita enim veſtitos eſſe Perſas, docent alia monumenta. Refragari porro videtur Morieri ſententiae, quod originem debent haec monumenta principi, de quo, an unquam cum Indis vel Aegyptiis rem habuerit, non conſtat; ſed liceat adeo illud conſtet, vix locus eorum foret aptus in monumentis, quae Saporem de Romanis triumphantem exhibere viden-

w) Morier p. 381. *x*) Niebuhr. II. Tab. XXXIII. D.

dentur. Romanorum vero in hoc anaglypho aperta obvia ſunt indicia. Memorabilis eſt equi apud Morierum *y*) exhibiti ornatus, idem plane, quo indutus conſpicitur Romanorum equus apud Malliotum *z*). Equites duo, eadem tabula conſpicuos, pro Perſis habeo. Capitis tegmine inſtructi videntur implicato, involuto et in frontem projecto *a*). Laminae magnae et rotundae, quibus equorum frena ornata ſunt, Perſarum morem produnt. In eſſeda ambiguo, utrum ad Perſas, an ad Romanos referam; homines equos ducentes Romanis ſimiles, eſſeda vero ad Perſas potius referenda videtur. Simile enim curruum genus Niebuhrus *b*) ex ruderibus Perſepolitanis ſiſtit.

In monumentis noſtris explicandis, nemo ſane exſpectabit, nos ſingula quaeque ad rationes ſuas revocare; nam primum, parum tantum de hiſtoria urbis Schapur nobis conſtat, deinde ipſorum monumentorum cognitio quam maxime imperfecta eſt et manca. Neque tamen ſpes deeſt, ultra nobis progredi licere, ſi modo integra nobis exhibita fuerint, omnia, quae ſuperſunt, anaglypha. Tanta enim eſt, ut contendit Morierus *c*), figurarum copia, tantaque hominum, quoad oris lineamenta, ſumma arte a ſculptore expreſſa, diverſitas, ut, ſi patria modo effici poſſet, ad quam ſingulae figurae pertineant, haud parum inſervirent anaglypha hiſtoriae illuſtrandae.

3. *Artis ratio.*

Ex Moriero discimus, anaglypha noſtra ad maximam partem ſumma arte eſſe perfecta, legibus anatomes bene ſemper ſervatis *d*). Idem praedicat de monumento architectonico ibi adhuc ſuperſtite; nihil enim cedere dicit vel optimis Graecorum monumentis architectonicis *e*). Fidem facit huic laudi monumenti pictura. Ex hiſtoria vero, aliisque Perſarum monumentis conſtat, in arte ſculpendi nunquam perfectionis aliquem gradum aſſecutos fuiſſe Perſas;

y) tab. ad p. 91.

z) MALLIOT ET MARTIN *coſtumes*, Tom. I. Pl. 39.

a) SUIDAS ſ. v. *τιάρα: κεκλιμένη.* HESYCH. ſ. v. *τιάρα: ὑποκεκλιμένη.* Ad *Ariſtoph. aves* 487. SCHOLIASTA *ἐπτυγμένη, καὶ εἰς μέτωπον προβάλλεσθαι* (ſc. *τιάρα*).

b) NIEBUHR II. Tab. XXII.

c) p. 88.

d) MORIER p. 87. aliisque locis.

e) p. 91.

Perſas; ſingularum enim partium concinnitatem et anatomes regulas ſemper neglexere. Eſt igitur quod iure mireris, qui fieri potuerit, ut talia ſumma arte perfecta monumenta hic inveniantur. Iure idcirco opinatur Morieri commentator *f*), perfecta ea eſſe ab artificibus Europaeis, quos Sapor vel ex Valeriani exercitu ad ea perficienda coegerit, vel poſt Aſiae Minoris invaſionem, inde ſecum duxerit. Putat adeo, Saporem fortaſſe, ut eo magis ſe victorem oſtenderet, partem huius operis perficiendam Valeoriano ipſi inpoſuiſſe. Cui opinioni veroſimilitatis ſpeciem aliquam affert fama illa, quae Valerianum coactum perhibet, ſuos ipſius carceres in urbe Schuſter exſtruendi *g*), Vereor tamen, ne haec aeque ac multa alia, quae de Valeriano inhumaniter tractato perhibentur, veritate ſint deſtituta *h*). Graecorum igitur vel Romanorum eſt ars, quam non modo ſingulae monumentorum partes arguunt (ut exempli cauſa Victoriola alis delata), ſed quam indicat ipſa artis magna perfectio. Probatur quoque haec ſententia hiſtoricorum teſtimoniis *i*).

SECTIO II.

S u ſ i a n a.

Praemonenda de Suſiana.

Suſiana nunc *Khuziſtan* vel *Khoheſtan* dicta, fines habet: ab *oriente* Perſidem, a *meridie* ſinum Perſicum, ab *occidente* Babyloniam, *ſeptentrionem* verſus Mediam et Elymaeos *a*). Secundum alios ſcriptores Suſiana pars Perſidis cenſetur *b*), alii eam a Perſide disiungunt;

f) p. 386.

g) KINNEIR. p. 98. MORIER 386.

h) GIBBON I. p. 331.

i) DE SACY, *memoires* p. 324.

a) STRABO. p. 795. 1058. 1110.

b) STRABO. p. 1058.

gunt; Herodotus adeo propriam eam facit ſatrapiam *c*). Tota terra planities eſt multis fluviis irrigua, ſatis ſpatioſa, ambitu dimidium fere efficiens Perſidis, quam, licet eadem cum illa fruatur coeli temperie, tam ſoli ubertate quam aëris et aquae ſalubritate, adeo vincit. Quibus quidem commodis ſi adiungas, quod Suſiana intermedia erat Perſidi, Babyloniae et Mediae, intelligitur cur Perſarum reges eam inhabitandam tres vernos menſes ſibi ſumſerint. Eandem fere imperii ſortem cum Perſide ſemper habebat Suſiana. Monumentis non aeque clara eſt: de Suſis ipſis dubia tantum et levioris monumenti ſuperſunt reliquiae; alia vere e tempore Achaemenidarum, quod ſcimus, rudera exſtant nulla. Cuius rei cauſa inde repetenda videtur, quod non ex ſaxis caeſis et quadratis Suſianae monumenta conſtabant, ſed ex coctili lapide ad modum Babylonis. Saſſanidarum tempore haec aedificandi ratio inmutata eſt; ex ea enim aetate nonnullae ſuperſunt munumentorum ſaxis quadratis ſtructorum reliquiae, aliorum mentionem facit Ebn Haucal *d*). — Cognitio noſtra cum veteris huius terrae conditionis tum hodierni eius ſtatus, multo magis tenebris eſt occulta, quam de Perſide notitia.

CAPUT I.

S u ſ a.

I. Suſorum deſcriptio.

Caput Suſianae *Suſa* (τὰ Σῦσα) erant, ita dicta, teſte Athenaeo *a*), διὰ τὴν ὡραιότητα τῦ τόπυ; *Soſan* enim Orientalibus lilium eſt, liliis vero abundaſſe dicitur Suſorum regio. In ſacris literis nomen habent *Schuſchan b*). Audiunt praeterea Μεμνόνειον ἄςυ *c*), item

c) HERODOTUS III. 91. RENNELL'S *geograph. ſyſt.* p. 267.

d) p. 72 ſqq.

a) ATHEN. XII. 1. STEPHANUS BYZANTINUS ſ. h. v. κέκληται ἀπὸ τῶν κρίνων ἃ πολλὰ ἐν τῇ χώρᾳ πεφύκει ἐκείνῃ, Σῦσαν τε αὐτὸ καλῦσιν οἱ βάρβαροι.

b) DANIEL. VIII. 2. NEHEM. I. 1. *c*) HERODOTUS V. 54.

item *Μέμνονος κτίσμα d)*, quod a Tithono Memnonis patre, cxx stadiorum ambitu, figura oblonga, condita perhibentur *e)*. Ex quo quidem testimonio nihil amplius colligas, quam quod ad prisca usque tempora Susorum ortus referendus est *f)*. Quamquam certum est, antiquiora fuisse Susa Dario Hystaspis filio, quem eorum autorem habet Plinius *g)*, nec tamen plane reiiciendum, sed ita fortasse moderandum est Plinii testimonium, ut a Dario restaurata et amplificata intelligamus Susa. Urbis aeque ac templorum et regiae muri similes erant structura Babylonicis, e coctili latere et bitumine, secundum Strabonem *h)* compositis. Cui testimonio aliud eiusdemque Strabonis ex Polycleto allatum, Susa muris caruisse, repugnare videtur. Quam quidem Polycleti sententiam non missam facio cum Cellario *i)*, sed ita cum altero Strabonis testimonio concilio ut *urbem ipsam* muris nudam habeam. Probabilitatis speciem affert, quod Alexander nullo munimento prohibitus urbem ingressus est, eaque potitus sine molestia; nec apud Arrhianum nec apud scriptorum alium, murorum expugnatorum mentio occurrit. Muri igitur apud Strabonem et Pausaniam *k)* commemorati si, quid video, Susorum arcem circumdabant; non enim credibile est, regiam sedem et tanti thesauri custodiam munimentis caruisse satis firmis. Cum ex hac causa, tum ex loco apud Diodorum Siculum *l)* iure colligitur, arcem fuisse firmissimam. Arcis splendorem docet Cassiodorus *m)*, quo teste, Cyri Medorum regis domum, illigatis auro lapidi-

d) Stephanus Byzant. s. h. v.

e) Strabo p. 1058. *λέγεται γὰρ δὴ καὶ κτίσμα Τιθωνοῦ τοῦ Μέμνονος πατρὸς, κύκλον ἔχουσα ἑκατὸν καὶ εἴκοσι σταδίων παραμήκης τῷ σχήματι, ἡ δ' ἀκρόπολις εκαλεῖτο Μεμνόνειον.* cf. et Steph. Byz.

f) In Tithono et Memnone quomodo luxuriaverit poetarum ingenium, vide apud *Heynium: in Apollodorum*, III. 12. *Animadverss.*

g) H. N. VI. 31. *Susiana, in qua vetus regia Persarum Susa, a Dario Hystaspis filio condita.*

h) XV. p. 1059. *τὸ δὲ τεῖχος ᾠκοδόμητο τῆς πόλεως, καὶ ἱερὰ, καὶ βασίλεια παραπλησίως, ὥς περ τὰ τῶν Βαβυλωνίων ἐξ ὀπτῆς πλίνθου καὶ ἀσφάλτου, καθάπερ εἰρήκασι τινες. Πολύκλειτος τε διακοσίων φησὶ τὸν κύκλον, καὶ ἀτείχιστον.*

i) Geogr. ant. II. p. 683.

k) *Messeniac.* c. 31.

l) XIX. 16.

m) *Varia* VII. 15.

pidibus, arte prodiga fabricavit Memnon. Caſſiodori verba firmat locus Pſeudo - Ariſtotelis *n*) de magno rege Suſis et Ecbatanis regiam habente. Diodorus Siculus *o*) celebratam vocat Suſorum regiam (*τὰ περιβόητα ἐν Σούσοις βασιλεῖα*). De ſingulis Suſorum partibus praeter arcem, parum ſcimus; Plinius templum Dianae commemorat, de quo et Martianus Capella *p*) haec habet: "Oppidum nobile Suſa, in quo templum Dianae." Quod quidem fanum aeque ac Ecbatanis, Anaitidis haud dubie fuit; haec enim Dea a Graecis Diana vocata eſt *q*). Ioſephus *r*) narrat, Danielem Ecbatanis turrim mirabili artificio exſtruxiſſe. Quae Ioſephus Ecbatanis, Hieronymus *s*) Suſis locat, utrum memoria lapſus, an ex alia cauſa falſus, neſcio, nec multum intereſt, quum toti Ioſephi narrationi parum fidei habendum videatur *t*). Suſorum amplitudinem et praeſtantiam epitheta probant, quibus ornantur a veteribus ſcriptoribus *u*). Fuerunt Suſa inter illas urbes, quas quadam anni tempeſtate inhabitabant reges. Cyrus, teſte Xenophonte *v*), tres vernos menſes ibi tranſigebat. Errat Athenaeus *x*), qui reges hiemare ſtatuit Suſis. Cauſam, quapropter ea regiam ſedem elegerint Perſarum reges, hanc affert Strabo *y*), quod Suſiam interius ſitam, et Babyloniae et aliis gentibus propiorem viderent, ſimulque regionis eius affinitatem probarent et urbis dignitatem, et quia Suſii nunquam pro ſe magnas attentaverant. Quam inmenſae fuerint Suſorum divitiae, inde intelligitur, quod Alexander pro belli praemio ea haberet. Hac enim urbe potitus, munera illa ſponſalia tribuit militibus, iisque quidquid aeris alieni conflaverant, diſſolvit; dona ſuperin dedit aliis alia, pro uniuscuiusque virtute, qua in praeliis eminuerat *z*). Nec per Alexandrum prorſus exhauriri potuerunt Suſa; licet enim quinquaginta talentorum millia inde ſustulerit *a*), nihilo

n) *de mundo* c. 6.

o) XVII. 65.

p) VI. c. *de India* p. 225. ed. Grotii.

q) Cf. infra caput de Ecbatanis.

r) X. 11.

s) *in Danielem.*

t) Cf. cap. de Ecbat.

u) STRABO XV. p. 1058. *πόλις ἀξιολογοτάτη*. STEPHANUS BYZANTINUS *πόλις ἐπίσημος*

v) *Cyri discipl.* VIII. 6. §. 22. *τὸν ἀμφὶ τὸ ἔαρ τρεῖς μῆνας ἐν Σούσοις.*

x) XII. Cf. et Briſſonius p. 88.

y) p. 1058.

z) ARRHIANUS VII. 5.

a) DIODOR. SIC. XVII. 65.

nihilo fecius Antigonus quoque ad viginti quinque millia ibi praedatus eſt *b*). Quamquam pluribus Perſiae urbibus regum aeraria ſervabantur, Suſis tamen primarium fuiſſe videtur θησαυροφυλάκιον. Divitias enim ex toto imperio congeſtas, per longam aetatem intactas ibi conſervaverant reges, ut ad inopinatos fortunae caſus, quo refugerent, in promtu foret. Hinc factum, ut Ariſtagoras, quum Cleomenem ad bellum inſtigaret, hoc incitamento uteretur: Ἐν τῇ Κισσίῃ παρὰ ποταμὸν τόνδε Χοάσπην κείμενά ἐστι τὰ Σοῦσα ταῦτα, ἔνθα βασιλεύς τε μέγας δίαιταν ποιέεται, καὶ τῶν χρημάτων οἱ θησαυροὶ ἐνθαῦτά εἰσι· ἑλόντες δὲ ταύτην τὴν πόλιν, θαρσέοντες ἤδη τῷ Διῒ πλούτου πέρι ἐρίζετε *c*). — Haec fuerunt τὰ περιβόητα Σοῦσα; quae qualia iam ſint, inde quodammodo prodit, quod de eorum ſitu disquiſitionem inſtitui neceſſe eſt.

II. Suſorum ſitus.

1. Ad quemnam fluvium apud veteres ſita perhibeantur?

Magna apud ſcriptores hac de re obtinet diverſitas. Arrhianus *d*), Plinius *e*) et ſcriptores biblici *f*), Suſa ad *Eulaeum* locant; ex Herodoti *g*) vero Strabonis *h*) aliorumque auctoritate ſita erant ad *Choaspem*. Difficile videri poteſt expeditu, utrum ex horum an illorum auctoritate ſtandum ſit. Nec ita res componenda, ut ambobus fluviis intermedia putemus Suſa; nam primum nec ullibi conſtat, nec veroſimile eſt, tanta vicinitate ſibi affines fuiſſe illos fluvios; deinde repugnat ſitus. Ex Curtii *i*) auctoritate Alexander Babylone Suſa quum tenderet, prius ad Choaspem fluvium pervenit, quam Suſa introivit. Ariſtagoras in notiſſima ſua terrarum deſcriptione apud Herodotum *k*), primum Choaspem commemorat, eumque navibus

b) *Idem* XIX. 48.

c) HERODOT. V. 49.

d) VII. 7.

e) VI. 31.

f) DANIEL. VIII. 2. NEHEM. I. 1. ESTHER. I. 2.; ſcriptoribus biblicis *Ulai* idem eſt ac *Eulaeus*.

g) V. 49.

h) p. 1059.

i) V. 2.

k) V. 52. ἐκ δὲ ταύτης (Ματιηνῆς) ἐς τὴν Κισσίην χώρην μεταβαίνοντι, ἕνδεκα σταθμοί, παρασάγγαι δὲ δύο καὶ τεσσεράκοντα καὶ ἥμισυ ἐστὶ ἐστὶ ποταμὸν Χοάσπην, ἐόντα καὶ τοῦτον νηυσὶ περητόν· ἐπ' ᾧ Σοῦσα πόλις πεπόλισται.

vibus traiiciendum esse docet, deinde Susorum mentionem iniicit. Ex his, si quid video, iure colligitur, sita fuisse Susa in orientali Choaspis ripa *l*). Eulaeus autem si diversus fuit a Choaspe, huic ad occidentem fuerit necesse est. Teste enim Arrhiano *m*) fossa navibus pervia coniuncti fuerunt Tigris et Eulaeus, quod quidem fieri nequit, si interiectus fuisset Choaspes, qui in sinum Persicum se exonerabat. Hinc igitur, quum Tigridi proximus esset Eulaeus, post hunc vero Choaspes locum obtineret, fieri nequit, ut ad utrumque fluvium sita fuerint Susa, quippe Choaspi erant ad orientem *n*). Quum vero ambobus fluviis tribuantur Susa, quum ambo fluvios ex Media derivet Plinius, quum scriptorum alii *o*) alterum noverint alterum ignorent, quum denique non raro unus idemque Persiae fluvius diverso nomine appelletur; eundem habeo Eulaeum et Choaspem, ita ut fortasse Eulaeus Chaldaicum, Choaspes vero Persicum nomen sit.

2. *Cuinam recentioris nominis fluvio respondeat veterum Eulaeus vel Choaspes?*

Altera illa quaestio, cuinam recentioris nominis fluvio respondeat Eulaeus, luce collustratur per Arrhianum *p*), qui narrat, Alexandrum ex India reducem (quum Susa pervenisset eoque et classem appulisset), cum delecta manu per Eulaeum fluvium ad mare navigasse, indeque ad Tigris ostia contendisse; navium vero alteram partem per alveum, quo Eulaeus et Tigris coniuncti essent, in Tigrin devectam fuisse. De Tigri ipso, nec ullo modo de Pasitigri, uti videtur Mannerto *q*), cogitandum esse, cum sequentia apud Arrhianum docent, quae solummodo de Tigri accipi possunt, tum inde intelligitur, quod Pasitigris ex scriptorum testimonio Eulaeo ad orientem est et

l) Et vis praepositionis ἐπὶ meae opinioni favere videtur.

m) VII. 7.

n) Hinc, ut hoc obiter moneam, patet, non ita esse incertum, ac Kinneirus (p. 103.) putat, qua fluvii ripa sita fuerint Susa. Si scilicet Choaspes unus idemque fuit fluvius cum Eulaeo, eidem fuerunt ad orientem; si vero uterque fuit diversus, (contra meam opinionem), Eulaeo sita fuerint necesse est occasum versus, quum Choaspi essent ad orientem, ut demonstrasse opinor.

o) Ptolemaeus Choaspem ignorat, Herodotus Eulaeum.

p) VII. 7.

q) V. p. 477.

et orientali curfu fertur r). Apparet igitur, eum fluvium, qui in Media ortum habet, itemque Tigri proximus eft, fuiffe Eulaeum vel Choaspem. Qui fluvius nullus nifi ille effe poteft, qui apud Kinneirum audit *Kerah*; hic vero ex una tantum parte iam quadrare videtur cum Choaspe, quippe fcilicet, fecundum Kinneiri mappam, non in finum Perficum, fed in Tigrin effunditur, quod vero Arrhiani de Choaspe teftimonio repugnat. In qua difficultate tollenda non eo confugio, ut Kinneirum in conftituendo hoc fluvio inaccuratius egiffe putem, quod non confentiat cum Moriero, cuius mappa in hac re cum veterum teftimoniis magis quadrat, fed fluvium Kerah, iam in Tigrin (vel Schatelarab) fe exonerantem, olim in finum Perficum effufum puto. Quae quidem fluvii curfus mutatio non valde mirum habebit eum, qui neminerit, maximos adeo Perfiae fluvios, ita faepe paucis faeculis praeterlapfis curfum mutaffe, ut difficile fit eos agnoscere. Hanc fluviorum mutationem in Perfia admittas neceffe eft, quum plane fieri nequeat, ut veterum de iis teftimonia cum peregrinatorum nunciis confentire facias. Qua in re notanda laetor, me confentientem habere Kinneirum s), fuis ipfius oculis idipfum expertum. In Eulaeo ipfe ille alveus caufa fortaffe fuit curfus mutationis. Fluvium *Kerah* igitur pro veterum Eulaeo habeo (qui idem ac Choaspes), ad cuius ripam orientalem Sufa fita fuiffe autumo.

III. Suforum reliquiae.

Duo milliaria Germanica occafum verfus ab urbe hodierna Dezphûl incipiunt rudera urbis *Schûs*, (fub 32° 8′ latit. 48° 15′ longit.). Kinneirus primus eft, qui regionem illam accuratiori examini subiecit; quae affert Otterus t), levioris funt momenti, leviffimi vero quae habet Tavernierus u). Rudera illa ad tria milliaria Germanica in orientali latere fluvii Kerah fe extendunt. Similia funt iis, quae Babylonis Ctefiphontis et Kufae urbium reliquiae habentur; funt fcilicet tumuli terracei et aggeres coctilibus tegulisque variegatis confperfi v). Tumulorum maximi iique notatu dignilimi

r) Strabo XV. c. 6.
s) p. 104.
t) II. 53.
u) I. p. 336.
v) Kinneir, p. 99. The ruins of Schûs extend as far as the eaftern bank of the

gniſſimi dimidium milliarium a fluvio Kerah abſunt; alter circuitu quartam milliarii partem aequat, alter, non pari quidem altitudine, prioris ambitum bix explet. Similes ſunt aliquatenus pyramidibus Babylonicis, eo tamen discrimine, ut illae mere compoſitae ſint coctilibus, hi vero tumuli luti ſtratis conſtent et coctilibus caemento iunctis. Magna praeterea fragmenta marmorea, hieroglyphis inſignita inter rudera paſſim inveniuntur. Quae hieroglypha, quum Aegyptiacis ſimilia ſint, nullaque alia Perſiae regione inveniantur, ex Aegypto deportata putat Malcolmius, ut tropaea eſſent victoriarum ad Nilum a Perſarum regibus reportatarum. Prope ad tumulum altiorem ſitum eſt ſepulcrum Danielis, parvae et recentioris ſtructurae aedificium, eo loco exſtructum, quo prophetae reliquiae repoſitae perhibentur *w*). — Haec igitur modo deſcripta rudera veterum Suſorum cum Kinneiro habeo. Rennellius *x*) olim idem contenderat; ei ſe oppoſuit Vincentus *y*), eamque amplexus eſt ſententiam, qua ante Rennellium omnes fere inbuti erant, hodiernam ſcilicet urbem *Schuſter* veterum Suſorum locum occupare. Inmenſum foret, nec huius loci, omnes Vincenti rationes examinare; ſufficiat rationes afferre pro Kinneiri ſententia. Quarum quidem graviſſimae hae ſunt;

a) Neceſſe eſt ut Suſorum rudera ad fluvium hodiernum Kerah quaeramus, quippe qui ſolus (ut demonſtraſſe arbitror) veteri Choaspi vel Eulaeo reſpondet.

b) Situs urbis *Schus* magis quadrat quam *Schuſter* cum diſtantia inter Sardes et Suſa, ab Ariſtagora apud Herodotum definita *y*). Favet quoque Arrhianus *z*), qui Alexandrum Babylone Suſa veniſſe contendit viceſimo die.

c) Teſte Strabone *a*) *τὸ δὲ τεῖχος ᾠκοδόμητο τῆς πόλεως, καὶ ἱερὰ, καὶ βασίλεια παραπλησίως, ὥσπερ τὰ τῶν Βαβυλωνίων ἐξ ὀπτῆς πλίν.*

the *Kerah*; occupy an immenſe ſpace, between that river and the *Abzal*; and like the ruins of Cteſiphon, Babylon, and Kufa, conſiſt of hillocks of earth and rubbiſh, covered with broken pieces of brick and coloured tile.

w) KINNEIR. p. 100. — MALCOLM'S *hiſtory of Perſ. I. p. 256.*

x) *Geographical Syſtem of Herod. p.* 302. VINC. *ancient commerce* I. p. 439 ſqq.

y) HERODOT. V. 52. RENNELL. *Geogr. Syſt.* p. 324.

z) III. 16. *a*) XV. p. 1059.

πλίνθυ καὶ ἀσφάλτυ, καθάπερ εἰρήκασί τινες. Cum his optime convenit, quod teste Kinneiro *b*), rudera urbis Schus constant ex coctili latere. Lapidibus caret regio *c*).

d) Nominis similitudo, quae maxima est in urbe Schus.

e) Fama de Daniele in hac urbe sepulto. Quamquam non ex certis veterum scriptorum testimoniis scimus, quo loco mortuus sit Danieles, verosimile tamen est, ut demonstravit Huetius *d*), Susis obiisse. An omnino ita sit, parum curo, illud vero certum est, Orientalibus saltem ita videri *e*). Peregrinatores inter rudera urbis Schûs inveniri testantur aedificium, quod pro Danielis sepulcro habent incolae *f*). Firma illa persuasio, revera hic humatum esse Danielem, causa fuit vel huius aedificii exstruendi, vel, quod probabilius, aediculae alicuius iam dudum conditae in Danielem referendae. Est igitur, nisi me fallit mea opinio, primarium argumentum, quod ex hoc, quamvis recentioris aetatis monumento, peto. Falsissimam vero esse Persarum sententiam, ex qua haec aedicula ad Danielis usque tempora recurrit, quae et quodammodo Huetii fuisse videtur, ex Kinneiro *g*) et Malcolmio *h*), apud quos parvum et recentioris structurae aedificium audit, clare apparet.

CAPUT II.

Monumenta urbis Schuster.

Urbs *Schuster* vel *Tuster* (sub 32° latit. et 48° 59′ longit.) ad radices montis Bactiari sita, in ripa meridionali fluvii *Karûn*, teste Kinneiro *a*) haud contemnenda spectanda praebet rudera, quae satis

b) p. 100. *c*) Ib. 104.

d) *Demonstratio evangelica* p. 406.

e) Abulpharagii *hist. dynast.* p. 54. Abulfeda in: *Büsch. Magaz.* IV. p. 252. ibique Reiske.

f) Ebn Haucal p. 76. Beniaminus Tudelensis *par Baratier* p. 173.

g) p. 100. *h*) I. p. 256.

a) p. 97.

tis probant, urbem quondam hoc loco fuiſſe celeberrimam. Dolemus, rudera a peregrinatorum nullo, qua debuerint cura deſcripta eſſe. Kinneirus enim ipſe, poſt Otterum *b*) obiter tantum de iis loquentem, potius enumerat quam deſcribit loci memorabilia. Attentione digniſſima habet caſtellum, canalem, et pontem. Caſtelli muri, in extrema meridionali urbis parte, parvum montem occupant, quem firmiorem quondam reddebat ex altera parte foſſa, ex altera fluvius Karun. Oſtium caſtelli Romanam artem innuit. Mons excavatus aquaeductuum et cuniculorum oſtendit rudera. Haud procul inde canalis eſt, ex lapidibus caeſis artificioſe conſtructus et fibulis aeneis compactus, viginti pedum latitudine et ducentarum ulnarum longitudine. Eo conſilio exſtructus eſſe videtur, ut aquam ſuppeditaret foſſae et regionem fecundaret.

Docent quae attulimus, inter urbes antiquas referendam eſſe Schuſter. Idem teſtatur Abulfeda *c*). Herbelotus *d*) aliique originem eius ad Huſchencum referunt. Secundum Perſarum teſtimonium aedificata eſt a Sapore Artaxerxis filio, qui eam Valeriano captivo auſpice exſtruxiſſe, eamque, quo iam appellatur nomine, dixiſſe traditur *e*). Non abhorret hoc a veroſimilitate; mos enim erat inprimis Saſſanidarum, per Romanos et Graecos praecipue vero captivos, monumenta ſua exſtruendi. Sapori reſtaurationem tantum urbis tribuit Herbelotus, qui praeterea addit, mutato nomine poſtea *Khuat-Schabur* ab eo appellatam fuiſſe. Quamquam per ruderum deſcriptiones hucusque prolatas certe effici neqneat, utrum antiquior ſit Sapore urbs Schuſter, nec ne; non dubito tamen, quum et fama incolarum accedat, et filii Haucali teſtimonium *f*), et architecturae ratio Saſſanidarum tempora arguere videatur, quin quae deſcripſimus monumenta ex maxima parte Saporem habeant autorem, qui in iis exſtruendis Romanis uſus fuiſſe videtur artificibus, quos fortaſſe ex Valeriani exercitu ad opera illa perficienda adegit.

CAPUT

b) II. p. 55.

c) Büsching's *Magazin* IV. p. 249.

d) d'Herbelot *biblioth. orient.* ſ. h. v. (III. p. 278.).

e) Kinneir. p. 98.

f) Ebn Haucal p. 76. Canalis originem Sapori tribuit filius Haucali.

CAPUT III.

Rudera urbis Ahwaz.

Duodecim fere milliaria meridiem verſus ab urbe Schuſter, ad orientalem ripam fluvii Karûn ſita eſt (ſub 31° 22′ lat. et 48° 42′ longit. ſecundum Kinn. mappam) parva nunc urbs *Ahwaz*; ob rudera ſua ſatis memorabilis. Attentione digniſſima ſunt pontis et palatii reliquiae *a*). Palatii muri adhuc ſuperſtites, trecentorum pedum longitudine, et quindecim altitudine, exſtructi ſunt lapidibus caeſis, quorum nonnulli longitudine aequant ſex pedes. Rudera proxime contingunt fluvium, ita ut eum transiecti fuiſſe videantur muri. Rupi propinquae inciſae ſunt cavae ſingularis ſtructurae, quarum aliae formam habent frigidariorum (ut vertit Meninski), quorum uſui et inſerviiſſe videntur, aliae ſepulcrorum ſpeciem prae ſe ferunt *b*).

Magna olim et florentiſſima fuit urbs et provinciae quondam nomen dedit *c*). Teſte Kinneiro hiberna erat regia Artabani, Arſacidarum ultimi. Abulfeda habet: *Al Ahwaz eſt Kurah (ſeu nomus) inter alios Chureſtanicos. Appellatur quoque Hormoz-Schahr, ſeu urbs Hormozi aut Hormisdae.* Unde fortaſſe ſequitur, ab Hormisda, principe e Saſſanidarum ſtirpe octavo, filio Narſis, conditam eſſe. De Hormisda ceterum conſtat, multarum Suſianae urbium eſſe autorem *d*).

a) Kinneir. p. 89.

b) In the rocks are ſome extraordinary excavations, many of them in the form of *ſurdabs*, and probably uſed by the former inhabitants as ſuch; whilſt others have exactly the ſhape and dimenſions of a coffin, Kinn. p. 90.

c) Abulfeda *Büſchings Magaz.* IV. p. 250.

d) d'Herbelot, *biblioth. orient.* ſ. h. v. Mirkhond in: *De Sacy, memoires ſur div. ant. p.* 304.

SECTIO III.
Media Magna.

Praemonenda.

Media Magna limites habet: *a ſeptentrione* mare Caspium, ab *oriente* Parthiam et montes Coſſaeorum, *meridiem* verſus Sittacenen et Zagrum montem, ab *occidente* Aſſyriam et Armeniam *a*). Complectitur fere illas terras, quae iam communi nomine *Irak-Adſchemi* comprehenduntur. Cum ipſius terrae ambitus permagnus *b*), tum nonnullarum eius partium ſoli fertilitas aërisque bona temperies *c*), tum incolarum magna frequentia et fortitudo effecerunt, ut inter primarias Perſiae terras cenſeretur. Iam inde ab antiquiſſimis temporibus Medi ſub propriis regibus erant, et potentiſſimum efficiebant populum; nam Syrorum imperio everſo, ut habet Strabo *d*), Media toti imperavit Aſiae, et multum adeo priſtinae dignitatis retinuit, poſtquam Cyrus et Perſae Aſtyagen deiecerant. Populus fuit cum divitiis tum culturae loco prae ceteris Aſiae populis conſpicuus. Ars aedificandi et ſculpendi longe ante Cyrum ab iis excolebatur. Licet non ad fidem hiſtoricam exigenda ſint, quae de Semiramide eiusque artis operibus tradunt ſcriptores *e*), antiquitas tamen artis inter Medos excultae, tam iſtis narrationibus probatur, quam hiſtoricorum de monumentis Ecbatanorum teſtimoniis. Pauca tantum eaque dubia e Medorum operibus architectonicis nobis reſtant indicia. Cuius rei cauſa non a mala artis eorum ratione, ſed e materia, qua opera ſua conſtruere ſolebant, repetenda videtur. Cum

a) STRABO p. 795, 796. Cf. et POLYBIUS V. 44.

b) A tranſitu montis Zagri usque ad portas Caspias Media efficiebat quater millia et centum ſtadiorum, STRABO p. 797.

c) RENNELL, *geograph. ſyſt. p.* 271.

d) p. 795.

e) Cf. quae paſſim de Semiramidis monumentis annotabimus.

Cum enim coctili latere potiſſimum uterentur, ſimulac incolis relinquerentur aedificia, aliorum exſtruendorum inſerviebant materiei. Perſarum monumenta plura in hac terra reſtant; ex Achaemenidarum tempore perpauca tantum; Saſſanidarum operum plura, eaque attentione digniſſima. — Quamquam paulo magis nobis innotuit vetus Media quam multae aliae Perſidis terrae, multum tamen abeſt, ut perfecta noſtra eius ſit cognitio; nemo fere peregrinatorum deflexit a viis illis, quae a Bagdado Hamadanum, et a Tauri Isfahanum ducunt. Quae inventa ſunt rudera, omnia fere ad iſtas vias ſita ſunt; multa igitur et hanc terram inprimis fovere antiquarum urbium aliorumque monumentorum, quae adhuc latent, veſtigia, certiſſimum eſt. — Nos e finibus Mediae verſus occidentem paulo longius evagantes *f*), ſectioni huic adiungemus duo Perſarum monumenta, a Tigri haud procul diſtenta.

CAPUT I.

T a k - K e s r a.

Quatuor circiter milliaria Germanica meridiem verſus a Bagdad (ſub 33° 28′ lat. ſec. Niebuhrum) *a*), in orientali Tigris ripa rudera inveniuntur celeberrimae quondam Cteſiphontis urbis, iisque oppoſitae, in occidentali fluvii ripa, Seleuciae ruinae deprehenduntur *b*). Cteſiphon peninſulam occupavit, Tigridis ſinu effectam; reliquiae ſpatium occupant duorum fere milliariorum Germanicorum, et muris conſtant craſſis et magnis, coctilibus compoſitis ſole toſtis, interiectis ſtratis arundineis, ad inſtar monumenti Agerkuf, de quo egerunt Iveſius *c*), Niebuhrus *d*) et Olivierus *e*). Aliorum quoque aedi-

f) Licet Media occidentem verſus ad Zagrias portas tantum porrexerit, Perſia tamen ſaepe non modo Tigrin usque, ſed adeo ultra eum haud raro porrexit. Hinc venia mihi detur, ſpero, ultra fines Mediae conſtitutos migrauti.

a) Niebuhr. II. Tab. XLI.

b) Kinneir. p. 253.

c) Ives. p. 298.

d) II. p. 305.

e) II. p. 431.

aedificiorum lateribus ſtructorum reliquiae paſſim obviae ſunt *f*). Inter ea vero longe prae ceteris omnibus conſpicuum, ſummaque attentione dignum eſt monumentum, quod quartam milliarii Germanici partem a Tigri diſtat, et nomen gerit *Tak-Kesra.* Multi peregrinatorum, cum monumentum ipſum, tum Cteſiphontis ruinas examini ſuo ſubiecerunt. Primus omnium, quod ſcio, in univerſum ruderum mentionem iniecit *Rauwolf g*). Monumenti iſtius ſuccinctam deſcriptionem dederunt *Della Valle h*) et *Otter i*). Bene meruit de aedificio illo cognoscendo *Iveſius k*), picturam enim eius exhibuit, ut videtur, ſatis bonam, tabula noſtra VI. expreſſam; in deſcribendo non aeque accuratus eſt ac *Beauchamp l*), cuius copioſam et accuratam deſcriptionem ex magna parte amplexus eſt *Olivier m*), qui tamen in reliquis urbis reliquiis deſcribendis ipſo Beauchampio accuratior eſt. Pauca praeſtitit *Kinneir n*).

Monumentum, tabula noſtra exhibitum, frontem refert aedificii verſus orientem ſpectantis, tam ad ſeptentrionem quam ad meridiem aliis aedificiis contigui. Cum ad occidentem adeo rudera inveniantur *o*), aedificium fuiſſe videtur forma quadrata, ita ſtructum, ut intermedium ſpatium cingeret. Conſtructum eſt lapidibus lateritiis quadratis, decem pollicum longitudine, duorum et dimidii craſſitie *p*), bitumine inter ſe iunctis. Tres ab hac parte orientali monumentum aditus habet, quorum primarius ingentem illum arcum refert; ab utroque eius latere fores ſunt minoris formae. Monumentum ſuperſtes latitudine occupat ducentos et ſeptuaginta pedes, altitudine octoginta ſex. Arcus profunditas centum et quadraginta octo pedum eſt, latitudo nonaginta ſeptem. Aedificium quatuor refert tabulata

f) OLIVIER II. p. 445. IACKSON, *journey from India towards England* p. 86.

g) LEONHARTI RAUWOLFEN *aigentliche beſchreibung der Raiſs, ſo er inn die Morgenländer volbracht.* ed. 1583. p. 211.

h) II. p. 261.

i) II. p. 36.

k) p. 288.

l) *Iournal des Scavans.* 1790. p. 797. — Verſio deſcriptionis Beauchampii exſtat in libro Germanice ſcripto: ARCHENHOLZ *Minerva* III. p. 396.

m) II. p. 433.

n) p. 254.

o) OLIVIER II. p. 434.

p) Teſte Iveſio (p. 289) unum pedem longi latique et tres pollices craſſi ſunt.

bulata, quorum ſingulum exhibet portarum et feneſtrarum apertu-ras, non veras eas, ſed quae ſpeciei cauſa affuerunt. Iure igitur opineris non ab hac parte aedificium fuiſſe luce colluſtratum. Vulgo deſtinati fuiſſe opinantur illi ſinus, in quibus ſtatuae collocarentur; falſum fero hoc, huic enim uſui haud reſpondiſſent, quum parum profundi ſint, teſte Beauchampio. Muri frontis craſſitie ſunt octodecim pedum; muri, quibus incumbit arcus, aequant viginti tres pedes. Columnae nonnullae ornant monumentum, male vero eae locatae ſunt, ita ut ſuperiores inferioribus haud inſiſtant. Quum haec tum alia multa, quae plane repugnant bonae architecturae indoli, ſatis indicant inſipientis architecti, aedificii plus quam fas eſt exornandi perverſum ſtudium *q*).

Quod ſitum huius monumenti attinet, perſuaſiſſimum mihi per Rennellii *r*) Mannerti *s*) aliorumque virorum doctorum labores conſtat, locum eum obtinere veteris Cteſiphontis. Quam quidem urbem, teſte Ammiano Marcellino *t*), *Vardanes priſcis temporibus inſtituit, poſteaque rex Pacorus incolarum viribus amplificatam et moenibus Graeco indito nomine Perſidis effecit ſpecimen ſummum.* Teſte Plinio *u*) *ad Seleuciam exhauriendam, Cteſiphontem iuxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi, quod nunc caput eſt regnorum.* Iuliani temporibus tam firma fuit, ut eius obſeſſio vanum videretur fusceptum *v*). Quamquam certum mihi eſſe videtur, pertinuiſſe illud aedificium ad Cteſiphontem urbem, multis tamen cauſis inducor, quominus primis ſtatim urbis conditae temporibus exſtructum illud putem. De Vardane, qui, ut me monuit cl. Tychſenus, inde ab anno poſt Chr. n. 44 usque 47 regnavit, omnis fere ſilet hiſtoria, quod vix fieri potuiſſet, ſi huius aedificii auctor fuiſſet, cuius mentio fit apud ſcriptores. De Pacoro, Cteſiphontis reſtitutore, non multo magis innotuit, regnavit anno poſt Chr. vel 91 vel 64. Remotiora ſunt iſta tempora, quam quae conveniant huic monumento. Nec Romanis aedificium originem debere poteſt; quam-

q) *Iournal des Scavans* 1790. p. 799. OLIVIER II. p. 434.
r) RENNELL's *geogr. ſyſt.* p. 377 ſqq. *s*) V. 403.
t) XXIII. c. 6. p. 295. ed. Erneſti. *u*) VI. 30.
v) AMMIANUS MARC. XXIV. c. 7. GIBBON *hiſtory* II. p. 447. GREGORIUS NAZ. *orat. II. in Iulian.* p. 303.

quamquam plures Romanorum duces Ctesiphonte potiti sunt, nullus tamen eorum tantum temporis ibi consumsit, ut tali operi exstruendo manum inponere potuisset, et omnino magis diruendae quam amplificandae et decorandae Ctesiphonti operam illi inpenderunt *w*). Accedit quod aedificii structura non talis est, qualis a Romanis solis prodire potuerit, licet haud negaverim, aliquid Romanae artis in eo esse conspicuum. Si Romanis eius origo deberetur, ad eadem tempora esset referendum, quibus perampla multa Syriae monumenta condita sunt; quibus tamen, quorum et nunc rudera supersunt, ut sit simile, multum abest. Quam enim in illis obviam habes columnarum copiam, hic desideras, lapides vero coctiles, quibus nostrum aedificium constructum est, Romanis istius temporis in aedificando haud erant recepti. Quae quum ita sint, ad Sassanidas monumenti originem refero. Id ipsum est palatium, si quid video, cuius mentionem iniicit Abulfeda *x*), apud quem sunt haec: *al Madajeno (seu urbs) pluralis, a singulari Madinah (seu urbs) Persice appellatur proprie Thaisafun (Ctesipho). Est ibi Iwan (seu palatium) Kosroes, cuius amplitudo est ab uno angulo ad alterum 95 ulnarum; quod tradit auctor fide dignus. Est al Madayen in ripa Tigridis orientali infra Bagdadum, a qua distat diaetam.* Et paulo post: *Sequentia leguntur in al Azizico: 'l Madayen est infra Bagdad ab austro. Urbs magna, in qua erat palatium Cosrois, erat ab oriente Tigridis, eius palatii altitudo erat octuaginta ulnarum. Nomen ei erat Rumijat ol Madajeni, seu Roma urbium; item Thaisafun.* Nomine Al Medain appellatur Ctesiphon simul cum urbe, in altera Tigris ripa Ctesiphonti opposita, quam *Seleuciam* habent plurimi, *Cochen* esse contendit Mannertus *y*). Abulfedae testimonium firmat Herbelotus *z*), qui autor est, Cosroen Anuscervanem (Khosru Nuschirvan) urbem Almedain amplificasse, eamque palatio exornasse, quod totius Orientis praestantissimum fuerit artis opus. Illum igitur Cosroen regum e dynastia Sassanidarum vigesimum, huiusque stirpis longe

w) Cf. DIO CASSIUS LXXV. c. 9. SPARTIAN. c. 16. HERODIAN. III. 30.

x) BÜSCHING'S *Magazin* IV. p. 259.

y) Teste Mannerto (V. p. 403.) Coche opposita erat Ctesiphonti, Seleucia vero in eadem quidem, qua Coche, occidentali sc. Tigris ripa, sita erat, spectabat vero a Coche ad septentrionem, et, quo tempore floruit Ctesiphon, iam intererat.

z) *Bibliotheque orient.* s. v. Madain.

longe potentiſſimum, qui inde ab anno 532 usque ad 579 regnavit, huius monumenti auctorem habeo. Fidem facit huic ſententiae primum nomen aedificii ipſum, *Tak-Kesra* enim ſignificat: *arcus vel palatium Cosrois a*). Conveniunt deinde hiſtoricorum teſtimonia; magnam vitae partem in Cteſiphonte urbe transegit, eamque multis novis et magnificis aedificiis ornavit *b*). Inprimis autem palatium ibi ſtruxit, tam validum et firmum, ut Almanſor Chalifa, qui illud dirui iuſſerat, ut ex eius lapidibus arcem ſibi exſtrueret in urbe Bagdad, a propoſito deſiſteret, quod multum quidem temporis in illo deſtruendo erat conſumtum, parum vero effectum. Id ipſum palatium reſtituit et ſplendidius etiam reddidit Cosroes Abruizes (Khosru Parviz) *c*). Licet hac ratione ſuperbiſſimum redditum ſit aedificium, in eius tamen magnificentia deſcribenda et praedicanda omnem veroſimilitatem excurrere Orientales, nemo eſt qui non videat *d*). — Cosroi optime, credo, convenit monumenti architecturae ratio; miram enim Romanae artis cum Perſicae architecturae indole commiſtionem in illo opere agnosco. Totius monumenti ſtructura, arcus ille inmenſae magnitudinis, ornamentorum magna copia, Orientales indicant; Romanorum artem ſingulae nonnullae monumenti partes innuunt. In nullo quam Cosrois opere facilius hoc eſt explicatu. Saepe ille cum Romanis rem habuit; in Aſia Minori Romanorum artis opera multa vidit. Inde fortaſſe Romanos artifices in Perſiam ſecum duxit, iisque uſus eſt in opere hoc exſtruendo.

CAPUT II.

Kheser-Schirin.

Ad occidentalem ripam orientalis brachii Dialae fluvii, triginta milliaria Germanica ſeptentrionem verſus a Bagdado, quatuor et dimi-

a) Herbelot, *biblioth. orient.*

b) *Allgemeine Weltgeſchichte* IX. p. 695.

c) Ibid. p. 707.

d) Ibid. l. c.

dimidium a Khanaki (ſub 34° 25′ latit et 45° 5′ longit. ſec. Kinn. mappam) inveniuntur nominata rudera, quibus, poſt Chardinum *a*), Orterum *b*) et Olivierum *c*), paulo maiorem operam inpendit Kinneirus *d*). Murus ex lapidibus caemento iunctis conſtructus, octo vel decem pedum altitudine, ſex craſſitie, ſpatium complectitur plus milliario ambitu, in cuius medio reliquiae fundamentorum vaſti aedificii conſpiciuntur; multae praeterea cryptae ſubterraneae hic inveniuntur. Parvo ſpatio inde diſtat aedificium figura quadrata, ad quod aditus patuit per quatuor portas; moenia habet magna, duodecim pedum craſſitie, quadraginta altitudine; tectum delapſum eſt. Aliorum praeterea aedificiorum fragmenta ubicunque ſparſa obviam habes. Parvus mons haud procul inde diſſitus parimodo ſubterraneas cryptas conſpiciendas offert, quibus quondam ſuperſtructa fuiſſe aedificia, aspectus docet.

Scriptores orientales referunt, Cosroen Abruizem palatium habuiſſe in urbe *Dastajerd*, ſplendidiſſimum illud multisque divitiis refertum *e*). Item Herbelotus teſtatur *f*), Cosroem urbem ſtruxiſſe in honorem dilectiſſimae ſuae *Schirin* inter urbes *Holvan* et *Khanakin*. Duo habuit Cosroes palatia, celebratiſſima ambo, unum Cteſiphonte, alterum in urbe Dastajerd. Hoc alterum fortaſſe fuit, cui nomen dedit ab amaſia ſua *Schirin*, quodque poſtea in totam urbem tranſiit. Vox, qua nunc quoque rudera appellantur *g*), fama regionis incolarum, qui Cosroi haec monumenta tribuunt, et ruderum ſitus inter Holvan et Khanakin, qui convenit cum Herbeloti teſtimonio, veroſimillimum ſaltem efficiunt, ſitam fuiſſe hoc ipſo loco Dastajerdam urbem, eiusque palatium, a Cosroe Abruize (qui regnavit inde ab a. p. Chr. n. 590 usque ad 628.) ſtructum.

CAPUT

a) VIII. p. 219.
b) I. p. 173.
c) III. p. 5.
d) p. 305.
e) GIBBON, *hiſtory* IV. p. 505.
f) HERBELOT, *biblioth. orient.* ſ. v. Khosru ben Hormuz.
g) Kheſer-Schirin ſignificat palatium Schirinae.

CAPUT III.

Monumenta ad urbem Kirmanſchah.

Praemittenda.

1. *De monumentorum nomine et ſitu.*

Urbs *Kirmanſchah* (ſub 34° 26′ lat.) *a*) ſita eſt media via, quae ducit Bagdado Hamadanum, in ſpatioſa quadam planitie, quam mediam permeans fluvius *Karaſu* fecundat *b*). Terminatur planities verſus ſeptentrionem et orientem praerupto quodam monte, qui ſexcentarum orgyiarum altitudine, plus quatuor milliaribus Germanicis verſus orientem excurrit *c*). Incipit enim ſpatio circiter unius et dimidiae horae ab urbe Kirmanſchah, (ibique mons *Tak-Boſtan* vulgo dicitur) et protendit ſe orientem verſus, usque ad urbem *Schehernu*, quo loco intercluditur repente rupe altiſſima, quae meridiem verſus excurrit. Quae quidem montis pars uti altiſſima, ita et praeceps viae inpendet; ex ipſius natura traxiſſe videtur nomen *Biſſutun* h. e. *ſine fulcris d*). Uterque locus, invicem a ſe diſſitus plus tribus milliaribus, antiquitates ſpectandas praebet maxime memorabiles, quae licet hoc ſpatio diſtentae ſint, communi nomine *antiquitatum urbis Kirmanſchah* appellantur. Quum hinc, tum inde, quod nomen Biſſutun, quo proprie *pars* tantum illius montis deſignatur, ad *totum illum montium tractum* refertur, factum fuiſſe videtur, ut ſaepe ſecum invicem confuſae fuerint. Nos utriusque loci antiquitates bene diſcernentes, illa nominabimus *monumenta montis* Tak-*Boſtan*, his vero nomen *monumentorum montis Biſſutun* tribuemus. Et ab alia regione ſpectandas praebet antiquitates urbs Kirmanſchah. Inter meridiem et occidentem ab urbe ſitus eſt mons *Harſin*, cui inciſa eſt magna ciſterna, multis anaglyphis ornata. Autor operis habetur Ferhadus *e*).

2.

a) Kinneir. p. 138. *b*) Kinneir. p. 132.
c) Olivier. III. p. 20. *d*) Kinneir. p. 131.
e) *Fundgruben des Orients.* III. p. 94.

2. Quid praestiterint peregrinatores in describendis illis monumentis?

Della Valle f), quod equidem scio, primus horum monumentorum mentionem iniecit; aeque ac *Thevenot g*) et *Tavernier h*), vidit tantum, quae sunt montis Bissutun. *Chardin i*) ea ratione de illis monumentis locutus est, ut dubium nobis relinquat, an ipse ea viderit nec ne. Omnes modo nominati peregrinatores tam leviter de iis egerunt, ut, si excipias fortasse, quod della Valle ad Semiramidem ea descendere faciebat, vix penitius ea percognoscendi studium excitasse videantur. Eo magis mirandum, quod eodem tempore (1673.), Italus quidam *Ambrogio Bembo*, antiquitatum cum montis Tak-Bostan, tum rupis Bissutun descriptionem componeret, quae, si pauca excipias, quae vitia sunt illius aetatis, penitiori artis cognitione parum inbutae, imo post recentissimas descriptiones, copiosissima est et diligentissima. Diu latuit Bembonis itinerarium, donec tandem cum nonnullis aliis in lucem id protraxit *Morelli k*). Bembo itinerarium suum multis ornaverat picturis, a Franco-Gallo illo *Grelot*, cuius opera Chardinus quoque usus est, confectis; quarum quidem nullam prodire iussit Morellius; attamen e sex illis tabulis, quibus illustraverat Bembo sola Kirmanschahi monumenta, duas a Morellio sibi communicatas aeri incidi iussit *de Sacy l*). Quae tabulae licet auctorem artis Persarum in multis rebus rudem innuant, diligentiae tamen aperta prae se ferunt indicia. Descriptio harum antiquitatum, quam dedit *Otter m*), ex alia parte falsa, ex alia vero manca est. Multo minoris momenti sunt, quae praestitit *Khojeh Abdulkerrim n*); perfunctoria descriptio Orientalem indicat harum rerum sensu destitutum. *Ives o*) ex sermone, quem *Emanueles* episcopus Bagdadi inter coenam de his monumentis habuit, descriptionem eorum suo itinerario inseruit. Sed promiscue

f) V. p. 332. *g*) II. p. 132.

h) I. p 258. *i*) VIII. p. 398.

k) *Dissertazione intorno ad alcuni viaggiatori eruditi Veneziani poco noti, pubblicata da Don* IACOPO MORELLI. In Venezia 1803. p. 50.

l) *Memoires de l'institut royal, Classe d'hist. et de lit.* 1815. T. II. p. 174.

m) T. I. p. 184.

n) *The memoirs of* KHOJEH ABDULKURREEM, *by Gladwin.* Calcutta 1788. p. 97.

o) p. 292.

p) *Histoire de l'acad. des inscr.* XXVII. p. 159.

miscue haec et ſine ordine, memoria lapſus, ut videtur, profert. Episcopus ille idem eſſe videtur, ex cuius communicatione Dux Aurelianenſis harum antiquitatum deſcriptionem cum viro celeberrimo *Danville* communicavit, qui, explicatione addita, prodire eam fecit *p*). Cum Danvillii tum Iveſii deſcriptio ex uno eodemque fonte fluxiſſe videtur, nam utraque originem debebat episcopo cuidam Bagdadi urbis, nomine Emanuelis *q*), utraque deſcriptio, licet Danvillii multo copioſior et accuratior, nec tamen a vitiis libera, ſit, in nonnullis rebus inſigniter conſpirat. Meliorem deſcriptionem dedit *Beauchamp r*), qui quamquam nonnulla in deſcribendo praetermiſit, eo inprimis optime de his monumentis meruit, quod inſcriptiones depinxit. *Ferrieres Sauvebôeuf s*) ſuspicionem mihi movet, quod nunquam illa monumenta vidit, alias enim mirandum foret, quod iſte homo non dubitaverit, talia mendacia literis mandare. *Olivier t*) non ſolum amplam deſcriptionem exhibuit, ſed picturas quoque addidit, quae quidem, licet minoris formae et parum accuratae ſint, generalem ſaltem imaginem praebent. Primus eſt Olivierus, qui (excepto Bembone) monumenta montis Biſſutun, poſt paucas illas Tavernieri et Thevenoti notitias deſcripſit. Cum laude iam nominandus vir meritiſſimus *Rouſſeau u*), qui (anno 1807.) ſola monumenta *Tak Boſtan* vidit. Eius deſcriptio autorem prodit diligentem et accuratum, hiſtoriae vero et artis cognitionis fere rudem *v*). Bene fecit vir, quod iudicium ſuum de ceteris monumentorum

q) Cui quidem nomini Danvillius addit: *a St. Alberto.*

r) *Relation d'un voyage en Perſe, fait en* 1787 *par* Mr. de Beauchamp, *Vicaire-Général de Babylone et Correspondant de l'Academie des Sciences.* Exſtat in libro: *Iournal des Sçavans*, 1790. *Novembre. p.* 726. Huius itinerarii verſionem Germanicam habes in: Archenholz *Minerva* 1792. p. 56. Ex Beauchampii itinerario mſs., et ex epiſtola, quam ſuper his monumentis comiti Choiseul Gouffier ſcripſit; deſcriptionem compoſuit de Sacy (*Memoires ſur div. ant p.* 224.). Epiſtolam illam poſtea totam inprimi curavit: *Memoires de l'inſtit. roy. p.* 238.

s) *Memoires hiſtoriques etc.* II. p. 48.

t) III. p. 13. ſqq.

u) *Extrait de l'Itinéraire d'un voyage en Perſe par la voie de Bagdad, par* M. Rousseau, *Conſul-Général de France à Halep, le* 6. *Octobre* 1807. exſtat in libro: *Fundgruben des Orients* III p. 85. — et, ſine nomine autoris: *Magaſin encyclopedique, redigé par* Millin. 1813. T. II. Vol. CIV. p. 376.

v) Ut ſingula tempora permiſcet, ita et mythica cum hiſtoricis. Figurae, illo teſte,

torum descriptionibus addit. Permultum facit ad antiquitates nostras cognoscendas *Kinneir w*), eius descriptio monumentorum Tak-Bostan praeferenda est omnibus reliquis; monti Bissutun non parem diligentiam inpendit. Optime meruit *Malcolm x*), qui antiquitates illas quinque tabulis aeneis incidi curavit, in quibus, quamquam diligenter pictis et incisis, si interdum animadvertas, quae ex indole artis Persarum ita esse nequeunt, culpa est pessimae conditionis, qua monumenta illa iam inveniuntur. Quum enim eorum omnes fere partes temporis iniuria perquam exesae sint, facile perperam possunt accipi, inprimis ab iis, qui non intimam artis Persarum cognitionem tenent. Errores ex artis inperitia orti omnium, de quibus egimus, delineatorum et descriptorum, ne uno quidem excepto, communes sunt. Kinneiro et Bembone praecipue ducibus, descriptionem instituamus, ita tamen ut in rebus maioris momenti ceterorum peregrinatorum respectum habeamus.

I. Monumenta montis Tak-Bostan.

A. Descriptio.

Post unius et dimidiae horae iter inde ab urbe Kirmanschah orientem versus, montem illum deprehendis, cui nomen dederunt Persae *Tak-Bostan*, *Tak-Rustam* et *Tak-Khosru y*). Priusquam ad montem ipsum accedis, transeas necesse est rivum, cui pons olim superstructus fuit, e regione antri maioris *z*). Teste Oliviero *a*), paucos passus ab hoc monte duo fontes oriuntur, circa quos lapides

teste, repraesentant Cosroem, Saporem et *Rustamum*. Vestitu similes sunt imagines figuris in monumentis Tschil-Minar et Nackschi-Rustam obviis (Magas. encycl. p. 394.). Quae illa est temporum commistio, quae rerum confusio.

w) p. 132.

x) *History of Persia* I. p. 257.

y) *Mons horti*, *mons Rustami*, *mons Cosrois*, ut putat *de Sacyus*, (*memoires* p. 229.) et *Danvillius*, (*hist. de l'acad.* XXVII. p. 165.). Alii vero vocabulum *Tak* significare contendunt: *opus aliquod in arcus formam redactum*. Quum saepius utantur scriptores hoc vocabulo, ubi de monte cogitandum non est, ut e. c. *Tak-Kesra* arcus Cosrois, magis haec altera derivatio placet, qua referendum videtur vocabulum ad ipsius *antri curvaturam;* hinc vertit *Otterus* (I. p. 184.) *voute du jardin*.

z) Morelli *dissertazione* p. 67.

a) III. p. 15.

lapides nonnulli quadrata forma inveniuntur, excipiendae aquae haud dubie olim deſtinati. Fontes illi, in patentem campum excurrentes et ſtagnantes, regionem circa, ex alia parte fecundam, ex alia paludoſam efficiunt. Solum e vicinio fontium caeſis lapidibus ſtratum eſt. Aliaque fragmenta lapidea paſſim obvia ſunt *b*). — Inprimis vero ſculpturae opera ſumma admiratione digna ſunt. De iis iam accuratius:

1. Antrum maioris formae.

Primum ſe ſpectandum offert antrum, e monte, aequata rupis ſuperficie, exciſum, triginta pedum altitudine, pari latitudine, eademque profunditate *c*). In exteriori huius antri ſuperiori eaque media parte exciſa conſpicitur falcata luna, cui ad utrumque latus, ſupra tectum conclavis, duae accumbunt figurae alatae, feminini ſexus, magnitudine vulgarem hominis formam longe ſuperantes, ſingularum corporis partium concinnitate bene ſervata. Utraque figura, fluitante veſte induta, ſimilis eſt aliquatenus Graecorum Geniis. Manu dextra tenet annulum, laeva calicem vel ſimile quid *d*). Super his figuris, ſi fas eſt ex lapidis forma aliquid colligere, fuiſſe videntur vel alia anaglypha vel inſcriptiones, temporis diuturnitate iam vero deletae *e*). Interior huius antri paries, e regione introitus, anaglypha exhibet, quae tanto proſtant; ut figurae exſculptae a ſola poſteriori parte rupi adhaereant. Pars huius parietis inferior ſpectandam praebet ſtatuam equeſtrem, quindecim fere pedum altitudine *f*). Eques thorace indutus, in dextro humero lanceam habet, laeva manu ſcutum tenet. Caput eius tiara globoſa ornat. Equus, cui inſidet, loricatus eſt, ac praeterea multo modo ornatus *g*). Duae

b) Olivier III. p. 18.

c) Diverſae a diverſis menſurae afferuntur. Kinneiri menſura, ex qua 50 vel 60. p. alt. 20. p. prof. et 24. lat. eſt, a veritate abhorrere videtur; repugnat enim tam ceterorum teſtimoniis, quam Olivieri Malcolmiique effigiebus. Latitudinis enim cum altitudine conſenſus, qui in tabulis aeneis obvius eſt, perit in Kinneiri menſuris. Amplexus ſum Olivieri menſuram, quacum conveniunt plurimi ceterorum deſcriptorum.

d) Kinneir. p. 132.

e) Kinneir. p. 133.

f) Otterus, quo teſte, eques ſuperiorem huius parietis partem occupat, erravit, I. p. 185.

g) Bembo, *Diſſertaz.* p. 68, Olivier III. p. 15.

Duae columnae e pariete excifae, ita a fe invicem diffitae funt, ut equus intermedium fpatium corporis magnitudine fere aequet. Pars huius parietis fuperior tres exhibet figuras, quae reliquum fpatium camerae occupant. Quum tefte Kinneiro *h*) ita laefae fint tempeftatis iniuria, ut nihil nifi exteriora lineamenta agnosci poffint, vix mirandum eft, quod in tot diverfa commenta aberraverint defcriptores. Tabulis aeri incifis accuratius afpectis, fic fe habere videntur effigies. Figura primaria, media et altitudine maxima, regiam fpeciem prae fe fert, tiara ornata eft globofa *i*). Dextra annulum tenet cum figura ei ad laevam. Tertia figura mediae ad dextram, quam pro femina agnoscunt peregrinatores, quaeque, ut fabulatur Kinneirus, diadema manu tenet, quod capiti figurae mediae imponere ftudet, vir mihi effe videtur et quidem pediffequus, qui regis capiti muscarium fupertendit *k*). Inter mediam figuram et quae ei a dextra eft, pari altitudine ac figurarum capita, infcriptio eft, cuius characteres quamquam valde exefi; fimiles tamen apparent infcriptionibus in Saffanidarum numis obviis *l*). — Antri effigiem ex aere Malcolmii fiftit tabula noftra VII. — Parietes conclavis, intranti a laeva et dextra, eo glyphicae artis genere, quod dicitur *ectypum*, exhibitas referunt venationes, cum navales, tum terreftres. Innumera eft figurarum admirabili arte *m*) rupi incifarum copia

h) p. 132.

i) *Rouffeau* (*Magaf. encyclop.* 104. p. 389.) coronam Kaianiam in Saffanidarum tiara falfe agnoscit.

k) Eandem effigiem vide apud Morierum (ad p. 137.) et De Bruynium (T. IV. p. 364).

l) *Magaf. encyclop.* 104. p. 390.

m) "There are here a vaft number of figures, all executed with wonderful precifion and judgment that they would not, perhaps, have disgraced the fineft artifts of Greece and Rome", *Kinneir.* p. 134. Si modum non excurrit Kinneirus in arte, qua exfculptae funt figurae, praedicanda, mirandum eft, qui fieri potuit, ut pro urfis haberet figuras, quae fecundum ceterorum fcriptorum teftimonia et tabulas aeneas apri procul dubio funt. Attamen aliquid veri laudem illam in fe continere, teftimonio funt et ceteri defcriptores. Ut mihi vero res videtur, non tam perfectior ars, fed artis genus inprimis caufa fuit huius laudis. Quum enim hae figurae effent incifae (*in Alto Relievo*) ceterae vero excifae (*in Relievo*), factum eft, ut hae non aeque ac illae tempeftatis iniuriam experirentur, ideoque diligentioris artis fpeciem prae fe ferrent; illae vero temporis diuturnitate exefae, rudiori manu exfculptae apparerent.

copia. In universum nonnullas figuras et quidem primarias describere sufficiat. Paries intranti a laeva repraesentat venationem ex parte navalem. Quinque hic sunt naviculae, quarum quatuor mediam fere parietis partem obtinent. In duabus bini homines conspicui sunt ceteris supereminentes; primariae hae esse videntur totius anaglyphi figurae, et reges haud dubie repraesentant. Tres ceterae scaphae obsessae sunt feminis musicen exercentibus, scilicet tibicinis et fidicinis. Regiae figurae a laeva magna copia elephantorum obvia est, eorum alios et ab inferiori parte et ad dextram manum conspicis. In superiori parietis parte aprorum permagna caterva super paludosum et arundinosum solum persequentium venatorum tela fugit. In dextra huius parietis parte hominum alii apros mactant, alii elephantis eos inponunt et praedam deducunt. — Alterum huius conclavis latus, intranti ad dextram, venationem exhibet terrestrem, cervorum scilicet et leporum. Primaria illa figura, rex scilicet, hic iterum ceteris longe supereminet. Equo insidet, humeros arcu circumdatus; pedissequus umbraculum ei superintendit; sex alii homines honoris causa, ut videtur, comitantur regem, qui dextra clavam tenet, laevam gladio inponit, quod a latere ei dependet. Ante regiam figuram in suggestu aliquo homines sedent musicen exercentes. Inferior tabulae pars cervorum magnam copiam, a venatoribus equis insidentibus agitatam, exhibet. Cervi nonnulli interfecti camelis inponuntur et praeda deducuntur *n*).

2. *Antrum minoris formae.*

Duodecim passus a priori antro remota secunda invenitur crypta, minori ambitu quam illud *o*). Paries huius antri posticus, e regione introitus, duas excisas refert figuras, iuxta se sitas, humana

n) BEMBO, *Morelli dissertat.* p. 69. 70. KINNEIR. p. 134, 35. OLIVIER. III. p. 16. 17. *Magas. encyclop.* Vol. 104. p. 390. 391. Anaglypha sistunt, praeter *Olivieri* picturam satis leviter perfectam (pl. 39. fg. 23.), tabulae *Malcolmii* (ad I. p. 258.).

o) *Kinneirus*, qui eam eiusdem formae et ambitus habet, ac illam alteram cryptam (p. 135.), solum Emanuelem habet consentientem (*Histoire de l'acad. des inscrips* XXVII. p. 161.); ceteri omnes refragantur. Ex *Otteri* (I. p. 185.) opinione dimidium tantum antri maioris ambitu aequat.

na forma paulo maiores, quas pro feminis falſe accipit Olivierus *p*), pro viris recte Kinneirus *q*). Veſtitu ſimiles ſunt figuris ſupra deſcriptis. Quamquam temporis iniuriam valde expertae ſunt, cidarin tamen globoſam et capillum effuſum (nec tamen Kinneiri *r*) capillamentum) bene agnoſcis. Gladium manibus tenent et in terra defigunt. Torques in pectus usque demiſſus figurarum collum ornat. In ſuperiori anaglyphi parte utrique figurae addita eſt inſcriptio, ſatis bene conſervata, cuius deſcriptionem debemus Bemboni, Beauchampio et Malcolmio.

3. Monumenta reliqua hoc loco obvia.

Haud procul ab antro ſecundo anaglyphum invenitur tres homines forma fere vulgari exhibens. Duo qui annulum tenent regia ſpecie decori ſunt; eorum alter, teſte Kinneiro, pyramidali alter globoſa cidari ornatus eſt (puta Saſſanidarum tiaras, alteram ex inferiori parte rotundam, alteram trifidam). Inſiſtunt homini ſub eorum pedibus proſtrato. Tertia figura, ex Kinneiri ſententia, ſceptrum tenet, inſiſtit ſtellae, caput habet gloria, quam dicunt, circumdatum *s*). Valde vereor ne in hac figura deſcribenda et depingenda erraverint peregrinatores; nam non primaria haec eſt totius tabulae figura, ſed, ni fallor, pediſſequum refert *t*).

Ab hoc loco paululum procedenti indicia tertii antri obvia ſunt, in cuius ſuperiori parte hominis caput e rupe exciſum conſpicitur. Si oculorum eius perſequeris directionem, in medio praeterfluente rivo feminam conſpicis lavantem, ad humeros usque aqua merſam. Teſtes ſunt huius rei Iveſius *u*) et Emanueles *v*); ceteri ſcriptores de ea nihil habent.

Audiverat ceterum ab incolis, ut videtur, Rouſſeau, veſtigia canalis e rupe exciſi adhuc exſtare, qui inde a monte Biſſutun usque

p) III. p. 17. *q*) p. 135.

r) l. c.

s) KINNEIR, p. 136. et *Malcolmi* tabula (I. p. 258.).

t) Illud, quod de alio anaglypho teſtatur Kinneirus (p. 133.): *nothing but the general outline can be diſtinguiſhed*, haud dubie et de hac effigie valet, magis quam illud tempeſtatis iniuriae obnoxia.

u) p. 292.

v) *Hiſt. de l'academie* XXVII. p. 161.

que ad vicum *Parow* ſe protenderet. Opus eſſe contendebatur clariſſimi Ferhadi, eiusdem cui et cetera monumenta urbis Kirmanſchah vulgo tribuuntur *w*).

Supra illis antris modo deſcriptis ſcala in montis latere exciſa invenitur multorum graduum, qua ſummum aſcenditur montis iugum, cuius apex arte aequatus videtur *x*).

B. Explicatio.

1. An Semiramidis hic obvia ſint indicia?

Exſtat locus apud Diodorum Siculum *a*), quo refertur: Semiramidem, quum in Mediam perveniſſet ad montem Bagiſtanum, eius radicibus abraſis, ſuam imaginem inſculpſiſſe, ſibique centum ſtipatores adiunxiſſe et literis Syris rupi inſcripſiſſe, quod Semiramis per ſarcinas iumentorum congeſtas in iugum usque evaſiſſet. Fidem huic rei addere videtur Iſidorus Characenus *b*), quo teſte ad urbem Baptanam, prope montem ſitam, Semiramidis ſtatua et columna eſt. Haec ipſa monumenta in antiquitatibus montis Tak-Boſtan reperiſſe

w) *Magaſ. encyclop.* Vol. 104. p. 392.

x) Morelli *diſſertazione.* p. 57.

a) II. 13. Ἡ δὲ Σεμίραμις, ἐπειδὴ τοῖς ἔργοις ἐπέθηκε πέρας, ἀνέζευξεν ἐπὶ Μηδίας μετὰ πολλῆς δυνάμεως· καταντήσασα δὲ πρὸς ὄρος τὸ καλέμενον Βαγίςανον, πλησίον αὐτȣ̃ κατεςρατοπέδευσε, καὶ κατεςκεύασε παράδεισον, ὃς τὸν μὲν περίμετρον ἦν δώδεκα ςαδίων ἐν πεδίῳ κείμενος. εἶχε δὲ πηγὴν μεγάλην, ἐξ ἧς παραδεύεςθαι συνέβαινε τὸ Φυτȣ́ργιον. τὸ δὲ Βαγίςανον ὄρος, ἔςι μὲν ἱερὸν Διὸς, ἐκ δὲ τȣ̃ παρὰ τὸν παράδεισον μέρȣς ἀποτομάδας ἔχει πέτρας εἰς ὕψος ἀνατεινȣ́σας ςάδια ἑπτακαίδεκα. οὗ τὸ κατώτατον μέρος καταξύσασα, τὴν ἰδίαν ἐνεχάραξεν εἰκόνα, δορυφόρȣς αὐτῇ παραςήσασα ἑκατόν. ἐπέγραψε δὲ καὶ Συρίοις γράμμασιν εἰς τὴν πέτραν ὅτι Σεμίραμις τοῖς σάγμασι τοῖς τῶν ἀκολȣθȣ́ντων ὑποζυγίων ἀπὸ τȣ̃ πεδίȣ χώσασα τὸν προειρημένον κρημνὸν, διὰ τȣ́των εἰς τὴν ἀκρώρειαν προσανέβη.

b) *Geographi Min. ed. Hudſon* II p. 6. Ἐντεῦθεν Μηδία ἥτις κατέχει σχοίνους, κβ΄. Ἡ ἀρχὴ αὐτῶν, καὶ χώρα Κάρινα, ἐν ᾗ κῶμαι ε΄. ἐν αἷς ςαθμὸς, πόλις δὲ ȣ̓δεμία. Εντεῦθεν Καμβαδηνὴ, ἥτις κατέχει σχοίνους λα΄, ἐν ᾗ κῶμαι ε΄· ἐν αἷς ςαθμὸς, πόλις δὲ Βάπτανα ἐπ᾽ ὄρους κειμένη· ἔνθα Σεμιράμιδος ἄγαλμα καὶ ςήλη. Ἐντεῦθεν ἡ Μηδία ἡ ἄνω σχοῖνοι λη΄, καὶ ἄρχεται εὐθὺς πόλις Κογκαβάρ.

riſſe ſibi viſi ſunt Danvillius *c*) et Mannertus *d*). Iam olim Della-Valla *e*) er Otterus *f*) Semiramidi tribuerunt monumenta *montis Biſſutun*, quae quamquam multo abſunt, ut Semiramidis poſſint haberi, magis tamen quadrant cum Diodori deſcriptione, quam quae in monte *Tak-Boſtan* inveniuntur. Danvillii ſententia non ea quidem eſt, ut perfecta ea a Semiramide putet; ſed, quum fabuloſae illi feminae tribuantur, quae ad aliam potius magis hiſtoricam perſonam pertinent, alii fortaſſe aeque clarae originem ea debere putat *g*). Omnino haec duo tantum contendere vult Danvillius, primum monumenta Tak-Boſtan longe ſuperare Saſſanidarum tempora, deinde deſcripta ea eſſe locis ſupra allatis Diodori et Iſidori *h*). Quod ad regionis ſitum attinet, firme mihi perſuaſum habeo, montem illum Diodori *Bagiſtanum* nullum alium eſſe, quam qui iam dicitur *Biſſutun* latiori ſenſu; nominis ſimilitudo cum Tak-Boſtan huiusque vocabuli ſignificatio, regionis et rupis apud Diodorum deſcriptio quae plane quadrat cum peregrinatorum narrationibus, dubitationi locum non relinquunt *i*). Nihilo ſecius tamen tantum abſum, ut Semiramidis habeam monumenta montis Tak-Boſtan, ut etiam ex ipſa Diodori deſcriptione clare apparere mihi videatur, noſtra eius non eſſe; ubi enim eſt Semiramidis effigies, ubi ſunt centum ſtipatores, ubi characteres Syri? Maximi ambitus eſt mons Biſſutun; ſi revera exſtiterunt illa Semiramidis opera, nec multorum ſaeculorum decurſus, ut probabile, omne eorum veſtigium prorſus delevit, alio huius montis loco ea quaere. Sed, ut dicam quod ſentio, erravit Diodorus, et ita fortaſſe ortus eſt eius error: tribuebantur Semiramidi multa monumenta, quorum verus auctor, quum ad remotiſſima tempora recurreret eorum origo, oblivioni datus erat. Et de monumentis montis Biſſutun, ſenſu arctiori *k*), vel audiverat vel legerat quidquam Diodorus; quum vero eius tempora quinque fere ſaeculis praecederent, eorumque ſignificatio iam in fabulas abiiſſet *l*), vulga-

c) *Hiſtoire de l'acad. des inſcr.* XXVII. p. 159.

d) V. p. 166.

e) V. p. 332.

f) I. p. 188.

g) *Hiſt. de l'acad.* XXVII. p. 164.

h) Ibid. p. 166.

i) Cf. DE SACY. p. 228.

k) Quo ſcilicet loco, ut infra videbimus, Achaemenidarum monumenta obviam habes.

l) In Oriente nihil hoc miri habet; vix quum quartum ſaeculum expleviſſent monumen-

vulgarem famam fecutus, monumenta ei perfonae tribuit, cui multa miranda accenfebantur. Sed ne immoremur his diutius, infcriptiones quavis re certius oftendent, Danvillii fententiam aeque, falfam effe ac eam, quam affert, undenam nescio, Kinneirus *m*), ex qua, qui ftatim poft Alexandrum rerum Perficarum potiti funt, antiquitatum montis Tak-Boftan autores habentur.

2. *Orientalium circa noftra monumenta teftimonia.*

Quum omnibus Graecis Latinisque teftimoniis prorfus deftituti fimus, videamus quid Orientales referant. Primus monumentorum mentionem iniicit *Tabari*, quem patrem hiftoricorum Orientalium appellat Oufely *n*). Refert ille, Ferhadum deperiiffe Schirinam, eiusque caufa circumrafiffe montem Biffutun, ita ut ne centum quidem homines tollere potuiffent unum illorum lapidum, quos ille abfciderit. *Nizami* poeta *o*) in libro fuo, cui argumentum eft: amores Cosrois et Schirinae, fatis copiofe de laboribus Ferhadi et fculpturis montis Biffutun agit *p*). Quam quidem defcriptionem, quum poetae fit, ideoque quoad hiftoriam levioris momenti, omittimus. Antiquitate proximus eft *Alcazvini q*), Orientalium nobis longe graviffimus. Ipfe monumenta vidit et annales Perficos laudat. Scripfit opus cui titulus eft: *Adfchaib al Maklukat*, h. e. *Mirabilia creaturarum.* Ex hoc opere capitis, quod de monte Biffutun agit, epitomen dedit Oufely *r*). Eundem locum ex duobus manufcriptis Gothanis, altero cum altero collato, defcriptum et explicatum fumma liberalitate nobiscum communicavit vir amiciffimus Möllerus

numenta Tak-Boftan, eorum originem fabulofo Ferhado tribuit Perfarum hiftoria, v. infra.

m) p. 136.

n) Natus eft *Tabari* a. h. 224. p. Chr. 838. cf. Ousely *oriental Collections* I. p. 213.

o) Qui floruit fec. XII.

p) Quae qui legere cupit adeat librum Germanice fcriptum, cui titulus: *Schirin, ein Perfifches romantifches Gedicht nach morgenländifchen Quellen.* 1809, cuius autor Hammerus habetur.

q) *Zakaria ben Muhamed ben Mahmud al Kamuny al Cazvini* obiit d. VII. menfis Moharram a. Arab. 682, h. e. d. VI. Apr. 1283. p. Chr., ex auctoritate *Abulmahafini* (quocum fere convenit *Abulfeda*), cf. de Sacy, *Chreftom.* III. p. 505.

r) *Oriental Collections* I. p. 214.

ſerus. Quum multa contineat hic locus, quae apud Ouſelyum non inveniuntur, totum eum, excepta perlonga Schirinae hiſtoria, imprimi curavi *s*).

Alcazvini ita habet *t*): *Mons Biſotun inter Holvân (Cod. B. addit: et Hamadân) ita praeceps aſſurgit, ut eius faſtigium conſcendere non poſſis; a ſummo apice usque ad radices laevis eſt, tamquam caelo ſcalptus; ſpatio trium dierum iter ſuperat. In annalibus Perſicis refertur, Kosri Aperviz deſponſam habuiſſe Schirin, eique praeclaram arcem exſtruxiſſe, quae ad noſtra usque tempora exſtat, edito quodam loco. Solum arcis ſalſuginoſum eſt, quare nec ſementis fit circa eam. Lac recens adamabat (Schirin), quare grex duarum paraſangarum ſpatio ab arce*

s) Loci, qui ſequuntur duo, poſt praemium reportatum commentationi additi ſunt.

t) جبل بيستون بين حلوان (Cod. B. وهمدان) وهو عال شامخ لا ترتقي ذروته ومن اعلاه الي اسفله املس كانه منحوت وعرضه مسيرة ثلاثة ايام وكثر ✲ ذاكر في تواريخ العجم ان خطب كسري ابرويز شيرين لما بنوا لها قصرها المشهور وهو موجود الي زماننا في موضع عال وارضها ارض سبخة لا زرع حواليها وكانت تحب اللبن الحليب والغنم كانت بعيدة عن القصر بقدار فرسخين فامرت (*) ان يبني حايط بمقدار فرسخين ويجعل علي ذلك الحايط ساقية مسحوبة من الحجر ويغطي بالواح حجريه فاذا صبوا فيها اللبن من مكان الغنم جا اللبن الي القصر طريا حليبا فطلبوا حجارا يتولي ذلك فكلمته شيرين وامرته بذلك ووعدته الانعام واسم هذا الرجل فرهان . . .

(ومقدار)

(*) Cod. B. جدولا حجريا canalem lapideum a paſcuo gregis ſui ad arcem.

arce pascebat. Quo duarum parasangarum spatio exstrui iussit murum, eique inponi canalem e lapidibus confectum, in muri lapidibus caesis ductum, ita ut, si in loco gregis lac rivo infunderetur, recens perveniret ad arcem. Ad quam rem exsequendam quum lapicida quaesitus esset, Schirin sermonem cum eo habuit, eique hoc demandavit et praemium promisit. Nomen huius viri fuit Ferhâd.

Eorum quae iam sequuntur, epitomen tantum exhibemus, quum parum faciant ad rem nostram:

Ferhadus, in opere illo exsequendo occupatus, vidit Schirinam, eamque deperit. Cosroes, re audita, amoris stimulo vehementer percitus, quum nec interimere vellet, nec carceribus claudere Ferhadum sceleris insontem, innocuum saltem eum reddere studuit. Suadentibus amicis, mandavit ei viam aperire per montem Bissutun, huiusque laboris finiti praemium promisit Schirinam. Prudenter hoc excogitatum putabat Cosroes, persuasus, Ferhadum in opere illo perficiendo periturum esse. Sed secus res cecidit; ad finem enim quum mox perduxisset Ferhadus negotium demandatum, novas excogitare fraudes coactum se vidit Cosroes; simulata Schirinae morte Ferhadum fallit, qui desperatione amens mortem iam sibi consciscit.

Post haec sequuntur apud Cazvinium:

Aperuit ille montis spatium ad altitudinem teli iactus, quae quidem monumenta ad nostra usque tempora superesse, non est dubium. Et ad radices montis Bisotun (Addit Codex B: inter Holvân et Karmisin) cornaculi forma e monte excisa est, in eaque media effigies Kosri Aberviz equo

(ومقدار) فتحه من الجبل علوه سهم وتلك الاثار باقية الي
الآن لا ريب فيها وفي لحف جبل بيستون (بين حلوان وقرميسين
addit Cod. B.) شبه ايوان محفور من الجبل وفي هذا الايوان
صورة كسري ابرويز علي فرسه شبديز في وسط الايوان عليه درع
وبالغ في تمبغه حتي يبين المسمرة في الزرد وفي حيطان الايوان
صورة شيرين وجوارها وعليه صورة كثيرة من رجال ونسا اتباع
كسري وشيرين وقد بولغ في تجويد هذه الصورة حتي لا يشك
من

equo suo nomine Schebdiz insidentis (*). *Indutus est lorica, cuius ornatui multa ars impensa est, ita ut compages annulorum appareat. In coenaculi pariete exsculpta est Schirin simul cum suis famulis; super ea multorum virorum et feminarum effigies, quae versus Kosri et Schirin se inclinant. Tanta arte elaborata est haec figura, ut eas adspiciens haud dubites, mobiles eas esse. Prope Kosri vir est, habitu agentis* (**) *cuius capiti pileus impositus est; hic praecinctus medium corpus, manu tenet palam ac si solum refringeret; aqua sub eius pedibus effunditur. Nunc autem audio huius viri imaginem non amplius superesse.*

Inprimis quoque memorabile est, quod de monte Bissutun narrat *Mohammed Al-Dscherkassi u*) in libro suo cui titulus; *Odor florum in mirabili-*

من نظر اليها انها متحركة وبين يدي كسري رجل في زي
فاعل علي راسة قلنسوة وهو مشدود الوسط بيدة مسحاة يحفر
الارض والما يخرج من تحت رجله وسمعت الآن ان تمثال هذا
الرجل ما بقي ☼

(*) *Cod. B haec ita narrat:* Dicit Masar fil. Mohalhel, distat circiter parasangam a Karmisin. Coenaculo huic, quod e monte excisum est, insunt imagines plures virorum et mulierum. In medio est figura equi, cui insidet homo. Haec est imago Abervizi super equo suo Schebdiz, e saxo exsculpta. Gestat illa loricam, quasi e ferro esset, et apparet (distinguitur) textura annulorum clavis compactorum. Tanta arte elaborata est ut non dubitet, qui adspiciat, eum moveri etc.

Addit: Profectus aliquando huc rex quidam divertit et bibit, et cum placerent ei imagines advocavit homines et crocum, quo faciem regis et Schebdiz (equi) illevit. Huc spectat carmen ignoti poetae:

Parum absuit quin mussitaret Schebdiz
cum imbueretur facies eius croco,
et sollieiti fuerunt Chosroes et Schebdiz
cum sene, antistite magorum,
ob homines qui eos illinebant pariter.
comparuerunt in vestibus atratis.

Propositum mihi est enarrare hoc coenaculum et imagines descriptas in commemorandis *mirabilibus regionum*, sub Karmisin, si Deus permiserit. — Loci huius versionem debeo clarissimo Tychsenio.

(**) Cod. B. قاعد *sedentis*, recte T.

u) Mohammed Ben Ahmed Ben Aijas Al-Hanefi Al-Dscherkassi محمد بن احمد بن اياس الحنفي الجركسي ☼

rabilibus regionum v). Poſt ipſius montis ſitus et naturae deſcriptionem addit autor: *Inter mirabilia huius montis eſt, quod ex eius rupe exciſa eſt effigies Aberwiz regis Perſiae, thorace induti et in capite coronam geſtantis; equo inſidet ac ſi loqueretur. Regionis incolae ad hanc effigiem quotidie ſe proſternunt, eamque venerantur w).*

Hamdulla x) quoque in opere ſuo *Nuzhat - Alcolúb* nonnulla continet ad rem noſtram pertinentia. "In regione prope urbem Kirmanſchah invenitur conclave *y)* Schirinae (mſs. B: *Schebdizae*), autore Coſroe Abruize e rupe exciſum. Hortum quoque duarum paraſangarum longitudine et pari latitudine idem ille Coſroes conſtituit. Una eius pars arbuſtum efficiebat, ita ut regionum calidarum aeque ac frigidarum ibi invenires fructus; altera horti pars prato fuit deſtinata, peramplo, nutriendis feris dicato *z)*." Idem autor, alio libri loco, de eodem monumento haec habet: "antrum Schirinae, ubi ſpectas effigies Coſrois et Schirinae e rupe exciſas *a)*." Idem alio loco: "Ad radices montis, ſupra fontem, qui effun-

v) نشق الازهار في عجايب الاقطار

w) ومن العجايب ان في هذا الجبل في خايطه صوروا صورة ابرويز ملك الفرس وعليه درعة وعلي راسه التاج ☼ وهو علي فرسه كانه ينطق واهل تلك الناحية يسجدون لهذه الصورة كل يوم ويعظمونها ☼

Et hunc locum e cod. Gothano excerptum benigniter mecum communicavit doctiſſ. Möller.

x) *Hamdulla Ben Abubecr Al-Muſtaufi Al-Cazvini* obiit a. 1349. p. Chr. Loca, quae ad rem noſtram faciunt, ex libro mſs. Pariſienſi exhibet DE SACY *Memoires ſur div. ant.* p. 234.

y) Libri mſs. utuntur vocabulo *ſofa*, quod quidem ſenſu latiori ad antrum referendum eſt, in quo figurae illae inveniuntur. Cf. DE SACY p. 235.

z) DE SACY. l. c. p. 235.

a) l. c. p. 236. Cf. ROUSSEAU, qui (*the flowers of Perſian literature* p. 75.) eundem locum exhibet.

effunditur rupi, antrum e saxo excisum est, cuius indicia et nunc supersunt. Itemque in extrema montis parte, sex parasangas inde ab hoc loco, aliud conclave invenitur, multo minoris formae, super duobus fontibus. Appellatur fosa Schebdizae. Cosrois, Schirinae, Rustami, Isfendiaris aliorumque figurae maxima arte *b*) excisae hic inveniuntur."

Cum his historicorum testimoniis convenit incolarum de monumentis nostris fama. Ferhadus scilicet, ut narrant, ea exegit auctore Cosroe Abruize; anaglypha affigies sunt Cosrois, Schirinae et Saporis *c*).

Quaeritur iam quae fides omnibus his debeatur? Quod ad incolarum *famam* attinet, ut ab hac incipiamus, eam ab causam haud prorsus reiicienda videtur, quod ex ea Sassanidarum aliquis monumentorum autor habetur; nisi enim historico quodam fundamento fulciretur haec fama, eique aliquid saltem veri subesset, potius ad fabulosa tempora, ut acute habet de Sacyus *d*), ea retulissent, eorumque originem, ut in omnibus fere ceteris monumentis antiquis, Schemschidi, Gustaspi, Isfendiari aliisque tribuissent. — Quod pertinet ad *historicos*, pessimi foret critici, omnibus quae illi de nostris monumentis referunt, fidem habere; inconsulte tamen ageret, qui omnia illa pro fabulosis et reiectaneis, quibus nihil omnino veri subsit, haberet. Monumenta nostra non fuerunt causa, ex qua primum originem duxerunt nugae illae, excultae tantum et efformatae sunt per ea. De Cosroe, potentissimo e stirpe Sassanidarum rege, Persarum annales multa fortia et praeclara referebant, quae vero cum per ipsos historicos, tum per famam illam mox in inmensum et fabulas abierunt. Amplificandae urbi Kirmanschah, exornandaeque eius regioni, teste Hamdulla, ipse Cosroes curam inpendit. Seriores scriptores, hoc in universum bene memoria tenentes, accurata vero historiae cognitione parum inbuti, ad celebratissimum illum Sassanidarum regem retulerunt quae peregerant ii, quorum facta minus

b) *Avec tant d'art et vérité, qu'on y voit jusqu'aux clous des bottes, et jusqu'aux fils de l'etoffe de soie qui sert de housse au cheval*, DE SACY *Memoires* p. 237.

c) OTTER I. p. 185. ABDULKERRIM p. 98. *Magasin encyclop.* 104. p. 389.

d) *Memoires sur div.* p. 235.

minus hiftoricorum et poetarum ore inclaruerunt. Sic etiam monumenta noftra, quorum verus autor iam oblivioni datus erat, ad Cosroen retulerunt. Pleni omnium mirandorum quae de Cosroe circumferebantur, monumentorum explicationem aggreffi funt, iisque fabulofa illa accommodarunt. Eo facilius vero huc trahi potuerunt illae de Cosroë fabulae, quo magis anaglypha, longi temporis iniuriam perpeffa, exefa effent, ita ut multae eorum partes, prout velles, accipi et explicari poffent. Cosroen quum in ftatua illa equeftri deprehendiffe fibi vifi effent Perfae, et Schirinae locus effe debebat, decantatiffimi enim funt toto Oriente Cosrois cum Schirina amores. Foeminae huius figuram facile invenit Orientalium phantafia. Vetufta aetas effecit credo, ut nonnullae figurae, exefis earum quibusdam partibus, feminarum habeant fpeciem; recentiffimi adeo peregrinatores feminas inveniffe contendunt. Errant vero; nulla enim, ut infra videbimus, femina obvia eft. — Teftes funt porro peregrinatores, fupereffe adhuc veftigia canalis, agrorum irrigandorum caufa, ut videtur, e rupe excifi. Originem ille dedit fabulae de rivo lactis, quem fibi confici iufferat Schirina. — Nullus peregrinator non memorat ftupendum illud naturae opus, rupem fcilicet ad amuffin fere declivem, inmenfae altitud·nis, quatuor milliariorum longitudinis. Et haec fabularum anfam dedit. Penes omnes antiquas gentes deprehenditur ftudium caufam inveniendi eorum, quae natura, cuius vim parum percognitam habuit rudior antiquitas, mira et ftupenda protulit. Vel a Diis ea repetebantur, vel ad homines referebantur divinis viribus praeditos. Hinc gigantes, hinc heroës excogitati. Ita evenit, ut Ferhadus, fculptor Perfiae celeberrimus, cui multa monumenta antiqua tribuuntur, montem illum declivem caelo fcalpfiffe putaretur. Eo facilius oriri potuit haec fententia, quod multis locis revera fcalpri indicia adfunt, et veftigia fcalae rupi incifae inveniuntur. Connexum quoque huius rei cum Cosrois et Schirinae hiftoria facile invenit Perfarum fingendi ftudium. Cosrois iuffu opus perfectum praetendebant, ideoque fama et gloria in hunc ipfum Perfarum celebratiffimum cecidit. — Hucusque reperiffe nobis vifi fumus quae fictionum anfam dederint; alia tamen habentur in Cazvini defcriptione, quae quibus monumentorum partibus refpondeant, vix invenias, alia quae prorfus, ut videtur, evanuerunt. Sic e. c. Schirina cum famulis fuis, fuper quibus fpectari dicit multorum virorum et feminarum effigies, quae

manus versus Cosroem protenderent, nullibi obviae sunt, nisi alludere velis Cazvinium ad figuras in parietibus a latere obiectis obvias *e*). Homo ille, qui eodem Cazvino teste, palam manu tenet, iam nusquam conspicitur. Tenendum praeterea est, Cazvinum, vel eos quos sequitur *f*), nec ordinem in hac descriptione tenuisse, nec veritati multum studuisse, sed addidisse, disiuncta coniunxisse, et omnino, prout liberet et commodum videretur, egisse. — Mirandum est, scriptorum Orientalium neminem inscriptionum mentionem iniecisse; interiisse videtur Sassanidarum linguae cognitio iam pauca saecula post ipsorum monumentorum originem.

3. *Inscriptiones.*

Non uno tantum loco monumenta illa inscriptiones exhibent, In maioris antri exteriori parte, ut supra monuimus, inscriptio fuisse videtur, itemque in eiusdem antri pariete posteriori, in illo anaglypho, quod tres figuras exhibet. De iis vero nihil innotuit, nisi quod de altera dicit Rousseau, similem esse eius scripturam characteribus in numis Sassanidarum obviis. Solummodo inscriptiones, quae in secundo, *minoris formae antro* exstant, percognitas habemus. Beauchampius enim eas depinxit et communicavit cum de Sacyo *g*). Quae vero descriptio cum ex alia parte lacunas, ex alia characteres exesos referret, expleri debuit et coniecturis restitui. Quod quamquam summo animi acumine et ingenti doctrinae apparatu fecerit De Sacyus, evenit tamen, ut, quum Bembonis itinerarium prodiret, eiusdemque itinerarii effigies et duae inscriptiones communicatae essent cum De Sacyo, irritas deprehenderet coniecturas. Emendavit igitur vir clarissimus quae iam ei in commentatione priori secus videbantur, adhibitis novis, quae accesserant, subsi-

e) Per monumentorum picturas apud Malcolmium clarum est, figuras primarias nullam exhibere feminam. Schirina autem si revera in illis antris repraesentata fuisset, inter principes haud dubie figuras locum obtineret. Parietes a latere obiecti innumeras quidem referunt effigies forma minima (ad minimam partem a Malcolmio depictas), inter quas tamen Schirina vix quaerenda videtur.

f) Quamquam ipse Cazvinus monumenta nostra vidit, quum tamen et annales Persicos lauder, incertum est, utrum ex ipsius iudicio, an Persarum annales secutus, descriptionem exhibuerit.

g) DE SACY, *memoires sur div.* p. 211.

fubfidiis *h*). Poftquam haec fecunda de Sacyi commentatio prodiit, tertium iam habemus infcriptionum exemplar, fimul cum monumentorum effigiebus a Malcolmio exhibitum. Longe vero id poftponendum Bembonis exemplo. — Infcriptiones illae lingua compofitae funt eadem, qua infcriptiones monumentorum Nakfchi-Ruftam, quas vel lingua Pelvica vel dialecto parum ab hac lingua diverfo conftare, autor eft De Sacyus *i*). Ita reddit eas vir clariffimus:

Infcriptio I.

Patkeli teman masdiesn vohia Schapuri malcan malca Ilan ve Anilan minotfchetli men jesdan boman masdiesn vohia Auhrmasdi malcan malca Ilan ve Anilan minotfchetli men Iesdan nepi vohia Narfchi malcan malca.

Hoc eft:

Imago haec Ormusdi cultoris, optimi Saporis, regum regis Iraniae et Aniraniae, germinis coeleftis ex diis, filii Ormusdi cultoris, optimi Hormisdae regum regis Iraniae et Aniraniae, coeleftis germinis ex diis, nepotis optimi Narfetis, regum regis *k*).

Infcriptio II.

Patkeli teman masdiesn vohia Schapuri malcan malca Ilan ve Anilan minotfchetli men jesdan boman masdiesn vohia Schapuri malcan malca Ilan ve Anilan minotfchetli men jesdan vohia Auhrmasdi malcan malca.

Hoc eft:

Imago haec Ormusdi cultoris, optimi Saporis, regum regis Iraniae et Aniraniae, germinis coeleftis ex Diis, filii Ormusdi cultoris

h) *Memoires de litterature.* II. p. 162. Ad nova De Sacyi fubfidia pertinet quoque itinerarium *Olivieri.*

i) *Memoires fur div.* p. 123.

k) *Memoires de litterat.* II. p. 183.

toris, optimi Saporis, regum regis Iraniae et Aniraniae, germinis coeleftis ex Diis, nepotis optimi Hormisdae, regum regis *l*).

Referendae igitur funt ambae infcriptiones ad reges, quorum utrique nomen erat Saporis. Quum vero tres e ftirpe Saffanidarum ita appellentur, ad quos eorum referendae fint, facile discas ex eorum epithetis in infcriptionibus obviis. Infcriptio I. appellat Saporem, filium Saporis, nepotem Hormisdae. Quapropter referatur neceffe eft ad *Saporem II*, cui cognomen erat *Dhulaktaf*, qui fecundum plurimos fcriptores inde ab a p. Chr. n. 309 usque ad 380 regnavit; hic enim filius erat Hormisdae, nepos Narfetis *m*). Infcriptio II. ad quem referenda fit, iam ex ipfa fatis apparet, quippe in qua Saporis, ad quem referenda eft, Hormisdas audit avus, qui Saporis, in priori infcriptione nominati, pater praedicatur. Filius igitur hic illius fuerit neceffe eft; indicat infcriptio II. *Saporem III*, filium Saporis II, nepotem Hormisdae; regnavit inde ab a p. Chr. n. 385 usque ad 389. Nec illud, quod Sapor alter alterum in imperio non excepit, fed diftentum fuit utriusque regimen per Artaxerxis quaternum imperii tempus, explicationis veritatem commovet, nec refellitur per hanc infcriptionem plurimorum fcriptorum teftimonium. Quamquam enim ii in Saffanidarum monumentis coniuncti plerumque occurrunt, qui in imperio fe excipiebant, vel communiter illud affectabant, bene tamen, crediderim, coniungi potuerunt uno monumento, licet in imperio fe non attigerint, pater et filius, inprimis cum interregnum illud Artaxerxis paucorum tantum annorum effet.

4. *Quomodo infcriptiones cum hiftoria urbis Kirmanfchah et Orientalium circa haec monumenta teftimoniis conciliandae fint?*

Originem debere haec monumenta iisdem regibus, quibus regia fedes fuit Kirmanfchah, inde verofimile eft, quod nulla monti Tak-Boftan propinquior fita fuit urbs, qua reges commorari potuiffent. Nec hoc ipfo loco urbs fita fuiffe videtur; nam apud hiftoricos nulla eius

l) *Memoires de litt.* II. p. 188.

m) EUTYCH. *ann.* I. p. 395. ABULPHARAG. *hift. dyn.* I. p. 134. II. p. 85. ABULPHARAG. *Chronic. Syriac.* verf. Lat. p. 60. Cf. DE SACY *memoires fur.* p. 252.

eius occurrit mentio, regio vero ipfa rudera urbis non exhibet. Conditor urbis Kirmanfchah fecundum autores Orientales habetur *Varanes n*). Fidem Hamdullae addit, quod, in huius rei memoriam, ut videtur, Varanes ille cognominabatur Kirmanfchah *o*). Varanes IV. fecundum alios frater, fecundum alios, et hoc magis probabile, filius fuit Saporis II, et regnum obtinuit poft Saporem III, inde ab a. p. Chr. n. 389. usque ad 399. Pater eius, tefte Agathia *p*), populum *Kerman* poteftati fuae fubmifit, et inde iure (εἰκότως) nomen traxit filius. Graviorem huius rei caufam discimus ex *Nikbi ben Maffud;* obtinuit fcilicet Varanes regnante patre (Sapore II.) et fratre (Sapore III.) imperium provinciae Kerman *q*). Quamquam Varanes conditor vulgo praedicatur urbis Kirmanfchah, bene tamen fieri potuit, ut pater eius et frater fundamenta urbis iacerent, vel eiusdem aliquam partem perficerent, Varanes vero, qui quae alii inchoaverant, ad exitum perduxit, urbi nomen daret. Ipfe enim Varanes non is fuiffe videtur, qui fua fponte multum confuleret profperitati et faluti terrae fuae. Teftis eft Nikbi ben Maffud *r*), neglexiffe eum imperii curam, et voluptati tantum indulfiffe. Sed ne opus quidem eft hac coniectura, vix omni probabilitate deftituta; fufficit, quod opera et auxilio Saporis II et III. huius provinciae imperium tenebat (cuius vero rei teftes funt hiftorici), et caufam habes fatis validam, quod illorum quoque effigies in monumentis noftris inveniuntur. Si mirum quem habet, quod Varanes non ille eft, ad quem pertinet infcriptio, cogitet, plura alia fupereffe anaglypha, quae quorum imagines repraefentent, nemo adhuc demonftravit. Adeft antrum illud maioris formae: num eques in eo obvius

n) HAMDULLA, laudatus apud DE SACY. p. 235. MALCOLM, *hiftory* I. p. 113.

o) TARIKH CHOZIDEH apud *Herbelot.* f. v. Saffanian. — ABULPHARAGIUS, *Chronic.* p. 72. TARIKH FENAI laudatus a *Richtero* p. 198.

p) Οὐαραράνης ..... ὃς δὴ καὶ Κερμασαὰ ὠνομάζετο· τῶν δὲ τοιούτων ἐπικλήσεων ἡ αἰτία ἤδη μοὶ εἴρηται· καὶ γὰρ Κέρμα ἔθνους τύχον ἢ χώρας ὑπῆρχεν ἐπωνυμία· ταύτης δὲ τῷ πατρὶ τῷ Οὐαραράνου δεδουλωμένης, εἰκότως ὁ παῖς τὴν ἐπωνυμίαν ἐκτήσατο. AGATHIAS. ed. Parif. p. 136.

q) *"Bahram, fils de Schabour, fuccéda à fon frère. On le furnomme Kermanfchah, parceque fous le règne de fon père et de fon frere il avoit eu le gouvernement du Kerman."* *Notices et extraits des mfs. de la bibl. du roi* II. p. 334.

r) *Notices et extr.* l. c.

obvius Varanem IV. exhibet, num tres figurae, quae ſuperiorem antri partem occupant, eos ſiſtunt, qui Varani in adminiſtrando imperio adiutores fuerunt? Sed et alii potentes reges, inter quos Cosroes Anuscervanes et Cosroes Abruizes, ut ſupra vidimus, in urbe Kirmanſchah commorabantur, eique amplificandae et decorandae operam inpenderunt. Cosrois quoque potentiae quam maxime convenit eques ille, omni veſtitus et armaturae ſplendore inſignitus. Priusquam inſcriptiones, quarum et huius antri duae ſunt, deſcriptae et explicatae fuerint, certi quid hac de re effici vix poterit.

5. *De monumentorum uſu et conſilio, deque ſingularum partium ſignificatione.*

a) Monumentorum uſus et conſilium.

Eſt quod mireris, neminem eorum, qui his monumentis curam inpendere, quaeſtionem ſibi explicandam ſumſiſſe, cui uſui inſervierint haec antra, quum tamen ad hanc quaeſtionem reſponſio nec per ſe pateat nec indagatione ſit indigna. Mos erat Perſarum regum, clariſſimas vitae res geſtas monumentis celebrandi. Praeclara illa facta anaglyphis expreſſa aperte oſtendebant, quo monumenta eſſent referenda. Teſtimonio ſunt rudera urbis Schapur aliaque. Eadem ratione et ſingularum monumentorum partium uſus per anaglypha innotuit. Quid in ſingulis palatii conclavibus rex ageret, cuive rei inſervirent camerae, ſculpturae opera in iis obvia docebant. Non ignores in Perſepolitanis conclave illud admittendis legatis deſtinatum: anaglypha enim exhibent regem ſella regia ibi ſedentem, omni regis ornatu inſignem; introducuntur diverſarum nationum legati. Sic quoque ex cryptarum noſtrarum anaglyphis uſus earum apparere mihi videtur. Antrum minoris formae quum, exceptis duabus ſtatuis, nulla ſculpturae opera contineat; nihil facit ad uſum ipſius conſtituendum. Magis ad noſtram rem facit antrum maius. Eius parietes, a latere obiecti, venationes repraeſentant, cum terreſtres, tum navales; rex ipſe, quem ob corporis ſtaturam, qua ceteris hominibus, ut ſemper, eminet, haud ignores, in utroque pariete venator bis obvius eſt. Hinc facile cognoscas colligendum puto, alludere haec anaglypha ad regionem circa iacentem, qua venationes habebant reges. Fidem facit huic ſententiae locus Hamdullae ſupra laudatus, quo certiores ſimus, "Cosroem Abruizem hortum

hortum ſibi paraſſe in campo urbis Kirmanſchah, duarum paraſangarum longitudinis eiusdemque latitudinis. Horti alteram partem arboribus conſerendis deſtinatam fuiſſe, alteram vero vaſtum pratum effeciſſe, quod animalibus cuiusvis generis compleri iuſſerit Cosroes *s*)." Vivarium peramplum fuit, ni fallor, quem hortum appellat Hamdulla, feris nutriendis deſtinatum, hoc ipſo loco paratum, quo mons Tak Boſtan regioni verſus ſeptentrionem finem imponit. Firmat quodammodo hanc opinionem cum nominis ſignificatio, quae eſt, *mons horti* vel *arcus horti*, tum regio ipſa; non facile invenires aliam huic conſilio aptiorem: ſolum enim maxime frugiferum, fluvio irrigatum, ex una parte praealta rupe ſeptum, vivario quam maxime reſpondebat. Huius vivarii effigiem anaglyphis referre mihi videntur antri, in ipſo eo parati, parietes. Opus illud reticulatum, de quo multa in Bembonis itinerario *t*), et quod conſpicuum eſt in Malcolmii tabulis aeneis *u*), refert illud ſeptum, quo circumdatum erat vivarium, vel quo ex parte circumſepiri ſolebat regio, ſimulac in ea venationem inſtituebat rex *v*). Innumera illa ferarum copia, cum omnino in Orientalium more, veritatem talibus in rebus procul habendi, tum in eo ipſo, quod vivarium eſt, quo inſtituit rex venationem, iuſtam habet excuſationem. Sed quid ſibi volunt cymbae iſtae in anaglyphis expreſſae? Fluvius ſatis magnus totam planitiem ſecat, eo rex navicula invehens, ut puto, in ripa excitatas feras telis petit. — Quod iam ad ipſum antrorum uſum attinet, receptacula fuiſſe videntur, ad quae ſe conferret rex, venatione fatigatus et calore feſſus. Multa eiusmodi antra in Perſia inveniuntur, quae appellantur *ſurdab* frigidaria, quibus ſe abdere ſolent Perſae, ut tutos ſe praeſtent a ſolis fervore. Eiusdem generis, niſi quod diligentiori manu exſculpta et maiori cura ornata ſint,

s) De Sacy, *memoires ſur div.* p. 235.

t) Morelli, *diſſertazione* p. 69. 70.

u) Malcolm, *hiſtory* I. p. 258.

v) Et hodieque in Perſia eadem ratione regiones inter duo praerupta montium iuga, a tertio latere ſepimento includi ſolent; a regione averſa maxima coagitur ferarum copia, cui tunc interficiendae pro lubitu rex cum ſuis operam navat. Cf. venationis deſcriptio apud Della Valle III. p. 429 Effigies huius venationis exſtat in *Della Vallae itinerarii verſione Germanica*, Genf 1674. p. 142.

R

fint, quum fcilicet rex in iis commoraretur, antra illa fuiffe videntur. Obiicienti, quod rex neceffitatibus fuis commodisque per illa antra parum profpexerit, refpondeo, non fola ea fuiffe, quibus commoratus fuerit, conclavia, nonnulla enim rudera aedificiorum caefis lapidibus ftructorum adfunt, quae quum proxime iis adfita fint, verofimile faltem fit, cohaefiffe illa aedificia cum his fubterraneis cryptis. An vero, ut hoc adhuc addam, Cosroes revera huius maioris antri auctor fuerit, totiusque vivarii inftitutio ad eum pertineat, ex Hamdullae teftimonio vix effecerim. Cum Varane quoque infigniter talium rerum inftitutionem quadrare, docet eius voluptatis ftudium, cui plus aequo indulfit *w*).

b) Singularum partium fignificatio.

Iam quum de antrorum ufu viderimus, fperamus fore ut paratiores fimus ad fingulas res explicandas. Maxime omnes fere peregrinatores vexaverunt figurae illae duae femineae, maiori antro incumbentes, in tabula noftra VII. confpicuae. Per defcriptiones, in quibus alae et annulus illis figuris tribuuntur, perfuafit fibi De Sacyus *x*), idem numinum genus fub iis repraefentari, quod exhibet figura illa in monumentis Perfepolitanis faepius obvia, in fepulcris praecipue confpicua *y*), qua, ut nos edocuit Heerenius *z*), Perfarum *Feruer* repraefentatur Non dubito quin De Sacyus, fi adfpicere ei licuiffet figurarum quae iam exftant effigies, aliter de iis iudicaffet. Alia enim plane iis eft forma, quam qua ille Feruer exhibitus eft; vix maxima diverfitas illa eft, quod Feruer fub viri fpecie repraefentatus eft, noftrae vero figurae feminae funt. Ut vero forma hae figurae ab illa longe diverfae funt, ita et numine, quod iis fubeft multum ab illo difcrepant.

Fuerunt Perfis divinorum entium genera, Graecorum Geniis haud plane diffimilia. Primum eorum genus efficiebant primogeniti Ormuzdi, qui thronum Ormuzdi miniftri femper circumftabant; appellabantur *Anfchaspand*. Curae eorum erat commiffa hominum falus

w) *Notices et extr.* II. p. 334.
x) *Memoires fur div.* p. 269.
y) Exhibitam habes hanc figuram, praeter alios, apud *Chardinum* Tab. 64. 67. 68. *Kaempferum* p. 313. 344.
z) *Ideen* I. 1. p. 253.

falus interna; curabant fcilicet, ut mens hominibus effet culpae expers et peccatis inmunis *a*). Secundum illorum numinum genus, quod ex Ormuzdo prodiit, nominabatur *Ized b*); fervabant falutem hominum externam, ut ita dicam, efficiebant ut omnia bona faustaque hominibus contingerent. Demandaverat iis Ormuzdus totius naturae curam *c*), eorum aliud aliam naturae partem cuftodiendam, aliud aliam terram tuendam nactum erat *d*). Quae fuerit horum numinum natura, quodque negotium, optime discimus ex precibus, quae Mithrae, principi eorum habebantur *e*). Cum viri tum feminae erant *f*). Ut unicuique naturae parti, ita et aquae inprimis tale numen additum erat, quod quidem appellabatur *Arduifur*, cuius negotium perdiscas pari modo ex eius precibus. Ita aquae numini, *Ized Arduifur*, precabantur: "*O Quell Arduifur, eile fchnell zu meiner Hülfe, gieb mir Leben, fchwing mich über taufend Menfchen! — Lafs Waffer ftrömen in meinen Städten, um meinet willen im Lande Djemfchids, das Ormuzd gefchaffen! Waffer ftröme an den Orten des Schlafs, o Quell Arduifur, defs Leib jungfräulich rein — o heilig — reingefchaffne Ormuzdtochter, — der du dich mit Liebenswürdigkeit und Reinigkeit erhebft und Glanz auf deinem Antlitz fpiegelft — Grofser Quell! Goldhaare deines Haupts zeugen alles was auf Erden wächst. Schnell und lebendig ftrecke aus deinen Arm, vertreibe weit von Ormuzds Erde und des Schlafes Sitz die Furcht. Beglücke mich mit all diefem Heil und lafs mich fchnell dazu gelangen, o Quell Arduifur* g)!" Hoc ipfum aquae numen, fi quid video, fub figuris illis femineis, in maioris antri fronte exhibitum eft. Suadet hoc, primum ipfe locus, quo exfculptae funt noftrae figurae, nulli alii numinum generi aptior; deinde earum concinnitas cum eo numine, quod cognovimus ex Zend-Avefta. In eadem rupe, ex cuius inferiori parte fons fpumans effunditur, et totam planitiem foecundiffimam reddit, virgines illae divinam fpeciem prae fe ferentes,

a) Zend-Avesta *von Kleuker* II. p. 257. *Anhang zu Zend-Avefta* I. 2. p. 300.

b) *Anhang* I. 2. p. 301.

c) *Anhang* II. 1. 118.

d) *Anhang* I. 2. p. 302. I. 1. p. 241.

e) *Zend-Avefta* II. p. 221.

f) *Anhang* I. 2. p. 310.

g) *Zend-Avefta* II. p. 201. Ipfis Kleukeri verbis ufus fum, diffidens, illam verborum vim et rhythmum apte Latina lingua affequi poffe.

tes, pulcra forma conſpicuae, fluitante veſte indutae, exhibitae inveniuntur. Quid veroſimilius, quam ea ipſa numina eſſe, quae effecerunt, ut locus amoeniſſimus omniumque frugum ditiſſimus exiſteret? Aqua quum ſola fere cauſa eſſet, ut tota regio tam laeta et dives exiſteret, quumque eius numen et venationis fautor eſſet et praeſes *h*), *Ized Arduiſur*, credo, optime huic loco convenit. Multa occurrunt in loco illo ex Zend-Aveſta allato, quae inſigniter cum noſtris figuris conſpirare videntur. Sub femina repraeſentabatur illud aquae numen; feminae et noſtrae figurae ſunt. Ulnas protendunt (aeque ac in Zend-Aveſta audit) deae hae benevolae, ut tutum praeſtent ſomni locum, arcem illam regiam, qua quieti ſe dabat rex, omnis curae omnium laborum expers, voluptate tantum perfruens. Dextra annulum tenent aeternitatis ſignum *i*), laeva patellam vel potius cornu copiae *k*), ſymbola haud dubie, ut omnia bona laetaque regi abunde affluant, omninoque rex felix fortunatusque ſit. — Lunae falx, quae ambabus figuris media ſupereminet, ſaepius in monumentis Perſicis obvia eſt. Luna frugum procreatrix et abundantiae fons habebatur *l*); eique inprimis crescenti precabantur.

Quamquam vix efficias, quem referat ſtatua illa equeſtris, in eiusdem antri interiori parte prae ceteris figuris conſpicua; per ſe tamen ea ſatis gravis eſt, ut nonnullae partes accuratius examinentur Tiara eius in galeae modum rotunda, diademate ornata, ſuperſtructa bulla (cuius tamen parva tantum pars adhuc conſpicitur), faſciae a tergo fluitantes, vento agitatae, quum regem indicent, effigiem attentione noſtra digniſſimam reddunt. Rex ſcilicet e ſtirpe Saſſanidarum exhibitus eſt, omni armaturae genere decorus, ac ſi expeditionem aliquam ſusciperet. Armatus eſt ad modum eorum militum, qui *cataphractorum m*) nomine appellantur, qui

h) ZEND-AVESTA II. p. 178.

i) In tota Oriente temporis ſymbolum annulus eſt, cf. HERDER'S *Werke* I. p. 64.

k) Fortaſſe calix *Hâvan*, cf. ZEND-AVESTA. I. p. 256.

l) ZEND-AVESTA. II. p. 110 et 111.

m) *Cataphracti equites, quos Clibanarios dictitant Perſae, thoracum muniti*

qui et ipſi muniti ferro erant et equos ſimiliter munitos habebant. Accuratiſſime eos adumbrat Heliodorus *n*), cuius deſcriptio tam arcte cum effigie illa, tabula noſtra VII. expreſſa congruit, ac ſi ab ipſa ea imaginem petiiſſet autor. Primum memorat *galeam* cohaerentem et compactam, totum hominis caput usque ad collum operientem. Ex hac parte cum Heliodori deſcriptione magis convenit pictura

muniti tegminibus, et limbis ferreis cincti, ut Praxitelis manu polita crederes ſimulacra, non viros: quos laminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti: ut quocumque artus neceſſitas commoviſſet, veſtitus congrueret iunctura cohaerenter aptata. AMMIANUS MARCELL. XVI. c. 10. — De Cataphractis plura qui legere cupit, adeat BRISSONIUM (p. 672.) et MONGESIUM (*Memoires de l'inſtit.* Cl. III. T. IV. p. 57 et 167.).

n) Locus graviſſimus nec ullo pacto hic praetereundus ſic ſe habet: *Ἀνὴρ ἔκκριτος, καὶ σώματος ἰσχὺν ἐπίλεκτος, κράνος μὲν ὑπέρχεται, συμφυές τε καὶ μονήλατον, καὶ ὄψιν ἀνδρὸς, εἰς ἀκρίβειαν, ὥςπερ τὰ προσωπεῖα σοφιζόμενον· τούτῳ δὲ ἐκ κορυφῆς εἰς αὐχένα, πάντα, πλὴν τῶν ὀφθαλμῶν εἰς τὸ διοπτεύειν, σκεπόμενος, τὴν μὲν δεξιὰν, κοντῷ μείζονι λόγχης ὁπλίζει· τὴν λαιὰν δὲ εἰς τὸν χαλινὸν ἀσχολεῖ. Κοπίδα δὲ ὑπὸ τὴν πλευρὰν παρηρτημένος, οὐ τὰ ςέρνα μόνον, ἀλλὰ καὶ σῶμα τὸ ἄλλο ἅπαν τεθωράκιςαι· ἐργασία δὲ τοῦ θώρακος τοιάδε. Σκυτάλας χαλκᾶς τε καὶ σιδηρᾶς, ὅσον σπιθαμιαίας, πάντοθεν εἰς σχῆμα τετράγωνον ἐλάσαντες, καὶ ἄλλην ἐπ' ἄλλην κατ' ἄκρα τῶν πλευρῶν ἐφαρμόσαντες, ὡς τῇ κατωτέρᾳ τὴν ὑποκειμένην ἀεὶ, καὶ τῇ πλαγίᾳ τὴν παρακειμένην ἀεὶ κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπιβαίνειν· καὶ ῥαφαῖς ὑπὸ τὰς ἐπιπτυχὰς τὴν συμπλοκὴν ἀγκιςρώσαντες, χιτῶνα τινὰ φολιδωτὸν ἀπεργάζονται· προςπίπτοντα μὲν ἀλύπως τῷ σώματι καὶ πάντῃ περιφυόμενον, περιγράφοντα δὲ μέλος ἕκαςον, καὶ πρὸς τὸ ἀκώλυτον τῆς κινήσεως συςελλόμενον τε καὶ συνεκτεινόμενον· ἔςι γὰρ χειριδωτὸς, ἀπ' αὐχένος εἰς γόνυ καθειμένος, μόνοις τοῖς μηροῖς, καθὸ τῶν ἱππείων νώτων ἐπιβαίνειν ἀνάγκη, διαςελλόμενος· ὁ μὲν δὲ θώραξ, τοιοῦτος. ἀντίτυπόν τι βελῶν χρῆμα, καὶ πρὸς πᾶσαν τρῶσιν ἀπομαχόμενον· ἡ κνημὶς δὲ ἀπ' ἄκρων ταρσῶν εἰς γόνυ διήκει συνάπτουσα πρὸς τὸν θώρακα. Παραπλησίᾳ δὲ σκευῇ καὶ τὸν ἵππον περιφράττουσι, τοὺς δὲ πόδας κνημῖσι περιδέοντες, καὶ προμετωπιδίοις τὴν κεφαλὴν δι' ὅλου σφηκοῦντες· ἐκ νώτων τε ἐπὶ γαςέρα, καθ' ἑκατέραν πλευρὰν, σκέπασμα σιδηρόπλοκον ἀπαιωροῦντες, ὡς ὁπλίζειν τε ἅμα, καὶ τῇ λαγαρότητι μὴ ἐμποδίζειν τοὺς δρόμους. Οὕτως ἐσκευασμένος καὶ οἷον ἐμβεβλημένος περιβαίνει τὸν ἵππον, οὐκ αὐτὸς ἐφαλλόμενος, ἀλλ' ἑτέρων διὰ τὸ ἄχθος ἀνατιθεμένων· κἀπειδὰν ὁ καιρὸς ἥκει τῆς μάχης, ἐφεὶς τῷ χαλινῷ τὸν ἵππον, καὶ μυωπίσας, παντὶ τῷ ῥοθίῳ κατὰ τῶν ἐναντίων ἵεται· σιδηροῦς τις ἀνὴρ φαινόμενος, ἢ καὶ σφυρήλατος ἀνδριὰς κινούμενος.* HELIODORI *Aethiop.* l. IX. p. 431. Pariſ. 1619.

ctura Olivieri *o*), ex qua tota equitis facies, exceptis oculis, tegumento illo cooperta eſt. Malcolmii effigies refert potius cidarin rotundam, bucculis inſtructam defluis. Notatur porro ab autore *lancea praelonga*, qua et Herodianus *p*) cataphractos armatos fuiſſe teſtatur, quaeque bene conſpicua eſt in noſtra effigie. Quod ad *loricam* attinet, non tantum pectus, ſed etiam *totum hominis corpus ea* erat indutum, ita ut revera equites illos armaturâ iſtâ invulnerabiles reddidiſſe Perſae dici poſſunt *q*). Loricae ratio et textura diverſa fuiſſe videtur: ex Heliodori deſcriptione conſtitit ex laminis aereis et ferreis forma quadrangulari; ſed ex laminis rotundis quoque compactam fuiſſe loricam, docet tam locus Ammiani Marcellini ſupra laudatus, quam pictura noſtra, ex qua eques thoracem geſtat laminibus compoſitum rotundis, quarum forma cauſa fuit, ut pro annulis falſe eas acciperet Hamdulla. *Nec vero eques ſolus, ſed equus quoque iſta armatura defendebatur.* Convenit cum hoc teſtimonio noſtra effigies, quae equitis caput et pectus loricatum ſiſtit. Picturae fidei teſtes ſunt peregrinatores *r*). Solas *ocreas*, quas meminit Heliodorus, non obviae ſuut in noſtro equite; qui vero, praeter modo indicata, ſcutum habet, forma rhomboidis, quod quidem, licet non notetur in cataphractorum deſcriptione, novit Strabo *s*).

In tribus illis figuris, quae eiusdem parietis ſuperiorem partem occupant, feminam ego nullam agnosco vas aquae effundentem. Quum maxime exeſum eſſet hoc anaglyphnm temporis iniuria, diverſo modo a peregrinatoribus acceptum eſt; aliter Olivierus figuras deſcribit, aliter eas depingit Malcolmius *t*). Ex comparatione huius iconis cum aliis eiusdem generis apparere mihi videtur, exhibi-

o) Planche XXXIX. fg. I.

p) IV. 28. Cf. MONGEZ, *Memoires de l'inſtit.* Cl. III. T. IV. p. 172.

q) LIBANIUS in *Baſilico*: Opp. II. p. 120. ed. Pariſ. 1627. Ἐπενόησεν (rex Perſarum) ἱππικὸν ἄτρωτον, ὡς εἰπεῖν, κατασκευάσασθαι· οὐ γὰρ ὅσον εἰς κράνος καὶ θώρακα, καὶ κνημῖδας, τῷ παλαιῷ τρόπῳ τὴν ὅπλησιν ὥρισεν, οὐδ᾽ ὅσον μετώπου καὶ ϛέρνων ἱππικῶν προβαλλέσθαι χαλκόν· ἀλλ᾽ ὥϛτε τὸν μὲν ἐκ κεφαλῆς εἰς ἄκρους πόδας· τὸν δὲ ἐκ κορυφῆς εἰς ἄκρας ὁπλὰς κεκαλύφθαι τοῖς φυλακτηρίοις, ὀφθαλμοῖς δὲ μόνοις ἀνεῶχθαι χώραν εἰς ὄψιν τῶν πραττομένων· καὶ ταῖς ἀναπνοαῖς τοῦ μὴ ἀποπνίγεσθαι.

r) ROUSSEAU, *Fundgruben des Orients* III. p. 95. KINNEIR. p. 133.

s) l. XV. p. 1067.

t) I. p. 258.

hibitam esse hoc loco effigiem illam symbolicam, saepius obviam, duorum annulum tenentium, quorum alteri a tergo stat pedissequus, figurae principi muscarium vel umbrellam supertendens. De symboli huius significatione in universum alias *u*) disquisivimus; unam rem hoc loco inprimis memorabilem silentio praeterire nequeo: nimirum aliis locis, quibus ambo armati et certantes anaglypho exhibiti sunt, illud momentum primarium indicari videtur, quo rex alter alteri imperium eripit; nulla vero hoc loco arma, nullum certamen: num innuitur fortasse hac effigie ratio illa, qua filius a patre (Varanes IV. a Sapore II.) provinciae *Kerman* imperium accepit, nulla alterius in alterum invidia mota?

Idem anaglyphum exhibitum habes in rupis superficie, decem passus a secundo antro remotum, in aliis partibus priori verius, in aliis tamen pravius a Malcolmio expressum. Quinam sint hoc loco repraesentati difficile foret expeditu, quod inscriptionibus, quae priori effigiei additae sunt, huic anaglypho desunt *v*). Duo annulum tenentes luculentius obvii sunt; capitis ornatus non aeque ac illuc tempestatis iniuria exesus est: bene agnoscis in utroque capite Sassanidarum tiaram, alteram globosam ex inferiori parte trifidam, alteram in galeae modum rotundam; bulla superstructa utrique. De tertia figura vix audeo coniecturam proferre, quid enim sibi vult stella, cui insistit, gloria, qua caput circumdatum habet? Exstat locus perquam memorabilis apud *Petrum Chrysologum w*), autorem post Chr. n. saeculi quinti, qui piis verbis suos ita admonet: "*Ne simus ut Persarum reges, qui subiecta nunc pedibus suis sphaera, ut polum se calcare credantur, Dei vices mentiuntur: nunc radiato capite ne sint homines, Solis resident in figura: nunc impositis sibi cornibus, quasi viros se esse doleant, effoeminantur in lunam: nunc varias velut siderum sumunt formas, ut hominis perdant figuram et nihil supernae claritatis acquirant.*" Quid igitur, num putemus, figuram istam, ornamentis illis instructam esse, non, ac putavit pius Petrus,

u) Cf. supra p. 40.

v) De Sacy (*memoires* p. 263.) inscriptiones adesse contendentem, in errorem duxisse videtur falsa descriptio negligentis Emanuelis, qui de antro secundo loquens, tres ibi adesse figuras contendit. Huius anaglyphi Emanueles mentionem non fecit.

w) *Sermones*. 120. Opp. ed. Venet. 1742. p. 145.

trus, ut calcaret polum et in Solis figura refideret, fed ut univerfae terrae dominum, folis fratrem fe indicaret? Lubenter ita ftatuerem, inprimis quum tituli fuperbiffimi hisce nominibus appellent Saffanidas reges *x*); fi modo figura, quae ita ornata confpicitur in tabula Malcolmii, totius anaglyphi princeps effet. Sed ni fallor infigniter, pediffequum refert; hoc enim mihi perfuafit cum huius effigiei cum aliis comparatio, tum muscarium, quod quidem licet ex fuperiori parte exeferit tempeftas, ab inferiori tamen agnoscis, quamquam in gladii formam imperite illud effinxit pingentis manus. Quid multa? aut erravit pictor, aut feriori tempore acceffferunt illa ornamenta.

De antro fecundo una res memoranda reftat. Rudis Bembonis effigies licet multa habeat falfa, alia tamen exhibet, quae aliunde fidem accipiunt. Figurae fcilicet ornatae confpiciuntur Saffanidarum tiara, cum inminente globo, additis alis; alterius vero figurae tiara praefixam habet lunae falcis fymbolum, quod facile explicatur per Ammiani Marcellini locum fupra allatum, in quo ipfe ille Sapor titulum habet *lunae fratris*. Alae tiarae additae occurrunt quoque in numis *y*).

Quod attinet ad feminam illam nudam, lavantem, in quam oculos figit caput, in fuperiori parte tertii antri obvium, quo quidem anaglypho alludi putat Ivefius ad hiftoriam Davidis et Bathfebae, De Sacy vero indicari opinatur amores Cosrois et Schirinae *z*); totam narrationem ut fabulam reiicio; nam excepto Emanuele, peregrinatorum nullus huius anaglyphi mentionem fecit; Rouffeau vero *a*) diftinctis verbis dicit, nullibi eius indicium adeffe.

6.

x) Cf. AMMIANUS MARC. XVII. c. 5. *Rex regum Sapor, particeps fiderum, frater folis et lunae.* — SIDONIUS APOLLINARIS VIII. 9.:

„Qui (Arfaces fc.) cognata licet fibi aftra fingens,
„Phoebea tumeat propinquitate,
„Mortalem hic tamen implet obfecrando.

y) Cf. numi Varanis II. a TYCHSENIO exhibiti (*Commentatt. Soc. Gott. rec.* Vol. II. p. 12. Tab. I.)

z) *Memoires fur div.* p. 240.

a) *Magaf. encycl.* T. 104. p. 395.

6. De artis horum monumentorum indole et natura.

Perſae, quum anatomes regulas parum curarent, nullo tempore in ſculpendi arte eminuerunt. Nihilo ſecius tamen teſtes ſunt peregrinatores, figurarum hic repraeſentatarum multas tanta ſingularum partium concinnitate exſculptas inveniri, ut ne optimos quidem Graecorum Romanorumve artifices dedecerent. Quod praedicant peregrinatores, cum in aliis horum monumentorum partibus, tum in figuris illis minoris formae, quae antri maioris parietibus a latere obiectis inciſae ſunt, neminem fugit. Praecipue quoque haec artis perfectio in illis figuris ex antri maioris ſuperiori fronte exciſis, inprimis ſecundum tabulam Olivieri, obvia eſt. Numen his figuris ſubeſſe Perſicum, in antecedentibus demonſtraſſe opinor; rationem vero, qua illud ſit prolatum, Graecorum artem innuere, primo tabularum aenearum aspectu facile tibi perſuadebis. Gracilis figurarum habitus, fluitantes veſtes, mammarum protuberantia, ſingularum totius corporis partium concinnitas a Perſarum arte prorſus aliena, uno verbo, tota ars in iis conſpicua ſententiae meae fidem facit. Quum praeterea inſignem obſerves harum figurarum cum Graecorum Geniis ſimilitudinem, perſuaſiſſimum mihi habeo, Perſas, ut in multis aliis monumentis, ita et in his potiſſimum perficiendis, Graecis uſos fuiſſe artificibus. Iam facillime explicatur ille Perſici numinis cum Graeco conſenſus. Artifices Graeci ſcilicet bene tenebant Geniorum ſiſtendorum rationem; iam vero iis demandabatur numinis alicuius repraeſentatio, cuius naturam et indolem quum haud perſpectam haberent, ſimilem vero eam multis in rebus deprehenderent Graecorum Geniis, ad horum ſimilitudinem multa exſecuti ſunt, dum aliud plane numen ex Perſarum inſtitutione effingebant. Quum vero multa occurrant, tam in his ipſis figuris, quam in reliquis monumentorum partibus, quae aeque ab arte atque a mythologia Graecorum prorſus abhorrent, quaeque aperte Perſas produnt, ut e. c. attributa figurarum, annulus, lunae falx, aliaque; quumque pari modo permagna illa ferarum, parietibus antri maioris inciſarum copia Orientales innuat, naturam et veroſimilitatem in artis operibus procul habentes: commiſtionem ego in his ipſis monumentis video Graecorum artis et ingenii cum Perſarum indole. Graeci ſcilicet artifices, ut puto, ad Perſarum praecepta et formulas haec monumenta exſecuti ſunt; quare fit ut, ſignificationem ſi ſpectes effigierum illarum feminearum, Orientales haud

 ignores,

ignores, rationem vero ſi conſideres, qua hae figurae ſint perfectae, Graecos Graecorumque artem bene agnoscas. Perſas vero in multis artis operibus Graecis artificibus uſos fuiſſe, fidem faciunt, non modo monumenta ipſa, ſed aperta hiſtoricorum teſtimonia b).

II. Monumenta montis Biſſutun.

A. Deſcriptio.

Quatuor fere milliaria Germanica orientem verſus mons Biſſutun ſubito magna rupe intercluditur. Spectanda ſeſe praebent hoc loco monumenta omni attentione digna.

1. Primum obviam habuit Olivierus a), quum ad viſenda haec monumenta ex diverſorio deletae urbis Schehernu deflecteret, columnae apicem, ad ripam ipſius fluvii, qui praeterfluit illud diverſorium, ſitum. Solus Olivierus eum deſcripſit et deliniavit b). Conſtat ex roſeo marmore; ſuperior pars tres pedes, inferior, qua attingit columnam, duo tantum aequat. E quatuor lateribus duo oppoſita inſignita ſunt figura humana: altera, quae regis ſpeciem prae ſe fert, tiara illa globoſa, ea vero valde exeſa, ornata fuiſſe videtur. Dextra manu tenet globum, ut habet Olivierus, a quo dependet figura oblonga, ſingularis rationis et explicatu difficilis (puta coronam ſub annuli ſymbolo, a quo dependent faſciae); laeva manu tenet libellum; ſub hac manu ſpectatur flos. Veſte induta eſt, ut videtur, tenui et precioſa. — Figuram deſcriptae adverſam pro femina habet Olivierus, pro viro ego; nam tiarae illius globoſae aperte obvia ſunt indicia. Zona gemmis ornata eſt, ut contendit Olivierus. Utraque manu ſublata tenet figuras triangulares oblongas, quae quid ſignificent, non video. Ad laevam figurae manum flos conſpicitur Aegyptiorum loto haud diſſimilis. Duo reliqua latera floris alicuius calicem pro ornamento habent. Omnia perpolite facta ſunt, ut apparet ex apicis effigie, Tab. noſtra VIII. Fig. a. ex aere Olivieri idcirco expreſſa, quod architecturae indoli percognoscendae alicuius momenti eſſe videbatur.

2.

b) MIRKHOND, in: DE SACY, *memoires ſur* p. 324. THEOPHILACTUS SIMOC. V. 6.

a) OLIVIER. III. p. 23.

b) Pl. 40. Fig. 1.

2. Olivierus quum paululum inde procederet usque ad rivi ortum, anaglyphum invenit, fuper ipfis fontibus e rupis fuperficie excifum *c*). Figurae humanae, quas exhibet, forma et veftitu fimillimae funt Perfepolitanis *d*), fed temporis et Muhamedanorum vi maxime laefae. Homines nonnulli una ferie ftant; unus eorum manu tenet parvam humanam effigiem, quae magnis alis praedita tubam inflat. Alia eiusdem generis figura fuper capita ceterarum maioris formae effigierum involare videtur *e*). His figuris intermedia magna tabula e rupe excifa eft, quae infcriptionem exhibet Saffanidarum temporibus tribuendam *f*); infcriptionis huius characteres tam bene confervati funt, ut fine moleftia legi poffint. Ad utramque tabulae partem veftigia infcriptionis Graecae obvia funt, quae quamquam ex maxima parte alii ceffit infcriptioni, recentiori lingua Arabica compofitae *g*), vocabula tamen haec Graeca ΓΩΤΑΡΞΗΣ — ΣΑΤΡΑΠΗΣ bene diftinguuntur *h*). Totius anaglyphi effigiem, parum fatisfacientem dederunt Bembo *i*) et Olivierus *k*).

3. Haud procul ab hoc loco occidentem verfus, ea rupis parte, quae praeceps viae inpendet, oculis obiicitur in rupis fuperficie fimilis tabula rafa, in qua exhibita funt quae fequuntur. Octo homines, manibus poft tergum revinctis, una ferie pofiti, ita ut alter alterum magnitudine fuperet, a nono ad regem adducuntur. Rex enim effe videtur, qui ad eos converfus fella fedet, manu tenens baculum praelongum, quod male pro arcu habet Bembo. Regiae figurae a tergo ftant duo pediffequi, quorum regi proximus arcum, alter baculum praelongum tenet. In mediae fere tabulae parte capitibus impendet figura illa, in monumentis Perfepolitanis, cum aliis locis, tum in fepulcris praecipue, obvia, cuius fupe-

c) OLIVIER. III. p. 24.

d) BEMBO, *differtaz.* p. 64. Fidem Bembonis teftimonio addit effigierum infpectio.

e) BEMBO, *differtaz.* p. 65.

f) OLIVIER. III. p. 24.

g) KINNEIR. p. 131.

h) BEMBO, *differtaz.* p. 66. OLIVIER l. c.

i) *Bembonis* effigiem aeri incidi curavit *de Sacy*: *Memoires de l'inftit.* T. II. p. 173. Tab. I. Fig. 2.

k) OLIVIER. T. 40. Fg. 2.

ſuperior pars ſpeciem ſenis habet, inferior vero in pennas deſinit *l*). Sub his figuris inſcriptiones invenit Bembo, quas eiusdem generis habet, ac inſcriptiones Perſepolitanas proprie ſic dictas *m*). Quum optime eſſent ſervatae, Bembo eas delineari iuſſit. Bembonis deſcriptione aspecta, revera inſcriptiones cuneiformes invenit de Sacy *n*). Totius anaglyphi effigiem, exceptis inſcriptionibus, dedit Olivierus *o*), ex cuius aere Tab. noſtra VIII. Fig. 2. deſumta eſt.

Infra hoc anaglyphum ianua eſt magno lapide clauſa. Pro ſepulcro hanc rupis partem habet Olivierus. Kinneirus quoque huius loci ſculpturam ſimillimam iudicat ſepulcris Perſepolitanis *p*).

Ab hoc loco ſi trecentos paſſus orientem verſus diſceſſeris, ita ut ad laevam habeas montes, pervenis ad muri percraſſi reliquias; lapides praeterea magnos in quadrati formam caeſos hic ibique ſparſos invenis. Item fonti ad orientem, murorum rudera et viae ſtratae in longinquum protenſae veſtigia deprehenduntur. Totus mons ad altitudinem centum pedum caelo ſcalptus eſſe videtur; teſte Ottero *q*) via e rupe exciſa hic invenitur. Dubitat vero Olivierus, an non lautumiae quondam hoc loco fuerint *q*).

B. Explicatio.

Illud quod ſupra de monumentis montis Tak-Boſtan innuimus, multa in iis accuratius perſcrutanda futuris peregrinatoribus reſtare, multo magis de antiquitatibus montis *Biſſutun* (arctiori ſc. ſenſu) valet. Quam maxime hoc dolemus, quandoquidem digniora etiam illis eſſe nobis videntur, quae diligentiori examini ſubiiciantur. Hoc unico tantum loco *Arſacidarum veſtigia* monumentis deprehendimus. Nec tamen eorum ſunt omnia, alia enim ad Achaemenidas, alia ad Saſſanidas pertinent. Trium igitur illarum veteris imperii Perſici periodorum monumenta hoc uno loco inveniuntur, nobisque teſtes ſunt ſatis certi, inde a prima aetate usque ad noviſſima tempora hanc regionem

l) OLIVIER. III 25. KINNEIR. p. 131.
m) BEMBO, *diſſert.* p. 65.
n) *Memoires de l'acad.* T. II. p. 191.
o) Pl. 40. F. 3.
p) p. 131.
q) OLIVIER. III. p. 26.

nem, tam incolarum frequentia, quam regum praesentia inclaruisse *a*). Quam ob rem maximo usui foret rei literariae harum antiquitatum accurata descriptio et delineatio; qua vero utraque quum iam temporis egeamus, pauca modo de iis proferri possunt; subsistendum fere erit in eo, ut unicuique earum parti, quoad aetatem, locum suum tribuamus.

1. *Sassanidis* tribuendus est columnae apex. Quamquam figurarum in eo exhibitarum vestitus et cultus, capitis ornamentum, aliaeque partes vel inscitia artis, vel quod valde temporis iniuriam expertae erant, tales in pictura exhibitae sunt, quales fuisse vix credibile est, supersunt tamen in eo vestigia, ex quibus vera colligas; globi formam haud plane ignoras; annulus a quo fasciae dependent, quem manu tenet figura, in averso apicis latere obvia, torques, zona, ex Olivieri testimonio gemmis ornata, aliaque Sassanidarum ornamenta sunt. Ad eandem aetatem pertinet quoque inscriptio, cuius supra, loco 2., mentionem fecimus.

2. Ad *Arsacidarum* tempora pertinent inscriptionis Graecae reliquiae, quas ex Bembonis effigie ita exhibet de Sacyus *b*).

ΣΑΤ . . . .
. . . . . ΓΩΤΑΡΖ . . . . Ε . .
. . . ΜΙ . . . .
. . ΜΕΤΑ ΜΙΘΡΑΖ . . . . ΗΣ . .

Quae verba quamquam non sufficiant ad sententiam integram certo restituendam, de sensu tamen in universum acute, ut semper, coniecturam preposuit de Sacyus. Ex eius opinione literae σατ . . . . reliquiae sunt vocabuli σατραπης. Vocabulum γωταρζ ignorari nequit; sed Gotarzes non fuit Satraps sed Arsacidarum XXI, qui inde ab anno 47 p. Chr. regnavit, deinde alterum vocabulum ab altero spatio satis magno distat, ita ut non modo Satrapis nomen sed alia quoque verba adfuisse videantur. Ex Tacito *c*) scimus, Gotarzem rem

a) Et Arabes sui memoriam hic reliquerunt, teste enim *Kinneiro* p. 131. characteres Arabici hic obvii sunt.

b) *Memoires de litterature* II. p. 191. Olivierus quoque haec inscriptionis rudera exhibet Tab. XL. Fig. 2., parum vero accurate singula verba disponit.

c) *Ann.* XII. c. 14.

rem habuiſſe cum Meherdate vel Mithradate, deque eo victoriam reportaſſe. Huius Mithradatis nomen ex parte deprehendiſſe ſibi videtur de Sacyus in vocabulo μιϑραζ, ultima litera paululum mutata. Quae quum ſic ſe habeant, putat vir cl., ſatrapem quendam, in huius victoriae de Meherdate reportatae memoriam, Gotarzi regi monumentum condidiſſe *d*). — Arſacidarum tempori tribuendae quoque videntur iſtae effigies, loco 2 deſcriptae, quarum una manu tenet minoris formae figuram, tubam inflantem, quae quidem Victoriolam fortaſſe refert, ad victoriam Gotarzis alludentem. Similis figura in Parthorum numis ſaepius obvia eſt.

3. *Achaemenidarum* aevo tribuendum eſt anaglyphum, loco 3 deſcriptum, quod ex ea aëre Olivieri ſiſtit Tab. noſtra VIII. Fig. b. Figurarum habitus, et veſtitus, quo ſimillimae ſunt Perſepolitanis, et inſcriptio cuneiformis, quae ſuper iis ſpectatur, de earum aetate omnem dubitationem eximunt. Ridiculum eſt quod de harum figurarum ſignificatione profert *Gardanne e*): "*plus loin ſur un rocher élevé, on voit une croix et les douze Apôtres ſculptés.*" Aeque tamen ridiculus eſt error, quem in Gardannio vituperando committit *Ingliſius f*), vix ignoſcendum eſſe, dicens, Gardannio, quod noſtris praecipue temporibus, in monumentis, quae Saſſanidarum temporibus eſſe tribuenda, luculenter demonſtraverit de Sacy, crucem agnoverit et duodecim apoſtolos. De Sacyus hoc monumentum, in priori ſua de antiquitatibus urbis Kirmanſchah disquiſitione, nec explicavit, nec explicare potuit, quum primam paulo accuratiorem eius notitiam debeamus Oliviero; neque, ſi explicare potuiſſet, ad Saſſanidarum tempora retuliſſet, quae ab hac aetate aeque ac omnia Perſepolitana abhorrent. Similitudo aliqua huic anaglypho intercedit cum Tab. Chardini LXIII., quare ſimile argumentum utrique effigiei ſubeſſe coniicerem. Rex enim hic ſella ſedet, Feruerus ei inpendet, plures homines ad regem adducuntur; legatorum admiſſio, ni fallor, repraeſentatur.

Attentione digniſſimum eſt, quod ſepulcrum ſimile Perſepolitanis hoc ipſo loco inveniſſe contendit Olivierus. Mons ipſe ſepulcrorum

d) *Memoires de litterature* II. p. 192.

e) *Iournal d'un voyage* p. 83.

f) MR. ROBERT HARRY Inglis, in: *Morier* p. 396.

rum ufui quam maxime refpondebat; quum enim rupes ad amuffim fere effet perpendicularis, minori egebat hominum opera. Quid igitur, num et hîc mons fuit fepeliundis regibus deftinatus? Eiusmodi conclavia, fimilia ea cryptis Nakfchi-Ruftam, ad vicum Sahaneh, quatuor milliaria inde a monte Biffutun orientem verfus, invenit Kinneirus *g*), quae folummodo fcalarum opera, quippe ita fublimia erant, examinare potuit. Utraque regio haud procul diftabat a veteribus Ecbatanis. Mons Biffutun fitus erat ad viam, quae a Babylone Ecbatana ducebat, omnium itaque praetereuntium oculis obiecta erant praeclara illa artis opera; oftentationis igitur confilio vix alia regio melius refpondebat. Sed abftinendum eft a coniecturis, donec peregrinatores certiora renunciaverint.

CAPUT IV.

Rudera urbis Kengaver.

Undecim milliaria ab urbe Hamadan, tredecim a Kirmanfchah, fita eft, fub 47° 15′ longit. et 34° 32′ latit., parva nunc urbs *Kengaver*, memorabilis ob templi aut palatii rudera, quorum defcriptionem debemus Oliviero *a*) et Kinneiro *b*). In parvo colle, praeter aggeris cumulos et murorum collapforum ruinas, fundamenta reperiuntur aedificii quadrangularis, cuius longitudo ducentos et quinquaginta paffus, latitudo octodecim ulnas aequat. Muri, ut pars eorum fuperftes fidem facit, conftructi funt lapidibus caefis fine caemento iunctis. Muris fuperftructae fuere pilae, quarum nonnullae ex inferiori parte integrae reftiterunt; longe plurimae vero earum iam collapfae et quaquaverfum fparfae aedificii priftinum fplendorem fatis indicant. Columnarum maiorum aliae amplexu funt fedecim pedum; capitula in transverfum efficiunt octo circiter pedes. Numerus earum ex incolarum teftimonio fuit olim quadringentarum. — Nomen Kengaver antiquitatem redolet; parum vero de ea

g) p. 131.

a) III. p. 27.

b) p. 129.

ea antiquitus innotuit. Apud ſolum Iſidorum Characenenſem *c*) inter ſcriptores occidentales, eius veſtigium inveniſſe memini; ille haec habet. Ἐντεῦθεν ἡ Μηδία ἡ ἄνω, σχοῖνοι λη', καὶ ἄρχεται εὐθὺς πόλις Κογκαβάρ, ἔνθα Ἀρτέμιδος ἱερὸν, σχοῖνοι γ'. Ex nominis ſimilitudine, exque ruderum ſitu apparere mihi videtur, eſſe urbis Koncabar quae rudera ſupra deſcripſimus. De eorum aetate et autore nihil proferre audeo, nam, praeter Iſidorum, apud ſolum Abulfedam *d*) urbis mentionem inveni.

CAPUT V.

E c b a t a n a.

I. De Ecbatanis in univerſum.

Veteris Mediae urbs capitalis fuere *Ecbatana* (τὰ Ἐκβάτανα). Vera nominis ſcriptura fuiſſe videtur Ἀγβάτανα, ita enim ſcriptum exhibent vocabulum Herodoti codd. mſs. optimi *a*), eademque ratione veterum multi, inter quos Cteſias *b*), urbem appellant. Quod quidem nomen ex murorum coloris varietate ortum putat Bochartus *c*), quia Arabice الابلقة *vario colore diſtinctus fuit* ſignificat, Ecbatana vero dicebantur ipſa moenia tot coloribus interſtincta *d*). Aliunde Relandus, ut ſupra vidimus *e*), vocabulum derivandum putat. Ut in omnibus perantiquis veterum ſcriptorum ingenium luxuriavit, ita Ecbatanorum quoque origo ab iis ad fabuloſa tempora refertur. Diodorus Siculus *f*) ex auctoritate Cteſiae, antiquiora

c) *Geographi Minores* ed. Hudſon II. p. 6.

d) BÜSCHING'S *Magazin* V. p. 323. *ait Moſchtarek, Kenkewar aut et Kenkowar appellatur, et eſt urbecula inter Kermiſin et Hamadzan.*

a) Cf. I. 93. III. 92. ibique Weſſelingius.

b) Teſte Stephano Byzantino ſ. h. v.

c) *Opp. omnia* (Lugd. Batav. 1692.) p. 196.

d) HERODOTUS I. 98. *e*) p. 66.

f) II. 13. παραγενομένη (ſc. Σεμίραμις) εἰς Ἐκβάτανα πόλιν ἐν πεδίῳ κειμένην, κατεσκεύασεν ἐν αὐτῇ πολυτελῆ βασίλεια.

quiora ea facit temporibus Semiramidis. In libro Iudith *g*) Arphaxad Medorum rex. Nebuchodonozori aequalis, Ecbatana condidiſſe narratur. Maiori fide dignus eſſe videtur Herodotus *h*), qui urbis originem ad Deiocem, primum Medorum regem (710-657 ante Chr. n.) refert. Plinius *i*) contendens, Seleucum Nicatorem urbis eſſe auctorem, non audiendus, niſi eo usque modereris illud teſtimonium, ut reſtaurata intelligas a Seleuco Ecbatana; urbium enim reſtauratores ſaepe earum apud veteres audire conditores, res nota. Maxima fuit, ditiſſima et clariſſima Orientis urbs; utrum Medorum tempore an Perſarum imperio florente celebrior, vix dicas: nam Medorum regia ſedes fuit et metropolis, atque Perſarum reges duos ibi menſes aeſtivos morabantur *k*). Euſebius *l*) urbem appellat *μεγάλην καὶ περιβόητον*. Polybio *m*) videtur haec urbs *πλούτῳ δὲ καὶ τῇ τῆς κατασκευῆς πολυτελείᾳ μέγα τι παρὰ τὰς ἄλλας διενηνοχέναι πόλεις*. Diodorus Siculus *n*) auctor eſt, *θησαυροὺς πολλῶν χρημάτων* Ecbatanis fuiſſe. Secundum Iſidorum Characenenſem *o*) *θησαυροφυλάκιον* ibi fuit. Claram ſuperin reddiderunt hanc urbem, teſte Ioſepho *p*), ſepulcra regum. Quo tempore ſplendida Ecbatanorum arx interierit, discimus ex Polybio *q*), qui teſtis eſt, laminarum argentearum et aurearum pleraſque ablatas fuiſſe adventu Alexandri. Eadem firmat Aelianus *r*), dicens, Alexandrum ob moerorem, quem ex morte Hephaeſtionis ceperit, urbem Ecbatanorum circumabraſiſſe et murum eius ſuſtuliſſe, ut, quemadmodum habet Plutarchus *s*), *δοκοῖεν αἱ πόλεις πενθεῖν ἀντὶ τῆς πρόσθεν μορφῆς κείρι μον*

g) I. 1.

h) I. 98.

i) VI. 13.

k) XENOPHON, *Cyrop.* VIII. 6. 22. *τὴν ἀκμὴν τοῦ θέρους*. Aelianus (*Var. hiſt.* X. 6.) qui *per hiemem* reges ibi morari conſueſſe, auctor eſt, errat; refragatur enim coeli temperies. Cf. KINNEIR. p. 126.

l) *Chronic.* I. p. 37.

m) X. 24.

n) XVII. c. 110.

o) *Geographi Min.* ed. Hudſ. T. II.

p) *Antiquitates Iud.* X. 11. §. 7. Attentione digniſſima ſunt, quae ſupra (p. 142.) ex peregrinatorum nuntiis adtulimus, quippe quae aliquam fidem addunt Ioſephi teſtimonio, in quo omnibus erraſſe videbatur auctor.

q) X. 24.

r) *Var. Hiſt.* VII. 8.

s) *Vita Pelopidae.*

ριμον σχῆμα καὶ ἄτιμον ἀναλαμβάνουσαι. Pari modo Antigonus et Seleucus Nicanor, quum rerum potirentur, quae adhuc essent diripienda, abstulerunt. Tanta vero fuit divitiarum copia, ut ne per illos quidem exhauriri posset; adhuc enim quo tempore Antiochus Magnus *t*) eo venit, fanum Aenae columnas circa habuit deauratas et tegulas plures argenteas, lateres quin etiam restabant aurei nonnulli, argentei vero multi. Ex omnibus illis pecunia conflata est, regia imagine signata, ad summam quatuor talentorum millium *u*). Neque tunc iam prorsus eversa est urbs, nam Parthorum quoque regia sedes fuit *v*). Post horum vero imperium silet de Ecbatanis historia.

II. Singulae de quibus innotuit Ecbatanorum partes.

1. Muri.

Teste Herodoto *w*), Deioces rex creatus aedificia sibi erigi iussit regno digna, itemque oppidum condi. Obsequentibus Medis, moenia constituit ampla et valida, numero septem (ea ipsa quae postea Ecbatana appellabantur), quorum orbis alter altero pinnis vario colore distinctis erat excelsior. Ambitus isti simul omnes numero erant septem, in quorum postremo regia et thesauri. Eorum maximus, teste Herodoto, magnitudine aequabat Athenarum ambitum

t) Anno 223 ante Chr. n., expeditione per Mediam in Parthiam suscepta contra Arsacem. Cf. Vaillant, *Seleucidarum imperium* p. 99.

u) Polybius. l. c.

v) Strabo. XI. p. 795 et XVI. p. 1079.

w) Herodot. I. 98. πειθομένων ταῦτα τῶν Μήδων, οἰκοδομέει τείχεα μεγάλα τε καὶ καρτερὰ ταῦτα, τὰ νῦν Ἀγβάτανα κέκληται, ἕτερον ἑτέρῳ κύκλῳ ἐνεςεῶτα. μεμηχάνηται δὲ οὕτω τοῦτο τὸ τεῖχος ὥςε ὁ ἕτερος τοῦ ἑτέρου κύκλος τοῖσι προμαχεῶσι μούνοισί ἐςὶ ὑψηλότερος. τὸ μέν κου τι καὶ τὸ χωρίον συμμαχέει, κολωνὸς ἐὸν, ὥςε τοιοῦτο εἶναι· τὸ δὲ καὶ μᾶλλόν τι ἐπετηδεύθη, κύκλων ἐόντων τῶν συναπάντων ἑπτὰ, ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ τὰ βασιλήια ἔνεςι καὶ οἱ θησαυροί. τὸ δὲ αὐτῶν μέγιςόν ἐςι τεῖχος κατὰ τὸν Ἀθηναίων κύκλον μάλιςά κῃ τὸ μέγαθος. τοῦ μὲν δὴ πρώτου κύκλου οἱ προμαχεῶνες εἰσὶ λευκοί· τοῦ δὲ δευτέρου, μέλανες· τρίτου δὲ κύκλου, Φοινίκεοι· τετάρτου δὲ, κυάνεοι· πέμπτου δὲ, σανδαράκινοι. οὕτω πάντων τῶν κύκλων οἱ προμαχεῶνες ἠνθισμένοι εἰσὶ Φαρμάκοισι· δύο δὲ οἱ τελευταῖοί εἰσι, ὁ μὲν καταργυρωμένους, ὁ δὲ κατακεχρυσωμένους ἔχων τοὺς προμαχεῶνας. Ταῦτα μὲν δὴ ὁ Δηιόκης ἑωυτῷ τε ἐτείχεε καὶ περὶ τὰ ἑωυτοῦ οἰκία. τὸν δὲ ἄλλον δῆμον πέριξ ἐκέλευε τὸ τεῖχος οἰκέειν.

tum *x*), ſecundum Diodorum Sic. *y*) ducenta et quinquaginta ſtadia efficiebat. Repugnantem habuere nonnulli viri docti Herodotum aliis ſcriptoribus, e. c. Polybio *z*), claris verbis contendenti, Ecbatana muris caruiſſe. Quae quidem teſtimonia ſibi contraria concilianda videbantur iis, qui interiiſſe contendebant Deiocis muros tempore Polybii; ſed hoc, licet fidem nullam habeas auctori libri Iudith *a*), teſtanti, ex lapidibus caeſis Ecbatanorum muros conſtitiſſe, parum credibile eſt. Diſſenſionem ego Herodoti cum aliis ſcriptoribus nullam agnoſco, modo recte interpreteris locum ſupra laudatum. Nimirum Deioces, ex illo teſtimonio, aedificia *ſibimet ipſi* (ἑωυτῷ) erigi iuſſit imperio digna; item murorum deſcriptioni addita ſunt verba: "ταῦτα (ſeptem ſcilicet illos murorum ambitus) ἑωυτῷ τε ἐτείχισε, καὶ περὶ τὰ ἑωυτοῦ οἰκία·" ceterum vero populum habitare iuſſit *circa munimentum* (πέριξ τὸ τεῖχος). Pro *ſeptem muris* coniunctim, ideoque pro *toto munimento* dictum accipio vocabulum τεῖχος. Niſi enim hanc ineas rationem, intelligi nequit, ad quemnam murorum ambitum referendum ſit vocabulum τεῖχος, quum ſtatim ſeptem murorum deſcriptionem apud Herodotum excipiat. Quae quum ita ſint, arcem ſolam, una cum aedibus ad eam pertinentibus, ſeptem illis muris cinctam fuiſſe puto. Sententiae huic inſigniter favet ratio, qua antiquiſſimae Orientis urbes oriebantur. Urbibus condendis anſam dabant caſtra ſtativa, quorum aliquam partem, qua ſcilicet rex cum ſuis commorabatur, muris cingebant, et contra ingruentium hoſtium vim muniebant. Primam haec et primariam novae urbis partem efficiebat, quae arcem, regiam et ſacra complectebatur. Reliqua vero, quae advenientibus incolis accreſcebat, urbs, nullos certos habuiſſe videtur fines.

x) Athenarum ambitum Thucydides definit ſtadiis CLXXVIII.

y) XVII. 110.

z) X. 24.

a) I. 1. Ἀρφαξὰδ ᾠκοδόμησεν ἐπ' Ἐκβατάνων καὶ κύκλῳ τείχη ἐκ λίθων λελαξευμένων, εἰς πλάτος πηχῶν τριῶν, καὶ εἰς μῆκος πηχῶν ἕξ, καὶ ἐποίησε τὸ ὕψος τȣ̃ τείχȣς πηχῶν ἑβδομήκοντα, καὶ τὸ πλάτος αὐτȣ̃ πηχῶν πεντήκοντα, καὶ τȣ̀ς πύργȣς αὐτȣ̃ ἔστησεν ἐπὶ ταῖς πύλαις αὐτῆς πηχῶν ἑκατον. καὶ τὸ πλάτος αὐτῆς ἐθεμελίωσεν εἰς πήχεις ἑξήκοντα, καὶ ἐποίησε τὰς πύλας αὐτῆς πύλας διεγειρομένας εἰς ὕψος πηχῶν ἑβδομήκοντα, καὶ τὸ πλάτος αὐτῶν πήχεις τεσσαράκοντα εἰς ἐξόδȣς δυνάμεων δυνατῶν αὐτȣ̃, καὶ διατάξεις τῶν πεζῶν αὐτȣ̃.

fines. Eſt enim mos nomadum, quos dicunt, ad fixas ſedes nuper admodum redactorum, ut modo accedant ad urbem inhabitandam, modo eandem relinquant. Qua in re cauſam invenio, cur plurimae Orientis antiquae urbes muris circumſeptae non fuerint, e. c. Paſargadae, Suſa, aliaeque. Quum enim incolarum multi perinde ſedes mutarent, ſuperfluum fuiſſet ſpatium aliquod muris claudere, quod iam non expleviſſet incolarum multitudo, iam longe ſuperaſſet. Adde, quod parum circumſpecte egiſſet Deioces, ſi populum adhuc barbarum, venationi et pecuariae deditum, muris ſubito coërcere ſtuduiſſet, nihil hoc aegrius toleraturum. Sed, reponis mihi, inmenſus murorum ambitus, quatuor milliariorum Germanicorum, maior eſt, quam qui conveniat arci ſoli? Reſpondeo, ſpatium, quod includebatur illo munimento, multo minori fuerit ambitu neceſſe eſt, quum ſeptem eſſent muri, intervallo fortaſſe haud parvo invicem conſtituti; adde quod in eorum extimi amplitudine definienda veritatem fortaſſe paulo excurrit Herodotus, qui ipſe Ecbatana non vidit. Arcem vero non parvum ſpatium ſibi popoſciſſe, inde prodit, quod plura ſimul aedificia continuit, quorum regia ſola ſeptem ſtadiorum ambitu fuit. Ecbatanorum arcem ſolam ſi muris illis cinctam intelligimus, facile et alia tollitur diſſenſio, inter Herodotum dicentem, muros collem occupaſſe, et Diodorum Siculum *b*), in planitie Ecbatana ſita teſtantem. Arx ſcilicet collem occupabat, dum urbis reliqua pars in planitiem excurrebat.

Quod ad totam Herodoti de Ecbatanorum muris narrationem attinet, non defuerunt, qui rem ut figmentum reiicere voluerint *c*); ſagaciſſime vero cl. Creuzerus *d*) contendit, Deiocem per ſeptem Ecbatanorum muros planetas repraeſentare voluiſſe. Eandem quodammodo ſententiam mihi informavi: murorum ſcilicet numerus, colorumque diverſitas cauſam mihi habere videtur in Perſarum ſyſtemate planetarum, quamquam non contenderim, ſymbolice planetas ſiſtere voluiſſe Deiocem. Perſuaſit hoc mihi primum murorum numerus: ſeptem fuere Ecbatanorum ambitus, ſeptem fuit planetarum

b) II. c. 13.

c) Inter eos eſt Mannertus (V. 162.).

d) *Symbolik u. Mythol.* II. p. 216.

tarum numerus; feptem fuere numina quibus nomen *Amfchaspand e)*, feptenarius hinc numerus apud Perfas erat fanctus *f)*. Saepius planetae non modo fymbolice repraefentabantur, fed ad eorum numerum res quaedam componebantur. Exempla planetarum in Perfia fift ndorum multa attulit Dupuifius *g)*. Et in Graecia eundem morem obtinuiffe, ex Paufania probat Creuzerus *h)*. Convenit denique planetarum, qui habebatur color et natura cum eo, quo infigniti erant muri. Ad quam rem probandam maxime facit locus apud Originem *i)*, quo exponitur, fuiffe fymbolum apud Perfas, per quod explicare confueverint Mithrae myfteriis initiatis animi per planetas tranfitum; quod quidem fignum fuiffe fcalam aliis fuper alias portis in altum furrectam; diverfas portas diverfo metallorum genere conftitiffe, prout planetarum, quorum alii alia porta fuiffet, natura et color popofciffet. Qua in re graviffimum eft, quod unicuique planetae, vel ex ftellae ipfius natura, vel ex metallorum genere unicuique ftellae attributo, proprius fuit color *k)*. Comparanti vero planetarum colorem cum eo, quo infignitae fuerunt Ecbatanorum murorum pinnae, fingularis occurrit utriusque confenfus. Primi ambitus pinnae fuerunt *colore albicante* (*προμαχεῶνες λευκοί*), qui color fuit Iovis et ftanni eidem attributi. Pinnae fecundi ambitus *nigro colore* fuerunt (*πρ. μέλανες*); eadem fpecies fuit Saturni eiusque metalli, plumbi. Pinnae tertiae fuerunt *purpureae* (*πρ. φοινίκεοι*), perinde color ignis, Martis fuit. Ferrum

e) ZEND-AVESTA, von *Kleuker*, *Anhang* I. 1. p. 129. 239 et I. 2. p. 293 fqq.

f) ZEND-AVESTA, von *Kleuker*, *Anhang* II. 3. p. 110.

g) *Origine de tous les cultes* III. 1. p. 211-213. III. 2. p 304.

h) PAUSANIAS, *Laconic.* c. 20. CREUZER l. c.

i) ORIGINES, *contra Celfum* VI. p. 290. ed. Cantabrig. 1677. *κλίμαξ ὑψίπυλος, ἐπὶ δ' αὐτῇ πύλη ὀγδόη· ἡ πρώτη τῶν πυλῶν μολίβδου, ἡ δευτέρα κασσιτέρου, ἡ τρίτη χαλκοῦ, ἡ τετάρτη σιδήρου, ἡ πέμπτη κεραστοῦ νομίσματος, ἡ ἕκτη ἀργύρου, χρυσοῦ δ' ἡ ἑβδόμη. Τὴν πρώτην τίθενται Κρόνου, τῷ μολίβδῳ τεκμηριούμενοι τὴν βραδυτῆτα τοῦ ἀστέρος· τὴν δευτέραν Ἀφροδίτης, παραβάλλοντες τὸ αὐτῇ φαιδρόν τε καὶ μαλακὸν τοῦ κασσιτέρου· τὴν τρίτην τοῦ Διός, τὴν χαλκοβάτην καὶ στερράν· τὴν τετάρτην Ἑρμοῦ, τλήμονα γὰρ ἔργων ἁπάντων, καὶ χρηματιστὴν, καὶ πολύμνητον εἶναι, τόν τε σίδηρον καὶ τὸν Ἑρμῆν· τὴν πέμπτην Ἄρεος, τὴν ἐκ τοῦ κράματος ἀνώμαλόν τε καὶ ποικίλην· ἕκτην Σελήνης, τὴν ἀργυρᾶν· ἑβδόμην Ἡλίου, τὴν χρυσῆν, μιμούμενοι τὰς χρόας αὐτῶν.*

k) DUPUIS, *origine etc.* III. 2. 308.

rum secundum Dupuisium, mixtum numisma autore Origine, metalla fuerunt Marti attributa; quorum neutrum, quoad colorem, quadrat; alterum ad belli armorumque Deum referendum videtur, alterum Marti tributum dicit Origines, propter mixturam inaequalem et variam. Quarti ambitus pinnae *caeruleae* fuerunt (πτ. κυάνεοι). Idem quodammodo fuit color Mercurii, eiusque nominis metalli. Quintus ambitus pinnarum colorem retulit *sandaracinum* (πτ. σανδαράκινοι), quem rubri genus esse volunt; idem et color aeris cyprii Veneri addicti. Ambitus sextus *argentatas* (καταργυρωμένους), septimus *auratas* (κατακεχρυσωμένους) pinnas habuit; eadem metalla, metallorumque colores, tribuebantur Lunae et Soli. Quae quum ita sint, vix mihi persuadere possum, casu tantum evenisse, ut haec omnia plerumque quadrent cum Persarum systemate planetarum. Neque tamen auctor murorum planetas symbolice sistere voluisse videtur, quippe qui tunc in singulis accuratior esse debuisset; ante omnia vero in muris illis exornandis, coloribusque distinguendis, ordinem tenere debuisset, quo in coelo feruntur planetae. Consilium igitur modo agnosco conditoris, qui imbutus illo planetarum systemate, ad eius rationem muros composuit et exornavit, quos alius, systemate illo non imbutus, in alium modum adornasset.

2. *Arx seu castellum.*

Arx Ecbatanorum in summo murorum ambitu sita, firmissime fuit munita, autore Polybio *l*). Divitiarum maximam copiam continuit. Isidori Θησαυροφυλάκιον vel ipsa fuit arx, vel eiusdem pars.

3. *Regia.*

Arci subiacebant τὰ βασίλεια septem stadiorum circuitu, quae summam in omnibus rebus magnificentiam prae se ferebant. Tota regia constructa erat e cedro aut cupresso; trabes vero, lacunaria et columnae laminis partim argenteis partim aureis circumamictae. Perinde et tegulae argenteae fuerunt *m*). His similia refert Aristo-

l) l. c. ἄκραν χειροποίητον ἔχει θαυμασίως πρὸς ὀχυρότητα κατασκευασμένην.

m) POLYBIUS. X. 24. Ἔστι γε τὰ βασίλεια τῷ μὲν μεγέθει σχεδὸν ἑπτὰ σταδίων ἔχοντα τὴν περιγραφήν, τῇ δὲ τῶν κατὰ μέρος κατασκευασμάτων πολυτελείᾳ μεγάλην ἐμφαίνοντα τὴν τῶν ἐξ ἀρχῆς καταβαλλομένων εὐχειρίαν. Οὔσης

Ariſtoteles vel potius Nicolaus Damascenus de mundo *n*), qui locus Apuleio interprete ſic ſe habet: "Quum apud Suſam et Ecbatanas, ut in fano quodam ſacratus, nulli temere notitiam oris ſui panderet, (rex ſc. Perſarum), ſed circumſeptus admirabili regia, cuius tecta fulgerent eboris nive, argenti luce, flammis ex auri vel electri claritate. Limina vero alia prae aliis erant. Interiores fores, exteriores ianuae imminebant, portaeque ferratae et muri adamantina firmitate."

4. *Templum Anaïtidis.*

Ex Polybii regiae et huius templi coniuncta deſcriptione iure colligitur, fanum Anaïtidis regiae fuiſſe contiguum. Ἡ Ἀναῖτις (quam ſcripturam pro vero Deae nomine habet Sylburgius) *o*) diverſo nomine Ἀναΐς, Ἄινη, Ἀναία, Ναναία appellabatur. Fani mentionem iniicit Iſidorus Characenenſis *p*) "Ἀποβάτανα μητρόπολις Μηδίας καὶ θησαυροφυλάκιον καὶ ἱερὸν ὅπερ Ἀναΐτιδος ἀεὶ θύουσι." Apobatana eandem eſſe urbem ac noſtra Ecbatana, docent ea ipſa quae adiecta ſunt. In eodem templo, teſtibus libris Maccabaeorum *q*), Antiochus interfectus eſt. Repugnant vero alii ſcriptores. Templi magnificentiam discimus ex Polybio: adhuc enim, quo tempore eo venit Antiochus, auri et argenti ibi fuit magna copia *r*). De Anaïtide eiusque fanis videndus Strabo *s*). Graeci ex vulgari ſuo more, ſecundum quem diis exteris ipſorum numinum addere ſolebant nomina,

Οὔσης γὰρ τῆς ξυλίας ἁπάσης κεδρίνης καὶ κυπαριττίνης, οὐδεμίαν αὐτῶν γεγυμνῶσθαι συνέβαινεν, ἀλλὰ καὶ τὰς δοκοὺς, καὶ τὰ φατνώματα, καὶ τοὺς κίονας τοὺς ἐν ταῖς στοαῖς καὶ περιστύλοις, τοὺς μὲν ἀργυραῖς, τοὺς δὲ χρυσαῖς λεπίσι περιειλῆφθαι, τὰς δὲ κεραμίδας ἀργυρᾶς εἶναι πάσας.

n) PSEUDO ARISTOTELES, *de mundo*. c. 6. *Αὐτὸς μὲν γὰρ, ὡς λόγος, ἵδρυτο ἐν Σούσοις ἢ Ἐκβατάνοις, παντὶ ἀόρατος, θαυμαστὸν ἔχων βασίλειον οἶκον, καὶ περίβολον χρυσῷ καὶ ἠλέκτρῳ καὶ ἐλέφαντι ἀστράπτοντα· πυλῶνες δὲ πολλοὶ καὶ συνεχεῖς, πρόθυρά τε συχνοῖς εἰργόμενα σταδίοις ἀπ' ἀλλήλων, θύραις τε χαλκαῖς καὶ τείχεσι μεγάλοις ὠχύρωτο.*

o) *Ad Briſſonium* p. 302. *p*) *Geogr. Min.* ed. Hupſ. p. 6.

q) II. MACCAB. I. 13.

r) *Κατὰ τὴν Ἀντιόχου παρουσίαν ὅ τε ναὸς αὐτὸς, ὁ τῆς Ἄινης προσαγορευόμενος, ἔτι τοὺς κίονας εἶχε τοὺς πέριξ κεχρυσωμένους, κεραμίδες ἀργυραῖ, καὶ πλείους ἐν αὐτῷ συνετέθειντο, πλίνθοι δὲ χρυσαῖ τινὲς ὀλίγαι μὲν ἦσαν, ἀργυραῖ δὲ καὶ πλείους ὑπέμενον.* POLYB. l. c.

s) p. 779. 805. 838.

mina, Anaitidem modo per Artemin vel Dianam, modo per Venerem interpretati ſunt t). Hinc apparet, ad idem fanum eſſe referenda, quae habet Plutarchus u), Ἄρτεμις ἣ ἐν Ἐκβατάνοις ἣν Ἀνεῖτιν καλοῦσιν, et Clemens Alexandrinus in προτρεπτικῷ, de Artaxerxe loquens, ὃς πρῶτος τῆς Ἀφροδίτης Ταναΐδος τὸ ἄγαλμα ἀναστήσας ἐν Βαβυλῶνι καὶ Σούσοις, καὶ Ἐκβατάνοις, Πέρσαις καὶ Βάκτροις, καὶ Δαμασκῷ καὶ Σάρδεσιν, ὑπέδειξε σέβειν v).

5. *Turris Danielis.*

Cum Danieles inſignis adeo eſſet clarusque, praecipue quod Deo charus exiſtimaretur, turrin w) aedificavit Ecbatanis Mediae, opus elegantiſſimum et arte mirabili conſtructum, quae adhuc Ioſephi aetate exſtabat et novitatis ſpeciem ac formae vigorem integrum prae ſe ferebat x). Haec quae habet Ioſephus, eadem refert Hieronymus y), iisdem fere verbis, hac una re diverſus, quod quae Ecbatanis Ioſephus, Suſis ipſe locat z). Totam Ioſephi narrationem ut fabulam reiicit Scaliger a). Aliter videtur Bocharto b), qui Darium huius monumenti auctorem habet, eundem vero in operis oeconomia et architectura adiutum putat Danielis opera et conſilio. Parum fidei toti narrationi eſſe habendum inde colligo, quod addit Ioſe-

t) ZEND-AVESTA, von *Kleuker*, *Anhang* II. 3. p. 67.

u) *Vita Artaxerxis* c. 27.

v) Pro Ταναΐδος iure legendum cenſet *Sylburgius* Ἀναΐτιδος, *ad Briſſonium* p. 362.

w) Sic enim vertendum putaverim vocabulum βάρις quod hac ratione interpretatur *Heſychius:* βάρις, πλοῖον, ἢ τεῖχος, ἢ στοά, ἢ πύργος.

x) IOSEPHUS, *antiquitates Iudaicae* X. 11. §. 7. Δανιῆλος ᾠκοδόμησεν ἐν Ἐκβατάνοις τοῖς Μηδικοῖς βάριν, εὐπρεπέστατόν τι κατασκεύασμα καὶ θαυμασίως πεποιημένον, ἢ μέχρι δεῦρο μέν ἐστι καὶ σώζεται· τοῖς δ' ὁρῶσι δοκεῖ προσφάτως κατεσκευάσθαι, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐκείνης ἧς ἕκαστος αὐτὴν ἡμέρας ἱστορεῖ, γεγονέναι· οὕτως νεαρὸν αὐτῆς καὶ ἀκμαῖον τὸ κάλλος, καὶ μηδαμοῦ γεγηρακὸς ὑπὸ τοσούτου χρόνου.

y) *In Danielem* c. VIII.

z) HUETIUS, *demonſtratio evang.* p. 406.

a) *De emendatione temporum* (Genev. 1629.) *prolegom.* p. 27.

b) Opp. p. 197.

Iofephus *c*), moris effe, ut reges Medorum Perfarum et Parthorum in ifta turri fepelirentur. Perfarum regum fepulcra, quoad eorum formam, quam maxime recedere a turri ifta, docent quae fupra de fepulcris adtulimus. Parthorum vero reges fepultos fuiffe Arbelis, discimus ex Dione Caffio *d*).

III. Ecbatanorum fitus et reliquiae.

Ad quaeftionem illam, quae regio quaeve urbs refpondeat Medorum Ecbatanis, vario modo refponderunt viri docti. Alii, inter quos *Gibbon* et *Iones*, hodiernam urbem *Tabris* convenire putant cum fitu Ecbatanorum. Rennellius vero *e*), Mannertus *f*), Olivierus *g*), Kinneirus *h*) et alii hodiernum *Hamadan* (fub 34° 53′ lat. et 48° longit. fec. Kinn.) veteri illi urbi capitali refpondere contendunt. Quam quidem rationem et equidem folam veram habeo. Pro argumentis mihi funt:

1. Veterum de Ecbatanorum fitu teftimonia.

Secundum Polybium *i*) fita fuerunt Ecbatana in montana regione, quae radicibus Orontis fubiacet. Cum Polybio convenit Diodorus Siculus *k*), qui ftadia duodecim ab Ecbatanis abeffe dicit Orontem *l*). Eundem fitum urbi tribuit Ptolemaeus. Secundum Ifidorum Characenenfem fita fuere Ecbatana ea via, quae a Seleucia in Parthiam ducebat *m*). Auctore Plinio Sufa aeque diftabant ab Ecbatanis atque Seleucia. Adiungas denique coeli bonam temperiem,

c) l. c. *θάπτουσι δ' ἐν τῇ βάρει τοὺς δὲ Μήδων βασιλεῖς, καὶ Περσῶν καὶ Πάρθων, ἄχρι τοῦ δεῦρο· καὶ ὁ ταύτην πεπιστευμένος Ἰουδαῖός ἐστιν ἱερεύς· καὶ τοῦτο γίγνεται μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας.*

d) p. 1308 et 1334. ed. Reimari.

e) *Geograph. Syft. of Herodotus* p. 272.

f) V. p. 160. g) III. p. 30.

h) p. 125.

i) X. 24. *ὑπὸ τὴν παρωρείαν τὴν παρὰ τὸν Ὀρόντην.*

k) II. 13.

l) Mons *Orontes* iam dicitur *Elwind*, cf. KINNEIR. p. 126.

m) *Geographi Minores* ed. Hudfon. II.

periem, ſoli ubertatem et regionis cuiusvis rei amoenitatem *n*), quae locum urbis Hamadan aptiſſimum reddunt regiae ſedi, quaeque reſpondent plane veterum laudi, qua tollunt Ecbatana. Haec et alia, quae habes apud Rennellium, uti conveniunt cum urbe Hamadan, ita repugnant plane iis, qui ad urbem Tabris Ecbatana collocant.

2 *Antiqua Hamadani urbis fama.*

Inter urbis maxime memorabilia oſtendere ſolent incolae peregrinatoribus ſepulcrum Mardechai et Estherae *o*). Ottero teſte *p*) ſubverſa praedicatur urbs a Nebuchodonozoro, reſtaurata vero a rege Dara. Ex Hamdullae auctoritate Hamadanum condidit et muro firmiſſimo cinxit rex Schemſchid; in media vero urbe arcem ſtruxit Dara *q*). Alia incolarum fama, quam narrat Kinneirus, Hamadanum praedicat regum ſedem aeſtivam, inde a Darii temporibus usque ad Schengiscanum. Perinde Hamdulla urbem vocat *locum regum* همدان جاي شاهان, eoque refrigerii cauſa aeſtivo tempore concedere reges contendit *r*). Haec et alia, quae de urbe praedicantur, licet ex maxima parte fabuloſa ſint, ſummam urbis antiquitatem indicant. Recentioris enim aevi urbs, cuius veram originem Perſarum annales indicabant, vix anſam praebere potuit tot fabulis. Nonniſi urbs clariſſima, cuiusque origo ad remotiſſima tempora deſcendit, tot mythis ortum dare ſolet.

3. *Antiquitates ſuperſtites.*

Indicia adhuc ſuperſunt ſatis certa, quae fidem faciunt, hodiernum Hamadan ſitum occupare urbis antiquiſſimae et ampliſſimae. Non modo ex aggere et ruderibus, quibus urbs ſuperſtructa eſt *s*), certo hoc colligitur, ſed teſtimonia clariora etiam ſuperſunt. Inſcriptionem reperit Kinneirus *t*), rupi montis *Elwind* inciſam, quam Perſae nominant *Gunj-Nauma* hiſtoria gazae, nomine ducto ex vulgari

n) Kinneir. l. c. Olivier. III. p. 30. Golius *ad Alfrag.* p. 220.

o) Kinneir. p. 125. Sepulcri effigiem habes in: Malcolm's *hiſtory*. II. p. 524.

p) I. p. 182.

q) Golius *ad Alfrag.* l. c.

r) Golius l. c.

s) Olivier. III. p. 30.

t) Kinneir. p. 126.

gari opinione, thesaurum in eius vicinio conditum esse. Inscriptionis characteres sunt cuneiformes seu Persepolitani *u*). Rudera insuper deprehendit Olivierus *v*) viarum stratarum, montem Elwind traiectarum, quae tanta arte constructae videbantur, ut earum origo neutiquam Persis hodiernis tribui possit. Aquarum denique copia a monte decurrens, quae facili opera, ut olim irrigavit urbem, ita et nunc, teste Oliviero *w*), in urbem posset deduci, ultro in memoriam revocat Semiramidem, quae, ut habet Diodorus Siculus *x*), quum aquarum inopia urbs premeretur, aquis eo largissimis et optimis multa cum molestia et impensa deductis, totam irriguam effecit. In altera enim Orontis parte quum ingens esset lacus in fluvium sese exonerans, ad radices montem perfodit. Fossae latitudo erat pedum quindecim, altitudo quadraginta. Per hanc derivato lacus amni, largas urbi aquas suppeditavit. Quamquam haud contenderim, Semiramidis operum indicia reperisse Olivierum, invenit tamen quae alium se remota antiquitate habent auctorem, quaeque ex inscitia Semiramidi tribuit Diodorus. — Cum notitia nostra de universa circa Hamadanum regione, et post Olivieri et Kinneiri labores, imperfecta sit et manca, levioris autem momenti haberi debeant, quae Tavernierus *y*) et Otterus *z*) protulerunt, non omnis, puto, spes deest, ut regionem maiori cura perscrutantes alia eaque graviora veterum Ecbatanorum indicia sint inventuri.

u) "This inscription is in the same character as those at *Tukti Iumsheed* (Tacht-Schemschid, Persepolis), *Maudir i Solimane*, and on the *Babylonian bricks*," Kinneir. l. c.

v) III. p. 30.

w) III. p. 30.

x) II. 13.

y) I. p. 169.

z) I. p. 182.

SECTIO IV.

Media Atropatena.

Praemonenda.

Media Atropatena seu *Atropatia* nomen traxit ab Atropate duce, qui propter insignem virtutem, qua fortiter Macedonibus obstitit, eius rex factus est *a*). Limites ei constituunt ab *oriente* mare Caspium, *meridiem* versus Media Magna et Mardus fluvius, ab *occidente* Armenia et Matiana, ad *septentrionem* Albania et Cyrus fluvius *b*). Respondet fere istis finibus hodiernum *Aderbidschan c*), quod nomen originem duxit ab ignis cultu, qui, quum Zoroastris patria esset haec terra, inprimis ibi vigebat. Regiones huius provinciae, quae vergunt ad septentrionem, asperae sunt et frigidae, reliquae vero bona gaudent soli aerisque conditione *d*). Atropatenam per veteres scriptores parum percognitam habemus: nam non modo Graecorum Romanorumve nemo eam penitius adiit, sed Medis adeo Persisque parum de ea innotuisse videtur. Magnam eius partem, inprimis regiones septentrionales, gentes occupabant rapinae deditae, et nomine magis quam revera Persarum imperio subiectae, solius fortasse, praeter Cyrum, Cosrois dicto quodammodo audientes. Recentiorum peregrinatorum satis multi quidem hanc terram peragrarunt, inprimis quum, qui ante hos quinquaginta annos in Persiam proficiscebantur, per portas Caucasias eam adire solerent; ipsae vero itineris difficultates, viarumque a praedonum turba infestatarum pericula effecerunt, ut raro a viis publicis deflecterent pere-

a) Strabo p. 795.

b) Strabo l. c.

c) Kinneir, p. 148. — Vocabulum *Aderbidschan* ex recentiori lingua Persica interpretatur Kleukerus per *locum ignis*; eodem sensu ex sermone Zendico explicat nomen *Atropatia*. Zend-Avesta, II. p. 49.

d) Strabo l. c.

peregrinatores. Parum igitur, praeter iſtas regiones, quae adiectae ſunt viis publicis, quarum una a portis Caspiis, altera ex Armenia *Taurin* ducit, de tota terra cognovimus. Quod attinet ad noſtra monumenta, ex iis, quae modo diximus, quodammodo apparet, non tot quidem tamque praeclara artis opera ac in altera illa Mediae parte, in Atropatena inveniri credibile eſſe. Adſunt tamen nonnulla omni attentione digna: e Medorum quidem tempore, quod ſcimus nulla, quae reperiuntur, quorumque mentio occurrit apud veteres, ſi exceperis quae ad fabuloſa tempora deſcendere faciunt ſcriptores, ad Perſas pertinent omnia: alia Achaemenidarum, alia Saſſanidarum monumenta ſunt.

CAPUT I.

G a z a.

Regia Mediae Atropatenae erat *Gaza a*), apud Plinium *b*) Gazae, quod nomen inponebatur huic oppido, in quo belli opes et pecuniam vellent aſſervari; nam *gaza*, teſte Curtio *pecunia regia* eſt lingua Perſarum *c*). De urbis ſitu certiores ſimus per Strabonem *d*). Accuratius nos edocet Plinius *e*), qui oppidum ab Artaxatis CCCCL mill. paſs.; totidemque ab Ecbatanis Mediae abeſſe dicit; Ptolemaei *Gazaca* eadem fuiſſe videtur urbs, quamquam quod Ptolemaeus habet ſpatium, non quadrat cum Pliniano *f*). Ammiano Marcellino *g*) quoque, et Stephano Byzantino, apud quem audit *πόλις μεγίστη*, ſub hoc nomine innotuit. De Gazae conditore nihil memoriae prodiderunt veteres. Harduinus, qui a Parthis demum appellatam eam putat, haud dubie falſus eſt. Quamquam Parthorum denique tempore

a) STRABO p. 794.

b) VI. 13.

c) III. 13. Cf. HARDUINUS *ad Plinium* I. p. 312. De *gaza* (theſauro) qui congeſta legere cupit veterum loca, adeat Briſſonium *de reg. Perſ. pr.* p. 252.

d) l. c. *βασίλειον αὐτῶν*; (ſc. Παρθυαίων) *θερινὸν μὲν ἐν πεδίῳ ἱδρυμένον Γάζα, καὶ ἐν Φρουρίῳ ἐρυμνῷ Ὀυέρα.*

e) l. c.

f) MANNERT. V. p. 145.

g) XXIII. 6.

pore regia ſedes facta, ante Parthos tamen exſtitit, ideoque et nomine quodam inſignita fuit. *Gaza* vero vocabulum quum Perſis antiquiſſimo tempore vel notiſſimum fuerit, a quibus aliis quam a Perſis ipſis Gaza urbs nomen traxerit credibile eſt? Parthi enim Graecorum amici et aemuli (φιλέλληνες) ſi urbem condidiſſent, Graeco nomine, ut alias, haud dubie eam appellaſſent. Hinc colligo, Gazam florentibus Perſarum rebus conditam, quamquam eorum tempore non prorſus quidem ignobilem, inclaruiſſe praecipue ſub Parthorum demum imperio. Licet igitur nullo modo inter recentiora oppida debeat cenſeri, nec antiquitate nec amplitudine aequavit unquam Suſa et Ecbatana; dum enim horum magnificentia praedicanda invicem certant auctores, Gazae vix mentio iniicitur apud hunc illumve ſcriptorem, eumque ne antiquiſſimum quidem.

Ex Plinii loco ſupra laudato, adhibito Ptolemaei teſtimonio, prodit, Gazam lacui olim *Spauto*, iam vero *Urmia* dicto verſus orientem ſitam fuiſſe. Quapropter hodiernam urbem Tabris vel Tauris locum veteris Gazae obtinere vulgo contendunt; ſed male, nam nec aeque diſtat Tauris ab Artaxatis atque Ecbatanis, nec talia a peregrinatoribus ibi inveniuntur rudera, qualia antiquam illam urbem referre videntur. Peregrinatores quidem in eo conſentiunt, multa ibi conſpici rudera, neque tamen ea remotam illam aetatem prae ſe ferre *h*). Chardinus *i*) miratur, nulla ibi inveniri *antiqua* monumenta, Kinneirus *k*) teſtatur, muros ibi conſpici veteris alicuius urbis, qui ex luto conſtarent. Materies haec non fuiſſe videtur murorum, quibus urbs illa capitalis, tantarum divitiarum cuſtodia, defendebatur. Haec firmior et muris lapideis munita fuerit, veroſimillimum eſt. Accedit quod a Perſis ea condita eſt, qui ad exſtruenda aedificia non coctilibus, ut Medi, ſed lapidibus caeſis utebantur, inprimis ſi ob loci naturam faciles erant comparatu. Gaza itaque ſaxis haud dubie erat ſtructa, quae montes haud procul inde diſſiti abunde praebebant. Qua de cauſa relinquamus Taurin eiusque aggeres et procedamus aliquot milliaria verſus Mianam urbem. Chardinus *l*) media fere via inter Taurin et Mianam reliquias invenit

h) Tavernier I. p. 51. Des Landes p. 10. Bell I. p. 76.

i) II. 330. *k*) p. 150.

l) II. p. 363. An haec rudera eadem ſint, de quibus egere Morier (p. 271.) et Gardanne (p. 40.), ex deſcriptionibus perfunctoriis efficere non potui.

nit urbis cuiusdam peramplae, quam Abbafius Magnus diruiffe dicebatur. Aedificia nonnulla invenit forma rotunda, lapidibus caefis ftructa, tantae molis, ut ne ab octo quidem hominibus poffent commoveri. Heroës veteres, ex vulgari Perfarum opinione, quondam hic convenerunt ad confilia habenda. Haec igitur veteris Gazae habeo rudera, digniora faltem hoc honore quibusvis aliis hac regione hucusque inventis. Dubitationem quandam iniicere poffet, quod *Schach Abbas* eam diruiffe dicitur, quum multo prius Gazam in ruinas effe converfam, ex omni feriorum fcriptorum filentio verofimillimum fit. Sed Abbafius fortaffe Gazae devaftatorum ultimus fuit, qui quae alii diruenda reliquerant, quaeve ab aliis reftituta erant, prorfus ad exitum vocavit.

CAPUT II.

Antiquitates urbis Maraga.

Maraga urbs fita eft fecundum tabulas geographicas Nafsereddini fub 46° 25′ longit. 37° 20′ latit. *a*). Diftat a lacu Urmia veterum Spautone milliaria duo cum dimidio orientem verfus. Clara eft ob celeberrimum illum aftronomum Nafferedddin *b*), qui ibi tabulas fuas geographicas compofuit, quique in montis prope iacentis faftigio, ad aftra obfervanda, fpeculam fuam habuit aftronomicam, cuius et nunc in aequato montis apice indicia fuperfunt *c*). In eiusdem montis parte occidentali conclave invenitur e rupe excifum, quadraginta pedum longitudine, fedecim latitudine, haud plane diffimile cryptis Indicis. Duae fpeluncam obtinent arae, quae, Kinneiro tefte, fimilitudinem quandam habent cum Priapo templorum Indicorum. Sculpturae iis nullae adfunt, neque magnitudine neque pulchritudine cum iftis Indorum antris comparandae *d*). Nonnulli praeterea cuniculi varia directione excurrentes coniuncti effe videntur cum aliis antris fubterraneis. Urbis incolae nihil de antiqui-

a) KINNEIR. p. 157.

b) HERBELOT. f. h. v. Nafferedddin floruit faeculo poft Chr. n. decimo tertio.

c) KINNEIR. p. 156

d) KINNEIR. l. c.

antiquitatum iſtarum uſu et conſilio ſciunt, omnem eas hominum memoriam longe excedere contendunt. — Quamquam de monumentorum illorum perquam memorabilium aetate et auctore certo quid conſtituere non audeo, quum nec inſcriptione ulla, nec ſculpturae opere alio inſignita ſint, de eorum uſu tamen, ut putem, nos non haerere ſinunt arae in cryptis illis obviae. Religioſo conſilio haud dubie deſtinata fuere; locum mihi inveniſſe videor veterum Magorum religioni ſacrum. Fidem huic ſententiae facit *Bakoui e*). Urbis mentionem iniicit filius Haucali *f*), qui ſitum eius conſtituit ad lacum Urmia, de quo haec, inprimis peregrinatoribus futuris notanda verba, addit: "*All round this lake are villages and buildings.*" — Deprehendiſſe ſibi putat Kinneirus *Maragae* nomen in voce Γαμάργα apud Diodorum Siculum *g*). Sed Gamarga non urbis eſt ſed regionis appellatio; nec de urbe huius nominis innotuit, nec de regione iſta, praeter nomen, quidquam memoriae proditum eſt *h*).

CAPUT III.

Semiramidis opera.

Inſignis eſt locus apud Moſen Chorenenſem *a*), quo exponitur, Semiramidem ad breve tempus in campo Araratenſi commoratam, in loca regionis montuoſa aſcendiſſe, ibique, quum terrae amoenitatem et caeli tenuitatem contemplaretur, haec verba feciſſe: "hic in tali temperatione caeli, et terrarum atque aquarum ubertate, urbes et domicilia regia exſtrui oportet, ut quartam vertentis anni partem, aeſtiva tempora, iucundiſſime in Armenia traducamus, ac per reli-

e) "Ville célèbre et très-peuplée, dans un terroir arroſé et plein de fruits. *Il y a d'anciens monumens des Mages, des colléges et des bâtimens*; un jardin nommé *Kiametabad*, qui a une paraſange de largueur ſur autant de longueur; auprès eſt une ſource d'eau chaude où l'on prend les bains. On voit dans cette ville l'obſervatoire que Houlakou khan a fait conſtruire, et où obſervoit *Naſir eddin al Thouſi.*" *Notices et Extr. des mſs. II. p.* 498.

f) EBN HAUCAL p. 157. 162.

g) XIX. c. 32.

h) Cf. Weſſelingius ad l. c.

a) ed. Whiſton. p. 43 ſqq.

reliquas tres aëris frigidi varietates nosmet Ninivae foveamus." Varia deinde quum loca peragraffet, ab Orientis partibus ad ripam *lacus falfi* pervenit, ibique collis quidam oblongus et vallis ita ei placuere, ut hoc loco fubfifteret. "Iam ex Affyria reliquisque imperii fui partibus rudes opifices ad quadraginta duo millia; et delectos artifices, lapidis, ligni, aeris et ferri fabros, qui, fuae quisque artis, effent peritiffimi, numero ad fexcentos, continuo ad expetitum locum adduci iubet. Statim convenere operarii rudes plurimi, et architecti multarum artium folertes, quibus primum praecepit, ut aggerem latiffimum atque altiffimum ex asperis et grandibus faxis, calce atque arena coagmentatis, ad flumen exftruant, qui ad haec usque tempora, (ut addit Mofes), permanet firmus. In hunc modum per multa ftadia aggerem tandem ad locum urbi condendae deftinatum perducit. Tunc multitudinem in varias claffes diftribui iubet, et unicuique claffi electos architectos praeficit, atque urbem, opus mirabile, paucis annis perfecit, et firmis moenibus ac portis aeneis communivit. Domicilia etiam in urbe aedificat, lapidibus discoloribus eximie ornata, binûm et ternûm tabulatorum." Interiorem vero urbis partem, et quicquid ibi mire fabricatum fit, quod pauci cognitum haberent, enarrare fe non poffe contendit Mofes. "Namque (pergit auctor) cum editiffimum eius locum munitionibus firmaffet, regalia quaedam aedificia ibi ftruxit, quae arduos aditus, nec minus difficiles exitus, haberent, horribilesque quasdam latebras; quae quum, quemadmodum fuerint conftructa, nulla certa fama ad aures noftras pervenit, neque in his hiftoriis exponere poffumus; id unum indicabimus, omnium operum regiorum primum id atque fummum haberi. Singulis praeterea lapidibus multas literarum notas infcripfit, quae folae fpectantes ad magnam admirationem traducunt. Neque hoc tantum loco, fed in multis Armeniae locis regionibus columnas ftatui imperavit, iisdem notis ad fui memoriam fignatis, variosque limites ac metas, cum eiusmodi infcriptionibus pofuit."

Non huius loci eft disquirere, quaenam fides debeatur omnibus iftis, quae mira et ftupenda de Semiramide circumferuntur *b*).

Quod

b) Mofi Chorenenfi fidem addere videntur Strabo. XI. p. 802. XII. p. 838 XVI. p. 1046. et Diodorus Siculus. l. II. ed. Weffel. I. p. 128.

Quod vero ad monumenta ista adtinet, cum Semiramide, prout eam aut fabulosam aut historicam habes personam, nec prorsus convelli, nec ex omni parte fulciri videtur Mosis narratio. Licet enim in eo falsus fuerit auctor, quod Semiramidi tribuit monumenta, quae ei originem non debent; nec tamen idcirco tota illa de iis narratio pro fabulosa et reiectanea necessario est habenda. — Si vero monumenta ista revera exstiterunt, et eo tempore, quo vixit Moses, ut contendit c), integra fuere, nec nunc prorsus interiisse, verosimile est. Locum, quem occupant, ipse Moses nobis indicat; *lacus salsus* enim est Strabonis d) Μαντιανὴ λίμνη, Ptolemaei *Arsissa*, quippe quae sola e paludibus Armeniae salsam aquam habet. Iam dicitur *Van*. Peregrinatorum perpauci, iique obiter tantum regionem circa lacum istum examinarunt e).

CAPUT IV.

Urbs Derbent et murus Caucasius.

Caucasii montes proxime appropinquant mari Caspio inter fluvios *Terebagh* et *Tabassaran* a), ea parte, qua urbs hodierna *Derbent* b) (sub 41° 52′ sec. Kinn.)sita est. Angustus hîc est celebratus ille Caucasi transitus, per quem ex Sarmatia tendunt in Iberiam, *Caucasiarum portarum* nomine insignitus. Cum ideo quod per Derben-

c) p. 45.

d) STRABO p. 801.

e) TAVERNIER. I. p. 250. MORIER. p. 296. KINNEIR. p. 330.

a) REINEGG'S, *Beschreibung des Kaukasus* I. p. 113.

b) Vocabulum *Derbent* significat suo idiomate: *portam clausam, portam ferream*, cf REINEGG'S l. c. et BIZARI *rerum Persicarum scriptores* p. 326. 476. 502.

c) "Portae Caucasiae, magno errore multis Caspiae dictae, ingens naturae opus, montibus interruptis repente: ubi fores obditae ferratis trabibus, subter medias amne diri odoris fluente, citraque in rupe castello (quod vocatur Cumania) communito ad arcendas transitu gentes innumeras: ibi loci, terrarum orbe portis disclusο, ex adverso maxime Harmastis oppidi Iberum," Plinius VI. 12. Eundem, quem notat Plinius, errorem committit Lucanus (VIII. 22.), dum nomine Caspiorum claustrorum appellat, quae Caucasia erant nominanda. Eodem

bentum urbem solus e septentrione in Persiam aditus patet, tum quod revera multa spectatu digna ibi habentur, factum est, ut vix alia Persiae regio, tam multos nacta sit descriptores. Inde enim a Beniamino Tudelensi d) et Rubruquisio e), usque ad novissima tempora, unusquisque fere peregrinatorum maiorem minoremve ei describendae operam impendit. Primarii sunt Olearius f), Hanway g), Gmelinus h), Klaprothius i), Müllerus k), Reineggsius l), et Demetrius Cantemirus, cuius descriptionem in lucem protraxit et doctissime commentatus est Bayerus m).

I. *Descriptio.*

1. *Urbis antiquitates.*

Derbentum urbs n) declive Caucasi septentrionale iugum occupat, ita ut frontem praebeat mari Caspio o). Superior urbis pars,

Eodem vitio labitur Tacitus (*Ann.* VI. 33.). *Caspiae portae*, a Caucasiis plane diversae, sitae erant prope Parthiam, mari Caspio versus meridiem, cf. Dionysius Perieg. v. 1039. et Eustathius ad hunc locum; Strabo p. 796. Quae quidem illae fuerunt portae, ad quas, quum persequeretur Darium, duodecimo die ab Ecbatanis pervenit Alexander, teste Arrhiano III. 20. Hic Arrhiani locus, salse de portis Caucasiis intellectus, multorum errorum causa fuit. Peregrinatorum enim multi, quum ad hanc usque Caucasi partem Alexandrum progressum opinarentur, eundem quoque tam Derbenti urbis, quam muri Caucasii auctorem habebant. Rennellium quoque (*geograph. Syst.* p. 112.) muri originem ad Alexandrum referre, est quod iure mireris. De portis Caucasiis, earumque cum Caspiis confusione, copiose egit Kirchius, in: *Miscellan. Berolinens.* T. VI. p. 84.

d) *Voyage de Rabbi* Beniamin, *par Baratier*, p. 150.

e) *Voyages par Bergeron.* p. 138. f) p. 545. 719.

g) I. p. 254. h) III. 10.

i) *Rufsland's Vergröfserungen unter Alexander I. durch den mit Persien geschlossenen Friedenstractat* 1814. p. 152. et Massudi's *Beschreibung des Kaucasus* Ibid. p. 185.

k) *Sammlung Russischer Geschichten*, IV. p. 90.

l) *Beschreibung des Kaukasus* I. p. 113

m) *Commentatt. Petropol.* I. p. 425. et in: Bayeri *opuscula*, ed. Klotzii p. 94.

n) Effigiem urbis dedit Gmelin. III. Tab. 7.

o) Reineggs. I. p. 113.

pars, quae arcem continet, ut antiquitate ceteram urbem ſuperat, ita plurima ſpectatu digna oculis offert *p*). Inter alia admirationem movet turris, in ſeptentrionali urbis parte ſita, diverſo a ceteris et ſqualidiori lapide conſtructa, quae remotiſſimam antiquitatem refert *q*). Item canales et aquaeductus, quibus urbi a ſummis montibus aqua ſuppeditatur, ad vetuſta tempora recurrunt *r*). Inprimis vero admiratione digni ſunt muri, qui, ex lapidibus caeſis incredibili opera ea craſſitie conſtructi, ut ſuper eos currus vehi poſſit *s*), inde a Derbenti arce ad ſeptentrionem et meridiem ſe protendunt *t*). Quae quum referant peregrinatores, et obſtupefacti quaerant, undenam confluxerit, ad haec monumenta exſtruenda, tam hominum multitudo, quam pecuniae, quae requirebatur, inmenſa copia? iure colligimus, originem haec opera debere populo, eo qui nunc Caucaſum obtinet, multo potentiori. Incolae Derbenti; qui magna cum oſtentatione Alexandrum urbis auctorem *u*) praedicant, eundem et monumenta modo deſcripta condidiſſe autumant *v*). Quum vero Alexander nunquam hucusque progreſſus ſit, neceſſario falſa haec eſt opinio. Fide digniorem aliam habeo, eandemque incolarum ſententiam, ex qua Cosroes Anuscervanes murum urbis ſeptentrionalem *w*) ſtruxit. Quum hoc artis opus antiquitate longe ſuperet hodiernam urbem Derbent, Cosroi vero aliud e vicinio urbis monumentum, de quo iam disquiremus, tribuendum videatur; veroſimilitatis ſaltem maximam ea ſententia prae ſe fert ſpeciem.

2. *Murus Caucaſius.*

A ſuperiori Derbenti urbis parte ſeptentrionem verſus, per montes convalleſque murus excurrit, qui lapidibus, quos montes proximi ſuppeditabant, caeſis, paulo durioribus iis *x*), quam quibus conſtant urbis munimenta, ea arte conſtructus eſt, ut lapides, nec ferro

p) MÜLLER. IV. p. 90.

q) BAYERI *Opusc.* p. 96.

r) MÜLLER. IV. p. 93.

s) OLEARIUS. p. 720.

t) GMELIN. III. p. 11.

u) GMELIN. III. p. 10. — Hiſtoriam Derbenti multis mythis involutam dedit Reineggs I. p. 115.

v) MÜLLER. IV. p. 91.

w) OLEARIUS. p. 719. — *meridionalem* dicit Müller IV. p. 92.

x) III. p. 12.

ferro nec caemento compacti, folo ftruendi artificio ita cohaereant, ut vix rima ulla appareat *y*). Iufto fpatio turres muro adfitae funt pyramidali forma; caftellorum adeo hic ibique inveniuntur rudera, et cryptarum fubterranearum caftellis coniunctarum indicia *z*). Arces iftae, figura quadrata, altitudine fatis magna, ex induftria iis locis conditae fuiffe videntur, unde bene perluftrare poffent earum cuftodes Caucafiorum montium permagnam partem *a*). Murus, quem diximus, ad altitudinem affurgit triginta pedum, aliis partibus plane fere dirutus, aliis vero ita incolumis invenitur, ac fi nuper admodum effet conditus *b*). Prope urbem pauca tantum eius rudera reperiuntur *c*). Muri tractum, eiusque formam et lapidum proportionem, ex Demetrii Cantemiri delineatione parum fatisfaciente, exhibuit Bayerus *d*). Ex opinione incolarum Derbenti murus fe protendit a mari Caspio usque ad mare nigrum *e*). Eidem fententiae et Gmelinus *f*) accedere videtur. Eft vero haec opinio uti teftimonio hucusque deftituta, ita ab omni verofimilitate prorfus abhorrens. Inde enim ab Alafano fluvio nulla eius apparent indicia *g*). Superfluum vero fuiffet, *totum* Caucafum muro defendere, quippe qui plurimis locis ipfius natura difficilior eft tranfitu, quam firmiffimo muro effici poteft. Accedit quod nullus unquam populus totum Caucafum obtinuit.

II. *Muri Caucafii auctor.*

1. *Refutantur qui Medos habent auctores.*

Vel obiter tantum perluftranti peregrinatorum de muro Caucafio narrationes, facile apparet, monumentum effe vere antiquum. Hoc cum fibi perfuafum haberent, alii muri originem ad Medos usque affurgere opinabantur. Cui opinioni Bayerus adeo, quod miror, vix aufus eft fe opponere *h*). Secus mihi res videtur. Caucafiorum

y) Bayer, *Opuscula* p. 98.
z) Gmelin. III. p. 13.
a) Olearius. p. 720.
b) Gmelin. III. p. 12.
c) Gmelin. l. c.
d) *Opuscula.* Tab. aen. VII.
e) Reineggs. I. p. 120.
f) Gmelin. III. p. 13.
g) Güldenstädt. I. p. 489. Reineggs l. c.
h) *Opuscula* p. 120.

rum montium gentes nomine tantum ad magnum illud Medorum imperium pertinuerunt. Quum enim raptu viverent et venatione, praetereaque terram incolerent, paucis regionibus exceptis, asperam et ſterilem, tam ipſi incolae, quam illa terra, parum curae erant Medis. Quas vero terras ne percognitas quidem cordique habebant, eas muro defendiſſe, vix credibile eſt. Ipſius porro monumenti conditio Medos non prodit auctores. Medi quidem, ut recte affert Bayerus, nulli populo ceſſerunt in operibus magnificis exſtruendis, ſed materies, qua utebantur, erat coctilium, in iis ipſis regionibus, quae lapidibus abundebant. Qua vero materie non conſtat murus Caucaſius.

2. Refutantur qui Alexandrum habent auctorem.

Alia de muro Caucaſio ſententia eorum eſt, qui ab Alexandro eum exſtructum putant *i*). Quae vero ſententia aeque falſa eſt ac praecedens. Alexander ſi ad portas Caucaſias, quousque nunquam progreſſus eſt, perveniſſet, certe non cogitaſſet de tali muro hac regione exſtruendo, imperii defendendi cauſa; aliunde ei graviora erant timenda. Originem traxiſſe videtur illa opinio ex commentis nonnullorum e ſerioribus Graecorum ſcriptoribus. Ioſephus *k*) enim memoriae prodidit, Alexandrum anguſtum Caucaſi tranſitum portis ferreis clauſiſſe. Procopius Caeſarienſis *l*) reliquit, Alexandrum aditum illum foribus et caſtello muniviſſe. Haec errorum plena *m*) novis vitiis cumularunt recentiores, dum Ioſephum e. c. cogitaſſe autumant de muro hoc Caucaſio, qui quinque demum ſaecula poſt eius mortem conditus eſt. Recte Bayerus *n*): "nemo ex omni vetuſtate, ſeu Graecus ſeu Latinus ſcriptor, muri, qui ductus eſt in Caucaſo, mentionem iniicit." Falſe vero ſubiicit idem: "Arabes hunc murum celebrant nomine aggeris obiecti Gogo et Magogo." Murus ille Bicornis (Alexandri), contra Gogum Magogumque exſtructus,

i) BIZARI *rerum Perſic. ſcriptores.* p. 326. 476. MALCOLM, *hiſtory of Perſia.* T. I. p. 80.

k) *Bellum Iud.* VII. 29.

l) ed. Parif. I. p. 28.

m) Praeterquam quod Alexandrum Caucaſum adiiſſe putant, *Caspias* dicunt portas, quae *Caucaſiae* nominandae ſunt. — Error ille Ioſephi et Procopii ortus eſſe videtur ex Arrhiani loco perperam intellecto: cf. ſupra p. 163.

n) *Opuſcula.* p. 104.

ſtructus, de quo multa fabulantur Orientales *o*), plane a noſtro diverſus eſt. Salamus enim quidam, cum muri cognoſcendi cauſa miſſus eſſet a Chalifa, e gente Abaſſidarum nono, cui nomen Vathek, Chaldaea profectus pervenit ad *dominum aurei throni* in urbe *Bab al abuab p*). Quo nomine Derbentum ſignificari, discimus ex Aledriſio *q*) et Kinneiro *r*). De hinc vero poſt dierum ſexaginta trium iter, ſeptentrionem verſus, pervenit demum ad murum illum Magogi. Situm huius aggeris accuratius efficere ſtuduerunt Danvillius *s*) et Rennellius *t*).

3. *Vindicatur Cosroi Anuscervani monumenti origo.*

Teſte Procopio *u*), portae Caucaſiae multorum fuerunt in poteſtate, donec eas tenuit Ambazuces Hunnus. Morbo obiit paulo poſt Ambazuces, eiusque filiis per vim caſtello exactis, Cabades portas occupavit *v*). Ad eum, Iuſtiniano imperante, miſſus eſt legatus de pace. Cabades autem multa queſtus eſt apud Rufinum de Romanis: ſe clauſtra Caucaſi occupaſſe, communi Romanorum ſuoque commodo, ne Barbari in Romanas ſuasque ditiones irrumperent. Diu ſe poſtulaſſe, ut Romani aut finibus Perſicis excederent, aut ſaltem ad tuenda Caucaſi clauſtra parem militum numerum mitterent, ſumtusque praeſidii alendi partirentur. Pacem coituram non eſſe, niſi alterutrum Romani facerent *w*). Inſecutum eſt bellum, Romanis neutram conditionem accipientibus. Cabades interim vita defunctus eſt. Cosroes, rerum potitus, inter ceteras pacis conditiones a Romanis poposcit, ut communi cum Perſis praeſidio

o) GEOGRAPHUS NUBIENSIS. p. 267. HERBELOT, *Biblioth. orient.* ſ. v. Iagiough.

p) HERBELOT. l. c. *q*) p. 240. 244.

r) p. 356. "The Perſians, in the time of Chosroes Nuſhirvan, had poſſeſſion of this city; and it is reported that this able prince, in conſideration of the importance of the poſition, granted the governor the privilege of ſitting on a *golden throne* when he adminiſtered juſtice. This town was taken by the Arabs, by whom it was called *Babe-ul-islam* (the Gate of Faith)." Cf. quoque IONES'S *works* V. p. 572.

s) *Hiſtoire de l'academ. des inſcr.* T. XXXI. p. 210.

t) *Geograph. Syſt.* p. 113.

u) p. 28. *v*) PROCOPIUS. p. 29.

w) PROCOPIUS. p. 46.

ſidio clauſtra illa tutarentur, vel undecies centena millia auri pondo Perſis penderent. Sed Cosroes haud multo poſt Syriam invaſit et Antiochiam cepit. Quo facto, Romanis eam legem tulit, ut in praeſentia quinque millia auri pondo, ac ſingulis annis quingenta penderent Perſis, ad praeſidium Caucaſi excubantibus *x*). Quum igitur Cosroes hac ratione ſibi ſoli iam ſumſiſſet Caucaſi defenſionem, ideoque permagnum militum numerum ex ſuis ſolis militibus alere deberet, veroſimile mihi videtur, eum nunc alii rationi proſpexiſſe, qua terram tutam praeſtaret. Nulla re muro melius hoc effici potuit. Cosroem igitur Anuscervanem, cum Bayero *y*), muri illius auctorem habeo. Quae ſententia non ſolum per famam illam incolarum firmatur, ex qua murum Derbenti meridionalem condidiſſe fertur Nuſchirvan *z*), ſed certiora nobis adſunt argumenta. Apud Geographum Nubienſem *a*) inter alia de Anuscervane et haec habentur: "aedificavit urbem *Sabran* in parte, quae reſpicit mare *Chozar* (mare Caspium), urbem *Carcara*, et urbem *Bab*, et *Alabuab;* item erèxit turres permultas ad oſtia montis, qui vocatur *Alcabac*, ſuperant enim eae turres numerum trecentarum." Vox *Alabuab* eandem ſignificat urbem, quam modo *b*) dixerat *Bab-alabuab* (portam portarum), et de urbe *Derbent*, prope portas Caucaſias, intelligenda eſt. Validius argumentum, ad ſententiam noſtram probandam, occurrit apud filium Haucali, qui diſtinctis verbis non modo urbis, ſed etiam muri originem ad Anuscervanem refert *c*). Omnium vero maxime nobis favet Gregorius Malatienſis, a Bayero *d*) laudatus, qui inter alia, quae fabuloſa reiicimus, veritati congrua haec refert: Anuscervanem ſummis montium faſtigiis murum adiun-

x) PROCOPIUS. p. 112.

y) *Opuscula* p. 125.

z) OLEARIUS. p. 719.

a) p. 242.

b) p. 240.

c) EBN HAUCAL. p. 158. "Derbent is a city built on the ſhore of the ſea, on two banks of a bay, with two walls conſtructed ſo as to reuder the navigation of ſhips more convenient and ſafe; and these two walls are formed of ſtone and lead. A wall of ſtone extends from the city to the moutain; and another of clay, to hinder the Caſres (Infidels) from coming into the town. Part of this wall proiects a little way into the ſea, ſo that ſhips may not come too near the ramparts. This wall is a ſtrong building, and was the work of Nouſhirvan Aadel (the Iuſt)."

d) GREGORIUS ABULPHARAGIUS, ed. Pocock. p. 63. BAYER, *Opuscula* p. 125.

adiunxiſſe et in mare produxiſſe mille paſſus, portisque ferreis clauſiſſe, ut a centum hominibus ea regio obſideretur, quam vix centies mille defendiſſent antea ab excurſionibus. Ad Cosroem Anuscervanem igitur, qui imperium tenebat inde ab anno 532 usque 579 poſt Chr. n., cum muri Caucaſii, tum ipſius Derbenti antiquitatum originem refero. — Videamus, num aetatem monumenti accuratius aſſequi poſſimus. Ante Cosrois Antiochiae expugnationem murus ille exſtitiſſe non videtur. Nam ita ſemper actum eſt inter Romanos et Perſas, ut Romani, aut parem militum numerum mitterent ad Caucaſum ab excurſionibus defendendum, aut tributum penderent Perſis ad Caucaſi clauſtra excubantibus. Capta Antiochia, quum de pace ageretur inter Perſas et Romanos, hanc ignominioſam legem tulit Romanis Cosroes, ut in praeſentia quinque millia auri pondo, ac ſingulis annis quingenta a Romanis acciperet: hoc pacto ſe Caucaſias portas eſſe cuſtoditurum *e*). De militibus mittendis ne verbum quidem. Niſi igitur hoc inde colligi queat, Cosroem iam exſtruendi muri, vel conſilium cepiſſe, vel initium feciſſe, illud ſaltem extra dubitationem poſitum videtur, ante expugnatam Antiochiam murum non exſtructum fuiſſe, alias enim ratione foret deſtitutum, quod illo tempore efflagitabatur a Romanis, ut parem militum numerum ad praeſidium Caucaſi mitterent, qui, muro condito, a pauciſſimis adeo, ut habet Abulpharagius *f*), defendebatur. Anno poſt Chr, n. 540, ut refert Agathias, Cosroes primam contra Romanos ſuscepit expeditionem, qua Antiochia expugnata eſt. Per quatuor ſequentes annos cum Romanis pugnavit. Anno 545 inducias fecit cum Iuſtiniano *g*). Quae vero induciae in idem incidunt tempus, quo pax illa Cosrois innita, de qua habet Procopius *h*). Antiochena enim clades cauſa fuit, ut, ignominioſa illa tributi quotannis pendendi conditione, pacem inirent Romani. Annus igitur poſt Chr. n. 545 ille eſſe videtur, ante quem Antiochia expugnata eſt, circa quem vero monumenti noſtri cadit origo.

e) Procop. p. 112. *f*) Abulphar. l. c.

g) *Chronicon Edeſſenum*, in: Assemani *Biblioth. orient.* T. III. P. I. p. 405.

h) p. 112.

PARS B.

Persiae terrae orientales seu Ariana.

SECTIO I.

Regiones septentrionales.

Praemonenda.

Arianae nomine omnes continentur terrae, quae, secundum Eratosthenem auctore Strabone *a*), ab *oriente* Indo terminantur, ab *austro* mari magno, ab *aquilone* Paropamiso et montibus usque in Caspias portas, ab *occidente* iisdem finibus, quibus Parthia a Media, Carmania a Paraetacena et Perside distinguitur. Complectebatur itaque Ariana Parthiam, Ariam, Paropamisum, Carmaniam, Gedrosiam, Drangianam et Arachosiam; uno verbo omnes terras, quae iam efficiunt *Persiam orientalem*. Inde a primis Persarum temporibus accensebantur quidem istae terrae magno illi imperio Persico, sed magis nomine quam revera ad illud pertinuerunt. Incolae enim Arianae propria utebantur lingua, a Persica prorsus diversa, praetereaque ut moribus ac institutis, ita et artis operibus a Persis longe discrepabant. Sub nonnullis tantum regibus arctiori vinculo cum terris Persiae septentrionalibus cohaesit Ariana; nullo tamen tempore

a) p. 1053.

pore prorſus cum illis coaluit. Videntur ſane omnes illae, ab Indo usque ad Tigridem, terrae latiores fuiſſe, quam quae uno imperio complecti potuiſſent. Regiones Indiae proximae ſub Indorum poteſtate plerumque fuere *b*), quippe quas Perſae, propter longinquitatem, ab Indorum incurſionibus tutas praeſtare non potuerunt. Accedit quod minoris faciebant Arianae terras, quum, paucis regionibus exceptis, ſoli ubertate et coeli temperie longe cederent Perſiae occidentali; habet enim Plinius *c*): "Infra haec omnia, ora ab Indo, Ariana regio ambuſta fervoribus, deſertisque circumdata, multa tamen interfuſa opacitate: cultores congregat circa duos maxime fluvios, *Tonderon* et *Aroſapen*." Noſtra de Ariana notitia, imo poſt recentiſſimam a Britannis navatam operam, quam maxime imperfecta eſt et manca. Quum pauca tantum hucusque ibi inventa ſint monumenta, neceſſe non eſt, ut de ſingulis terris ſeorſim agamus; dispescimus Arianam in duas, quas natura ipſa conſtituit, partes, ſcilicet ſeptentrionalem, et meridionalem, alteram ab altera deſerto magno Carmaniae ſeiunctam.

Arianae pars ſeptentrionalis quamquam paulo magis e tenebris prodiit, quam eiusdem regiones meridionales, multum tamen deeſt ad perfectam terrae cognitionem. Plura veteribus debentur, quam noſtrae aetatis ſcriptoribus. Herodotus nonnullas regiones, inprimis quae prope adiacent mari Caspio, mirifice novit. Alexander ſatis diu ibi moratus, plures urbes condidit. Poſt eius tempora a Syris regibus petita eſt terra. Per eas regiones viae mercatoriae a portis Caspiis in Indiam ſe protendebant; mercatorum nunciis uſi ſunt ſeriores Geographi, inprimis Ptolemaeus. Recentioris vero Arianae cognitio hauriénda inprimis eſt ex Geographis Orientalibus, filio Haucali ſcilicet et Aledriſio. Cum quorum deſcriptionibus coniungenda ſunt, quae ὡς ἐν παρόδῳ attulerunt auctor hiſtoriae Schengiscani *d*), Scherifeddin *e*), Abulgaſi *f*) et Abdulkerrim *g*). Sed quoties ii omnes te deſtitutum relinquant, vix dici

b) STRABO. p. 1054.

c) *Hiſt. nat.* VI. c. 25.

d) *Hiſtoire de Chengiscan trad. et comp. par Petis de la Croix.*

e) *Hiſtoire de Timurbec.*

f) *Hiſtoire des Tartars.*

g) *Memoirs of Khojeh Abdulk.*

dici attinet. E peregrinatoribus Europaeis Forſterus h), qui has terras peragravit, quum ſolus eſſet, nec ullis inſtrumentis geometricis, nec aliis ſubſidiis literariis adiutus, maximis vero ſemper omnis generis difficultatibus obſtrictus, pauca tantum praeſtitit. Kinneirus ipſe has regiones non adiit: cum ex incolarum i), quibuscum convenit, narrationibus, tum ex iis, quae ſibi communicavit Chriſtie k), ſua hauſit. Epitomen itineris, quod in hisce terris fecit Chriſtie, habes quoque apud Pottingerum l), cuius ipſius nonnulla ad has regiones pertinent. Omnium vero iam longe graviſſimus auctor, ad unam ſaltem Arianae partem percognoscendam, eſt accuratiſſimus et diligentiſſimus Elphinſtone m).

Inter Arianae terras, quoad artis opera, partes ſeptentrionales multo maioris momenti ſunt iis, quae ſpectant verſus meridiem; a populis enim eae obtinebantur culturae loco conſpicuis. Mediae proxime ſita erat Parthia, parva quidem et montana parumque frugifera terra, qua oriundus erat Arſaces auctor imperii maximi clariſſimique. Urbs capitalis fuit *Hecatompylos*, ſic dicta a Graecis propter diverticula viarum, quae ibidem coibant n). Prorſus evanuit, ita ut ne locum quidem, qui ea quondam ſuperbiebat, agnoscas.

Parthiae verſus orientem ſita erat Aria, ex Arianae terris fortaſſe fertiliſſima, ideoque plurimi habita pretii. Maximam partem hodiernae *Choraſan* continuit. Quum vero ſaepius rapacium gentium incurſionibus eſſet obnoxia, prioris felicis conditionis vix iam veſtigia reperias. Hic ſita erat *Aria* urbs, quam ſibi in hodierno *Herat* reperiſſe videntur. Alexandri tempore palatium ibi ſpectabatur regum Ariae o). — Ibi incolarum copia et divitiis florebat ampliſ-

h) GEORGE FORSTER, *a journey from Bengal to England.* London. 1798. Iter fecit 1782-84.

i) p. 169. k) p. 183.

l) *Abſtract of Captain Chriſtie's Iournal*, in: *Travels in Beloochiſtan and Sinde by* POTTINGER. London 1816.

m) *Account of the kingdom of Caubul.* London 1815.

n) POLYBIUS. X. c. 25.

o) KINNEIR. p. 181. ARRHIANUS. III. 25.

amplissima urbs *Nischapur*, Sassanidarum tempore inprimis conspicua; Tamurae originem debet, secundum Orientales, Alexander eam diruit, Sapor eam restituit et nomine suo, ut videtur, appellavit. Saporis statua in hac urbe olim spectabatur *p*). Adhuc tempore filii Haucali florentissima fuit et amplissima *q*). Rudera eius decem parasangarum circuitu sparsa sunt *r*). — Inter antiquissimas urbes censetur quoque *Meru*, quae aedificiorum amplitudine et copia quondam superbiebat. Memorabilis inprimis, quod ultimum refugium Iezdegerdis erat *s*).

Ariam, orientem versus, excipiebat Bactriana, Indiae proxima, iam *Balch* dicta; terra ampla et dives *t*). Per Bactrianam in Indiam via magna mercatoria ex Asia media se protendebat. Ut mercaturae faciendae aptissime sita erat, ita exercuit eam assidue *u*). Commercium illud cum Indis effecisse videtur, ut cultura longe supereminereт ceteris Arianae terris. Primaria erat sedes Zoroastris, qui toti Persiae inde praeceptor exstitit. Bactriana fuit unde Persae, cum artium, tum literarum petiverunt initia et fundamenta. Iam antiquissimis temporibus, longe ante Persarum imperium, sub propriis regibus erat, secundum Orientalium testimonia. Urbs capitalis fuit *Bactra*, iam *Bakh* dicta, ex Orientis fama a Tamura condita. Artaxerxes Babegan ibi coronatus et Magorum institutione usus est. Cosrois Anuscervanis tempore ditissima et opulentissima fuit; arcem habebat et castellum e marmore structum *v*). Alexander octo urbes in Sogdiana et Bactriana condidisse fertur *w*). — Reliquas minoris momenti terras consulto, brevitatis causa, praetereo: nam earum aliis eadem contigit sors, quae provinciis illis modo nominatis, aliarum vero, ut Arachosiae et Drangianae, minorem tenemus notitiam, quam ut in iis describendis diutius morari possimus. Ad Zarangaeorum terram infra, ubi de singulis agam monumentis, recurram.

CAPUT

p) Kinneir. p. 185.
q) Ebn Haucal. p. 172. 214.
r) Kinneir. p. 186.
s) Ebn Haucal. 115. 116.
t) Strabo. 785.
u) Heeren's *Ideen* I. p. 341.
v) Kinneir. p. 187.
w) Strabo. p. 787.

CAPUT I.

Sepulcrum Zarinae.

Zarina Sacarum quondam regina, uti pulchritudine ita et consiliorum solertia et actionum strenuitate admirabilis fuit. Reges enim finitimos, qui servitutis iugo Sacas premebant, bello subegit et magnam regionis partem ad mitiorem traduxit cultum urbesque non paucas exstruxit, gentis denique suae vitam multo beatiorem effecit. Ideoque cives post obitum eius, ut gratiam pro beneficiis referrent virtutumque memoriam conservarent, sepulcrum ei caetera longe supereminens construxere:

"Pyramidem enim triquetram ex fundamento eduxerunt, cuius latera ad ternorum stadiorum longitudinem protendebantur, vertex in acutum mucronem desinens ad stadii sublimitatem assurgebat. Colossea quoque effigie super bustum erecta, heroicos illi honores consecrarunt, reliquaque omnia magnificentius quam maioribus eius impenderunt *a*)."

Sacae, celeberrima Scytharum gens *b*), Dahis et Massagetis vicini fuisse videntur. Teste enim Strabone *c*), Scythae, qui a Caspio mari incipiunt, Dahae appellantur, qui vero his orienti viciniores sunt, Massagetae et Sacae vocantur. Ptolemaeus *d*) ait, Σακῶν θέσιν ab occasu terminari Sogdiana, a septentrione et oriente Scythia, a meridie Imao monte. Quum vero alii alias locent Sacas *e*), locus, quo situm fuerit hoc monumentum, accurate vix effici poterit.

a) DIODORUS SIC. II. 34. *ὑποστησαμένους γὰρ πυραμίδα τρίγωνον, τριῶν μὲν σταδίων ἑκάστην πλευρὰν αὐτῆς κατασκευάσαι τὸ μῆκος, τὸ δ' ὕψος σταδιαῖον, εἰς ὀξὺ συνηγμένης τῆς κορυφῆς. ἐπιστῆσαι δὲ τῷ τάφῳ καὶ χρυσῆν εἰκόνα κολοσσικὴν, καὶ τιμὰς ἡρωικὰς ἀπονεῖμαι καὶ τἄλλα πάντα μεγαλοπρεπέστερα ποιεῖν τῶν τοῖς προγεγονόσιν αὐτῆς συγχωρηθέντων.*

b) PLINIUS. VI. 19. DIOD. SIC. l. c.

c) p. 778. *d*) VI. 13.

e) Scriptorum veterum de Sacis sententias collectas habes in: RENNELL's *geographical system of Herod.* p. 214–222.

poterit. Zarinae *f*) aetatem discimus ex Diodoro, quo tefte, regnante Aftibare Medorum rege, inter Sacas Medosque bellum exortum eft. Sacarum tunc imperium tenebat Zarina. Aftibaren eundem effe, quem Cyaxarem appellat Herodotus, luculenter et certe demonftravit Boivinius *g*), qui copiofam Zarinae hiftoriam ex veterum teftimoniis contexuit. Eandem fententiam amplexus eft Des Vignoles *h*). Cyaxares vero cum inde ab anno fexcentefimo tricefimo quarto, usque ad a. 595, auctore Volney, regnaffet, monumenti fupra defcripti origo incidit in annum circiter fexcentefimum a. Chr. n. Summae antiquitatis et artis adhuc rudis monumenti defcriptio prae fe fert indicia. Simile eft aliquatenus huic operi aliud Sacarum monumentum, a Strabone *i*) defcriptum, quod aeque ac Zarinae tumulus artem illam antiquam, in immani et ftupendo pofitam, indicat. "In campo enim petram quondam aggere complentes, ita ut rotundi collis figuram referret, muro cinxerunt; ibique Anaitidis et eodem altari gaudentium deorum Amani et Anandrati, Perficorum geniorum, templum pofuerunt."

CAPUT

f) De Zarina plura qui fcire cupit, quam quae ex Ctefia Diodorus memoriae prodidit, adeat Nicalaum Damascenum, cuius hiftoriae habentur in *excerptis Porphyrogennetae a Valefio editis*, (p. 436), feparatim proditae fub titulo: *Nicolai Damasceni hiftoriarum excerpta et fragmenta ed. Orellius*, (p. 32.). Quae vero mutilata tantum ad nos pervenerunt: fingulari enim fato codici Valefiano duae paginae exciderant, quae Zarinae hiftoriae exitum continebant. Fragmentum, quod Zarinae fata priora continet, invenitur in *tractatu anonymi de mulieribus quae bello claruerunt*, ab *Heerenio edito*, in libro Germanico: *Bibliothek der alten Litteratur und Kunft* VI. p. 11.

g) *Hiftoire de l'academie des infcript.* T. II. p. 67.

h) *Chronologie de l'hiftoire fainte* II. p. 241.

i) Ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πέτραν τινὰ προσχώματι πληρώσαντες εἰς βουνοειδὲς σχῆμα ἀπέθηκαν τεῖχος, καὶ τὸ τῆς Ἀναΐτιδος, καὶ τὸ τῶν συμβώμων θεῶν ἱερὸν ἱδρύσαντο, Ἀμανοῦ καὶ Ἀνανδράτου Περσικῶν δαιμόνων. STRABO. p. 779. Cf. et p. 1066.

CAPUT II.

Monumenta urbis Bamian.

Prima notitia monumentorum urbis *Bamian* debetur Hydio *a*); plura habet Abu Fazel, auctor libri Perſice ſcripti Ayeen Akbery *b*); copioſiorem deſcriptionem dedit Wilfordus *c*).

A. Deſcriptio.

1. Monumenta urbis ipſius.

Urbs *Bamian*, lingua Sanscridamica dicta *Vami-Nagari*, *Vamigram* i. e. urbs pulchra et praeclara *d*), ſita eſt in terra *Cabul*, octo dierum iter ab eiusdem nominis urbe verſus occidentem *e*). Tota urbs ex permagna conclavium et receſſuum e monte ſolitario exciſorum copia conſtat, ita ut cum Thebis Aegyptiacis eam comparare haud dubitet Wilfordus. Conclavia illa appellantur apud incolas *Schamachch'h f*); eorum alia tantae ſunt magnitudinis, ut templorum habeant ſpeciem, alia domiciliorum uſui reſpondent, eique ut nunc inſerviunt, ita et olim reſpondiſſe videntur. In eorum nullis pilae vel columnae inveniuntur; parietes pro ornamentis habent anaglypha et ſinus minoris formae. Figurae exſculptae quoque in iis inveniuntur, Muhamedanorum vi miſere vero mutilatae. Picturarum adeo indicia in nonnullorum ſaltem receſſuum parietibus hic ibique obvia ſunt, fumo vero ea ita obducta, ut vix quid certi cognoſcere poſſis. — Inprimis vero attentione dignae ſunt duae ſtatuae magnitudine inmenſa. Rupi, e qua exciſae ſunt, a tergo ita adhaerent, ut ſaxi receſſus ſtatuarum craſſitiem aequet; hinc factum, ut a tempeſtatis iniuria aliquatenus ſaltem defenſae ſint *g*). Statuarum

a) *Religio veterum Perſ.* p. 132.

b) *Ayeen Akbery: or, the inſtitutes of the emperor Akber, translated from the original Perſian by Francis Gladwin.* 1800. T. II. p. 183.

c) *Aſiatick Reſearches*, ed. Lond. in 8vo. Vol. VI. p. 462 ſqq.

d) *Aſiat. Reſ.* p. 462.

e) Ibid. p. 463.

f) Ibid. p. 464.

g) *Aſiat. Reſ.* p. 465.

rum altitudo ab aliis alia affertur. Abu Fazel *h*) auctor eſt, alteram octoginta, alteram quinquaginta ulnas aequare. Ab auctore libri *Pharhangh Gihanghiri*, a Hydio *i*) laudati, discimus, ambarum altitudinem quinquaginta cubitorum eſſe. Quae quidem altitudo, licet vera videatur Wilfordo, accuratiſſimi Elphinſtonii teſtimonio *k*) repugnat, ex quo maioris formae ſtatua viginti ulnas alta eſt, minori vero duodecim vel quatuordecim tantum ulnae conveniunt. Hydii fontibus parum fidei eſſe tribuendum, docent quae idem *l*) ex alio libro, Perſice conſcripto, *Maſâlik Mamâlik* affert, ſtatuas ſcilicet intus cavas eſſe, ita ut quis, per plantam pedis ſubintrans, totam earum interiorem partem usque ad extremos manuum et pedum digitos permeare poſſit. Peregrinatores nihil de hac re tradunt; iure hinc Wilfordus narrationem illam per ſe parum credibilem ut fabulam reiicit. Haud procul a duabus illis tertia invenitur ſtatua, multo minoris magnitudinis. De ea nihil refert Elphinſtonius, plures tamen ſtatuae, exceptis illis duabus, ſupereſſe dicebantur. Sexus figurarum, longi temporis iniuriam et Muhamedanorum furorem expertarum, haud effici poteſt, teſte Wilfordo *m*). Alii vero peregrinatorum narrant, alteram iuvenem inberbem repraeſentare; alii, qui mammarum protuberantiam animadvertiſſe ſibi viſi ſunt, exhibitam eſſe contendunt feminam. Cui ſententiae conſentanea refert Elphinſtonius, qui alteram virilem, alteram femineam habet figuram. Utraque ſtatua, eodem teſte, ad orientem ſpectat; virilis imago unam manum verſus os tollit, alteram vero e transverſo pectori praetendit *n*). Firmantur haec per Wilfordum, ex teſtimonio clariſſimi cuiusdam Muhamedani Mey-an Afod Schah, qui praeterea refert, duas illas maiores ſtatuas a ſe invicem diſſitas eſſe quadraginta paſſus, tertiam vero et quidem ſtatura minimam, viginti pedum, dimidium milliarii Anglici ab illis diſtare; ſtatuarum alteram feminam repraeſentare, e mammarum protuberantia et mollibus tenerisque oris lineamentis neceſſario colligi. Quae tamen an revera invenerit, dubitationem mihi inciicit

h) *Ayeen Akbery* II. p. 183.
i) *Religio vett. Perſ.* p. 132.
k) *Account of Caubul* p. 487.
l) l. c.
m) *Aſiat. Reſ.* l. c.
n) Elphinstone's *account* p. 487.

iniicit tot faeculorum decurfus. Utriusque figurae, addit ille, veftitum opere Phrygionio, quod vocant, vario colore quondam diftincto inftructum effe; cuius quidem rei et nunc fupereffe indicia. Statuarum alteram rubro, alteram grifeo colore pictam fuiffe *o*), ni fcilicet lapidis color genuinus grifeus fit *p*). Ex aliorum peregrinatorum teftimoniis affert Wilfordus *q*), veftitum fimilem effe ei, quo indutae fint figurae femiobrutae in monumentis Nakfchi-Ruftam, hoc tamen discrimine, ut ftatua feminea capitis ornamento careat, virilis vero tiara fit ornata, cui fimilem habeat feminea figura in monumentis Ruftamicis. Inter crura virilis ftatuae introitus eft templi, quod quidem eo ambitu effe contenditur, ut omnes bellici apparatus, omniaque impedimenta totius exercitus *Zeman Schahi* fatis in eo habeant fpatii. Totum antrum tenebrofum eft, parietes eius receffibus et anaglyphis ornati funt *r*). De hoc templo nihil quidem habet Abu Fazel, narrat vero aliam rem, notatu digniffimam, de qua vero filent ceteri fcriptores. "In conclavium illorum uno (ut habet ille) fepulcrum eft, quod continet loculum, cui ineft corpus exanime, de quo ne incolarum quidem aetate maximus aliquam habet notitiam. Summa colitur reverentia." Quibus adiicit idem: "veteres, quod certum eft, nonnulla noverant medicamenta, quibus fi perungebant cadavera, eaque loco ficco reponebant, temporis iniuria illaefa manferunt. Et hoc corpus ea ratione unctum et curatum fuiffe, nullum dubium eft, quamquam fupernaturali vi confervatum vulgo putatur."

2. *Monumenta alia in agro Bamiano paffim obvia.*

Tota Afganorum terra, tam receffibus e rupe excifis, quam reliquiis aedificiorum, lapidibus ftructorum, abundat *s*). In folo agro Bamiano *t*) ad viginti millia conclavium illorum inveniuntur, quorum alia diligentiori, alia rudiori manu excifa funt. Perfectif-
fima

o) *Afiat. Ref.* p. 466.

p) Ad hanc colorum diverfitatem referenda videntur ftatuarum nomina. Perfice enim dicuntur *Surch-But* i. e. idolum rubrum, et *C'hingh-But* i. e. idolum grifeum feu cinereum. Cf. HYDE. p. 132.

q) *Afiat. Ref.* p. 465.

r) *Afiat. Ref.* p. 467.

s) *Afiat. Ref.* p. 464.

t) The *suman* or *sazavi* of Bamiyan. Cf. *Ayeen Akbery* p. 183.

ſima eorum inveniuntur inter *Bamian* et *Bahlac*, loco quodam, cui nomen *Mohi.* Quae enim quum praeruptiſſima montium iuga occupent, Muhamedani inhabitanda ſibi non ſumſerunt; ideoque factum, ut picturae, quibus ornati ſunt parietes, colores referant ita vividos, ac ſi nuper admodum eſſent inducti *u*). Sculpturae vero et inſcriptiones num antris inſint, non certe comperit Elphinſtonius *v*). Statuarum quoque, quamquam praeter illas tres incolumes nullae inveniuntur, fragmenta multa hic illicve ſparſa aperte docent, maximum earum numerum ibi quondam fuiſſe *w*). Duo milliaria Anglica ab agro Bamiano meridiem verſus inveniuntur rudera urbis *Ghulghuleh*, quae antiquiſſimo tempore a Muhamedanis diruta perhibetur. Reliquiae aedificiorum lapidibus ſtructorum parvum occupant montem conicae formae, in cuius ſummo apice veſtigia adhuc reperiuntur palatii veterum regum *x*). An haec rudera eadem ſint, quae Abu Fazel appellat *monumentum Zorhack*, quodque conditione ſatis integra adhuc conſpici, teſtis eſt, ex verbis eius effici nequit *y*). Et omnino conciſius omnia, quae modo indicavimus, a peregrinatoribus prolata ſunt, quam ut ex iis quid certi quoad monumentorum aetatem et auctorem conſequi poſſimus. Diſcas tamen ex illa recenſione, quot quantaque monumenta, accuratiori examine digniſſima, ibi adhuc inveniantur. Aegre idcirco ferimus, Elphinſtonium tam parum operae antiquitatibus deſcribendis impendiſſe.

II. Scriptorum de monumentis Bamianis fides et auctoritas.

Maxime dolendum eſt, nos, quoad monumenta Bamiana, deſtitutos eſſe teſte oculari. Hydius enim, quae profert, hauſit ex libro *Pharhangh Gihanghiri* Indice conſcripto, cui auctor eſt Ebn Phacreddin Angjou, et ex libro Perſico *Maſâlik Mamâlik*, in quibus revera Orientales agnoſcis, alia enim habent fabuloſa, alia in inmenſum exaggerata. Abu Fazel continet quidem nonnulla, quae ab aliis non confirmantur, fide tamen dignior eſſe videtur

u) *Aſiat. Reſ.* p. 464. *v*) *Accoun*t. p. 487.
w) *Aſiat. Reſ.* p. 467-69. Elphinstone's *account*. p. 318.
x) *Aſiat. Reſ.* p. 463. 464. *y*) *Ayeen Akbery*. p. 183.

detur quam auctores praecedentes. Wilfordus usus est narrationibus peregrinatorum, cum Orientalium, tum Europaeorum, ut videtur; eorum unius, quamquam Orientalis, permagni facit testimonium. Nomen ei est Meyan Afod Schah; superiori loco natus, satis eruditus, apud omnes maximo honore cultus. Duodecies ille monumenta haec visitavit; eius narrationes uti diligentem ita et veritatis studiosissimum peregrinatorem produnt. Quod vero attinet ad Wilfordum ipsum, nullus dubito, quin maxima fide peregrinatorum narrationes nobis retulerit. Ex aliorum informatione et Elphinstonius sua hausit z), quae quidem, licet parum novi contineant, ceterorum saltem scriptorum testimonia, ex alia parte confirmant, ex alia refutant, quum adeo veritatis studiosum et accuratum toto libro se gesserit Elphinstonius. Quae quum ita sint, quamquam horum scriptorum nullus monumenta illa vidit, revera tamen ea exstare, dubitari nequit. An vero ea omnino talia sint, qualia nobis describuntur, quaestio est a nobis ad liquidum haud perducenda. In numeris saltem et mensuris, inprimis apud scriptores, quos laudat Hydius, exaggerationem obtinere, clarum mihi esse videtur.

III. Monumentorum usus et significatio.

Permagnus ille conclavium numerus, antrum illud vastissimum, statuae illae ingentis magnitudinis eo magis admirationem movent, quo certius est, omnia illa, quamquam in Persia reperiuntur, neutiquam tamen Persis originem debere. In aliis quoque Persiae regionibus antra subterranea inveniuntur, (sepulcra regum e monte Rachmed excisa, eiusdemque generis cryptae monumentorum Nakschi Rustam). Quae vero ut ratione, qua sunt excisa, ita et usu, cui inserviebant, plane discrepant ab antris Bamianis. Cryptae illae Persicae, quod vix dubitari poterit, domicilia vivorum non erant; monumenta Bamiana contra sepulcrorum usui non erant dicata. Domicilia subterranea, sensu stricto, Persae, quantum scimus, nulla habebant. Non obstant huic sententiae cavernae illae ad urbem Kirmanschah: ea enim ut omnibus vitae commodis et necessitatibus parum respondissent, ita domicilia perpetua non erant; licet in iis, ut supra vidimus, refrigerii causa interdum commoratus fuerit

z) Elphinstonius monumentorum mentionem iniicit, *account* p. 153. 318. 487.

fuerit rex. Quod vero ad monumenta Bamiana attinet, longe aliter ſeſe habet res. Tota Afganorum terra cryptis illis abundat; in ſolo agro Bamiano eorum duodecim millia inveniuntur, quas ex maxima parte domiciliis inſerviiſſe, earum numerus aeque ac ratio ſatis docet. Qua de cauſa originem traxerint, neceſſe eſt, a populo qui antra ſubterranea inhabitabat. Vel ad Aegyptios vel ad Indos, ſi quid video, origo eorum recurrit. Originem Aegyptiacam prodere videtur mumia illa, quae teſte Abu Fazelo in uno illorum conclavium invenitur. Accedit quod, ut cl. Heerenius *a*) ex Herodoto *b*), Diodoro Siculo *c*) et Strabone *d*) demonſtravit, nonnulli veteres Aegypti reges Bactriam Indiamque expeditionibus petierunt. Quamquam per illa teſtimonia probatur, Aegyptios antiquiſſimis temporibus terras illas adiiſſe et nonnunquam fortaſſe occupaviſſe, diuturna tamen earum poſſeſſio, quae requirebatur ad talia monumenta perficienda, Aegyptiis fuiſſe non videtur. Nec monumenta ipſa prae ſe ferunt Aegyptiorum antrorum indolem: moles illa omnia opprimens, quam in monumentis Aegyptiacis ubique obſervas, non obvia eſt in antris Bamianis. E monte enim ſolitario, conicae formae, exciſa, perſublimia ſunt, ita ut in aëre adeo pendere videantur. Alia prorſus eſt Aegyptiacorum antrorum indoles. — Quod ad mumiam illam attinet, vereor, ne argumentum, quod ex illa petere quis velit, nullum ſit. Ex Abu Fazeli quidem opinione cadaver illud mumia fuit; quum vero nec corpus illud, nec antiquitates Bamianas, quod ex deſcriptione parum accurata apparet, proprio examini ſubiecerit, nemo non videt, quam lubricum ſit argumentum, ex re illa petitum, cuius ne mentionem quidem iniiciunt reliqui ſcriptores. Sed fac, fuerit ibi cadaver, multorum ſaeculorum decurſu haud conſumtum, ne tunc quidem neceſſario monumentis illis Aegyptiaca origo tribuenda eſt. Teſtis eſt Chardinus *e*), in hodierno *Chora ſan* cadavera inveniri, arena obruta, incolarum, qui ante haec decem vel undecim ſaecula terram illam obtinuerint. Cauſam vero, quod non conſumta fuerint, affert Chardinus ſoli conditionem ſiccam et arenoſam. Quid igitur, num pari modo vel terrae conditio vel lapidis natura (ſunt enim eiusmodi

a) HEEREN'S *Ideen* II. p. 815.
b) II. 102.
c) I. p. 64.
d) XVII. p. 1171. XVI. p. 1114.
e) CHARDIN. VIII. p. 396.

modi lapides, qui obſtant quominus putreſiant cadavera in iis repoſita) cauſa fuit, ut integrum ſervatum ſit illud cadaver? — Mons ille undique excavatus in memoriam nobis revocat inmania illa Ellorae urbis monumenta. Quibus quidem quamquam amplitudine et magnificentia longe cedunt noſtra, artis ſaltem ratione et conſilio ſimilia ſunt. Cui uſui illa deſtinata fuerunt, eidem et noſtra reſpondiſſe videntur. Urbs enim, ſimul cum templis et ſacris, ad Indorum morem tota e rupe excifa, in monumentis illis Bamianis ſe ſpectandam praebet. Antrum illud permagnum, licet obiter tantum nobis innotuerit, de ipſius uſu nos haerere non ſinit. Domicilium certe non fuit, quum adeo ambitu maximum ſit et luce careat. Quicunque Indorum monumenta noverit, ne tantillum quidem dubitabit templum ſubterraneum hic agnoſcere. De anaglyphis intus obviis nihil compertum habemus. Haud dubie vero connexum habuerunt cum ea religione, cui templum ipſum addictum erat. Item res ſe habere videtur cum ſtatuis illis duabus, ad templi introitum obviis. Quae quum paulo accuratius nobis deſcriptae ſint, ordiamur ab iis noſtram disquiſitionem, ſperantes fore, ut, earum ſignificatione rite expedita, luce colluſtrentur cetera monumenta.

Statuas illas ad cavi introitum perantiquas eſſe, primum fidem facit regionis incolarum fama, quae, quamquam veritate deſtituta *f*), antiquitatem earum *quodammodo* ſaltem probat; deinde ipſarum ſtatuarum conditio: licet enim ipſa rupe, e qua excifae ſunt, a tempeſtatis iniuria ſatis defenſae, ita tamen exeſae ſunt, ut, multorum ſaeculorum decurſum expertae fuerint, neceſſe ſit. Haud parum difficultatis in enucleanda illa quaeſtione poſitum eſt, quae ſit ſtatuarum ſignificatio. Ex ſola earum comparatione cum aliis figuris, de quarum ſignificatione conſtat, veroſimilitatem ſaltem aſſequi ſtudebimus, cum ad certa pervenire, noſtris ſubſidiis, vix liceat. Notemus ea, quae alicuius momenti in ſtatuis iſtis occurrunt: "Ad introitum inveniuntur templi, — erecta ſtatura, forma ingenti. — Virilis ſtatua rubro colore picta, — veſtitu ſimilis eſt figuris,

f) De ſtatuarum ſignificatione non inter ſe conveniunt incolae; alii Adamum Evamque ſub iis exhibitos putant: alii alios, cf. *Aſiat. Reſ.* p. 465., et auctor libri *Pharhangh Gihanghiri* apud HYDIUM. p. 132.

figuris, quae in monumentis Nackfchi-Ruftam ad genua usque terra obrutae inveniuntur. — Utriusque figurae veftitus opere Phrygionio, quod vocant, variis coloribus diftincto, ornatus eft. — Capitis tegumentum ftatuae virilis fimile eft ei, quo ornata fpectatur feminea illa figura in monumentis Ruftamicis *g*)." —

Simili forma ingenti, erecta ftatura, duae ftatuae inveniuntur ad introitum templi, religioni Buddicae quondam addicti, quo fuperbit Salfetta infula *h*). Rubro colore oblitae funt, caput habent coopertum. Pari modo Buddae effigies in templo quodam, Ceylonis infulae, eidem religioni addicto invenitur, quae, flavo colore picta, capitis tegumento inftructa eft *i*). Perpetua, fi quid video, Buddae figurarum ornamenta fuerunt color quidam, quo illinebantur, lucidus, et capitis tegumentum. Cuius generis capitis tegmen fuerit in ftatuis Bamianis, discimus ex Wilfordo, quo tefte *k*) respondet illi, quo ornata eft figura illa feminea *l*) in monumentis Ruftamicis. Quod fi comparaveris cum capitis tegumento, quod habet Buddae figura, cuius effigiem, fecundum picturam Indicam templi Iagrenat, ex Mufeo Borgiano defumtam dedit Paulinus *m*), infignem obfervas utriusque ornatus fimilitudinem. Hinc, fi quid video, prodit fimilitudo figurae Bamianae cum effigie Buddae Paulini. Figura Bamiana praeterea unam manum verfus os porrigit, alteram vero e transverfo pectori praetendit. Et in hac re fimilis eft ex parte aliis Buddae figuris apud Paulinum. Quae cum ita conveniant, Bamianas ftatuas pro Buddae imaginibus habeo. Quum vero inter ipfas ftatuas et templum, ad cuius introitum fitae funt, nexus haud dubie intercedat arctiffimus, templum ipfum Buddae religioni facrum fuiffe, nullus dubito. Quae quidem fententia per fe, ingenue confiteor, fatis lubrica, aliis argumentis infigniter firmatur. Non folum fama Bamiani incolarum, fed etiam facri libri Buddae fectatorum urbem illam omnis puri et fancti fontem habent, eamque nomine appellant *Para-Bamian* vel *Scharma-Bamian*,

g) *Afiat. Ref.* p. 465. 66.
h) VALENTIA'S *travels* II. p. 196.
i) MSS. GRAHAM, *Journal of a refidence in India.* p. 89.
k) *Afiat Ref.* p. 465.
l) DE BRUYN IV. p. 363. Tab. 169. ed. Amftelodam.
m) PAULINO A ST. BARTHOLOMAEO, *Syft. Brahm.* Tab. XX.

mian, h. e. *pura et ſancta urbs n*). Maximae eſt antiquitatis, et Buddae ſectatorum ab antiquiſſimo tempore metropolis habetur; hinc cognomen traxit *Budda-Bamian o*). Quae quum ita ſint, quumque peregrinatores adeo, et Indicarum rerum inſtructiſſimi ſimilitudinem inter haec et Indica Buddae religionis monumenta obſervaſſe ſibi videantur *p*), non ſine omni veroſimilitatis ſpecie colligas, credo, Bamiani urbis incolas primis temporibus Buddae ſectatores fuiſſe, antrum vero illud inmane templum effeciſſe Buddicae religioni addictum.

IV. Ad quam aetatem referenda ſint illa monumenta?

Vulgo praedicatur urbs Bamian ſedes parentum humani generis, atque ante diluvium Moſaicum exſtitiſſe putatur. Quae fama, cum Perſarum, tum Indorum ſacris libris firmata, aeque omni argumento caret, quam quod Wilfordus habet, ante Ninum eam exſtitiſſe *q*). Buddae religionis hiſtoriam ſi percognitam haberemus, aetas monumentorum certo fortaſſe effici poſſet; de ea vero quum tam pauca modo et parum certa nobis conſtent, praetereaque omni huius terrae antiqua hiſtoria deſtituti ſimus, in eo erit quieſcendum, ut veroſimilitatem aſſequi ſtudeamus. — Annus, quo exſtitit Budda, ab aliis alius affertur: modo 1366, modo 1036, modo 959 habetur *r*). Quod ita ſibi expedit Ioneſius, ut plures accipiat, qui huius religionis praeceptores exſtiterint. Fide digna eſſe videtur haec ſententia, quum *Budda* nomen ſit appellativum, et, ſecundum Ioneſii praeceptoris Indici teſtimonium, *virum ſapientem, philoſophum* ſignificet *s*). Annum, quo Buddae religio diverſa a ceteris ſecta exſtitit, circa annum circiter milleſimum ante Chr. n. conſtituit Ioneſius. Per magnam ea propagata eſt Indiae partem; quum vero repugnaret ceteris ſectis, inprimis vero religioni Brahmanicae, expulſi ſunt Buddae ſectatores ex interiori India. Quo facto, cum ad Indiae terras remotiſſimas, tum ad alias terras extra Indiam ſitas, ſe contulerunt. Ceylon et Salſetta inſulae ab iis occupatae ſunt. Inprimis vero ſeptentrionales regiones petierunt, Thibetum ſcili-

n) *Aſiat. Reſ.* p. 494.

o) *Aſiat. Reſ.* p. 462.

p) ELPHINSTONE's *account* p. 487.

q) *Aſiat. Reſ.* p. 470.

r) IONES's *works*. I. p. 29.

s) IONES's *works*. I. p. 293.

ſcilicet et Chinam adeo. Praeter alias terras, et hodiernum *Kaſchmir* adierunt, ubi, teſte Abu Fazelo *t*), multi ad Buddae religionem tranſierunt. Quae quum ita ſint, Bactrianam quoque adiiſſe Buddae ſectatores, idcirco perquam veroſimile eſt, quod antiquiſſimo tempore cultura eminuit, quae vix aliunde quam ex India ad eam pervenire potuit. Accedit, quod multa in Bactriana inveniuntur monumenta, haud dubie Indicae originis *u*). Num fortaſſe hi ipſi Buddae ſectatores India expulſi effecerunt, ut Bactria luce culturae Indicae colluſtraretur? De tempore, quo Buddae ſectatores ex India emigraverint, nihil certi iam conſtat; ex omni tamen huius rei ſilentio (Indi enim ipſi de ea nihil in ſacris ſuis libris conſtare affirmant) *v*) hoc ſaltem concludi poſſe videtur, expulſionem iſtam ad remotiſſima tempora recurrere, et noſtrum hiſtoricum, quod vocamus, aevum longe excedere *w*). Quum vero inde, ut mihi videtur, conſtitui debeat monumentorum noſtrorum aetas, clarum eſt, nec hanc certe et diſtincte noſtris ſubſidiis attingi poſſe. Non ſola tamen veroſimilitate nititur, ſi quid video, monumenta noſtra vere eſſe Indica, h. e. a populo perfecta, qui ex India quondam huc immigravit, deinde, antiquitate ea omnia, quorum iam notitiam habemus, Perſiae monumenta longe poſt ſe relinquere.

CAPUT III.

Monumenta in Sarangaeorum terra obvia.

Ariae et Bactrianae verſus meridiem, Carmaniae et Gedroſiae verſus ſeptentrionem ſita erat *Sarangaeorum* vel *Zarangaeorum terra*, hodierno nomine *Seiſtan* dicta. Quamquam amplitudine plurimis Perſiae terris cedebat, florens tamen et dives erat, ſi quae alia. Fluvius

t) *Ayeen Akbery*. T. II. p. 459.

u) Abu Fazel, *Ayeen Akb.* II. p. 159. 173.

v) Heeren's *Ideen* I. 2. p. 437.

w) De Buddae religione cf. quae dedit vir in rebus Indicis totus, *Hall'ſche allgemeine Litteratur Zeitung*. 1816. Nr. 234. p. 268.

Fluvius satis magnus *Elymander*, nunc *Hindmend* dictus, inundationibus suis terram fecundabat. Antiqua fuit heroum carminibus Persarum celebratorum sedes: Schemschides, ex ea oriundus, magnam ibi vitae partem transegit, dum, inde progressus, urbem *Istakar* conderet. Rustamus in sumtum assignatam hanc terram a Persarum regibus accepit, eamque tum demum reliquit, quum contra Afrasiabum et Turcos moveret *a*). Rustami monumentum in Segestana invenisse et evertisse narratur Tamerlanus *b*). Quae quidem omnia, licet fide historica destituta sint, confirmant saltem, quod ex aliis testimoniis colligitur: terram istam antiquitus inclaruisse et cultura eminuisse. Nam teste Herodoto *c*), Sarangae in Xerxis exercitu decori erant vestibus versicoloribus, armis vero utebantur Medicis. Artes igitur Sarangae exercuerint, necesse est. — Huius terrae, cuius vix unus alterve scriptorum recentiorum mentionem inciicit, paulo meliorem cognitionem debemus Britanno illi Christie, quem diro fato in Persia occubuisse, valde lugemus. Ex eius diarii epitome, quae habetur apud Pottingerum, constat, regiones fluvio Helmind proximas solas iam esse cultas. Terra vero prioris culturae et splendoris haud pauca prae se fert indicia. Multa enim in illa via, quam inde ab urbe *Rodbar* usque ad *Duschak* confecit Christie, urbium et castellorum satis splendida invenit rudera *d*).

1) Kykobad.

Quinque milliaria Anglica ab urbe *Rodbar* occidentem versus, rudera arcis et murorum urbis *Kykobad* (61° 53′ longit. 30° 39′ lat. secundum Pottingeri mappam) admirationem movent *e*). Praeter castellum quadrata forma et muros terraceos nihil fere restat.

2) Kuliput *f*),

(sita sub 61° 36′ long. et 30° 46′ latit.) palatio superbit statu satis integro.

a) D'HERBELOT, *biblioth. orient.* s. v. Segestan.

b) *Histoire de Timur-Bec* I. p. 379. "Lorsqu'on fut arrivé sur le bord de la riviere de Hirmen, (idem fluvius qui Helmind) on détruisit l'édifice nommé la *Digue de Rustem*; et il ne restat aucun vestige de cet ancien monument."

c) VII. 67.

d) POTTINGER'S *travels* p. 407.

e) Ibid. p. 408.

f) Nomen scriptum exhibet Christie: Kuleapur.

integro. De urbis situ et conditione nihil certi comperit Christie; nec urbem ipse vidit, viatoris enim culpa a via aberravit *g*).

3) Pulky *h*),

(sub 61° 36′ et 30° 55′ latit.) spectandas praebet reliquias urbis quondam maximae et florentissimae. Adsita est fluvio *Helmind*, cuius ripae hac parte uberrimae sunt.

4) Iulallabat vel Duschak.

(sita sub 61° 14′ longit. 31° 26′ latitud.) Reliquiae veteris urbis hoc loco sitae spatium obtinent aeque magnum ac urbs Isfahan. Recentior urbs est sub principe quodam *Bahram Chan Kyany* ex antiqua gente oriundo.

Quamquam ex his omnibus vix quid certi colligi potest, hoc saltem ex Pottingeri notitia clarum est, restare in his regionibus, quae antiquitatem prae se ferunt satis remotam, quaeque accuratiori examine haud indigna sunt *i*).

SECTIO II.

Regiones meridionales seu Gedrosia et Carmania.

Praemonenda.

Quae fuerit veterum Gedrosia et qualis eius natura, optime nos edocet Strabo *a*). "Post Indiam versus occasum flectentibus, montibus ad dextram servatis, regio occurrit perampla, male culta ob infeli-

g) Pottinger. l. c.

h) Poolkee e scriptura Christii.

i) De Sarangaeorum terra cf. quoque Kinneir, p. 191.

a) p. 192.

infelicitatem soli, ab hominibus plane barbaris et diversarum nationum, qui Ariani dicuntur." Paulo meliori conditione fuit Carmania, iis saltem partibus, quibus attingebat Persidem, plerumque vero Gedrosiae non dissimilis. De Gedrosia parum tantum innotuisse videtur cum Persis ipsis, tum Graecis Romanisque. Quae saltem de eius natura viguerit opinio, satis demonstrat expeditio Semiramidis, quae ex India fugiens, cum viginti tantum hominibus e toto exercitu evasisse tradebatur *b*). Quae expeditio utrum vera sit, an ad modum verae composita, eatenus saltem historica est habenda, quatenus inde regionum istarum discimus naturam, absurdum quippe foret huic contraria fingere. Accedit quod ista narratio insigniter firmatur per aliud testimonium, secundum quod Cyrus, ex India per has terras redux, cum septem tantum hominibus interitum effugit *c*). Inprimis vero haec omnia suam vim recipiunt per iter illud Alexandri, qui, cum pedestri exercitu ex India per mediterraneas terras Pasargadas versus tendens, omnem fere viam per deserta arenosa, aqua parce tantum provisa, ingenti suorum clade confecit. — Haec ipsa soli conditio causa est, quod nihil nisi generalem interioris terrae imaginem tenemus. Orae maris rubri inprimis per Alexandri iter e tenebris suis protractae sunt; parum lucramur illa expeditione ad terras mediterraneas percognoscendas: hoc enim iter, propter aquae et frumenti, qua urgebatur, inopiam, quam maxime accelerare cogebatur. Post Alexandrum nemo vel Graecorum vel Romanorum has terras adiit. Aeque ac geographia, historia quoque istarum regionum nos latet. Cuiusvis alius terrae Satraps saltem innotuit, Gedrosiae satrapis ne nomen quidem tenemus. Hoc saltem tam ex terrae conditione, quam ex Strabone *d*) patere videtur, incolas nunquam paulo elatiori culturae gradu conspicuos fuisse. Ex recentiori harum regionum descriptione, quam Pottingero *e*) debemus, discimus, incolas Balutschorum nomine et nunc quoque pristinam vitae rationem servare. Vix sperabis, multa in his regionibus inventum iri monumenta attentione digna.

CAPUT

b) Arrhianus. VI. 24.
c) Arrhianus l. c.
d) p. 1032. 1050.
e) Pottinger's *travels in Beloochistan and Sinde.*

CAPUT I.

Monumenta ad urbem Nusky.

Tria milliaria Anglica ab agro urbis *Nusky* (ſub 65° 45′ longit. 29° 54′ lat.) praeterivit Pottingerus monumentum ſingularis ſtructurae, quod appellat *Gumbuz a*). Situm obtinere perhibebatur urbis ditiſſimae et antiquiſſimae, cuius quidem, praeter illam aediculam, nullum aliud indicium iam reſtat. Saxis, ut videtur, ſtructa eſt, quamquam a montibus, qui ea ſuppeditare poſſent, procul diſtat. Longius ab ea affuit Pottingerus, quam ut architecturae indolem, et materiae, qua ſtructa erat, naturam accurate examinare potuiſſet. Admiratione dignum praedicabatur cementi genus, quod duritie par eſſe contendebatur marmori *b*).

Pottingero paululum progreſſo attentionem moverunt lapides nonnulli permagni, viginti vel triginta ulnarum ſpatio a ſe invicem disſiti. Ex Perſarum opinione Ruſtamus eos diſpoſuit, ut viam deſignaret, qua equo citato vectus fuerit. Ridiculam hanc explicationem iure reiecit Pottingerus; quo vero conſilio hi lapides a vicinis montibus delati ſint, ſe non efficere potuiſſe contendit: magno labore et multis inpenſis hoc fieri tantum licuiſſe, auctor eſt idem. Lapides enim forma erant quadrata, eorumque ſingula latera ſex ſeptemve ulnas efficiebant *c*).

Trium dierum iter ab hoc loco meridiem verſus praeterivit Pottingerus rudera tumulorum inſolentis figurae, quadringentarum ulnarum ſpatio a flumine *Bale* occidentem verſus diſſitorum. Quadrata erant forma, eorumque ſingulum circumdatum erat muro, ex caeſis lapidibus ſtructo. Interior tumuli pars quatuor vel quinque ulnarum quadratarum ſpatium explebat. Tumuli frons et introitus orientem verſus ſpectabat. — Colles praeterea nonnulli terracei et lapidei per magnam planitiei partem ſparſi erant, ſed valetudinis mala

a) Pottinger's *travels* p. 123. "Three miles from the Toomun (of *Noosky* ſc.) we paſſed a *Goombuz* or *cupola*." Intelligo aedificium rotunda forma.

b) Pottinger, l. c.

c) Pottinger, l. c.

mala conditione et tempestate pluvia impeditus est auctor, quominus accuratius eos examinaret. — Pottingeri viator originem horum monumentorum ad Gabrorum *d*) tempora referebat. Neque Indorum neque Muhamedanorum architecturae indolem in iis observasse sibi visus est Pottingerus. Omnia summam antiquitatem prodebant; quamquam ex durissimo lapide constructa, nihilo secius tamen temporis iniuriam quam maxime experta erant. Notatu dignissimum est, quod *Murad Chan* Pottingero narravit, nullum esse totius provinciae lapidem parem iis, quibus constructa essent illa aedificia, quorum similia iam temporis nulla exstruere possent incolae. De eorum consilio dubitat Pottingerus, utrum sepulcra fuerint an religioso usui destinata. Editus enim locus qui in parte interiori est, tam sepulcri speciem, quam formam arae in pyreis obviae quodammodo habet. Ex eorum numero permagno apparere videtur, sepulcra ea fuisse *e*). Eo magis notatu digna sunt haec monumenta, quo minus talia in his regionibus inventum iri exspectaveris. Ad Indos originem eorum referrem, ni claris verbis dixisset Pottingerus, nihil architecturae Indicae in iis contineri. Quum in extremis Gedrosiae versus septentrionem finibus sita sint, Gedrosia ipsa vero nunquam cultura eminuerit, Zarangaeorum terra fortasse hucusque pertingit quondam; a Zarangaeorum enim, qua conspicui fuisse videntur, cultura, non abhorret talium monumentorum exstructio. De eorum usu et consilio, priusquam accuratiorem descriptionem et, si fieri potest, delineationem nobis dederint peregrinatores, plura hallucinari, res foret vana et inutilis. Quum enim omni istarum regionum historia destituti simus, monumentum ibi inventum per semet ipsum explicari debet.

Gabri h. e. *Infideles* appellantur Zoroastris sectatores.

POTTINGER'S *travels*. p. 127.

Index

Index monumentorum chronologicus *).

I. Monumenta ſummae antiquitatis, ante Cyrum, 560.

II.

*) Nomina, quae a margine paulo removi, monumenta indicant, quorum aetatem in univerſum modo efficere potui. Reliqua artis opera, exceptis iis, quae, ultimo loco allata, dubiae omnino ſunt aetatis, ita conſtitui, ut plerumque regis, ad quem pertinebant, notarem imperii annos. Vocabula literis curſivis, quas vocant, impreſſa, monumenta deſignant, quae vel plane interiere, vel nondum inventa ſunt.

ante Chr. n.

II. Monumenta Perſarum.

1. Ex Achaemenidarum aevo:

Paſargadae et Cyri ſepulcrum, 62. 69. . . 560

MESCHID - MADER - SULEIMAN (ad vicum Murghâb), rudera cum inſcriptione cuneiformi, quae Cyri nomen exhibet, p. 61. 560

PERSEPOLIS, TSCHIL-MINAR, p. 20. . . . 522–586

NACKSCHI - RUSTAM, regia mauſolea (βασιλικαὶ θῆκαι), p. 29. 465–334

MONUMENTA RUDERIBUS TSCHIL-MINAR FINITIMA, p. 22.

VETUS PYREUM, e regione monumentorum Nackſchi-Ruſtam, p. 29.

MESCHID - MADER - SULEIMAN (ad urbem Schiras), p. 73.

FASA, urbis rudera et literae cuneiformes, p. 76.

DARABGERD, urbis (Darii?) rudera, p. 77.

BISSUTUN, anaglyphum et ſepulcri facies, p. 140. 142.

GAZA, p. 157.

poſt Chr. n.

2. Ex Arſacidarum aevo:

BISSUTUN, anaglyphum et inſcriptio, p. 141. . 47

3.

3. E Saſſanidarum aevo:	poſt Chr. n.
Nackschi-Rustam, anaglyphum Artaxerxem ſiſtens, p. 37.	226–239
Firuzabad, urbis reliquiae, p. 78.	226–239
Nackschi-Rustam, anaglyphum Saporem I. exhibens, p. 47.	240–270
Nackschi-Radjab, anaglyphum, p. 52.	240–270
Schapur, urbis rudera, anaglypha, p. 85.	240–270
Schuster, urbis reliquiae, p. 98.	240–270
Nackschi-Rustam, effigies Hormisdae (?), p. 38.	271–272
Ahwaz, urbis rudera, p. 99.	302–308
Tak-Bostan, effigies Saporis II.	309–380
et Saporis III., p. 126.	385–389
Tak-Kesra, palatium Cosrois, p. 105.	532–579
Murus Caucasius, p. 169.	532–579
Kheser-Schirin, p. 106.	590–628

Nackschi-Rustam, anaglypha, p. 45. 46. 48.

Meschid-Mader-Suleiman, aedicula ſingularis ſtructurae, ſepulcrum e Saſſanidarum tempore (?), p. 62.

Kademgah, anaglypha, p. 74.

Tak-Bostan, ſtatua equeſtris, p. 132. aliaque anaglypha, p. 135. 136.

Bissutun, columnae apex, inſcriptio, p. 141.

post Chr. n.

III. Monumenta incertae aetatis.

Index rerum.

*) Nomina literis capitalibus, quas vocant, impressa capitum titulos indicant.

MARA-

Tituli

CORRI-

CORRIGENDA.

Pag.	Lin.	
5.	35.	lege pro pilchrimes: pilgrimes.
15.	29.	— — l'insttutut: l'institut.
19.	10.	— — Aleander: Alexander.
20.	27.	— — exeqnerentur: exsequerentur.
28.	4.	— — momumentum: monumentum.
33.	2.	— — ignoscas: ignoras.
43.	19.	— — Sassanidatum: Sassanidarum.
45.	19.	— — persuasiffimum: persuasissimum.
47.	16.	comma post Sassanidae delendum.
—	27.	lege pro 340: 240.
67.	4.	— — mortes: montes.
86.	9.	— — exhibitur: exhibetur.
88.	34.	— — Sbholiasta: Scholiasta.
89.	9.	— — Valeoriano: Valeariano.
90.	11.	— — monumenti: momenti.
93.	18.	— — Susu: Susa.
122.	10.	— — affigies: effigies.
128.	35.	dele: colligendum puto.
142.	13.	lege pro ex ea aëre: ex aere.
151.	33.	— — ed. Hups. ed. Huds.

Tab. 1. p. 11.

Sculp. f.

Sepulcrum Darii Hystaspis

Tab. II. p. 31.

Naktschi-Rustam

Nachschi-Radjah

Tab. IV. p. ..

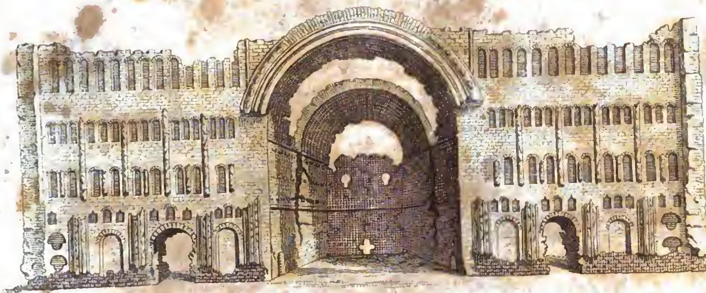

Meschid - Mader - Suleiman

Schapur

Tab. 17. p. 202.

Tab. Nostra

Tab. VII. p. 111.

Tak-Bostan

Tab. VIII. p. 138

a

b

Bissutun